ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE

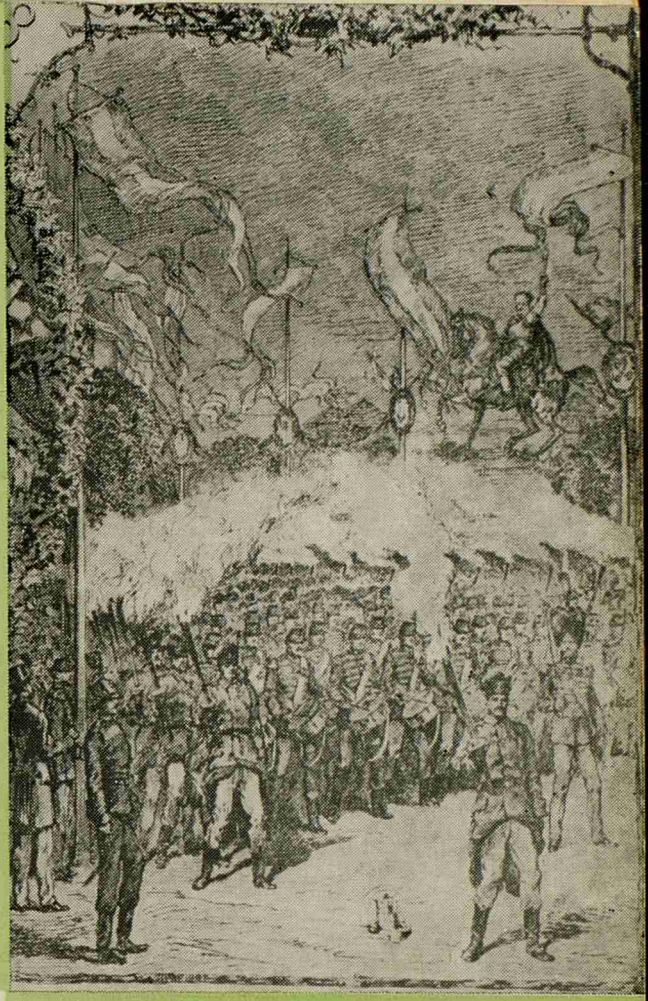

BEATRICE MARINESCU
AUREL DUȚU
ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER

BUCUREȘTIUL ȘI EPOPEEA INDEPENDENȚEI

1877—1878

BUCUREŞTIUL
ŞI
EPOPEEA INDEPENDENŢEI
1877—1878

ISTORIE ŞI CIVILIZAŢIE

BEATRICE MARINESCU AUREL DUŢU
ŞERBAN RĂDULESCU-ZONER

BUCUREŞTIUL ŞI EPOPEEA INDEPENDENŢEI 1877—1878

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
București — 1978

Bucharest and the epic of independence
1877—1878

Бухарест и эпопея независимости
1877—1878

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
71 021, Calea Victoriei 125, București

Cuprins

Cuvînt înainte . . . . . (Ş. RĂDULESCU-ZONER) 7

CAPITOLUL I

Bucureştiul în ajunul independenţei 11
1. Oraşul şi locuitorii (Ş. RĂDULESCU-ZONER şi A. DUŢU) 13
2. Redeschiderea problemei orientale şi ecoul evenimentelor din sudul Dunării la Bucureşti (BEATRICE MARINESCU) . . . 29
3. Acţiuni politice şi diplomatice în capitala României (BEATRICE MARINESCU) 42

CAPITOLUL II

Oraşul Bucureşti în timpul proclamării independenţei şi al războiului de neatîrnare 73
1. 9 Mai la Bucureşti (BEATRICE MARINESCU) 77
2. Fapte şi opinii premergătoare campaniei din sudul Dunării (Ş. RĂDULESCU-ZONER) 85
3. Bucureştenii pe cîmpul de luptă (A. DUŢU) 116
4. Capitala în timpul marilor bătălii (Ş. RĂDULESCU-ZONER) 131
5. Bucureştiul la sfîrşitul anului 1877 (A. DUŢU) 160

CAPITOLUL III

Capitala României în vremea tratativelor de pace şi a sărbătoririi victoriei 169
1. Acţiuni diplomatice, evenimente şi opinii în timpul tratativelor de pace (Ş. RĂDULESCU-ZONER) 171
2. Primirea triumfală a armatei române în Bucureşti şi sărbătorirea victoriei (A. DUŢU) 184

Încheiere (A. DUŢU) 191

Cu un veac în urmă, la 8 octombrie 1878 după stilul vechi al calendarului, oraşul Bucureşti primea în triumf pe vitejii ostaşi ai ţării, pe cei care impuseseră pe cîmpul de luptă independenţa României. Se încheia, prin această emoţionantă sărbătoare din vechiul oraş de pe malurile Dîmboviţei, glorioasa epopee a anilor 1877—1878.

Despre „războiul pentru neatîrnare" de la 1877—1878 s-a scris mult, ancheta istoriografică aplecîndu-şi cu precădere atenţia asupra desfăşurării campaniei armatei române, sau asupra deciziilor şi confruntărilor politice la nivelul factorilor de conducere ai statului, sau al partidelor de guvernămînt. A fost elogiat eroismul ostaşului român, a fost apreciat rolul decisiv al maselor populare, mai ales sub aspectul participării acestora la marile bătălii ce au dus la recunoaşterea de către puterile europene a neatîrnării ţării, proclamată în Bucureşti la 9 mai 1877.

Despre contribuţia la lupta pentru independenţă a celor neînrolaţi în armată sau neparticipanţi în mod nemijlocit la conducerea treburilor statului, despre aportul lucrătorilor rămaşi la locul lor de muncă, al funcţionarilor din diferitele instituţii, al meseriaşilor, al oamenilor de artă, al femeilor şi al tineretului şcolar, despre abnegaţia personalului medical civil, despre modul în care cei rămaşi la căminele lor au căutat, indiferent de vîrstă, de apartenenţă politică, origine etnică sau confesiune religioasă, să vină în sprijinul celor ce combăteau cu arma în mînă pe inamic, s-a scris pînă în prezent puţin şi în orice caz fără detalii, atunci cînd şi aceste aspecte ale războiului de neatîrnare au fost surprinse în unele lucrări de sinteză. În sfîrşit o monografie asupra Bucureştiului în preajma şi în vremea războiului de independenţă, o istorie a capitalei României, în care s-au luat principalele decizii, unde s-au desfăşurat negocieri diplomatice confidenţiale, oraş ce a adus prin cetăţenii săi o mare

contribuție materială în sprijinirea armatei și în îngrijirea răniților, o asemenea carte nu a văzut pînă în prezent lumina tiparului.

Bucureștiul a trăit momente de încordare, de bucurie și de întristare, orașul a suferit rigorile războiului, aproape fiecare cetățean al capitalei, într-un fel sau altul, a avut contribuția sa la marea luptă pentru independență; vechea așezare citadină de pe malurile Dîmboviței devenise în anii 1877—1878 și un însemnat centru al diplomației sud-est europene. Toate acestea ne-au îndemnat să scriem lucrarea de față prin care aducem un omagiu cetățenilor de acum un veac ai orașului București.

În această monografie, am urmărit să redăm atmosfera din capitala României, ceea ce explică descrierea uneori în detalii a manifestațiilor populare de pe străzile orașului sau prezentarea diferitelor solemnități ocazionate de anumite evenimente. Din același motiv am redat cu fidelitate programele spectacolelor susținute în folosul „Crucii Roșii" și al „Ospiciului Independenței" și am reprodus variate liste de subscripție. Prin acestea din urmă am căutat de asemenea să relevăm cu exemple concrete, cu nume de cele mai multe ori necunoscute, contribuția efectivă, la marea luptă pentru independență, a maselor populare aflate în afara teatrului de operațiuni militare, aspect adesea rezumat, în istoriografia războiului de independență, la cîteva fraze.

Mulți bucureșteni au fost însă înrolați în armată și au luat parte la campania din sudul Dunării, dintre care unii și-au dat viața în fața Plevnei sau la Rahova. S-a scris mult despre eroismul și sacrificiul suprem al căpitanului Nicolae Mărăcineanu Valter sau al maiorului Dumitru Giurescu, ceva mai puțin despre actele de bravură ale celorlalți ofițeri ce nu s-au mai întors în sînul familiilor lor din București, căzuți fiind la datorie. Numele ostașilor de rînd, răpuși de gloanțele inamicului, a fost în decursul timpului aproape dat uitării. De aceea, am consacrat o bună parte din capitolul central al lucrării, participării bucureștenilor pe cîmpul de luptă, cu care ocazie am urmărit și drumul parcurs de-a lungul campaniei de cele două unități ale armatei teritoriale de pe cuprinsul orașului București și al județului Ilfov.

În sfîrşit, am încercat să facem un studiu asupra mentalităţii colective, circumscris, desigur la tema abordată.

Toate acestea au fost încadrate, nu întotdeauna cronologic, în prezentarea faptelor ale căror detalii, nu numai că oferă unui public larg de cititori posibilitatea de a cunoaşte viaţa Bucureştiului de acum o sută de ani, ci constituie totodată elemente componente ale reconstituirii atmosferei bucureştene, conform unuia din principalele scopuri pe care le-am urmărit.

Cum evenimentele petrecute în capitala României au fost adesea legate de evoluţia generală internaţională, am făcut cîteva scurte incursiuni în istoria diplomaţiei europene, insistînd însă mai mult asupra modului în care situaţia internaţională a influenţat confruntările de opinie din Bucureşti, manifestate în dezbaterile parlamentare şi mai ales în punctele de vedere ale ziarelor de diferite coloraturi.

Am redat nenumărate fragmente din presa vremii cu scopul reconstituirii cît mai fidele a atmosferei epocii, am prezentat faptele în lumina documentelor cercetate, cu aspectele lor pozitive şi negative, acestea din urmă determinate de ambiţii şi opinii proprii unor oameni politici exponenţi ai claselor stăpînitoare din vremuri apuse. Relatarea amănunţită a unor evenimente a fost pînă la urmă doar unul din mijloacele care ne-au servit scopului de a oferi cititorului un studiu asupra locului ocupat de capitala României în efortul întregii naţiuni pentru dobîndirea independenţei.

Şerban Rădulescu-Zoner

Bucureştiul în ajunul independenţei

În vîltoarea evenimentelor din anii 1877—1878, cînd poporul român şi-a dobîndit cu arma în mînă neatîrnarea faţă de Poartă, penultima etapă a procesului istoric de închegare a statului naţional unitar şi suveran, oraşul Bucureşti, în calitatea sa de capitală a ţării, a fost în primul rînd centrul deciziilor de ordin politic şi militar ce au determinat întreaga desfăşurare a faptelor culminînd cu victoria de la Plevna şi cu înscrierea ulterioară a independenţei României în tratatele de pace de la San Stefano şi Berlin. Încă din anii 1875—1876, cînd popoarele din Balcani se ridicaseră la luptă împotriva stăpînirii otomane, Bucureştiul a constituit principala arie a confruntărilor de opinie, în ceea ce priveşte stabilirea poziţiei României faţă de cele ce se petreceau la sud de Dunăre şi la Constantinopol cît şi în legătură cu alegerea celei mai eficiente, dar şi mai puţin periculoase căi de dobîndire a independenţei statului român, într-o conjunctură în care un război între Rusia şi Turcia ajunsese iminent. Odată cu proclamarea independenţei României în sesiunea extraordinară a Adunării Deputaţilor din 9/21 mai 1877, urmată curînd de alăturarea armatei române forţelor militare ruse în războiul ruso-turc, ce începuse încă în aprilie al aceluiaşi an, oraşul Bucureşti, cel mai mare centru economic şi demografic al ţării, a devenit un puternic punct de sprijin material şi moral al frontului şi totodată un loc de îngrijire a răniţilor căzuţi în focul luptei. În sfîrşit, pe lîngă capi-

talele marilor puteri, antrenate sau neangajate în conflict, interesate însă fiecare în parte de evoluţia crizei orientale, Bucureştiul, deşi oraş de reşedinţă al unei ţări mici, ajunsese să fie martorul, ba chiar să participe la însemnate tratative ale diplomaţiei europene. În vechiul oraş de pe Dîmboviţa emisarii cabinetului de la Petersburg au negociat şi încheiat cu guvernul român cunoscuta convenţie din 4/16 aprilie 1877, ce a reglementat trecerea armatei ruse prin România pentru a putea lovi astfel, în cîmpia Bulgariei, trupele sultanului. La Bucureşti, cu ocazia prezenţei ţarului Alexandru al II-lea la finele lunii mai, stil vechi, al aceluiaşi an, s-au deschis oficial tratativele în vederea participării oştirii române la campania antiotomană dusă de Rusia în sudul Dunării. Capitala României a fost vizitată în cursul aceleiaşi veri de prinţul Milan al Serbiei, venit pentru a avea convorbiri cu oficialităţile româneşti şi ruseşti, în legătură cu viitoarea reintrare în acţiune a sîrbilor [1]. Tot la Bucureşti, din iunie şi pînă în decembrie 1877, îşi stabilise reşedinţa provizorie prinţul Gorceakov, conducînd din clădirea consulatului rus de pe Calea Mogoşoaiei (actualmente Calea Victoriei), afacerile străine ale imperiului, atîta vreme cît ţarul se aflase în sudul Dunării pentru a urmări campania trupelor sale conduse de marele duce Nicolae Nicolaevici. Capitala României a fost de asemenea cea care a primit principalele trofee capturate de armata română. Alături de celelalte oraşe şi state de pe cuprinsul ţării, Bucureştiul a contribuit prin jertfe de sînge la războiul pentru neatîrnarea patriei.

O analiză a contribuţiei oraşului Bucureşti la marele efort al ţării pentru cucerirea independenţei, încercarea concomitentă a reconstituirii mentalului bucureştean în contextul evenimentelor din capitală, strîns legate de desfăşurarea războiului şi sub o incontestabilă influenţă a evoluţiei situaţiei internaţionale, toate acestea impun o prealabilă cercetare a ceea ce a reprezentat la vremea respectivă numitul oraş din punct de vedere economic şi social-politic. În sfîrşit este necesară o privire retrospectivă

[1] Serbia, care declarase război Turciei la 18/30 iunie 1876 fusese înfrîntă şi nevoită să încheie un armistiţiu cu Poarta (21 oct./2 nov. 1876). Ostilităţile au fost reluate la 2/14 dec. 1877.

asupra faptelor petrecute în București din momentul redeschiderii problemei orientale și pînă în momentul proclamării independenței statului român. Aceste evenimente au avut loc într-un „București de altă dată", a cărui descriere, cu aplecarea atenției asupra atmosferei sale specifice, nu poate să lipsească într-o istorie a capitalei României de-a lungul războiului de neatîrnare.

1. Orașul și locuitorii

Ofițerul norvegian Gunnar Sölfest Flood, venit la București încă la sfîrșitul anului 1876 pentru a urmări evenimentele ce aveau să aibă loc, a întîlnit în centrul orașului, pe Calea Mogoșoaiei, „magazine elegante, franțuzești, germane, românești". El a apreciat totodată „marele Hotel du Boulevard", unde își stabilise reședința, „la înălțimea hotelurilor din Paris"[2]. Aici, ca și la „Hugues", peste drum de Teatrul Național, renumit mai ales prin restaurantul său, personalul vorbea „franțuzește, nemțește, românește și ungurește"[3]. Prin camere luxoase și „bucătărie fină" era renumit și „Grand Hotel Brofft" (pe locul actualului hotel „Continental") așezat tot pe Calea Mogoșoaiei, principală arteră a orașului, considerată de așa-numita protipendadă „sa rue de Tolédo, sa Ringstrasse", potrivit unor considerații ale lui Ulysse de Marsillac, redactor șef al săptămînalului „Journal de Bucarest"[4]. „Au centre, en prenant la place du théatre pour point de départ, on trouve, sauf l'irrégularité irrémédiable des rues, une ville toute européenne : ce sont des hôtels élégants, des riches magasins, des habitations somptueuses, et au milieu de tout cela, un mouvement de voitures et de piétons qui ne cède en rien à celui des plus grandes

[2] General R. Rosetti, *Notele unui ofițer norvegian*, în *Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice*, seria III, t. VII, București, 1927—1928, p. 208, 204.

[3] Ulysse de Marsillac, *Guide du voyageur à Bucarest*, București, 1872, p. 24.

[4] *Ibidem*, p. 31.

villes de l'Occident", se poate citi în primul ghid al Bucureştiului, tipărit în 1872 de amintitul gazetar francez stabilit în capitala României [5]. Militarii şi civilii ruşi, ce au trecut prin oraş cu ocazia războiului din 1877, au rămas plăcut impresionaţi de acelaşi centru pe care au avut ocazia să-l cunoască. Generalul ţarist Alexandru Vereşciaghin [6], corespondentul ziarelor „Indépendance Belge", „Siècle" şi „Rappel", cît şi alţi călători străini au fost încîntaţi, pe de altă parte, de bogata vegetaţie a Bucureştiului, „parcă scufundat în grădini" [7]. Reporterul de război britanic, Frederick Boyle, a fost atras între altele, de Şoseaua Kiseleff, „plină de lume" pînă seara tîrziu, asemănînd-o cu Hyde-Park-ul londonez, însă „mai sălbatecă dacă nu chiar mai agreabilă" [8]. „Chaque maison a son jardin ou jardinet, les églises sont entourées d'un espace de verdure, et la plus petite gargote a son *gradina* ou l'on peut *consommer* en plein air et à l'ombre d'un sycomore ou d'un acacia ; ce luxe de végétation et le trait distinctif du Bukarest ; c'est celui qui me charme le plus et on le retrouve, dans toute l'étendue de cette ville", scria în aceeaşi perioadă Frédéric Kohn-Abrest, corespondentul amintitelor trei jurnale de limbă franceză, referindu-se la bogata vegetaţie de pe întregul cuprins al capitalei [9]. „Tout Bucarest vit à la campagne sans sortir de chez soi", constata acelaşi corespondent de presă [10] şi avea perfectă dreptate. Conform recensămîntului început la 1 noiembrie 1877, capitala României, aşezată pe o suprafaţă de 29,25 km², cuprindea 3,60 km² grădini cu flori, 4,12 km² livezi, 12,11 km² vie, 3 km² grădini de legume [11], ceea ce a îndreptăţit pe un alt călător străin să scrie, fără să fi cunoscut aceste date statistice, că Bucureştiul era

[5] *Ibidem*, p. 30.

[6] C.C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, p. 157.

[7] *Ibidem*.

[8] S. Boyle, *The Narrative of an Eexpelled Correspondent*, London, 1877, p. 19.

[9] Fr. Kohn-Abrest, *Zig-zags en Bulgarie*, 1879, p. 111—112.

[10] *Ibidem*, p. 111.

[11] „Statistica. Primăria Oraşului Bucureşti. Recensămîntul executat în 1878" (în continuare : „Statistica"), Bucureşti, 1878, p. 5.

„un oraş mic într-un sat mare" [12]. Din întreaga întindere a oraşului, de aproape 30 km², numai 4,23 km² corespundeau suprafeţelor clădite inclusiv a curţilor şi 2,5 km² a suprafeţei totale a străzilor şi pieţelor publice [13].

Din punct de vedere urbanistic, oraşul avea un caracter cu totul eterogen, încît amintitul redactor de la „Journal de Bucarest" scria că, în mod îndreptăţit, românii denumesc capitala lor „les Bucureşti" deoarece ar fi adunate la un loc „quatre ou cinq villes" [14]. „L'architecture de Bucarest est ondoyante et diverse. Aucune réglementation ni sujétion chaque siècle a laissé subsister son empreinte et chaque constructeur a agi à sa fantaisie" — nota corespondentul ziarului „Siècle", prezent în capitala României în vara anului 1877 [15]. În imediata apropiere a centrului politic şi monden se găsea cel comercial cu renumitele străzi, Lipscani, Şelari, Gabroveni, Blănari, Covaci, comparate de acelaşi francez cu „un vast bazar". În acest cartier se găseau înghesuite dughene cu mărfuri de cea mai mare varietate. În partea de răsărit a oraşului şi în vecinătatea Podului Mogoşoaiei, nordicul Gunnar Flood a întîlnit unele luxoase şi impozante clădiri aparţinînd marilor boieri, în rest însă numai case mici [16]. Fără a nega aspectul sărăcăcios al majorităţii locuinţelor din diferitele cartiere bucureştene, ghidul lui Marsillac insistă mai mult asupra monotoniei atmosferei cu amprentă orientală [17]. În schimb locotenentul Flood este mult mai sever în aprecieri şi mult mai veridic în descrierea cartierelor periferice, cu căsuţe modeste, de un singur cat „destul de numeroase pe străzile mai importante, aiurea mult risipite". „Din stradă se pot vedea lucrătorii în interiorul caselor. Am văzut astăzi doi fierari lucrînd, stînd turceşte [cu] nicovala băgată în pămînt" — se poate citi în jurnalul de impresii ale numitului ofiţer norvegian [18]. Aceste apre-

[12] Cf. A. D. Petrescu, *Semnificaţia recensămîntului din 1878 la Bucureşti*, în „Bucureşti", IX, 1972, p. 268.
[13] „Statistica", p. 5.
[14] Marsillac, *op. cit.*, p. 30.
[15] Fr. Kohn-Abrest, *op. cit.*, p. 112.
[16] General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 208.
[17] Marsillac, *op. cit.*, p. 30—31.
[18] General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 206.

cieri corespundeau nu numai unei realităţi edilitar-urbanistice, ci şi a uneia socio-economice reflectînd condiţiile de viaţă ale muncitorilor, ale celor „fără pîine şi lemne", cărora le mureau copiii de foame, după cum se sublinia într-un apel al ziarului „Lucrătorul român" adresat aşa-numiţilor „părinţi ai oraşului" [19].

Preponderenţa în Bucureşti a caselor mici şi modeste, fără etaj, în opoziţie cu un număr redus de locuinţe fastuoase, aparţinînd clasei dominante, sau contrastul dintre străzile bine pavate şi îngrijite din centrul oraşului, ce atrăseseră atenţia în 1877 scriitorului rus Vsevolod Garşin [20], şi uliţele desfundate ale cartierelor ceva mai îndepărtate, toate acestea au sărit în ochii celor ce au scris sub o formă sau alta, despre Bucureştiul anilor 1870. Datele statistice ale recensămîntului din 1877—1878 nu fac decît să confirme şi să întregească observaţiile acestora.

Din numărul total de 20 323 edificii publice şi case de locuit, 91,71% erau clădiri doar de un cat. Celor cu trei pînă la cinci etaje le-au corespuns cifrele procentuale de 0,31%, 0,03%, şi 0,01%. Diferenţa de 7,94% reprezintă procentul clădirilor cu două caturi [21]. În privinţa materialului din care erau construite clădirile, situaţia la finele anului 1877 era următoarea: 44,15% clădiri din piatră şi cărămidă, 46,72% case de paiantă, 7,37% din lemn, 1,67% diferite construcţii din alte materiale [22].

În amintita perioadă oraşul Bucureşti a avut 721 străzi din care 4,47% erau pavate cu piatră cubică, iar 49,93% cu piatră de rîu. Uliţele complet nepavate atingeau cifra de 22,97% iar cele acoperite cu şosele, lemn şi macadam 22,63% [23].

Atmosfera străzilor bucureştene prezenta izbitoare contraste nu numai din punct de vedere al clădirilor şi al

---

[19] Numărul din 5 nov. 1872 (st.v.), vezi *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Bucureşti, Edit. politică, p. 32.

[20] Vezi G. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Bucureşti, 1947, p. 436.

[21] „Statistica", p. 8—9.

[22] Ibidem, p. 9.

[23] Vezi P. S. Aurelian, *Terra nostra*, Bucureşti, 1880, p. 282.

pavajelor, ci şi din cel al mijloacelor de transport. Vechile familii boiereşti se întreceau în luxul trăsurilor cu arnăuţi în livrele galonate. Cele mai elegante caleşti aparţineau desigur casei domnitoare. „Le Prince Regnant a de très-beaux équipages, sa maison porte la livrée, riche et sobre, des Hohenzollern", scria Marsillac în al său *Guide du voyageur à Bucarest* [24]. Trăsura, proprietate particulară, nu reprezenta doar un apanaj al boierimii ci şi al vîrfurilor burgheziei, cea de-a doua clasă dominantă. Pe timp de vară, nenumărate echipaje puteau fi întîlnite pe Calea Mogoşoaiei, în faţa cofetăriei „Capşa", căci se obişnuia ca femeile din protipendadă să mănînce prăjituri şi îngheţată fără să coboare din trăsuri în timp ce la mesele de pe trotuar şedeau „juni" civili şi ofiţeri care priveau — după cum aminteşte Constantin Bacalbaşa — „aceea expoziţie de femei tinere şi nostime" [25].

Cei ce nu aveau trăsuri proprii puteau închiria cîte o droşcă cu doi cai, cea mai mare parte a acestora, în număr de 505, ce circulau cu o viteză proverbială aparţineau lipovenilor [26]. Principalele staţii pentru închirierea unui asemenea „mijloc rapid de locomoţie", ce a uimit şi pe locotenentul norvegian Flood [27], se aflau în faţa Teatrului Naţional, pe strada învecinată „Grădinii Episcopiei" (în locul actualului Ateneu Român), la biserica Zlătari şi sub dealul Mitropoliei [28]. Pe străzile Bucureştiului mai circulau, în 1872, 250 căruţe sau birji folosite mai cu seamă pentru excursii sau călătorii în afara oraşului [29]. Mai puteau fi văzute şi 7 omnibuze, trăsuri cu o capacitate de 10 persoane, al căror itinerar varia în funcţie de zile şi sezon [30]. Transportul în comun începuse dealtfel să se dezvolte şi sub alte forme. Încă în decembrie 1872 intrase în funcţiune prima linie de tramvai cu cai pe traseul Calea Tîrgoviştei (actualmente Calea Griviţei), Podul Mogoşoaiei,

[24] Marsillac, *op. cit.*, p. 32.
[25] C. Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată*, vol. I, Bucureşti, 1927, p. 59.
[26] Marsillac, *op. cit.*, p. 33.
[27] General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 204.
[28] Marsillac, *op. cit.*, p. 33.
[29] *Ibidem.*
[30] *Ibidem.*

Teatrul Naţional, străzile Biserica Enei, Academiei, Colţei, Piaţa Sf. Gheorghe, Moşi [31]. Pe lîngă aceste mijloace noi de transport puteau fi întîlnite, în plin centrul capitalei, ceea ce a mirat pe locotenentul norvegian Flood, şi care cu boi [32]. În sfîrşit, pentru a completa aspectul străzilor bucureştene mai trebuie neapărat amintite şi sacalele cu apă [33] încă în număr de 449 în 1877—1878 [34].

Alimentarea cu apă a oraşului constituia la acea vreme o mare problemă. Sacalele şi puţurile au continuat, pînă după războiul de independenţă, să reprezinte sursele de apă ale bucureşteanului [35].

În ceea ce priveşte sistemul de iluminare, Bucureştiul lăsa de asemenea încă mult de dorit. Centrul începuse, de la finele anului 1871, să fie luminat cu felinare şi lămpi cu gaz aerian [36], primii abonaţi particulari fiind Sala Bossel, de pe Calea Mogoşoaiei, Gara Tîrgovişte (actuala Gară de Nord), clădirile bogătaşilor Vlasto, Fotino, Stancovici, Lahovary [37], dar în cartierele periferice a continuat încă multă vreme să domnească lampa cu petrol. Între 1 septembrie 1877 şi aceeaşi dată a anului 1878 s-au plătit de exemplu „societăţii gazului" 440 746 lei pentru 3 756 lumini (becuri), perioadă în care consumul de petrol pentru 1 684 lămpi s-a ridicat încă la 125 021 lei [38].

În acest Bucureşti atît de eterogen cu case elegante ale „protipendadei", construcţii variate aparţinînd unor stiluri diverse, mai vechi şi mai noi, cu puzderia locuinţelor modeste ale micului burghez şi cu cele adesea mizere ale muncitorului, în acest oraş plin de contraste, cu cartierul său comercial de atmosferă orientală, se găseau totodată

---

[31] *Istoria oraşului Bucureşti*, red. resp. Fl. Georgescu, vol. I, Bucureşti, 1965, p. 332.

[32] General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 204.

[33] Marsillac, *op. cit.*, p. 34.

[34] „Statistica", p. 12.

[35] *Istoria oraşului Bucureşti*, vol. I, p. 329.

[36] Vezi A. Cebuc, *Contribuţii la istoricul iluminatului din capitală pînă în anul 1900*, în „Materiale de istorie şi muzeografie", II, 1965, p. 105—106.

[37] *Istoria oraşului Bucureşti*, vol. I, p. 332.

[38] P.S. Aurelian, *op. cit.*, p. 282.

o seamă de vechi ctitorii voievodale, ca bisericile Radu Vodă, Sf. Gheorghe, Mihai Vodă, Mitropolia, Plumbuita [39], amintind de vechea urbe reşedinţă a domnitorilor Ţării Româneşti. La toate acestea se adaugă edificiile publice moderne, mai însemnate fiind Teatrul Naţional, a cărui construcţie neoclasică aparţinea anilor 1846—1852, după aprecierea gazetarului englez Patrick O'Brien (1853), „unul din cele mai frumoase şi mai izbutite teatre ce poţi găsi într-un oraş european" [40], monumentalul palat al Universităţii, operă arhitectonică a lui Alexandru Orăscu, încheiată în 1869, avînd în faţă statuia lui Mihai Viteazul, ridicată în 1874 de Carrier—Belleuse, în sfîrşit cele două palate domneşti.

Reşedinţa principală a domnitorului era fostul palat al boierului Dinicu Golescu [41] de pe Calea Mogoşoaiei, iar cea de-a doua, pentru timpul călduros al verii, se afla în vechile case domneşti de la Cotroceni [42]. La „curte", Carol I introdusese protocolul obişnuit în mai toate casele domnitoare ale Europei occidentale [43].

În acest Bucureşti, al anilor „70" din veacul trecut se mai găseau vechi hanuri, cum era cel ce purta numele lui Şerban Vodă, de pe locul actualului palat al Băncii Naţionale, sau cel al lui Manuc, devenit „Hotel Dacia", aşezat foarte aproape de străzile Gabroveni, Covaci sau Blănari unde se găseau de asemenea astfel de vechi stabilimente [44]. Unele dintre acestea, ale lui Simeon de pe Blănari sau cel

---

[39] Vezi N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1961, p. 259—264, 281—286, 230—234, 241—249, 314—315.

[40] Patrick O'Obrien, *Journal of a residence in the Danubian principalities in the autumn and winter of 1853*, London, 1854, cf. P. Cernovodeanu, *Istoria Bucureştilor prin călători străini*, partea a III-a, p. 544 (în manuscris la Muzeul de istorie a municipiului Bucureşti).

[41] Vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 41—43. În privinţa interiorului în anul 1872, vezi Marsillac, *op. cit.*, p. 72—74.

[42] Vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 47—50.

[43] Ceremonialul este prezentat în detaliu de Marsillac: *op. cit.*, p. 75—78.

[44] Pentru istoricul acestora, vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 90—121. O privire contemporană epocii la care ne referim, în ghidul lui Marsillac, *op. cit.*, p. 25—26.

din Gabroveni nr. 12, ajunseseră locuri de adăpost și întîlnire ale revoluționarilor din emigrația bulgară.

O notă aparte o mai dădeau orașului și numeroasele grădini cu lăutari. În lunile calde de vară „protipendada" era atrasă însă mai mult de grădina „Rașca" [45], pe strada Academiei, cu muzică de *café concert*, unde cînta violonistul Wiest [46], pe cînd poporul își descreța frunțile, după trudite zile de muncă, la serbările cu muzică națională de la Moși și Filaret [47].

Orașul București a fost tot timpul cel mai însemnat centru economic al țării. În afara celor două întreprinderi metalurgice, înființate în deceniul al VII-lea al secolului, „Freund" și „Lemaître", în 1872 a apărut „Compania generală Liège". În același an au mai luat ființă Atelierele Centrale C.F.R., iar în 1873 s-a ridicat „Pirotehnia armatei" [48].

În condițiile economice și social-politice existente, dezvoltarea industriei bucureștene s-a încadrat în tiparul procesului de industrializare capitalistă, în sensul dezvoltării cu prioritate a industriei ușoare. Dezvoltarea industriei românești și ca atare și a celei din orașul București a fost în general frînată de lipsa de independență a țării. De asemenea, după 1875, cînd statul român a încheiat cu Austro-Ungaria prima convenție comercială pentru a marca pe această cale un pas spre neatîrnare, afluența de produse industriale austriece și maghiare pe piața românească împiedica crearea unei adevărate industrii românești [49].

---

[45] Marsillac, *op. cit.*, p. 27—28; vezi și C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 396. Grădina purta numele primului ei proprietar, cehul Hrtschka, pe care locuitorii orașului, neputîndu-l pronunța, l-au transformat în „Rașca".

[46] N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, București, 1939, p. 306. După cum relata corespondentul de război britanic, Frederick Boyle, în capitală existau „mai multe cafeuri *chantants*, după modelul Parisului, Italiei și uneori al Austriei" : F. Boyle, *op. cit.*, p. 15.

[47] N. Iorga, *op. cit.*, p. 306.

[48] *Istoria orașului București*, vol. I, p. 306.

[49] Vezi C. I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre vamale și comerciale de la Regulamentul Organic și pînă în prezent*, București, 1904, p. 113; de asemenea G. Cioriceanu, *La Roumanie économique et ses rapports avec l'étranger de 1860 à 1915*, Paris, 1928, p. 139—140.

Recensământul din 1877—1878 a înregistrat în București doar 2 turnătorii de fontă și 2 ateliere de obiecte mecanice, în schimb 97 de mori cu cai, 12 mori cu abur și 30 de tăbăcării. Tabloul complet al numărului de fabrici și ateliere, cu indicarea specificului acestora, a fost în 1878 următorul:

Destinația edificiilor

Fabrici și ateliere[50]

Felul întreprinderii	Nr.	Felul întreprinderii	Nr.
Lumînări de seu și săpun	8	Hîrtie de țigară	1
Fabrică de pîine	1	Trăsuri și fierărie	7
Spirturi și poverne	15	Ateliere de sculptură	1
Sobe de cărămidă și cărămidă	2	Teracotă	1
Bere	2	Tramvaie	1
Vacs	1	Obiecte mecanice	2
Tutun (regie)	1	Turnătorii fontă	2
Tăbăcărie	30	Uzină gaz aerian	1
Cleiuri și ulei	5	Mori cu aburi	12
Franzelării	2	Mori cu cai	97
Lumînări de ceară	1	Fabrică de mesele	2

În domeniul industriei alimentare și ușoare, merită semnalată înființarea următoarelor întreprinderi: Fabrica de conserve D. Staicovici (1874), Fabrica de zahăr Chitila (1876), Tăbăcăria M. Gh. Trandafirescu (1873), Întreprinderea I. V. Socec și Co., cartonaj și tipografie (1871), Fabrica E. Lessel, de tîmplărie mecanică (1874)[51].

Printre firmele bucureștene mai vechi se numărau, fabrica de cărămizi a lui Max Tónolla (1876), cea de bazalt și ceramică de la Cotroceni (1865), Tăbăcăria Bernard Weitasse (1867), tipografiile C. Göbl (1859) și F. Göbl, (1865), fabricile de bere Luther (1869) și Oppler (1854)

[50] „Statistica", p. 8.

[51] *Istoria orașului București*, vol. I, p. 306.

Moara Assan (1853) ş.a. [52]. La acestea se adaugă unele întreprinderi ale statului, precum Manufactura de tutun (1864), Fabrica de cărticele (foiţe de ţigară, 1864), Imprimeria statului (1839) sau a Monitorului Oficial [53].

În Bucureşti existau în primul rînd multe ateliere, cu un număr restrîns de lucrători, ceea ce şi explică cifra redusă de „stabilimente industriale" din Bucureşti de la anumiţi indicatori ai amintitului recensămînt.

În ceea ce priveşte comerţul, numărul firmelor înregistrate în 1877—1878 se ridică la cîteva mii. Amintita anchetă a constatat, de exemplu, existenţa a 1 327 cîrciumi, 377 băcănii, 240 croitorii, 201 măcelării, 150 cismării, 128 prăvălii cu mărunţişuri, 66 tinichigerii, 60 curelării, 51 cojocării, 54 cofetării, 12 librării, 19 prăvălii pentru coafură şi 138 bărbierii (frizerii), 14 giuvaergerii, 21 magazine pentru mobilă, 36 ceasornicării, 19 farmacii, 4 ateliere foto, 2 galanterii [54]. Rubrica corespunzătoare în fişele de recensămînt cuprinde 109 poziţii.

O delimitare a numărului de firme propriu-zis comerciale nu poate fi făcută deoarece o foarte mare parte dintre cele înregistrate erau totodată şi ateliere meşteşugăreşti. Amintita rubrică a recensămîntului poartă dealtfel denumirea de „Specificarea comerciurilor şi industriilor aflate în prăvălii" [55]. În orice caz numărul magazinelor era foarte ridicat odată ce cifra locuitorilor, cap de familie, antrenaţi în comerţ era foarte mare, proporţional cu cea corespunzătoare celor angajaţi în industrie, dacă se ia în considerare faptul că existenţa întreprinderilor industriale moderne presupune o aglomerare a mîinii de lucru. Conform datelor statistice oficiale, numărul de comercianţi, cap de familie, plus calfele şi ucenicii din acest sector economic s-a ridicat la 10 227 suflete faţă de 22 004 suflete de industriaşi şi meseriaşi, cap de familie, inclusiv calfe şi ucenici [56].

[52] Vezi N. I. Paiano, *La Grande Industrie en Roumanie de 1866—1906*, Bucarest, 1906, p. 88—106.

[53] *Ibidem.*

[54] „Statistica", p. 17.

[55] Ibidem.

[56] Vezi A. D. Petrescu, *op. cit.*, p. 269.

Pe baza datelor furnizate de recensămîntul din 1877—1878 numărul de muncitori industriali sau cel al patronilor de fabrici nu poate fi stabilit matematic. Tabelele statistice nu cuprînd în primul rînd indicatorul „muncitor". În al doilea rînd rubrica „patroni" cuprinde atît pe marii industriaşi cît şi pe proprietarii micilor ateliere în care meşterul lucra de unul singur sau împreună cu un număr redus de salariaţi. În sfîrşit, folosirea de către recensămînt numai a indicatorilor „cap de familie" şi „membrii de familie" exclude posibilitatea unui calcul precis deoarece în unele familii lucrau într-adevăr numai bărbaţii, dar în altele erau angajate şi nevestele, uneori fiind trimişi la lucru chiar şi copii. O reconstituire a compoziţiei sociale a populaţiei Bucureştiului este totuşi posibilă, dacă sînt adunate la un loc cifrele corespunzătoare mai multor indicatori ai recensămîntului din 1877—1878, după cum a procedat cunoscutul economist al vremii, P. S. Aurelian[57].

Potrivit calculelor lui P. S. Aurelian reiese că familiile de muncitori, indiferent de sectorul economic de care erau legate, totalizau 34 827 suflete. Chiar dacă adăugăm la această cifră cele 20 847 suflete înscrise în rubrica „fără profesie", ce include incontestabil pe muncitorii necalificaţi, pe zilieri, cît şi pe şomeri, suma rezultată, respectiv de 55 674 suflete, este totuşi inferioară celei corespunzătoare proprietarilor de mijloace de producţie (91 842). Această realitate se explică prin existenţa încă a unui număr foarte mare de mici ateliere meşteşugăreşti spre deosebire de cifra redusă a marilor întreprinderi industriale. Valorile numerice înscrise în rubrica „profesiune liberă" (30 130) sînt în schimb foarte puţin concludente deoarece conform amintitului recensămînt, la acest indicator au fost înscrişi pe lîngă avocaţi, medici, actori, oameni de artă şi ofiţerii din garnizoana Bucureşti, funcţionarii de toate categoriile, profesorii, toate aceste categorii făcînd parte din rîndul salariaţilor. Pentru formarea unei imagini asupra compoziţiei populaţiei bucureştene merită de a fi reţinut că în momentul începerii recensămîntului, Bucu-

[57] P. S. Aurelian, *op. cit.*, p. 276.

reştiul număra, calcul efectuat pe cap de familie, 2 598 rentieri, 2 093 funcţionari la care se adaugă 159 angajaţi în consulate şi 285 contabili din sectorul comercial, 183 ingineri şi arhitecţi, 206 avocaţi, 187 medici de toate specialităţile, 9 dentişti, 49 farmacişti, 92 moaşe, 449 profesori de toate categoriile şi oameni de ştiinţă, 48 actori, 31 actriţe, 94 muzicanţi, 438 preoţi, diaconi, călugări şi călugăriţe [58]. Din toate datele de mai sus reiese că în perioada premergătoare şi în timpul războiului de neatîrnare o mare pondere în compoziţia socială a populaţiei capitalei României a avut-o mica burghezie şi unele pături mijlocii, situaţie ce se va modifica simţitor în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea pe măsura progreselor înregistrate de procesul de industrializare în noile condiţii create prin dobîndirea independenţei statale.

Fenomenul de creştere numerică şi în acelaşi timp de maturizare a proletariatului industrial a caracterizat însă viaţa bucureşteană încă în anii „60" ai secolului şi cu atît mai mult în deceniul războiului de neatîrnare. Condiţiile de muncă şi viaţă ale lucrătorilor erau cele tipice perioadei de ascensiune a capitalismului, în care clasa muncitoare nu reuşise încă să impună o normare a zilei de lucru sau să îngrădească arbitrariul salarizării. După cum sublinia la 12 noiembrie 1872 ziarul „Lucrătorul român", ce apărea la Bucureşti ca organ al „Asociaţiei generale a tuturor lucrătorilor din România", „sînt lucrători care după o muncă de 10 ore pe zi nu iau ca plată decît 4—5 franci pe zi; sînt lucrători care lucrează 12 ore pe zi şi nu sînt salariaţi decît cu 3—4 franci pe zi; sînt lucrători care lucrează cîte 14 şi 16 ore pe zi şi nu iau decît tot 3—4 franci pe zi". „Chestiunea este gravă, căci ea seceră poporaţiunea săracă şi încuibează în societatea românească o rană grozavă, sărăcia şi sărăcimea, rană ale cărei urmări sînt teribile", se poate citi în numărul din 5 noiembrie al aceluiaşi ziar.

[58] „Statistica", p. 94.

Munca îndelungată, grea şi în condiţii neigienice [59], îmbinată cu condiţii mizerabile de hrană şi locuit determinase răspîndirea bolilor sociale, încît numărul morţilor din cauza tuberculozei faţă de totalul deceselor ajunsese să atingă la Bucureşti cifra procentuală de 14% în anul 1875 şi 16% în 1876 [60].

Starea mizeră a muncitorilor, în contextul creşterii numerice a proletariatului de fabrică, a stat la baza saltului calitativ pe care l-a cunoscut procesul de organizare de sine stătătoare a clasei muncitoare după 1870. Un prim moment l-a constituit luna mai 1872 cînd vechea instituţie de ajutor reciproc a muncitorilor din sectorul tipografic a fost reorganizată luînd numele de „Societatea generală de ajutor reciproc a lucrătorilor tipografi «Gutenberg»", urmată la 10/22 iulie de apariţia noului organ de presă „Uvrierul". Fără să se fi ridicat împotriva orînduirii capitaliste în ansamblul ei, această foaie, scoţînd la iveală mizeria şi condiţiile grele de muncă ale lucrătorilor, a demascat exploatarea şi a militat pentru unirea acestora în scopul luptei pentru ridicarea nivelului de trai. „Uniţi într-un adevărat scop de înaintare şi îmbunătăţire a soartei, cea mai mare parte a lucrătorilor tipografi au găsit de cuviinţă de a ne grupa sub un stindard care să reprezinte, de acum şi în viitor, unirea şi înfrăţirea tuturor lucrătorilor pentru ca astfel să putem dărîma răul şi injustiţia ce de mult bîntuie clasa lucrătorilor", se poate citi în articolul program al amintitului jurnal ce apărea la Bucureşti [61].

---

[59] Legea din 1874 pentru organizarea serviciului sanitar cît şi regulamentul din 1875 cu privire la industria insalubră nu au cuprins nici un fel de dispoziţii obligatorii pentru patroni în scopul asigurării sănătăţii muncitorilor din întreprinderile industriale.

[60] N. N. Constantinescu, *Din istoricul formării şi dezvoltării clasei muncitoare din România. Pînă la primul război mondial*, Bucureşti, Edit. politică, 1959, p. 179—180.

[61] *Documente privind începuturile mişcării muncitoreşti şi socialiste din România (1821—1878)*, Bucureşti, Edit. politică, 1971, p. 625—626.

După cum se poate constata din acest editorial al „Uvrierului" o anumită ideologie de clasă era prezentă [62].

La cîteva luni după apariţia „Uvrierului" s-a constituit la vechiul sediu al Ateneului din Bucureşti, în ziua de 1/13 octombrie 1872, „Asociaţia generală a lucrătorilor din România" [63], ce a cuprins muncitori din toate ramurile de producţie. Era primul pas de organizare a clasei muncitoare pe plan naţional. Deşi nu s-a afirmat direct ca o organizaţie politică, „Asociaţia", prin larga ei sferă de preocupări, a depăşit cu mult domeniul simplei într-ajutorări a lucrătorilor. Era vădită căutarea celor mai adecvate mijloace în vederea emancipării muncitorilor cu scopul combaterii mizeriei şi exploatării [64]. Începînd din 5/17 noiembrie al aceluiaşi an, a apărut în capitală, vreme de aproape doi ani, ziarul „Lucrătorul român" (din 1873 doar sub titlul „Lucrătorul"), oficiosul numitei asociaţii. În articolele publicate de acest jurnal începuseră să fie abordate şi puse în discuţie cauzele care determinau starea de împilare şi de spoliere a muncitorilor [65]. Atît „Asociaţia" cît şi organul ei de presă au fost nevoite însă să-şi înceteze activitatea în primăvara anului 1874 datorită opresiunii guvernului conservator prezidat de Lascăr Catargiu.

Între timp luase naştere în Bucureşti, în ianuarie 1873, asociaţia tipografilor de la Imprimeriile Statului, organizaţie ce-şi luase numele de „Matei Basarab", iar cîteva luni mai tîrziu „Unirea lucrătorilor constructori români" [66].

În condiţiile mizere de trai a muncitorimii bucureştene şi în paralel cu progresele înregistrate de către aceasta pe plan organizatoric şi ideologic, capitala a fost martora

[62] Cu privire la rolul avut de ziarele „Analele tipografice" (1869), „Uvrierul" (1872) şi „Lucrătorul român" (1872), vezi A. Deac, *Primele gazete muncitoreşti şi începutul organizării clasei muncitoare*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R.", XI (1965), nr. 6, p. 85—90.

[63] *Istoria oraşului Bucureşti*, vol. I, p. 317.

[64] Vezi V. Petrişor, *Un moment semnificativ din istoria mişcării noastre muncitoreşti; crearea Asociaţiei generale a tuturor lucrătorilor din România*, în „Anale de istorie", XVIII (1972), nr. 5, p. 68.

[65] *Ibidem*, p. 76.

[66] *Ibidem*, p. 77.

primelor acțiuni greviste. Anul 1872 a fost marcat de greva muncitorilor de la Regia de tutun, urmată în 1873 de cea a tipografilor de la Imprimeriile Statului, iar în 1874 de mișcarea grevistă a lucrătorilor croitori [67].

În anul 1875 au fost semnalate în capitala României primele forme organizate de activitate socialistă. Înființată la 1/13 ianuarie al numitului an „Societatea studenților medicinești români din București" a avut printre cei 12 întemeietori, pe studenții socialiști C. I. Istrati, Const. Stăuceanu și Gh. Manicea. Curînd „Societatea" a intrat sub conducerea directă a socialiștilor căci în 1876 C. I. Istrati a devenit președinte, iar Alex. Spiroiu, și el socialist, unul dintre cei doi secretari [68]. Acest cerc socialist, la care a participat curînd și N. Zubcu—Codreanu [69], și-a ținut ședințele în camerele internilor de la „Colțea", „Filantropia" și „Spitalul de copii" [70]. În toamna lui 1875 luase ființă, tot la București, „Societatea de cultură și solidaritate între studenți" [71].

În momentul începerii războiului de neatîrnare și-a făcut apariția (26 mai/7 iunie 1877), pentru foarte scurtă vreme, ziarul „Socialistul", editat de cercul socialist bucureștean. Numita gazetă a propagat idei democrat-revoluționare, socialist-utopice, a atacat fanatismul religios, a condamnat războaiele de cotropire și a justificat pe cele de eliberare a popoarelor, plasîndu-se în acel moment pe cea mai înaltă poziție ideologică, în comparație cu celelalte publicații bucureștene [72]. Suprimat de guvern,

---

[67] *Istoria orașului București*, vol. I, p. 317; vezi și N. N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 181.

[68] Vezi V. Gomoiu, *Istoricul Societății studenților în medicină (1875—1905)*, București, 1906, p. 27.

[69] Refugiat din Rusia, fiind urmărit de autoritățile țariste pentru concepțiile sale democrat-revoluționare, Zubcu-Codreanu s-a stabilit la București în primăvara anului 1875 înscriindu-se în anul II al Facultății de medicină.

[70] G. Brătescu, *Sănătatea Bucureștilor (1862—1944)*, București, Edit. medicală, 1970, p. 65; vezi și G. Brătescu și G. Grosz, *Tradiții democrate și revoluționare în medicina română*, în „Ocrotirea sănătății în R.P.R.", VI(1956), nr. 1, p. 82—93.

[71] *Istoria orașului București*, vol. I, p. 319.

[72] Vezi *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, (1865—1900), partea I (1865—1889), București, Edit. politică, 1964, p. 34—43.

„Socialistul" a reapărut sub titlul „Cuvîntul", dar a fost şi în această formă suspendat de guvernul liberal condus de I. C. Brătianu. Totodată Prefectura Poliţiei Capitalei a desfiinţat „Societatea de cultură şi solidaritate între studenţi", sub motiv că ar unelti, sub influenţa „nihiliştilor" ruşi, împotriva ţarismului.

În acea vreme arena politică din România era dominată de cele două grupări reprezentînd interesele claselor conducătoare, partida liberală şi cea conservatoare, ambele împărţite în diferite fracţiuni încît nu se poate vorbi încă de partide politice definitiv închegate [73].

Pentru a întregi tabloul, cu scopul reconstituirii cadrului în care s-au desfăşurat evenimentele proprii istoriei Bucureştiului în timpul războiului de neatîrnare, dar şi pentru a completa seria de factori determinanţi, la nivelul suprastructurii, ai mentalului colectiv bucureştean, este necesar de a mai adăuga că oraşul-capitală a României era concomitent şi cel mai puternic centru cultural al ţării. Procesul de concentrare a elitei intelectualităţii româneşti la Bucureşti era în plină desfăşurare. În primul rînd capitala României găzduia „Societatea Academică", viitoarea „Academie Română". La Bucureşti, deşi concurenţa Iaşului nu putea fi neglijată, funcţionau diferite asociaţii de prestigiu cu caracter ştiinţific şi mai multe instituţii de învăţămînt superior incluse în cadrul Universităţii. Numitul oraş de pe malurile Dîmboviţei strînsese de asemenea cea mai mare parte a cunoscutei pleiade de mari scriitori ai epocii.

Sub aspect cantitativ, nivelul de instrucţie şi ca atare de cultură al populaţiei bucureştene era în schimb scăzut, realitate ce nu face altceva decît să pună în lumină şi din acest punct de vedere contradicţiile specifice etapei de dezvoltare a orînduirii burgheze din România în a doua jumătate a secolului trecut. Din tabelul statistic prezentat cu cîteva pagini mai înainte, şi alcătuit de economistul P. S. Aurelian, se poate constata numărul neştiutorilor

[73] Vezi V. Maciu, *Condiţiile interne ale proclamării independenţei României*, Bucureşti, 1955; de asemenea Dan Berindei, *Cucerirea independenţei României* (1877—1878), Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1967, p. 22—36.

de carte la diferiţii indicatori. Slaba preocupare a guvernanţilor vremii faţă de învăţămîntul public este dovedită şi de numărul redus al instituţiilor de învăţămînt înregistrate de recensămîntul din 1877—1878. La acea dată funcţionau în capitală cîte 15 şcoli primare de băieţi şi fete, frecventate de 4 052 şcolari [74], 7 licee, gimnazii şi pensioane, luate la un loc, la care se mai adăugau 2 seminarii şi 4 şcoli profesionale, în sfîrşit o universitate cu mai multe facultăţi, o şcoală militară şi o şcoală veterinară pentru armată.

Plin de contraste, cu o viaţă politică trepidantă în cadrul unei democraţii burgheze, cu o populaţie în jur de 180 000 de locuitori, a căror ospitalitate şi amabilitate nu putea fi descrisă — conform unei aprecieri a ziaristului newyorkez Carroll Tevis — „decît în termeni elogioşi" [75], acesta era oraşul Bucureşti, capitala României, care a trăit momentele pline de încordare ale războiului pentru neatîrnare, în anii 1877—1878.

2. Redeschiderea problemei orientale şi ecoul evenimentelor din sudul Dunării la Bucureşti

Răscoala cu caracter social şi naţional, izbucnită în Bosnia şi Herţegovina, în vara anului 1875, s-a extins cu repeziciune în Balcani, creînd complicaţii internaţionale şi aducînd Europa în pragul războiului. Problema orientală revenea din nou în atenţia marilor puteri şi vechile animozităţi şi rivalităţi dintre statele europene reîncepeau

[74] P. S. Aurelian, *op. cit.*, p. 282.

[75] *A Nation in Transition*, în „The New York Times", 3 iun. 1877. cf. Cornelia Bodea, *Unitatea naţională şi independenţa României oglindite în memorialistica şi presa americană*, în „Revista de istorie", 30, (1977), nr. 5, p. 855. În articolul *The Country of Roumania. Bucharest as it is* („New York Times", 9 iun. 1877) acelaşi corespondent de presă american, comparînd Bucureştiul din anul 1877 cu cel din 1856, ajunge la concluzia că oraşul se ridicase între timp la nivelul marilor centre europene făcîndu-l să-şi merite pe deplin supranumele de „Paris oriental": cf. Cornelia Bodea, *loc. cit.*, p. 855.

să se manifeste. Examinarea situației existente la acea dată în Europa, precum și relevarea intereselor marilor puteri în Balcani, arătau că în lupta de afirmare ca națiuni de sine stătătoare, popoarele balcanice au avut de luptat nu numai împotriva Imperiului otoman, dar și a puterilor care aveau interese în menținerea acestui stat sau aspirau la împărțirea lui.

Imperiul otoman, care ani de-a rîndul fusese folosit de către puterile apusene și centrale ca o barieră împotriva expansiunii ruseşti în sud-estul Europei și spre strîmtori, era în declin economic, financiar și politic [76]. Gheorghe Căliman, un vechi prieten al domnitorului Cuza, în urma unei călătorii făcute în 1864, descria astfel Turcia : „La prima vedere, turcii și Imperiul turc par ceva gigantic, formidabil, neexplicabil, dar, după un examen mai atent, se vede că e o spumă de mare, care-n momentul furiei se umflă [...] se întinde, copioasă-n suprafață, cotropește, înecă totul [...], dar, cînd începe a se tempera, ea se nimicește și totul ce se credea zdrobit subt dînsa, se ridică mai frumos, mai viguros, și mai strălucitor decît înaintea aparentei catastrofe" [77].

Rusia, dimpotrivă, era în plină ascensiune, exercitînd o presiune crescîndă asupra Porții. Mișcarea cunoscută sub numele de „panslavism", ce a luat naștere în imperiul rus, s-a răspîndit și în rîndul popoarelor slave din sud-estul Europei. Deși la început guvernul țarist s-a temut de acest curent popular, cu timpul a făcut din el un instrument al politicii sale de subminare a dominației otomane și de înlocuire a acesteia cu una țaristă. Unul din exponenții acestei mișcări, contele Ignatiev, a fost trimis la Constantinopol, în calitate de ambasador al guvernului de la St. Petersburg. Timp de 13 ani el a luptat pentru a resta-

[76] Dim'trie Djordjević, *Révolutions nationales des peuples balcaniques (1804—1914)*, Beograd, 1965, p. 100; vezi și Roderic R. Davison, *Reform in the Otoman Empire, 1856—1876*, Princeton University Press, 1963, p. 311.

[77] Gheorghe Căliman, *Echilibrul în Orient sau Serbia și România*, 1865, p. 11.

bili şi consolida influenţa rusă asupra Porţii, erijîndu-se în protector al popoarelor creştine din Imperiul otoman [78].

Franţa şi Austria [79], care-şi disputaseră supremaţia timp de secole pe continetul european, au trecut pe planul al doilea. Evenimentele dintre anii 1859 şi 1871 au contribuit la diminuarea rivalităţilor dintre ele prin unificarea Germaniei şi transformarea acesteia în mare putere europeană. Afirmarea ei în centrul Europei, nu numai că priva Turcia de doi din protectorii ei, Franţa şi Austria [80] dar influenţa şi asupra reconcilierii dintre Rusia şi Austria, ale căror rivalităţi în Balcani constituiau pentru noul imperiu german cea mai bună garanţie a securităţii şi supremaţiei sale.

După 1871, atît Austro-Ungaria cît şi Rusia s-au străduit să facă din Germania un punct de sprijin în rezolvarea, în avantajul lor exclusiv, a problemei orientale. Germania, la rîndul ei, a tins să facă din Austrio-Ungaria şi Rusia doi aliaţi, cu concursul cărora să prevină o coaliţie europeană împotriva sa şi să menţină izolarea Franţei. Acest plan, conceput de cancelarul Germaniei, Bismarck, s-a concretizat în „Liga celor trei împăraţi". Înţelegerea s-a dovedit de suprafaţă, deoarece Balcanii au constituit pentru Austro-Ungaria şi Rusia un profund element de conflict.

Anglia abandona conduita de izolare şi neintervenţie în Europa. Recenta orientare a cabinetului britanic condus de Disraeli era determinată, pe de o parte, de interesul

---

[78] B. H. Summer, *Ignatiev at Constantinople, 1864—1874*, în „Slavonic Review", 1933, p. 341—353; L. S. Stavrianos, *The first Balkan alliance system, 1860—1876*, în „Journal of Central European Affairs", 1942, p. 267—290; D. Mackenzie, *Panslavism in practice. Cherniaev in Serbia 1876*, în „Journal of Modern History", 1964, p. 779—797.

[79] M.D. Stojanović, *The Great Powers and the Balkans 1875—1878*. Cambridge, 1968, p. 31.

[80] Într-o declaraţie făcută în cadrul unei conferinţe, la 29 ian. (st.n.) 1875, Andrássy, ministrul de externe al Austro-Ungariei, avea să reafirme necesitatea menţinerii Imperiului otoman: „Turcia este de o utilitate aproape providenţială pentru Austria; existenţa ei este esenţială pentru interesele noastre. Ea menţine *statu-quo*-ul micilor state şi îngrădeşte aspiraţiile lor în favoarea noastră. Dacă Turcia n-ar exista, toate aceste grele îndatoriri ar cădea asupra noastră", M. D. Stojanović, *op. cit.*, p. 31.

manifestat din nou [81] față de problemele din Orientul Apropiat și în special față de politica Rusiei țariste, iar pe de altă parte, de „alianța celor trei împărați", care amenințau echilibrul european și excludeau Anglia de la afacerile Europei.

În România, atenția oamenilor politici era concentrată în direcția obținerii independenței de stat. Deși în principiu toți erau de acord că obiectivul esențial al politicii externe era independența, oportunitatea și modalitatea obținerii acestui mare ideal național erau diferite. Reamintim că, în fapt, România exista ca o entitate distinctă, bucurîndu-se de o deplină autonomie internă, dependența ei față de Imperiul otoman fiind destul de limitată.

În vreme ce radicalii, în opoziție, militau pentru o politică îndrăzneață, văzînd în mișcările din sud-estul Europei și în neînțelegerile dintre marile puteri prilejuri pentru obținerea neatîrnării statale a României, conservatorii, aflați la putere, se pronunțau pentru negocieri diplomatice și atragerea marilor puteri la cauza română [82]. Astfel se prezenta în linii mari situația în ajunul redeschiderii problemei orientale.

Dacă la început răscoala din Herzegovina și apoi din Bosnia a fost un protest împotriva sporirii sarcinilor fiscale, cu timpul ea a căpătat un caracter politic, transformîndu-se într-o luptă de eliberare națională. Răscoala a antrenat și alte popoare supuse sub o formă sau alta Porții, cîștigînd simpatia opiniei publice internaționale. Inițial, cabinetele europene au considerat că mișcările din Herțegovina „vor fi înăbușite imediat așa cum au fost și altă dată" [83]. Ele erau înclinate să colaboreze pentru stingerea acestui focar de răscoală pentru că, după cum arăta gerantul Agenției române la St. Petersburg, Emil I. Ghica, marile puteri se temeau „de orice ar putea tulbura pacea în Europa și mai ales de ceea ce ar fi de natură a

---

[81] *Unprinted Documents*, în „Slavonic Review", vol. III, dec. 1924, p. 431.

[82] Apostol Stan, *Independența statală în gîndirea și practica politică a anilor 1859—1877*, în „Revista de istorie", nr. 10, 1975, p. 1 505—1 531.

[83] *Documente privind istoria României. Războiul de independență*, vol. I, partea a 2-a, București, 1954, doc. 2 (în continuare: *Războiul de independență*).

face să renască chestiunea Orientului" [84]. Astfel cancelarul Rusiei, Gorceakov, se arăta dispus pentru o cooperare anglo-rusă în problema orientală [85] şi îndemna Serbia să păstreze neutralitatea [86]. Dar precipitarea evenimentelor din Balcani a demonstrat gravitatea crizei existente şi, după ziarul bucureştean „Pressa", ceea ce trebuia să se discute în diplomaţie era „nu numai problema Bosniei şi Herzegovinei dar şi a Turciei" [87].

Divergenţele dintre marile puteri în problema orientală reapăreau din nou. Părerile erau împărţite nu în ce priveşte necesitatea localizării şi stingerii conflictului, ci în problema mijloacelor celor mai practice şi eficace pentru a se ajunge la acest scop. Unele puteri erau pentru o intervenţie în realizarea reformelor din Imperiul otoman în timp ce altele erau împotriva amestecului străin considerînd Turcia capabilă să-şi rezolve singură criza internă [88].

Editorialul din 3 septembrie (st. v.) 1875, din „Pressa", organ al guvernului de la Bucureşti, comentînd atitudinea cabinetelor europene faţă de soluţionarea crizei, arăta că Franţa susţinea menţinerea riguroasă a *statu-quo*-ului prin respingerea „pretenţiilor popoarelor creştine", pe cînd guvernele britanic şi italian păstrau o atitudine rezervată. Cît priveşte puterile aparţinînd „alianţei celor trei împăraţi" (Germania, Austro-Ungaria şi Rusia) acestea se pronunţau pentru asigurarea păcii prin îmbunătăţirea soartei popoarelor din Imperiul otoman [89]. Rusia, prin organul său oficios „Le Nord" susţinea intervenţia nu numai a puterilor nordice, dar chiar a Europei, „spre a convinge Poarta de necesitatea reformelor şi de pericolul ce o ameninţă în caz de refuz" [90]. Trebuie remarcat însă faptul că presa oficială din toate ţările, indiferent de punctul de vedere adoptat de guvernul respectiv, era de

---

[84] *Ibidem*, doc. 6.

[85] *Unprinted Documents*, în „Slavonic Review", vol. III, mart. 1924, p. 426—427.

[86] *Războiul de independenţă*, vol. I, partea a 2-a, doc. 6.

[87] „Pressa", 21 aug. (st.v.), 1875, nr. 184.

[88] D. A. Sturdza, *Charles I-er. Roi de Roumanie*, Bucureşti, 1899, vol. I, p. 965.

[89] „Pressa", nr. 195, 4 sept. (st.v.) 1875.

[90] *Războiul de independenţă*, vol. I, partea a 2-a, doc. 24.

acord „a constata grava poziţiune a Turciei şi a consilia pe guvernul otoman să dea statisfacere creştinilor prin reforme serioase şi eficace" [91].

Precipitarea evenimentelor din sudul Dunării făcea puţin probabilă o înţelegere dintre insurgenţi şi turci care să ducă la soluţionarea paşnică a problemei orientale. Momentele de calm aparent deveneau şi ele din ce în ce mai rare.

Dintre toate statele, România se găsea în poziţia cea mai critică. Atitudinea adoptată la începutul conflictului de către guvernul conservator de la Bucureşti al lui Lascăr Catargiu era aceea a respectării unei stricte neutralităţi deşi în nota adresată de Vasile Boerescu, ministru de externe, lui Iancu Ghica, agentul României la Constantinopol, se preciza că în ţară exista „o simpatie pentru aceste naţiuni" şi „cele mai strînse legături" cu ele. Însă în aceleaşi instrucţiuni se arată în continuare că necesitatea „rezervei desăvîrşite a guvernului român era dictată de interesele" ţării care cereau să se ducă „o politică naţională separată şi independentă" [92].

La începutul evenimentelor din Herţegovina atitudinea partidului liberal a fost şi ea rezervată, dar odată cu extinderea răscoalei în Bosnia, a intervenţiei Muntenegrului şi a posibilei intrări a Serbiei de partea răsculaţilor, poziţia liberalilor a devenit mai fermă, căpătînd convingerea că în condiţiile existente în Balcani, România avea şanse să-şi realizeze aspiraţiile ei de veacuri — independenţa. „Românul" din 13/25 noiembrie analizînd politica marilor puteri faţă de criza orientală se întreba cu neliniște dacă România „va şti să se folosească de evenimente" de care „poate să depindă mărirea sau decăderea ei" [93]. Un alt cotidian „Curierul Bucureşcilor" din 18 august (st. v.) 1875 ridica aceeaşi problemă. „Ce atitudine va lua România faţă cu iminenta izbucnire a conflagraţiei orientale? Mai are valoare într-un asemenea caz testamentul lui Ştefan cel Mare? Nu este România chiar aceea, care e chemată în concordia solidară, a juca rola principală în

[91] *Ibidem.*
[92] *Ibidem*, doc. 17.
[93] *Ibidem*, doc. 44.

concertul poporaţiunilor orientale? Poate ea renunţa la această rolă, fie şi pentru un moment fără ca să pericliteze interesele sale cele mai vitale?" [94].

Starea psihologică în care se găseau cercurile politice bucureştene, în vara anului 1875, a cuprins şi opinia publică din România. Bucureştiul, centrul politic al ţării unde se desfăşura întreaga activitate a partidelor de guvernămînt şi de opoziţie, era şi el stăpînit de neliniştea ce învăluia sud-estul Europei. Populaţia capitalei, informată de cele aproximativ 10—12 ziare care apăreau în Bucureşti la acea epocă, era interesată în cunoaşterea şi evoluţia situaţiei internaţionale.

Cele mai răspîndite ziare erau „Românul" condus de C. A. Rosetti, organ al partidului liberal şi „Pressa" susţinătoarea conservatorilor şi al cărei suflet era Vasile Boerescu. Pe lîngă acestea erau „Trompeta Carpaţilor", a cărui director era Cezar Boliac, „Alegătorul liber" [95] şi „Viitorul" de nuanţă liberală „Curierul Bucureşcilor", „Le Journal de Bucarest", „Timpul" (1876) şi altele mai puţin importante şi a căror apariţie era neregulată.

Dacă la începutul crizei orientale ştirile din presă erau lapidare, transmiţînd scurte note telegrafice ale agenţiilor internaţionale, cu timpul, odată cu extinderea revoltelor, cu rezistenţa dîrză a răsculaţilor, ce îndrăzneau să ţină piept armatelor turceşti cu propriile lor mijloace, interesul pentru cele ce se petreceau în aceste regiuni a crescut. Opinia publică bucureşteană nu s-a mai mulţumit cu simple informări, iar ziarele, care reflectau pulsul şi atmosfera capitalei, au început să transmită mai pe larg nu numai comentariile marilor cotidiene străine sau depeşele telegrafice ale agenţiei Havas, dar să dea în editoriale şi în articole documentate explicaţii şi aprecieri asupra crizei orientale. De asemenea a căutat să pună la curent cititorii cu aşezarea geografică a provinciilor răsculate din Imperiul otoman, descriindu-se obiceiurile, ocupaţia

[94] „Curierul Bucureşcilor", 18 aug. (st.v.) 1875.

[95] A apărut în 23 ian. 1875. În administraţia organului de presă al coaliţiei de la Mazar-Paşa, girant responsabil şi corector era viitorul mare scriitor I. L. Caragiale, iar administrator Grigore Serurie (vezi C. Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată*, vol. I, Bucureşti, 1927, p. 130).

populaţiei şi bineînţeles cauzele care au împins aceste popoare subjugate de secole să-şi ceară dreptul la o viaţă liberă şi independentă. Astfel B. Ionaşcu în „Curierul Bucureşcilor" din 7 septembrie (st. v) 1875, semna un articol intitulat *Herţegovina*. El descria ţara, istoria, poporul, obiceiurile şi bogăţiile acestei provincii. În încheiere autorul arăta: „Cauza actualei insurecţiuni e unică: recunoaşterea de sineşi, dorinţa recunoaşterii dreptului, scuturarea jugului sclaviei — ceea ce curînd sau mai tîrziu, însă un tîrziu apropiat, va trebui să se împlinească"[96]. „Românul" din 13 august (st. v) informa populaţia despre numărul şi componenţa armatei insurgenţilor în comparaţie cu cea a turcilor ca şi despre numeroşii voluntari sîrbi şi chiar foşti garibaldieni ce s-au înscris în rîndurile luptătorilor [97].

Simpatia şi admiraţia pentru vitejia popoarelor răsculate erau de asemenea oglindite în articolele din presa vremii. Ele aveau să stîrnească enutziasmul şi stima bucureştenilor pentru insurgenţi. „Curierul Bucureşcilor" întrebîndu-se dacă puterile îşi dovedeau neputinţa în rezolvarea „noului nod gordian", adică a chestiunii orientale, pentru ce atunci „moartea să secere una dintre cele mai brave seminţii slave, aceea a Herzegovinenilor" [98].

Aceeaşi foaie, în articolul intitulat *Insurecţia slavă şi puterile Nordului*, arăta că ceea ce preocupa opinia publică era răspunsul la „nişte simple întrebări" şi anume: recunoştea guvernul turc că popoarele subjugate „nu mai voiesc să fie tratate ca în secole de barbarie? ", că diplomaţia europeană nu va mai sta „cu mîinile în sîn" şi va interveni în favoarea răsculaţilor? iar sîngele popoarelor „vărsat cu atîta eroism" asigura acestora egalitatea înaintea legilor, înaintea drepturilor şi a datoriilor? În sfîrşit se punea chestiunea dacă oamenii politici ai Imperiului otoman erau convinşi că în secolul al XIX-lea, într-una din părţile cele mai însemnate ale Europei, existenţa unui stat compus din cuceriţi şi cuceritori era

---

[96] „Curierul Bucureşcilor", 7 nov. (st.v.) 1875.

[97] *Războiul de independenţă*, vol. I, partea a 2-a, doc. 22.

[98] „Curierul Bucureşcilor", 10 aug. (st. v.) 1875.

„un anacronism" [99]. „Alegătorul liber", organ al opoziției liberale, referindu-se la eroismul poporului din Herzegovina ce avea de înfruntat trupe superioare în număr forțelor răsculaților, conchidea „cînd un popor eroic ca herzegovinenii, patriotic, necorupt se răscoală pentru a scutura jugul, pentru a cere cu armele în mînă și a plăti cu sînge de oameni un loc printre popoarele libere, atunci fiecare insurgent poate număra cît trei, cît cinci și mai mulți chiar din acei ce vin să înăbușească strigătul de libertate" [100].

Înrăutățirea situației a determinat intervenția oficială a cabinetelor celor trei curți nordice. La cererea acestora s-a alcătuit în Herzegovina, o comisie formată din consulii marilor puteri, avînd ca misiune realizarea unei înțelegeri între insurgenți și guvernul turc. Răsculații au făcut cunoscut acestora adunați la Mostar aspirațiile și scopul luptei lor declarînd că n-au să depună armele pînă nu li se garanta autonomia. „Alegătorul liber", referindu-se la intervenția alianței celor trei împărați pentru „înfrîngerea" insurecției și menținerea *statu-quo*-ului în afacerile interne ale Imperiului otoman, era de părere că solicitudinea acestora era determinată de faptul că Europa nu era pregătită să rezolve problema orientală și de teama „că în cazul unei răscoale generale a popoarelor" din Imperiul otoman, această chestiune s-ar fi putut rezolva „în interesul naționalităților fără participarea marilor puteri". Același cotidian conchidea cu amărăciune: „în numele acestei păci" pe care cele trei mari puteri vor s-o impună, aveau să fie „sacrificate naționalități, drepturi și progrese...". „Fie suferințele herzegovinenilor și ale bosniacilor imense" — se scria în continuare — „fie drepturile lor la viață și la existență indiscutabile, diplomația îi condamnă a suferi cu resemnare". Egoismul aceleiași diplomații hotăra însă „mai bine să piară un popor demn de o mai fericită soartă decît să i se tulbure ei pacea" [101].

„Românul" din 23 octombrie (st. v.), referindu-se și el la comisia consulilor puterilor străine din provinciile

---

[99] Ibidem, 10 sept. (st.v.) 1875.
[100] *Războiul de independență*, vol. I, partea a 2-a, doc. 39.
[101] *Ibidem*, 3 sept. (st.v.) 1875, nr. 88.

turceşti răsculate, care declaraseră neputinţa Porţii de a înăbuşi răscoala şi necesitatea intervenţiei Europei, scria plin de îngrijorare, după o ştire dată de „Times", „... de la principiul neintervenirii stabilit şi urmat pînă astăzi" ar urma acum aşteptarea „intervenirii într-un sens tot atît de regretabil fiindcă era vorba de o intervenţie sub formă de « sprijin dat Porţii pentru înăbuşirea răscoalei »" [102].

În manifestul dat de răsculaţi la începutul lui septembrie, şi redat în presa bucureşteană, se afirmă categoric hotărîrea acestora de a nu părăsi lupta „pînă la cea din urmă picătură de sînge". Pentru a dobîndi autonomia şi independenţa ţării lor, se sublinia în „Alegătorul liber" şi „Românul", insurgenţii erau decişi să lupte şi să piardă pînă la cel din urmă om. Comentînd rezoluţia luată de „nişte oameni bravi ca herzegovinenii" era lesne de înţeles că atitudinea nehotărîtă a guvernelor europene îi va determina să continue lupta de eliberare care va face din „fiecare herzegovinian sau bosniac un erou". Vărsarea de sînge s-ar fi putut uşor evita, remarca ziarul „Alegătorul liber", dacă puterile continentale ar fi dat pentru un moment uitării propriile lor interese. Însă după cum era ştiut „dinastiile şi guvernele Europei doresc a profita de spolierea Turciei" şi nu de a da satisfacţie cererilor legitime „ale acelor brave populaţiuni" [103].

Ziarul cu cea mai mare popularitate în opinia publică bucureşteană şi care se bucura de influenţă în rîndurile tinerimii era „Românul". Articolele sale semnificative, privind lupta entuziastă şi plină de sacrificii ale unor popoare mici ce au avut curajul să ridice arma pentru drepturile lor legitime împotriva unor forţe militare superioare, erau pline de tîlc. Aceleaşi năzuinţe erau nutrite şi de români — înlăturarea ultimelor legături de dependenţă cu Poarta şi dobîndirea neatîrnării statale.

Ţelurile poporului român începeau să fie afirmate tot mai categoric în „Românul" al cărui suflet era C. A. Rosetti. El avea să pregătească opinia publică pentru viitoarea luptă ce urma să se dea. Conjunctura europeană favorabilă ce se deschidea crea condiţii prielnice realizării deziderateului

[102] *Războiul de independenţă*, vol. I, partea a 2-a, doc. 39.
[103] „Alegătorul liber", 10 sept. (st.v.) 1875, nr. 91.

național. Lupta pe care „Românul" avea să o ducă în coloanele sale reflecta ecoul maselor și a contribuit în mare măsură la crearea atmosferei necesare noului act național ce urma să se înfăptuiască, pregătind calea spre declararea independenței.

Într-un articol din 6 septembrie (st. v.) se susținea că pacea nu poate fi restabilită în Orient, dacă popoarele subjugate din Imperiul otoman „nu se vor constitui în state autonome". Acest deziderat al lor nu poate fi amînat mult timp, chiar presupunînd că pentru moment Turcia și marile puteri reușeau să amîne cererile lor sau prin acordarea unor drepturi ce „vor rămîne literă moartă", mișcarea să fie potolită. Răscoala — prevedea „Românul" — nu după multă vreme ar reizbucni mult mai puternic și aceeași chestiune ar reapărea pe tapet [104]. Relativ la extinderea răscoalei și la sacrificiile făcute de „eroicii herzegovineni" cotidianul bucureștean relevă în fața cititorilor că, niciodată „n-a curs o picătură de sînge" în zadar și fără ca aceasta să nu facă „să răsară arborele viguros al adevărului și al dreptății". Odată răsărit , el se dezvolta „și sub umbra-i puternică năbușește buruienile impostiirii și ale asupririi" [105]. Pentru înlăturarea jugului otoman „Românul" îndemna la solidaritate popoarele de pe întreg imperiul. Numai în acest fel, arăta ziarul, puterile europene ar renunța să mai susțină Turcia [106]. „Alegătorul liber", referindu-se la aceeași problemă, sublinia că ceea ce se petrecea în Orient arăta că nu era nimic neașteptat, ci efectul natural al unor stări de lucruri factice, anormale care agitau popoarele apăsate [107] de cea mai „stupidă administrațiune" cum o denumea „Românul" [108].

Dacă în foile de opoziție se clarifica, odată cu agravarea crizei, poziția ce urma să o adopte gruparea radicală în eventualitatea venirii sale la putere, conservatorii prin cotidianul lor principal „Pressa" continuau să convingă și să justifice în fața opiniei publice din România și în special

---

[104] *Războiul de independență*, vol. I, partea a 2-a, doc. 28.
[105] *Ibidem*, doc. 31.
[106] *Ibidem*, doc. 38.
[107] „Alegătorul liber", 3 nov. (st.v.) 1875, nr. 114.
[108] *Războiul pentru independență*, vol. I, partea a 2-a, doc. 38.

a populaţiei capitalei, politica dusă de cabinetul Lascăr Catargiu. Definind politica guvernului conservator, editorialul din 12 septembrie (st. v.) arăta clar că era o „politică de echilibru" ce decurgea din „poziţia geografică a României", din „tradiţiile străbune ale celor mai mari domni ai ţării, din spiritul de conservare naţională şi din chiar principiul de garanţie colectivă înscris în tratatul de la Paris" [109]. În sprijinul acestei politici se invocau laudele aduse de presa străină. Astfel, după „Norddeutsche Allgemeine Zeitung", atitudinea înţeleaptă a guvernului „în împrejurări atît de grave" a contribuit prin „politica neutră [...] la menţinerea păcii şi echilibrului în Orientul Europei" [110]. Un articol din „Le Danube", intitulat *România şi Herzegovina*, redat de acelaşi ziar, scria că deşi cabinetul român a profesat „cele mai sincere şi mai ardente simpatii pentru raialele jefuite cu atîta neîndurare [...]" totuşi el a păstrat neutralitatea[111]. Un articol din „Mémorial diplomatique" din 12 septembrie (st. n.), reprodus în „Pressa", referitor la aceeaşi chestiune, aducea elogii „atitudinii corecte şi înţelepte a guvernului român". Cabinetul de la Bucureşti, se spunea în continuare, cu toată bunăvoinţa pentru popoarele creştine din Turcia n-a ezitat să rămînă în „rezervă" faţă de criza actuală [112]. Era normal ca în presa străină să existe asemenea articole la adresa guvernului român deoarece marile puteri erau ostile oricăror complicaţii ale problemei orientale. O eventuală intervenţie a României putea atrage după sine periclitarea situaţiei, deja şubredă, din Imperiul otoman, fapt de care cabinetele europene se temeau.

Atitudinea de neutralitate adoptată oficial de guvernul conservator n-a împiedicat sprijinirea în secret a răsculaţilor din sudul Dunării. Astfel la 9 august (st.v.), Vasile Boerescu, ministrul de externe, într-o notă adresată generalului Iancu Ghica, arăta că deşi „Serbia lucrează mai pe faţă în favoarea insurecţiei" România trebuie să păstreze cea mai absolută „rezervă" şi nu poate tolera

[109] „Pressa", 13 sept. (st.v.), nr. 202.
[110] Ibidem, 26 oct. (st.v.), nr. 238.
[111] Ibidem, 18 sept. (st.v.), nr. 206.
[112] Ibidem, 7 sept. (st.v.), nr. 198.

„contribuţiuni pe faţă" însă „ce fac ei pe ascuns nu este treaba noastră" [113]. Iar la 25 noiembrie (st.v.) 1875 avea să declare deschis că românii nu pot fi „nici reci, nici nepăsători [...] la cele ce se petrec peste Dunăre", deoarece au „destule interese, destule alte relaţiuni, destule reminiscenţe istorice ca să se justifice simpatia naturală ce există între noi şi ele". În cazul cînd România ar fi în pericol, sublinia în continuare Vasile Boerescu, „nu vom sta nici amorţiţi, nici indiferenţi în mijlocul furtunilor care s-ar agita pe lîngă noi" şi întreaga naţiune ar fi gata „a-şi vărsa sîngele pentru a sa apărare" [114].

În mijlocul frămîntărilor de ordin politic, datorate tulburărilor din Balcani, ce redeşteptaseră naţiunile asuprite, în Bucureşti se luase iniţiativa înfiinţării, în octombrie 1875, a unui muzeu dacoromân. Scopul acestei acţiuni era de a trezi, prin toate mijloacele, conştiinţa naţională, de a da poporului român sentimentul „demnităţii şi gloriei sale trecute", pentru „a-i inspira stima de sine în prezent şi încrederea în viitor". Oamenii de stat români doreau să facă din capitala ţării un centru important al „mişcării politice şi economice" din Orient. Or, o capitală se „înnobilează" cînd artele o împodobesc şi în acest fel ea atrage atenţia şi admiraţia popoarelor vecine, chemînd „în sînul său călătorii naţiunilor străine şi depărtate nu numai pentru a o admira, dar încă pentru a răspîndi, în favorul comerciului şi a industriei locuitorilor săi, fructul economiilor lor" [115]. În noiembrie Cezar Bolliac, preşedintele Comitetului arheologic, oferea muzeului de antichităţi din Bucureşti bogata şi importanta sa colecţie de vase dacice [116]. Tot în această perioadă apărea în librării *Harta României*, „un adevărat cap d'operă de acurateţă şi corecţie geografică", cum era anunţată în „Curierul Bucureşcilor" [117].

---

[113] *Războiul de independenţă*, vol. I, partea a 2-a, doc. 16.

[114] *Ibidem*, doc. 47.

[115] „Pressa", 14 oct. (st.v.) 1875, nr. 227.

[116] „Curierul Bucureşcilor", 4 nov. (st.v.) 1875.

[117] Ibidem, 11 dec. (st.v.) 1875.

Anul 1875 se termina într-un marasm. Situaţia internă era nesigură, toată lumea se aştepta la căderea conservatorilor, iar din afară ştirile erau neliniştitoare.

3. Acţiuni politice şi diplomatice în capitala României

Anul 1876 se anunţa plin de evenimente politice atît pe plan intern cît şi extern trezind îngrijorări în capitală.

Turcia concentra trupe la Vidin şi vase de război în faţa oraşelor de pe malul Dunării acuzînd guvernul de la Bucureşti că sprijină „agitaţiile bulgăreşti" şi simpatizează cu popoarele răsculate din Bosnia şi Herzegovina. Nota circulară din 4 ianuarie (st.v) 1876, semnată de însuşi Lascăr Catargiu, s-a dovedit de data aceasta fermă. Ea preciza că România nu face „în nici un fel parte integrantă din Imperiul otoman" aşa cum pretindea Poarta şi n-a renunţat niciodată la suveranitatea sa. Lascăr Catargiu reproşa în continuare marilor puteri că la Congresul de la Paris ele „nu şi-au desăvîrşit opera lor" de formare a „unui stat puternic şi complet independent" la Dunăre. Această problemă, rămasă din 1856, cît timp „nu va fi rezolvată va rămîne totdeauna o cauză de tulburări" [118]. Nota circulară a lui L. Catargiu a fost dezaprobată sau primită cu rezerve şi chiar cu suspiciune de către cabinetele puterilor garante ostile oricărei complicări a situaţiei din Balcani. George Costaforu, într-un raport adresat la Bucureşti, informa despre lipsa de înţelegere a problemelor ridicate în circulara guvernului român [119] de către Andrassy şi lordul Buchanan, ambasadorul britanic la Viena.

Atitudinea puţin binevoitoare a Turciei faţă de România era comentată de ziarul bucureştean „Pressa" în editorialul său din 17 ianuarie (st.v) 1876. Răspunzînd ziarului „L'Italie", care arunca responsabilitatea prelungirii insurecţiei asupra Muntenegrului, „Pressa" compara

[118] *Războiul de independenţă*, vol. I, partea a 2-a, doc. 55.

[119] *Ibidem*, doc. 62.

această țară „microscopică" cu Imperiul otoman și resursele sale. Cauza rezistenței eroice și disperate a popoarelor, sublinia ziarul, trebuia căutată în neîncrederea și teama ce inspira Turcia. Provinciile din Imperiul otoman au fost deseori înșelate în speranțele lor de promisiunile otomane înscrise și în tratatul de la Paris. Exemplu concludent, se scrie în continuare, era și comportarea din ultimul timp a Porții față de România. Deși guvernul de la București a păstrat neutralitatea în împrejurări grave pentru Turcia, aceasta din urmă a contestat drepturile de suveranitate bazate pe tratate, a negat drepturile României de a trata direct cu alte state, drept recunoscut de puterile garante, și a negat însuși titlul de „România" admis de cabinetele europene. De asemenea Poarta a refuzat să încheie cu guvernul român o convenție telegrafo-poștală [120]. Reluînd tema despre felul în care Imperiul otoman trata problemele de ordin internațional cu România și dînd exemplu negocierile pentru încheierea unei convenții poștale româno-turce, „Pressa" reda un articol din „Echo universel". După ce se arăta că la București fusese trimis un funcționar „oarecare" pentru „a discuta" și nu a trata un act internațional, ziarul străin se întreba dacă n-ar fi fost mai demn din partea Porții să renunțe „a menține principiul unor drepturi învechite" [121].

Pe plan extern, începutul anului 1876 a fost marcat de nota redactată de cele trei Curți nordice, cunoscută sub numele de „Nota Andrassy"; Franța, Italia și Anglia n-au fost consultate, ele au fost invitate mai tîrziu să-și dea adeziunea, fapt care a nemulțumit în special cabinetul britanic. Acesta din urmă pus în fața faptului împlinit a semnat, dar a completat că va respecta „independența Porții". Marea Britanie devenise bănuitoare în legătură cu pretențiile Austriei de anexare a Bosniei și Herzegovinei, dar totodată respingea ideea autonomiei acestor provincii. Ambele soluții erau, după ea, premise ale dezmembrării Imperiului otoman.

---

[120] „Pressa", 17 ian. (st.v.) 1876, nr. 12.

[121] Ibidem, 6 ian. (st.v.) 1876, nr. 4.

Presa bucureşteană a privit la început cu optimism, proiectul de reforme propus în „Nota Andrassy". Astfel, „Curierul Bucureşcilor" spera ca Turcia „hainul bolnav" cum îl numea, se va supune atunci cînd „şase medici voesc a-i face bine chiar cu sila". Iar de era nevoie, se scria în continuare „să se sloboadă şi cîteva tunuri" rezultatul ar fi acelaşi: „bolnavul va înghiţi hapul" şi în cazul acesta nu va fi „chiar aşa de poleit ca atunci cînd l-ar înghiţi de bună voie" [122]. „Pressa" din 6 ianuarie (st.v.) exprima şi ea în coloanele sale, încrederea în adeziunea puterilor apusene la „programa puterilor de la Nord" pentru că o politică de abţinere din partea Franţei şi Angliei, se sublinia în articol, nu ar aduce „nici un folos pentru chestiunea păcii şi a echilibrului în Orient". Acceptarea notei şi participarea colectivă a marilor puteri la rezolvarea problemei orientale — conchidea ziarul — ar fi o garanţie atît pentru menţinerea păcii cît şi pentru „asigurarea populaţiunilor creştine despre un viitor mai bun"[123]. Ezitările Turciei însă de a primi în întregime cele cinci puncte cuprinse în „Nota Andrassy" readucea neîncrederea în soluţionarea paşnică a problemei orientale. Neliniştea opiniei publice bucureştene era oglindită şi de presă. Astfel „Curierul Bucureşcilor" ajungea la concluzia că în faţa unei asemenea situaţii neclare, datoria României şi a guvernului său era de a se pregăti „moralmente şi materialiceşte" pentru a preîntîmpina „tot ceea ce ar putea să aibă viitorul de ameninţător". După ziarul bucureştean era limpede că oricît „am fi de tari în neutralitatea ce conservăm" faţă de tulburările din Imperiul otoman, „am trăda" interesele ţării, dacă „am sta cu braţele încrucişate şi am lăsa consecinţele neprevăzute să ne afle nepregătiţi" [124].

Precipitarea evenimentelor din Balcani a găsit guvernul conservator nepregătit să facă faţă situaţiei internaţionale. Reprezentanţii puterilor garante la Bucureşti aveau să regrete demisia guvernului Catargiu, deoarece promovase o politică de neutralitate şi de încredere în

[122] „Curierul Bucureşcilor", 6 ian. (st.v.) 1876.
[123] „Pressa", 6 ian. (st.v.) 1876, nr. 4.
[124] „Curierul Bucureşcilor", 29 ian. (st.v.) 1876.

marile puteri. Consulul general al Angliei, Vivian, într-o depeşă adresată lordului Derby, secretar de stat la *Foreign Office*, îşi exprima părerea de rău pentru căderea cabinetului Catargiu, deoarece acesta era sincer în asigurările date şi în promovarea influenţei puterilor vestice. După opinia sa, dacă Franţa şi Marea Britanie ar fi arătat „oarecare semne de interes dezvoltării acestor Principate" şi ar fi aprobat politica sa, guvernul s-ar fi menţinut la putere [125].

La 4 aprilie (st.v.) 1876 noul guvern de tranziţie condus de generalul Ioan Em. Florescu, reprezentantul unei aripi mai moderate a conservatorilor, reafirma în programul prezentat Camerei, politica de neutralitate a României. Ziarul austriac, „Deutsche Zeitung", în articolul intitulat *Säbel Ministerium*, arăta printre altele că rolul său era de a decide lupta dintre liberalii naţionali şi conservatori [126].

Trei săptămîni mai tîrziu cabinetul Florescu demisiona. La 28 aprilie (st.v.) se forma guvernul coaliţiei de la Mazar Paşa în frunte cu Manolache Costaki Epureanu şi la externe Mihail Kogălniceanu. Denumirea „coaliţia de la Mazar Paşa" era de la maiorul Steven Lakeman, de origine engleză, ce luptase în armata turcă sub numele de Mazar-Paşa. El se căsătorise în România, era liberal şi îşi pusese locuinţa la dispoziţia coaliţiei care lupta împotriva partidului conservator. Casa unde se ţineau întrunirile era situată, după datele lui Constantin Bacalbaşa, pe strada Enei, pe locul unde a fost Baia Centrală[127].

Programul noului guvern, reprezenta deja o treaptă în modificarea politicii de emancipare a României. Se sublinia că politica externă „va fi paşnică, va fi plină de respect pentru tratatele internaţionale care statornicesc politica externă a României, care îi asigură independenţa,

---

[125] Arhivele Statului Bucureşti (în continuare: Arh. St. Buc.), microfilme Anglia, r. 102, Public Record Office, Foreign Office (în continuare. P.R.O.F.O.), 78/2 483, f. 140—141: Vivian către Derby, 11 apr. 1876.

[126] Constantin Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 161.

[127] *Ibidem*, p. 148.

care-i garantează neutralitatea". În continuare se arăta că „poziţiunea geografică a României, conservarea naţionalităţii noastre reclamau ca să fim pururea în stare de a ne apăra hotarele, de a face să ni se respecte neutralitatea. Imperios dar, se cere ca ţara să-şi reorganizeze bine forţele militare" [128]. Deşi se continua să se dea asigurări puterilor, de respectare a neutralităţii şi formal se interzicea activitatea comitetului revoluţionar bulgar în România, totuşi se tolerau acţiunile întreprinse de publicistul şi revoluţionarul bulgar Hristo Botev la Bucureşti. La 16/28 mai, acesta avea să pornească din capitală în fruntea a cîtorva sute de bulgari şi la Giurgiu va încerca „spectaculoasa trecere a Dunării" spre a lupta împotriva turcilor [129]. Totodată Kogălniceanu cerea neutralizarea Dunării între Vidin şi Ada-Kaleh, spre a se preveni bombardarea Belgradului [130] şi a se ajuta astfel Serbia.

Refuzul Porţii de a satisface cererile popoarelor revoltate a amplificat criza orientală. În Imperiul otoman izbucneau noi insurecţii. Mişcări violente cuprindeau Bulgaria, în timp ce la Salonic consulii Franţei şi Germaniei erau omorîţi de răsculaţi.

În faţa acestei situaţii cei trei cancelari ai puterilor nordice s-au întrunit la Berlin la 30 aprilie/12 mai, pentru a delibera asupra dificultăţilor din Orient, elaborînd un Memorandum [131], ce urma a fi supus guvernului turc. Anglia a refuzat să adere, deoarece — după ea — Memorandumul atingea drepturile suverane ale Porţii şi constituia un compromis între Viena şi Petersburg [132]. În aceste condiţii Memorandumul n-a mai fost prezentat Turciei. Se prevedea, de la acea dată, că situaţia din Balcani nu mai putea fi reglementată printr-o înţelegere amicală între marile puteri, iar refuzul Angliei încurajase Poarta.

---

[128] „Monitorul oficial", nr. 94. 29 apr./11 mai 1876, p. 2 369.

[129] Dan Berindei, *Cucerirea independenţei României 1877 — 1878*, Bucureşti, 1967, p. 26.

[130] *Războiul de independenţă*, vol. I, partea a 2-a, doc. 209.

[131] Memorandumul a fost iniţial prezentat de Gorceakov, dar a fost atît de modificat la sugestia lui Andrássy, încît şi ministrul rus recunoştea că „nu mai este lucrarea lui".

[132] *Unprinted Documents*, în „Slavonic Review", vol. III, nr. 9, p. 655—666.

Încercările guvernului otoman de a tergiversa luarea unor hotărîri în probleme de politică externă se manifestau la acea dată în egală măsură şi în relaţiile sale cu România. La Constantinopol persista ideea, care nu mai corespundea cu realitatea, că România putea fi menţinută în aceeaşi situaţie de vasalitate existentă înainte de unire, ignorîndu-se schimbările survenite în dezvoltarea statului naţional român. În acest context se înscrie şi refuzul Porţii de acceptare a celor şapte puncte cuprinse în memoriul prezentat ei şi puterilor garante de către guvernul român [133], prin care se cerea obţinerea independenţei pe cale diplomatică drept răsplată pentru neutralitate. Se stăruia pentru recunoaşterea numelui de România şi a individualităţii ei ca stat, inviolabilitatea teritoriului român, admiterea agentului român în corpul diplomatic şi altele. Revedincările legitime ale României propuse Porţii pentru „atitudinea [...] corectă şi loială" observată în timpul crizei ar fi trebuit să găsească înţelegere la Constantinopol şi în capitalele europene. Majoritatea puterilor garante au primit însă memoriul guvernului român cu rezervă, iar altele cu ostilitate. Emil Ghica, gerantul agenţiei române la St. Petersburg, în urma convorbirilor cu ambasadorii Austro-Ungariei, Germaniei, Franţei şi Italiei, raporta că puterile considerau „demersul" României, „în genere, ca nepotrivit" deoarece Europa „doreşte pacea" şi toate statele au fost de acord ca războiul să rămînă localizat. „Nici un guvern nu ne poate sfătui, — semnala acelaşi raport — afară doar dacă ar avea un gînd ascuns, să intrăm în luptă" [134].

La Constantinopol, ministrul de externe turc, Savfet paşa, declarase generalului Iancu Ghica că nu se va putea ocupa „de punctele cuprinse în memoriu decît la sfîrşitul războiului" [135]. La Paris, ducele Decazes, ministrul de la Quai d'Orsay, numea cererile expuse în memoriu „primejdioase şi supărătoare" [136]. Sir H. Elliot, ambasadorul Angliei în Imperiul otoman, calificase memoriul

[133] *Războiul de independenţă*, vol. I, partea a 2-a, anexă la doc. 209.
[134] *Ibidem*, doc. 329.
[135] *Ibidem*, doc. 335.
[136] *Ibidem*, doc. 309 şi 360.

„un ultimatum în toată regula" [137]. La Londra, caracterul şi însemnătatea memoriului au fost „în chip grosolan desfigurate" de presa engleză printre care şi de „Times", ai căror corespondenţi „se străduiesc să răspîndească solidaritatea României cu popoarele slave" acuzînd-o de a nutri „în taină proiecte fie împotriva Turciei, fie împotria Austro-Ungariei". Publicarea memoriului român în presa britanică s-a făcut prea tîrziu, cînd îşi pierduse actualitatea, deşi a fost tipărit în cotidiene de mare circulaţie ca „Morning Post" — „cel mai turcofil din toate ziarele Londrei". Totuşi Hotze la Plata afirma că „acest memoriu n-a fost de fapt rău primit la Foreign Office". După el începea „a se face dreptate României şi a se recunoaşte enorma importanţă a atitudinii sale de strictă şi nepărtinitoare neutralitate" [138]. Urmarea încercării nereuşite de a face pe turci să recunoască independenţa, pe cale diplomatică, a precipitat reorganizarea cabinetului român în august 1876.

Desfăşurarea rapidă a evenimentelor din Balcani demonstra imposibilitatea rezolvării paşnice a problemei orientale. Eforturile statelor direct interesate, ca şi a celor care adoptaseră rolul de observatori, tindeau, la sfîrşitul anului 1876, la localizarea cel puţin a războiului pe teritoriul Imperiului otoman. Nota contelui Andrassy, Memorandumul de la Berlin, întrevederea de la Reichstadt, convorbirile lordului Loftus cu Alexandru al II-lea şi Gorceakov la Livadia, din octombrie 1876, precum şi conferinţa de la Constantinopol, toate aceste manifestări diplomatice demonstrau neliniştea ce cuprinsese marile puteri, în special Austro-Ungaria, Rusia şi Anglia. Situaţia României în cadrul efervescenţei internaţionale era destul de critică, ţinînd seama de faptul că i se cerea continuu să respecte o strictă neutralitate, greu de realizat în condiţiile existente, cu atît mai mult cu cît ea nu era garantată de vreun act internaţional.

De la începutul crizei România a fost antrenată în vîltoarea evenimentelor. Agravarea crizei şi împotrivirea

[137] D. I. Ionescu, *Atitudinea Angliei faţă de independenţa României*, în *Studii şi materiale de istorie modernă*, vol. III, 1963, p. 93.

[138] *Ibidem*, doc. 355.

Porții de a satisface revendicările legitime făcea imposibilă menținerea neutralității. Guvernul de la București nu putea admite ca Turcia să folosească Dunărea pentru vasele de război pînă la Porțile de Fier. La protestul ministrului de externe, Poarta a motivat că era nevoită să acționeze astfel pentru a opri trecerea de „bande înarmate" pe teritoriul ei. Kogălniceanu revenea în nota din 16/28 iunie 1876 reclamînd respectarea neutralității Dunării [139]. Turcii cereau în schimb guvernului de la București să împiedice pregătirea unui atac de pe teritoriul României [140]. Era greu de respectat cererea otomană fără a intra în conflict cu opinia publică românească simpatizantă a luptei de eliberare națională din Imperiul otoman și cu Rusia, care alimenta Serbia și Bulgaria cu arme și voluntari prin România.

Mișcările din Bulgaria și mai ales atrocitățile care au însoțit represaliile exercitate de otomani au determinat o schimbare radicală în opinia publică europeană. La București insurecția din Bulgaria a avut un larg ecou în rîndurile populației și în presă. Ca o expresie a înfrățirii și solidarității cu lupta poporului bulgar, la 20 august 1875 (st.v), în coloanele ziarului „Românul" se reproducea apelul la răscoală, pentru eliberarea de sub jugul otoman, a ziarului bulgar „Zname", care apărea la București editat de revoluționarul Hristo Botev [141].

Încă din deceniul trecut capitala României a fost centrul emigrației revoluționare bulgare. La București și-au desfășurat activitatea, în afară de Hristo Botev, Vasil Levski, Liuben Caravelov, Ivan Vazov, Chiriac Țankov, Ștefan Stambulov ș.a. [142]. În anii premergători răscoalei din aprilie-mai 1876, au apărut la București, pe o durată mai scurtă sau mai lungă, nenumărate publicații bulgare, de orientări diferite ca „Otecestvo" (Patria),

---

[139] *Ibidem*, doc. 204; marile puteri aveau să sprijine cererea României de neutralizare a Dunării. Vezi *ibidem*, doc. 225, doc. 273.

[140] *Ibidem*, doc. 275.

[141] *Ibidem*, doc. 26.

[142] Vezi P. Constantinescu-Iași, *Din activitatea lui Hristo Botev și a altor revoluționari bulgari la București*, Edit. Academiei, 1950; vezi și N. Ciachir. *București, important centru al luptei popoarelor din Balcani"*, în „București", IX, 1972, p. 259—266.

jurnal politic şi literar, „Ziarul bătrînilor", cum îi spuneau tinerii revoluţionari bulgari, criticîndu-i orientarea foarte moderată[143], foaia satirică „Tăpan" (Toba), la care a colaborat Botev, alături de Caravelov, contribuind la formarea noului spirit revoluţionar al emigraţiei bulgare, „Svoboda", „Nezavisimosti", „Budilnic", „Nova Bălgaria", ş.a. [144]. Unele dintre acestea au fost imprimate fie în tiparniţe proprii fie în tipografii româneşti, cea mai cunoscută din categoria acestora din urmă fiind cea a lui C. N. Rădulescu, care în timpul evenimentelor din 1876—1877 îşi avea sediul pe strada Academiei nr. 24, pe o parte a locului ocupat azi de impozanta clădire a Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

Pînă la apariţia ziarului „Zname" (Drapelul), publicaţia cea mai avansată pe linia mişcării revoluţionare bulgare a fost „Svoboda", a lui Karavelov, scoasă iniţial la tipografia „Naţionala", a lui C. N. Rădulescu (noiembrie 1869—iulie 1870), apoi la cea a lui A. Andrici, aşezată lîngă Cişmigiu (pînă în octombrie 1871), apoi în tipografiile proprii din str. Vergului nr. 33 (pînă în octombrie 1872) şi Calea Moşilor, într-o parte a hanului Fiduchi, clădire care se află şi astăzi la numărul 134 A [145]. În decembrie 1874 a început să apară amintitul ziar condus de Hristo Botev, care va constitui cea mai înaltă expresie a publicisticii revoluţionarilor bulgari, atît sub aspectul conţinutului său ideologic cît şi sub cel al formei sale literare. Cunoscutul poet al renaşterii naţionale bulgare şi-a scos ziarul mai întîi la tipografia „Svoboda", apoi la cea a lui Andrici, pînă cînd, cu grele sacrificii materiale a cumpărat o tiparniţă proprie [146], instalată pentru scurtă vreme la Şcoala bulgară din strada Vergului (azi Călăraşi nr. 16)

---

[143] P. Constantinescu-Iaşi, *op. cit.*, p. 32.

[144] Vezi P. Constantinescu-Iaşi, *Studii istorice româno-bulgare*, Edit. Academiei, 1956, p. 124—131.

[145] P. Constantinescu-Iaşi, *Din activitatea lui Hristo Botev...*, p. 17—18, 22—24; idem, *Studii româno-bulgare*, p. 125—126.

[146] Vezi M. Dimitrov, *Hristo Botev, Săcineniea*, III, Sofia, 1945, p. 397.

și după aceea la noul său domiciliu din Calea Șerban Vodă nr. 117 [147], într-o clădire care astăzi nu mai există.

Capitala României n-a adăpostit doar pe membrii emigrației revoluționare bulgare, n-a cunoscut numai nenumăratele ei publicații ci a constituit, după cum am mai amintit deja, centrul pregătirii efective a răscoalei poporului bulgar din primăvara anului 1876. La București a avut loc în august 1875 istorica adunare lărgită a comitetului revoluționar bulgar care, după preluarea conducerii de către grupul radical a lui Hristo Botev, a decis declanșarea la sud de Dunăre a răscoalei antiotomane. Conform amintirilor lui N. T. Obretenov, întrunirea ar fi avut loc la Hanul Gabroveni, de pe strada cu același nume la numărul 12. Tot în capitala României, la 19 noiembrie 1876, s-a desfășurat, într-o sală de pe Calea Mogoșoaiei, fie la „Bossel" fie la „Slătineanu", cunoscuta întrunire a tuturor fruntașilor emigrației bulgare, apreciată de Ivan Vazov drept „cel dintîi parlament neoficial al Bulgariei" [148]. Pe aceeași arteră principală a Bucureștiului și-a avut sediul, în iarna anului 1876, Comitetul Central Revoluționar al mișcării naționale bulgare, ceea ce demonstra toleranța, dacă nu chiar conivența autorităților românești [149]. În sfîrșit, din capitala României, la 17 mai 1876, a pornit Botev spre Giurgiu pentru a trece apoi Dunărea în fruntea cetnicilor săi ca să reînceapă răscoala între timp înăbușită de turci. La gara Filaret el fusese petrecut de prietenii săi apropiați C. Dobrogeanu-Gherea și dr. Russel [150].

Identitatea de interese între cele două popoare în lupta comună împotriva Imperiului otoman explica pozi-

---

[147] P. Constantinescu-Iași, *Din activitatea lui Hristo Botev* ..., p. 33; idem, *Studii româno-bulgare*, p. 129.

[148] *Ibidem*, p. 63.

[149] Cf. comunicării lui Ș. Rădulescu-Zoner, prezentată la simpozionul româno-bulgar „Hristo Botev", București, 8 iunie 1976. În legătură cu atitudinea binevoitoare a guvernanților români față de acțiunea cetnicilor lui Botev și în general față de emigrația bulgară, vezi C. Velichi, *Atitudinea lui Mihail Kogălniceanu, a unor autorități românești din porturile dunărene și a maselor populare în timpul trecerii cetei lui Hristo Botev*, în „Romano-slavica", VI, 1960, p. 251—264.

[150] P. Constantinscu-Iași, *Din activitatea lui Hristo Botev*..., p. 38

ţia opiniei publice şi a cercurilor politice din România, faţă de mişcarea de eliberare naţională a bulgarilor din aprilie 1876. Informarea cetăţenilor prin publicarea cu regularitate a evenimentelor petrecute la sudul Dunării confirmă interesul şi simpatia de care se bucura poporul bulgar în România. Atitudinea binevoitoare a majorităţii ziarelor bucureştene şi luarea de poziţie exprima de fapt interesul oficialităţilor române, pe plan politic, de a susţine şi încuraja mişcările din Imperiul otoman. Ziare, ca „Românul", „Timpul", „Alegătorul liber", dădeau ştiri în legătură cu numărul insurgenţilor, numele localităţilor cuprinse de răscoală, luptele ce aveau loc între insurgenţi şi turci etc. Se reproduceau de asemenea în foile bucureştene memoriile şi proclamaţiile lansate de conducătorii bulgari. La memoriul insurgenţilor bulgari adresat sultanului, la 30 aprilie, pentru a-i cere autonomia, „Românul", susţinînd dreptul răsculaţilor, scria : „Voesc turcii să ţină sub sabie naţionalităţile din imperiu? Le-am spus şi le-o spunem că nu vor izbuti decît a pierde întreg imperiul" [151].

Represiunile împotriva bulgarilor au avut un larg ecou în diferite ţări ale Europei, inclusiv în România. Articolele demascatoare şi acuzatoare constituiau un act de curaj din partea redactorilor de ziare, deoarece România mai depindea de Imperiul otoman. Atitudinea de simpatie manifestată faţă de îndrăzneala şi jertfele poporului bulgar se remarcă în special la „Românul", care în coloanele sale a dat cele mai bogate informaţii privind masacrarea populaţiei din Bulgaria de către başibuzuci [152]. Acelaşi ziar, în numărul din 17 iunie, publica proclamaţia comitetului naţional revoluţionar bulgar către populaţia musulmană [153]. La 26 iunie, „Timpul" a tipărit un apel al comitetului bulgar adresat românilor pentru a fi ajutaţi în lupta lor contra turcilor, în care se cerea în numele civilizaţiei să nu se mai îngăduie ca în „una din cele mai frumoase ţări ale Europei drepturile umane să fie călcate în picioare în modul cel mai sfruntat". Apelul, reamintind

[151] „Românul", 10 mai (st. v.) 1876.

[152] Ibidem, 29 mai (st.v.) 1876.

[153] Ibidem, 17 iun. (st.v.) 1876.

simpatiile care au unit totdeauna cele două popoare, român şi bulgar, scria în continuare : „De la voi, ca de la nişte vecini buni aşteptăm un ajutor eficace şi frăţesc" [154].

Într-un articol apărut în numărul din 23 august (st.v.) ziarul radical „Românul" reda un raport detaliat asupra jafurilor şi masacrelor comise în Bulgaria [155]. Informaţiile ample şi documentate cuprinse în coloanele lui aveau ca scop să accentueze sentimentele antiotomane ale opiniei publice româneşti pregătind-o pentru actul ce naţiunea şi guvernul urmau să-l înfăptuiască : independenţa. Se va reveni aproape zilnic cu noi ştiri asupra evenimentelor tragice petrecute în localităţile Batak, Klessura, din districtele Vidin, Plovdiv şi Tatar Pazargik [156]. Comunicări documentate se găseau şi în celelalte ziare bucureştene. Astfel „Timpul" din 13 iunie (st.v.), referindu-se la suspendarea ziarului francez din Constantinopol, „Le Courrier d'Orient", pentru că îndrăznise să protesteze contra masacrelor comise în satele bulgare adăuga : „Trebuie ca culpabilii să fie pedepsiţi ; braţul justiţiei nu poate rămîne imobil" [157]. Un articol pe aceeaşi temă, cu caracter demascator şi protestatar, a fost publicat de acelaşi cotidian şi în numărul din 17 iulie (st.v.) [158].

Foile bucureştene aveau să reproducă în coloanele lor comentariile presei străine, curente şi aspecte din viaţa politică a marilor puteri faţă de evenimentele petrecute în Balcani. „Românul" şi „Timpul" înserau în articolele lor, în special, acţiunile opiniei publice din Marea Britanie ce era impresionată de „atrocităţile ce se zice că s-ar fi comis de către turci asupra bulgarilor". Erau publicate, de asemenea, parţial sau integral, interpretările şi discuţiile din Camera Comunelor, scrisorile trimise de unele personalităţi la mitingurile organizate în sprijinul răsculaţilor, textul memoriilor adresate de diferite organizaţii etc. De exemplu, „Românul" din 11 iulie publica memoriul Ligii în favoarea creştinilor din Turcia, înaintat de

---

[154] *Războiul de independenţă*, vol. I, partea a 2-a, doc. 282.
[155] „Românul", 23 aug. (st.v.) 1876.
[156] Ibidem, 29 mai, p. 466 ; 3 iul., p. 577 ; 23 iul. 1876.
[157] „Timpul", 13 iun. (st.v.) 1876, nr. 52.
[158] Ibidem, 17 iul. (st.v.) 1876, nr. 79.

o delegaţie condusă de John Bright secretarului de stat, lord Derby, prin care se cerea autonomia popoarelor din Imperiul otoman [159]. Tot în cuprinsul lui s-a tipărit rezumatul broşurii lui Gladstone, fruntaş liberal şi om politic englez, intitulată *Cruzimile din Europa şi chestiunea Orientului*, ce avusese un mare răsunet în toate ţările europene, însoţind-o de comentarii [160].

Descriind numeroasele mitinguri din Anglia „Românul" sublinia criza ce ameninţa guvernul conservator condus de Disraeli. Astfel în numărul de la 1 septembrie se scria: „Poziţiunea ministrului conservator Derby devine din ce în ce mai grea în faţa manifestărilor ce se fac, de la o margine pînă la cealaltă a ţării, în contra cruzimilor turcilor şi a protecţiunii ce guvernul englez a acordat-o pînă acum Turciei" [161]. Referindu-se la mitingul de la Blacheath, ziarul arăta că se convocase pentru „a protesta împotriva conduitei guvernului englez în chestiunea Orientului [...]" [162], care continua să se pronunţe pentru menţinerea integrităţii Imperiului otoman socotind proiectul de acordare a autonomiei provinciilor răsculate drept „superficial". Faptele turcilor au fost confirmate şi de mărturiile miilor de bulgari rămaşi fără adăpost şi refugiaţi pe teritoriul României [163]. Tot în această perioadă guvernatorul general de la Rusciuc, Assim, adresa ministrului de externe român o notă în legătură cu conţinutul ziarului „Nouvelle de Bulgarie" ce apărea la Bucureşti. El supunea spre „apreciere" Ministerului de Externe „articolele" atît de incendiare ce dăunau „populaţiei paşnice". Se solicita să se ia măsurile respective pentru ca proprietarul ziarului să se abţină, în numele politicii de neutralitate cu Poarta, „să mai publice asemenea articole răuvoitoare" [164]. Situaţia din Imperiul otoman se agravase şi prin intrarea în război, în iunie 1876, a Serbiei. Victoriile repurtate la început de sîrbi şi muntenegreni, cu

---

[159] „Românul", 11 iul. (st. v.) 1876.
[160] Ibidem, numerele din 1 şi 3 sept. (st.v.), 1876.
[161] Ibidem, 1 sept. (st.v.); 1876.
[162] Ibidem, 5 sept. (st.v.) 1876.
[163] *Războiul de independenţă*, vol. I, partea a 2-a, doc. 364.
[164] *Ibidem*, doc. 301.

participarea voluntarilor ruşi conduşi de Cerneaev [165], „au încurajat răscoalele popoarelor slave din Imperiul otoman adîncind criza orientală". „Alegătorul liber" scria că de la intrarea sîrbilor şi muntenegrenilor în război cu turcii, „chestiunile interioare au devenit preocupaţiunea publicului, iară grija permanentă a românilor este soarta acestui război" [166]. Interesul pentru ceea ce se petrecea în sudul Dunării este relevat în continuare de numitul ziar. „Sîrbii, muntenegrenii şi bulgarii au trecut prin aceleaşi nevoi ca şi noi. Ei luptă pentru principiul naţionalităţii şi cauza lor e cauza cea mare, cauza cea sacră. Am luptat în trecut alături de ei; e natural dar ca simpatiile poporului să fie pentru dînsul" [167].

Atitudinea ziarelor din România era calificată drept „războinică" de către consulul general al Franţei la Bucureşti. În tot timpul crizei din Imperiul otoman presa şi-a făcut datoria faţă de cititorii ei şi a ştiut să întreţină simpatiile şi solidaritatea cu lupta dreaptă a popoarelor răsculate din Imperiul otoman, pregătind şi facilitînd guvernului luarea unor hotărîri de politică externă ce urma să ducă la declararea independenţei de stat a României.

Despre solidaritatea cu Serbia, Raindre, agentul diplomatic al Franţei, raporta ministrului de externe francez, Decazes, că ziarul „Timpul" se arăta „net favorabil Serbiei şi a deschis o subscripţie publică în favoarea răniţilor sîrbi" [168]. De la începutul ostilităţilor sîrbo-turce s-au creat ambulanţe sanitare pe teritoriul României. Ambulanţei destinată Serbiei, cu un personal de 10 medici, i s-a refuzat caracterul internaţional de către Poartă pe motivul că sîrbii erau „rebeli" şi nu „beligeranţi" [169]. Dr. Iatropol avea să înfiereze această atitudine a turcilor [170].

[165] D. Mackenzie, *Panslavism in practice. Cherniaev in Serbia, 1876*, în „Journal of Modern History", 1964, p. 779—797.

[166] „Alegătorul liber", 5 iul. (st.v.) 1876, nr. 208.

[167] Ibidem.

[168] *Independenţa României, Documente*, coordonator I. Gal, Bucureşti, Edit. Academiei, 1977, vol. I, partea 1, doc. 60, Raindre către Decazes, 11 iul. 1876.

[169] Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 19, Ministère des Affaires Etrangères. Turquie-Bucarest (în continuare: M.A.E., Fr., C.P.C.) vol. 40, f. 101: Debains către Decazes. 3 iul. 1876.

[170] Ibidem, f. 105—107: Debains către Decazes, 31 iul. 1876.

Poziția oficială a guvernului român față de mișcările din sud-estul Europei reiese din circulara de la 20 iulie (st.v.) adresată de Mihail Kogălniceanu agenților români din străinătate. Ministrul de externe sublinia în notă necesitatea intervenției Europei pentru a pune capăt masacrelor din Bulgaria arătînd că în situația existentă românii nu mai puteau să rămînă „indiferenți, la strigătele de durere care ne vin de pe malul drept al Dunării [...] că frămîntarea în sînul poporului nostru crește pe zi ce trece, că un mare partid politic de la noi s-a și pronunțat categoric în favoarea creștinilor, că armata română freamătă sub jugul disciplinei, doritoare să ia parte la luptă". Se arăta că „impresiile sfîșietoare ne covîrșesc pe toți în România, guvern și opinie" și se adresa Europei pentru a face ca „drepturile omului" și „datoriile omeniei" să fie respectate [171]. Nicolae Iorga, referindu-se la nota diplomatică din 20 iulie (st.v.) a lui Mihail Kogălniceanu, sublinia că ea „face cea mai mare onoare omului care l-a scris și diplomației unui stat vasal care a îndrăznit [...] să ridice acest nobil glas, unul din cele mai nobile ce au fost vreodată auzite pentru dreptate și pentru suferința omenească înaintea Europei"; acest act „poate fi un model pentru ce se cuvine a-și permite România independentă"[172]. Ministrul de externe al României a menționat într-o convorbire cu Fred Debains, consulul general al Franței la București, că „masacrele care au avut loc în Balcani au revoltat conștiința publică", iar domnitorul în întrevederea cu diplomatul francez și-a exprimat simpatia pentru sîrbi și părerea de rău că nu putea permite trecerea de arme prin România în Serbia. „E foarte trist, spunea Carol I, pentru că Serbia a luat, în fond, armele pentru cauza creștinilor din Orient" [173].

---

[171] *Războiul de independență*, vol. I, partea a 2-a doc. 364.

[172] Cf. N. Adăniloaie, *Cucerirea independenței de stat a României*, București, 1973, p. 37.

[173] Arh. St. Buc., microfilme Franța, r. 19, M.A.E. Fr., C.P.C., Turquie — Bucarest, vol. 40, f. 77—83: Debains către Decazes, 24 iul. 1876; vezi și raportul lui Debains din 29 aug. 1876; ibidem, f. 159—162.

Mihail Kogălniceanu, în telegrama circulară adresată agenților români în străinătate, arăta dificultățile guvernului de a opri trecerea voluntarilor înzestrați cu pașapoarte în regulă. Tot ceea ce se putea face era să se păstreze neutralitatea țării și România — adăuga numitul ministru — era decisă să respecte angajamentele sale [174]. Dincolo de declarațiile oficiale impuse de necesitățile politice internaționale guvernul român a încurajat și sprijinit pe diferite căi aceste mișcări. Ca urmare a situației create, gerantul consulatului britanic raporta la Londra neîncrederea în asigurările date de guvernul de la București cu privire la stricta păstrare a neutralității. El informa că, deși guvernul român manifestase în ultimul timp dorința de a promova aceeași politică de neutralitate, totuși nu se putea avea încredere în sinceritatea acestuia. Raportînd despre o convorbire cu Kogălniceanu, care i-a mărturisit că România a rezistat la toate promisiunile și ofertele făcute de Rusia, St. John a arătat că „acest refuz din partea lor [...] nu izvorăște dintr-un sentiment de bunăvoință și sinceritate față de puterea suzerană, pentru că acum Turcia este detestată ca niciodată [...], ci din motive de prudență" [175]. Noul consul britanic la București, locotenent-colonelul Charles Mansfield, scria la 27 august/8 septembrie lordului Derby următoarele, despre situația din România: „Am onoarea să repet Excelenței Voastre că numărul de noi voluntari care trec prin această țară pentru a se duce pe cîmpul de luptă crește din zi în zi. Mișcarea este organizată de comitete avînd sediul în Rusia, dar care au în permanență agenți la București, Galați și în alte părți" [176].

Evoluția evenimentelor din Orient a demonstrat caracterul ireconciliabil al disensiunilor atît între Turcia și popoarele subjugate cît și între marile puteri. Respingerea de către Turcia a propunerilor de armistițiu formulate

---

[174] *Războiul de independență*, vol. I, partea a 2-a, doc. 115, 121, 122.

[175] Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 123; P.R.O.F.O., 78/2 484, f. 39—40.

[176] D. A. Sturdza, *Charles I Roi de Roumanie*, vol. II, București, 1904, p. 162.

de Anglia prin ambasadorul ei la Constantinopol şi intenţiile Rusiei ţariste de a ocupa Bulgaria, ale Austriei de a stăpîni Bosnia, precum şi apariţia în Dardanele a flotelor anglo-franceze anunţau agravarea crizei orientale.

Evenimentele din Balcani au silit guvernul român să-şi intensifice activitatea diplomatică şi să intre în contact direct cu personalităţile lumii politice de care depindea în parte viitorul României. În ţară şi mai ales în capitală persista ideea, de la începutul crizei balcanice, că prin intervenţia în chestiunea orientală, România va impune imperiilor vecine respectarea neutralităţii sale. Unii oameni politici erau de părere că Europa, interesată în neutralitatea României, va accepta-o ca o necesitate de ordin european. Dar neutralitatea n-a fost asigurată de nici o putere garantă iar cele limitrofe erau şi mai puţin interesate în apărarea ei.

La sfîrşitul lui iulie (st.v.) s-a format un cabinet liberal radical avînd prim-minitru pe I. C. Brătianu şi la externe pe N. Ionescu. La o lună după formarea noului guvern se anunţa vizita ce urma să o facă la Livadia, în Crimeea, I. C. Brătianu. Astfel, între 25 septembrie şi 4 octombrie (st. v.), primul ministru român, însoţit de colonelul Slăniceanu, ministrul de război, Th. Văcărescu, mareşalul palatului, şi maiorul Singurov, aghiotantul lui Carol, au plecat în Rusia pentru a sonda intenţiile oamenilor de stat ruşi privitor la situaţia internaţională şi a României. Misiunea ministrului român avea să aibă o deosebită importanţă pentru orientarea viitoare a guvernului român. Gorceakov a propus României încheierea unei convenţii militare, fără caracter politic, la care Brătianu s-a declarat de acord, dar [177] „să fie stabilită de o manieră clară şi sigură". Ca urmare a înţelegerii de la Livadia guvernul ţarist a trimis la Bucureşti mai mulţi negociatori pentru a formula textul viitoarei convenţii româno-ruse. Capitala urma să devină centrul negocierilor secrete.

---

[177] *Notes sur la vie du Roi Charles de Roumanie (par un temoin oculaire)*, (în continuare: *Notes sur la vie...*), Bucureşti, 1894—1901, vol. II, p. 35.

Încheierea unei convenţii de trecere a trupelor ruse prin România, în cazul unui război ruso-turc, a fost încredinţată generalului Ignatiev, ambasadorul Rusiei la Constantinopol. El a trimis la Bucureşti pentru sondarea terenului pe Belotzerkovitz. După întoarcerea acestuia la începutul lui noiembrie, Ignatiev a trimis pe consilierul de stat, contele Nelidov. Emisarul rus nu avea altă împuternicire decît scrisoarea ambasadorului ţarist prin care i se atribuia dreptul de a încheia cu guvernul român un act oficial în vederea unor „eventualităţi posibile" [178]. La Odesa lui Nelidov i s-a alăturat colonelul de stat major rus cneazul Mihail Cantacuzino, pentru partea tehnică a problemelor militare. Acesta din urmă avea legături de rudenie în România, cunoştea limba şi fusese deseori prin ţară. Deşi a fost folosit, în cadrul statului major, la direcţia transportului de trupe, după mărturisirile contelui Nelidov, el „nu văzuse niciodată o convenţie militară şi prin urmare nu ştia ce trebuia să conţină" [179]. Drept model, de la Ministerul de Externe din Petersburg, li s-au trimis două convenţii vechi, una de la începutul secolului al XIX-lea, iar cealaltă de la 1848 cu Austria, ambele însă neaplicabile situaţiei de la 1877. Cît priveşte partea politică, ei primiseră ordin categoric să evite orice discuţie de acest gen. Pentru a distrage atenţia publicului de la scopul călătoriei, Nelidov şi-a luat numele de Alexandrescu, iar cneazul Mihail Cantacuzino de Karsky. La 7 noiembrie (st. v.), şapte dimineaţa, ei au sosit la Bucureşti. La gară au fost întîmpinaţi de Zolotarev, unul din funcţionarii consulatului rus, căruia baronul Stuart, consulul general al Rusiei, îi dezvăluise secretul misiunii lui Nelidov în capitala României. La Bucureşti li s-au reţinut camere la un hotel de categoria a II-a pentru ca prezenţa lor să nu fie remarcată de lumea politică. Dar dîndu-şi seama că atrăgeau atenţia, s-au mutat, ajutaţi de Zolotarev, la cel mai mare hotel din Bucureşti, Grand Hotel du Boulevard, unde au dispărut în mulţimea călătorilor străini. Principala grijă era de

[178] Nelidov, *Souvenire d'avant et d'après la guerre de 1877—1878*, în „Revue des deux mondes", juillet 15. 1915, p. 245.

[179] *Ibidem*, p. 246.

a nu se trăda şi de a nu fi recunoscuţi. Pentru cneazul Mihai Cantacuzino era mai uşor deoarece cunoştea oraşul şi locurile frecventate de lumea politică. În sfîrşit, chiar dacă era văzut de cineva, pretextul de a vizita o rudă putea fi invocat. Pentru Nelidov era mai greu, avînd colegi în corpul diplomatic şi cunoştinţe printre români cu funcţii politice, prezenţa lui la Bucureşti era lesne de remarcat. Nelidov povestea în amintiri, că ieşeau numai seara sau dimineaţa la opt pentru a lua aer la Herăstrău [180].

Întrevederea cu primul ministru român a avut loc a doua zi după sosirea lor, la orele nouă dimineaţa, la Ministerul de Finanţe, portofoliu deţinut tot de I. C. Brătianu. Întîlniri au mai avut loc într-o vilă la şosea, neidentificată, şi la legaţia rusă. Discuţiile s-au purtat în vederea stabilirii textului concret al convenţiei, urmînd să se semneze în momentul cînd delegatul rus primea împuterniciri speciale. Şederea contelui Nelidov la Bucureşti a durat aproape trei săptămîni [181].

În aceeaşi perioadă, cu toate dezminţirile oficiale [182], la Constantinopol a fost trimis maiorul englez intrat în armata turcă şi rămas în urma căsătoriei în România, Steven Lakeman. Din scrisoarea adresată ziarului francez „Les Débats" la 25 septembrie 1877 [183], reiese că în alegerea sa s-a contat pe „ataşamentul său faţă de interesele României", pe ajutorul eventual al ambasadei britanice ca cetăţean englez şi în sfîrşit pe faptul că ar fi fost

---

[180] *Ibidem*, p. 248.

[181] *Ibidem*, p. 249—252.

[182] Fred Debains raportînd lui Decazes la 27 nov. 1876 despre misiunea maiorului Lakeman la Poartă, arăta că aceasta ar fi avut loc fără ştirea lui Carol I şi I.C. Brătianu. Primul ministru român ar fi declarat locotenentului colonel Mansfield, reprezentantul Angliei la Bucureşti, că n-a aflat de plecarea acestui emisar la Constantinopol decît printr-o a treia persoană. Consulul general al Franţei credea că ar fi fost posibil ca instrucţiunile să fi fost date de unul din miniştri fără consimţămîntul colegilor săi : Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 19, M.A.E., Fr., Turquie-Bucarest, vol. 40, f. 412—413. Vezi şi rapoartele lui Charles Mansfield din 28 oct. şi 27 nov. 1876, *Independenţa României*. Documente, vol. II, partea I, doc. 77 şi 83.

[183] Scrisoarea a fost publicată şi în ziarul „Pressa" din 29 septembrie 1877.

„ascultat de Poartă în calitatea sa de pașă" [184]. Din mărturisirile lui Mazar Paşa rezultă că la Constantinopol i s-a făcut o bună primire de către Savfet paşa şi Midhat paşa, obţinînd chiar un proiect de înţelegere conţinînd: recunoaşterea paşaportului român, admiterea sub rezervă a independenţei poştale şi telegrafice, dreptul de a încheia convenţii vamale cu puterile limitrofe, reglementarea posesiunii insulelor Dunării de către o comisie româno-turcă şi numirea unui agent politic otoman la Bucureşti. Pentru a se negocia un tratat pe aceste baze, Aali Bey, guvernatorul Tulcei şi comisar otoman în Comisia Europeană a Dunării, a venit împreună cu Mazar Paşa la Bucureşti. Împuternicitul turc n-a cerut o convenţie militară, dar pentru caz de război propunea următorul articol: apărarea teritoriului României „în limitele şi condiţiunile stipulate prin tratatul de la Paris" şi dacă împrejurările cereau, Poarta se angaja „a-i trimite [...] un corp de armată special". De asemenea, se stipula ca, în eventualitatea unui război, românii să aibă dreptul să treacă în Bulgaria „fără o cerere prealabilă" [185]. Primul ministru român a refuzat să angajeze România într-un tratat cu Poarta, invocînd tratatul de la Paris. St. Lakeman, în calitate de cetăţean englez şi pașă turc, avea să deplîngă respingerea ofertei otomane de către guvernul român fiind un adversar al politicii alianţei cu Rusia, promovată de oamenii de stat din România.

Raportul lui F. Debains către Decazes din 8 decembrie (st.n) 1876 relevă că Aali paşa ar mai fi cerut guvernului român să îndepărteze pe generalul Iancu Ghica de la Constantinopol, care era în strînse legături cu Ignatiev, ambasadorul rus la Poartă. Din convorbirea cu N. Ionescu şi I. Brătianu, consulul Franţei afla că Aali bey

---

[184] N. Blarenberg, *România şi resbelul actual sau guvernanţii şi guvernaţii*, ed. a II-a, Bucureşti, 1878, p. 119—120.

[185] *Ibidem*: în legătură cu misiunea lui Aali bey la Bucureşti vezi raportul confidenţial din 9 decembrie 1876 al consulului belgian din România, Frederic Hoorickx, către Aspremont Lynden, ministru de externe al Belgiei: Arh. St. Buc., microfilme Belgia, nr. 4, Ministère des Affaires Etrangères et du Commerce Exterieur de Belgique, Correspondance Politique, Légations, Roumanie, 1875—1880 (în continuare M.A.E., Belgique, C.P.), vol. 4, f. 650.

n-a avut decît o scrisoare de la marele vizir, iar în ce privește oferta trimiterii de trupe turcești pe teritoriul României, ea a fost exclusă de la început de guvernul român [186].

La 18/30 decembrie marele duce Nicolae trimitea la București pe colonelul de stat major Bobrikov pentru a discuta anumite detalii privind trecerea trupelor ruse [187]. La sondajele întreprinse de agenții diplomatici români asupra atitudinii marilor puteri față de o eventuală trecere a trupelor ruse prin România, în cazul izbucnirii unui război ruso-turc, răspunderile au fost mai mult decît evazive. După cum raporta la 1 decembrie 1876 consulul Belgiei din București Frederic Hoorickx, ministrului de externe de la Haga, Aspremont Lynden, cabinetele britanic și francez ar fi menționat că vor avea în vedere „conduita României", din ultimul timp, făcînd tot posibilul „pentru a savgarda interesele ei". Italia ar fi adăugat la aceleași asigurări, că „reprezentantul ei la Constantinopol va primi instrucțiuni speciale în acest sens". Conform acelui raport consular, guvernul de la Berlin „a fost mult mai rezervat", iar cel de la Viena ar fi declarat că „dreptul de a trata chestiunile diplomatice [n.n.: ale României] revenea doar reprezentantului Porții" [188].

Cu prilejul conferinței celor șase puteri, guvernul român a decis trimiterea la Constantinopol a lui Dimitrie Brătianu. În instrucțiunile date se cerea „o garanție specială pentru neutralitatea" României sau în caz de război o garanție pentru „respectarea drepturilor, a a neutralității și a integrității" [189]. Dar atît demersurile diplomatului român cît și ale generalului Iancu Ghica, agentul român la Poartă, au rămas fără rezultate practice. Conferința a refuzat să ia în discuție propunerile Româ-

---

[186] Arh. St. Buc., microfilme Franța, r. 19, M.A.E., Fr., C.P.C., Turquie-Bucarest, vol. 40, f. 442—445.

[187] D.A. Sturdza, *op. cit.*, vol. II, p. 403.

[188] Arh. St. Buc., microfilme Belgia, r. 4, M.A.E. Belgique, C.P., vol. 4, f. 647—648.

[189] *Războiul de independență*, vol. I, partea a 2-a, p. 489.

niei [190]. De asemenea, şi intervenţiile agentului diplomatic român de la Paris pe lîngă lordul Lyons, în chestiunea garanţiilor de neutralitate, au fost zadarnice, ca şi convorbirile şi notele adresate de D. Brătianu reprezentanţilor marilor puteri la Constantinopol. Acelaşi rezultat era consemnat şi de generalul I. Ghica în cadrul convorbirilor cu Sir Elliot şi lord Salisbury, reprezentanţii Marii Britanii la conferinţă [191]. Întrebîndu-se de ce nu s-a acceptat neutralitatea propusă de România, „Journal de Bucarest" din 19 decembrie 1876 răspundea : „Pentru că proclamînd neutralitatea ei însemna proclamarea independenţei adică sancţionarea printr-un act oficial internaţional a ceea ce exista de fapt şi de drept. Turcia trebuia menajată..."

Situaţia României se complica şi prin noua constituţie a Imperiului otoman, proclamată la Constantinopol la 11/23 decembrie 1876 [192]. România era considerată „provincie privilegiată" turcă, aducîndu-se prin aceasta o gravă atingere suveranităţii ei. Decizia Porţii a creat un val de indignare în întreaga ţară. În zilele de 17 şi 18 decembrie (st. v.) Camera şi Senatul au ţinut două şedinţe secrete în cadrul cărora guvernul a fost interpelat asupra situaţiei politice şi a atitudinii ce urma să o ia. În şedinţa publică a Camerei deputaţilor de la 22 decembrie (st. v.) s-a cerut guvernului să se protesteze împotriva „încălcării drepturilor noastre garantate prin tratate" [193]. Primul ministru, respingînd atacurile neutraliştilor şi în special a lui N. Blaremberg, declara plin de revoltă că „niciodată sabia lungă a lui Baiazid şi Mahomed nu a putut să pătrundă în munţii României unde astăzi cutează să străbată Midhat Paşa cu constituţia lui" [194]. „Datoria Dv. Domnilor, — spunea el în continuare — este să aprobaţi guvernul că bine a făcut de a protestat, ca să facem şi pe

[190] Pentru conferinţa de la Constantinopol, vezi general R. Rosetti, *Documente privitoare la misiunea lui D. Brătianu la Constantinopol în toamna lui 1876*, în *Analele Academiei Române, Memoriile secţiunii istorice*, seria a III-a, vol. 15/1943 ; V. Maciu, *România şi conferinţa din Constantinopol din decembrie 1876—ianuarie 1877*, în „Analele Universităţii C. I Parhon", Bucureşti, Ştiinţe sociale, nr. 9/1957.

[191] V. Maciu, *op. cit.*, p. 171.

[192] *Războiul de independenţă*, vol. I, partea a 2-a, doc. 667.

[193] *Ibidem*, p. 680.

[194] „Monitorul oficial", 6/18 ian. 1877, nr. 4, p. 126.

străini să știe cine sîntem și ce voim și că, chiar dacă toate Puterile din Europa, din interese particulare ale lor, ar zice că România să fie o provincie turcească, noi să nu suferim una ca aceasta". Consulul britanic raporta că „tulburarea era așa de mare, încît țara va sprijini orice notă adresată Porții asupra acestui subiect" [195]. După cum arăta același consul „efectul unui asemenea incident a schimbat în întregime balanța în favoarea Rusiei" [196]. Pînă la această dată, Mansfield raportase *Foreign Office-ului* despre politica oscilantă a guvernului român [197]. Odată însă cu apariția noii Constituții turcești, părerile lui asupra viitoarei politici a României s-au schimbat. Locotenent-colonelul Charles Mansfield remarca în raportul din 28 decembrie că evenimentul cauzase „un sentiment violent împotriva Porții, în rîndul tuturor partidelor politice" și că „prevala cea mai mare și unanimă indignare". Consulul făcea cunoscut lui Derby că în țară se afla „o singură opinie asupra acestui subiect și dacă pînă atunci existase o partidă filoturcă, în prezent se putea afirma cu certitudine că ea nu mai era" [198]. Din rapoartele consulului general al Franței la București reiese lipsa de înțelegere a acestuia pentru revolta poporului român față de articolele 1 și 7 din Constituția otomană și împotrivirea sa față de orice acțiune de manifestare independentă a României. În convorbirea cu primul ministru referitoare la constituția lui Midhat pașa, el era de părere că națiunile mici nu trebuie să-și creeze dușmani, iar în ce privește șansele de obținere a unei declarații formale din partea Porții, ele erau puține, pentru că în fond constituția otomană nu viza România [199]. În raportul din 6 ianuarie 1877 către Decazes, ministrul de externe francez, consulul Franței comentînd un articol al ziarului „Românul" din 25 decembrie/6 ianuarie [200] arăta că acesta era plin de „dispreț

[195] Beatrice Marinescu, *Anglia și neatîrnarea politică a României*, în „Revista Arhivelor", LIV (1977), nr. 1, p. 72.

[196] *Ibidem*.

[197] Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 105, P.R.O.F.O. 78/2 607, f. 325, 337, 341, 344, 355.

[198] Ibidem, r. 105, P.R.O.F.O., 78/2 608, f. 1.

[199] Arh. St. Buc., microfilme Franța, r. 20, M.A.E. Fr., C.P.C., Turquie-Bucarest, vol. 41, f. 15.

[200] „Românul", 25 dec. 1876/6 ian. 1877, p. 1 145.

pentru sfaturile diplomaţilor străini". După părerea lui Debains, C. A. Rosetti asculta de „instinctele sale revoluţionare" care excludeau orice „prudenţă" şi „rezervă", atunci cînd se lansa în criticarea constituţiei turceşti [201]. Iar la observaţia lui N. Ionescu că protestul înaintat Porţii era o datorie impusă României de articolul 9 din Convenţia de la 1858, F. Debains îi va reproşa „discursurile imprudente" din Parlament [202].

Împotrivirea opiniei publice bucureştene faţă de atitudinea Porţii şi de aprobare a politicii guvernului radical, era redată de ziarul „Românul" în numărul său din 24 decembrie 1876/5 ianuarie 1877. „Agitaţiunea care a domnit în zilele din urmă în Bucureşti şi în toată România unde izbirea ce ne aduce Turcia a fost cunoscută, neastîmpărul, indignaţiunea ce se manifestau cu curagiu şi în gura mare [...] mulţimea publicului, care ziua înţesa stradele în grupe ce discutau cu animaţiune, eară seara pînă la o oră foarte înaintată umplea toate tribunele şi staţiona în jurul Camerei; această suflare, în fine ale cărei vibraţiuni era un curent de indignaţiune patriotică pe care nimeni n-a cutezat a-l înfrunta în faţă, era proba cea mai vădită că reprezentaţiunea naţională, în modul în care trata chestiunea şi în rezoluţiunea ce a luat, răspundea simţămîntului unanim al tuturor românilor" [203]. Iar în numărul din 13/25 ianuarie 1877 scria că Poarta ca semn de recunoştinţă pentru „leala şi amicala noastră purtare" a promulgat o constituţie şi „ne botează otomani" [204].

Curentul antiotoman a cuprins şi studenţimea Universităţii din Bucureşti. C. Bacalbaşa, în amintirile sale despre Bucureştii de altă dată, scria: „Îmi amintesc că ne-am adunat în număr foarte mare în una din sălile Universităţii. Discuţia a fost foarte agitată. Ion Bibicescu, student la facultatea de litere şi redactor la „Româ-

[201] Beatrice Marinescu şi Şerban Rădulescu-Zoner, *Rapoarte consulare inedite cu privire la activitatea diplomatică de la Bucureşti, în ajunul şi în timpul războiului pentru independenţa României*, în „Revista de istorie", 30 (1977), nr. 5, p. 833.

[202] *Ibidem*.

[203] Cf. Dan Berindei, *Cucerirea independenţei României, 1877—1878*, Bucureşti, 1967, p. 35—36.

[204] „Românul", 2, 3, 4 ian. (st.v.) 1877.

nul", rostește o cuvîntare înflăcărată în mijlocul zgomotului mare". În sfîrșit „se votează o moțiune de protestare împotriva lui Midhat-Pașa și, în același timp, studențimea cerea guvernului instructori militari spre a se pregăti pentru apărarea țării " [205]. Tot acum ei adresează ziarelor bucureștene o declarație de protest contra afirmațiilor lui Savfet pașa, ministru de externe otoman, prin care căuta să lezeze drepturile României. Printre semnatari erau Eugen Costinescu, N. Mărgăritescu, G. D. Pallade, N. T. Moscu, C. C. Bacalbașa, C. Ionescu și alții [206]. Într-un articol intitulat *La Constitution Ottomane et le Parlement roumain*, „Journal de Bucarest" arăta că momentul protestului contra constituției era bine ales deoarece la Constantinopol plenipotențiarii marilor puteri la Conferință puteau să-și dea seama ce soartă rezerva Imperiul otoman popoarelor ce erau încă sub dominație. „Europa — scria ziarul — nu se putea aștepta la o înțelegere din partea Porții" în ce privește aplicarea reformelor de atîtea ori promise [207].

În împrejurările existente interesele țării cereau o apropiere de Rusia, deși în Consiliul de Miniștri D. Sturdza și N. Ionescu s-au declarat pentru menținerea neutralității.

La începutul anului 1877 soseau la București ofițeri de geniu din Rusia pentru a lua măsuri în legătură cu construcția de poduri, iar aranjamentul cu direcția generală a căilor ferate române constituia, după consulul general al Franței la București, „corolarul aproape simultan al aranjamentului politic" [208]. La 21 martie/ 2 aprilie 1877 colonelul Bobrikov discuta cu domnitorul României, la București, măsurile necesare pentru apărarea Calafatului, iar generalul Kutalai avea convorbiri cu organele de resort românești asupra organizării transporturilor militare. Deși nu s-a stabilit nici o înțelegere privind trecerea trupelor ruse prin România, deoarece nici un tratat nu fusese semnat, totuși guvernul român, după cum remarca la

[205] C. Bacalbașa, *op. cit.*, p. 180.
[206] „Journal de Bucarest", 13 ian. (st.n.) 1877, nr. 657.
[207] Ibidem.
[208] *Independența României. Documente*, vol. II, partea I, doc. 107: Debains către Decazes, 30 ian. 1877.

28 martie Fred Debains, a consimţit să dea un concurs, în adevăr indirect, dar foarte substanţial Rusiei [209].

Apropierea României de Rusia a neliniştit guvernul otoman. La începutul lui ianuarie 1877, el a trimis la Londra pe Odian Effendi cu misiunea de a cere un împrumut şi neutralizarea României în eventualitatea unui război ruso-turc [210]. Ignatiev, ambasadorul Rusiei la Poartă, aflînd de demersurile Imperiului otoman, înştiinţa pe Şuvalov, ambasadorul rus la Londra, să urmărească „această intrigă care tinde să ne încurce mişcările în cazul dizolvării Conferinţei" [211]. Derby, secretarul de stat britanic a dat un răspuns evaziv. Asupra neutralităţii României, Savfet paşa avea să revină din nou în aprilie 1877 ; într-o depeşă adresată ambasadorului său la Londra, el i-a cerut să se intereseze pe lîngă cabinetul britanic dacă, în împrejurările date, problema neutralităţii „moldo-valahe" [212] a făcut obiectul unor negocieri între cabinetele europene. Derby, în depeşa adresată însărcinatului cu afaceri la Constantinopol al Angliei, relatînd convorbirea cu Musurus, arăta că n-a dat acestuia nici o speranţă în legătură cu garantarea neutralităţii României, fiind greu de presupus că guvernul britanic sau oricare altă putere ar începe un demers în sensul cerut de Poartă [213].

Atitudinea intransigentă a guvernului otoman în aplicarea reformelor cerute de marile puteri prin protocolul de la Londra, eşecul conferinţei de la Constantinopol, evoluţia politică în general în sud-estul Europei, mai ales după înţelegerea secretă de la Budapesta dintre Austro-Ungaria şi Rusia, făceau declanşarea războiului ruso-turc iminentă. În aceste împrejurări situaţia României era dificilă. Ziarele bucureştene reflectau îngrijorarea ce cuprinsese populaţia capitalei. Ideea dobîndirii independenţei pe calea armelor cîştiga teren în rîndurile opiniei publice în urma eşecului vădit al încercărilor de a se obţine pe

[209] *Ibidem*, doc. 117.

[210] Cf. M.D. Stojanović, *op. cit.*, p. 134.

[211] *Unprinted Documents*, în „Slavonic Review", dec. 1925, vol. IV, nr. 11, p. 457.

[212] D. A. Sturdza, *Charles I-er...*, vol. II, p. 559.

[213] *Ibidem*, p. 561.

calea tratativelor. Părerea emisă de Ion Ghica în broşura *O cugetare politică*, de retragere a armatei române în munţi în cazul încălcării frontierelor ţării a fost combătută „fără excepţie" de toate ziarele române. Arătînd că neutralitatea era de preferat oricărei alianţe, „Journal de Bucarest" se întreba totuşi, „dacă mai era posibilă şi dacă nu mai era, ce atitudine va lua guvernul" [214]. Acestea erau întrebările care reveneau tot mai des în presa vremii. D. Brătianu, în articolul *România şi războiul*, analizînd poziţia ţării în cazul unui conflict armat ruso-turc, sublinia că trecerea armatelor străine pe teritoriul român poate transforma ţara în teatru de război ceea ce „ne-ar sili şi pe noi să ieşim din neutralitate" [215]. Concomitent ziarul de centru „Pressa" se întreba „care este, care trebuie a fi atitudinea României în mijlocul teribelelor evenimente ce ne ameninţă?" [216]. Aceeaşi foaie, în alt număr, scria că la această întrebare „ce-şi face fiecare român, pătruns de îngrijire pentru viitorul ţării lui" numai guvernul şi corpurile legiuitoare erau în măsură să răspundă, cunoscînd actele diplomatice [217].

Aceste probleme constituiau o preocupare permanentă şi neliniştea creştea odată cu ştirea decretării ordinului de mobilizare generală în Rusia, la 1/13 aprilie, şi cu vestea răspunsului dat de subsecretarul de stat, Burke, la interpelarea din Camera Comunelor la Londra, asupra situaţiei politice a României. Omul de stat britanic, prin declaraţia sa că neutralitatea specială a României nu era garantată de nici un tratat, „principatul Moldo-Valah" fiind considerat, în raport cu puterile străine, parte integrantă din Imperiul otoman, a stîrnit revolta opiniei publice bucureştene. Ziarele capitalei aveau să comenteze afirmaţiile lui Burke drept ceva obişnuit din partea ţării ce o reprezenta şi ele „n-au mai surprins pe nimeni" [218]. „Journal de Bucarest", analizînd atitudinea Angliei faţă de raporturile existente între Turcia şi România scria: „Niciodată

---

[214] „Journal de Bucarest", 1 apr. 1877, nr. 673.
[215] „Românul", 8 apr. (st.v.) 1877.
[216] „Pressa", 7 apr. (st.v.) 1877, nr. 59.
[217] Ibidem, 10 apr. (st. v.) 1877, nr. 62.
[218] „Journal de Bucarest", 22 apr. 1877, nr. 678.

Anglia n-a vrut să vadă în situaţia României ce era înscris în vechile sale tratate cu Poarta nici ceea ce rezultă din vechile raporturi ale României cu Anglia, într-o etapă cînd Anglia trata România ca un stat suveran". În continuare se arăta că românii n-au să accepte situaţia umilitoare de stat vasal Turciei, cum pretindeau unele puteri, şi se vor alia Rusiei" [219]. Ziarul „Pressa", relatînd aceeaşi depeşă telegrafică din Londra, sublinia că în urma acceptării fără rezerve a punctului de vedere otoman de către Marea Britanie, guvernul român va şti „să ia decizii după evenimente" [220], iar din poziţia României se putea trage concluzia că neutralitatea unor state aşezate între mari puteri era o chestiune „de prim ordin" de care „Europa ar trebui să se ocupe" [221]. De asemenea, şi „Românul" din 14/26 aprilie, lua poziţie împotriva atitudinii cabinetului britanic şi a declaraţiilor lui Burke. După cum observa însă consulul general al Franţei la Bucureşti, într-un raport către Decazes, puterile europene nu acordau şi nu aveau să acorde garanţii de neutralitate unei ţări decît atunci cînd propriile lor interese o cereau, aşa cum a făcut Anglia în ajunul războiului din 1870 cînd a impus printr-un tratat special Franţei şi Germaniei respectarea neutralităţii Belgiei [222]. În aceeaşi perioadă lord Derby era de părere că nu se putea interzice Turciei dreptul de a intra în România [223].

Remanierea guvernului prin înlocuirea lui N. Ionescu la Externe cu Mihail Kogălniceanu şi semnarea convenţiei româno-ruse la 4/16 aprilie 1877 în Bucureşti a însemnat o victorie a partidei care militase pentru o politică activă şi corespunzătoare aspiraţiilor naţionale. Prin convenţie se stabilea „libera trecere prin teritoriul României" a armatelor ruse, iar guvernul ţarist „se obliga a menţine şi a face a se respecta drepturile politice ale statului român, astfel cum rezultă din legile interioare şi tratatele existente,

---

[219] Ibidem.

[220] „Pressa", 8 apr. (st.v.) 1877, nr. 60.

[221] Ibidem, 13 apr. (st.v.) 1877, nr. 62.

[222] Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 20, M.A.E. Fr., C.P.C., Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 285.

[223] I. C. Brătianu, *Discursuri, scrieri, acte şi documente*, Bucureşti, 1912, vol. II, p. 584.

precum şi a menţine şi a apăra integritatea actuală a României" [224].

Istoricul sovietic Ivan Rostunov sublinia că pentru prima oară, România „încheia cu o mare putere un tratat de la egal la egal" [225]. Proiectul de lege pentru ratificarea convenţiei s-a votat în Cameră cu 69 voturi pentru şi 25 contra, iar în Senat cu 41 voturi, contra 10. Coloanele ziarelor bucureştene erau pline de informaţii, comentarii, păreri în legătură cu deciziile ce urmau să se ia în Parlamentul ţării. Majoritatea presei considera hotărîrea guvernului de a semna convenţia româno-rusă ca singura soluţie practică dictată de evenimente. În numerele din ajunul deschiderii Parlamentului, ziarele subliniau rolul important ce s-a rezervat „în istoria noastră contemporană" Camerei şi Senatului. Se accentua că de hotărîrile lor depindeau cele mai stringente interese naţionale ca şi atitudinea ce România urma să o ia în chestiunea Orientului şi a războiului ce izbucnise. „Pressa" făcea apel la unitate naţională arătînd că era necesar să predomine avantajele generale ale ţării asupra oricăror neînţelegeri, deoarece „chestiunea cea mare la ordinea zilei era una şi aceeaşi şi prezenta aceleaşi interese pentru toţi" [226]. Ziarul atrăgea atenţia că era timpul de a concentra şi a cugeta cu maturitate asupra luării măsurilor celor mai „înţelepte şi mai prevăzătoare" pentru binele ţării [227]. Organul guvernamental „Unirea democratică", după ce informa cititorii în legătură cu trecerea frontierei româneşti de către armatele ruse şi despre necesitatea semnării Convenţiei, scria : „a ne opune la trecerea armatei turceşti şi a nu încerca a ne opune la trecerea armatei ruse, nu este o atitudine ostilă celei dintîi şi o probă de alianţă cu cea de a doua; e numai o necesitate imperioasă, pentru a depărta teatrul luptei de pe cîmpiile României" [228]. „Românul", analizînd dezbaterile din Cameră şi Senat

---

[224] *Războiul de independenţă*, vol. II, doc. 191.

[225] Ivan Rostunov, *Armata rusă şi eliberarea popoarelor din Balcani de sub jugul otoman*, în „Aurora", nr. 9, 5 mai 1976, p. 16.

[226] „Pressa", 14 apr. (st.v.), nr. 66.

[227] Ibidem, 16 apr. (st.v.), nr. 68.

[228] Ibidem, 13 apr. (st.v.) 1877, nr. 65.

în problema convenţiei, era de părere că tratînd cu „marele şi puternicul imperiu rusesc" în momentul cînd el îşi „înalţă spada în apărarea popoarelor asuprite" din Orient, şi concedîndu-i favoarea unei treceri libere pe teritoriul ţării, în schimbul garantării tuturor drepturilor, România nu a pierdut nimic din prerogativele şi prestigiul său [229]. S-au arătat de asemenea demersurile zadarnice făcute de către oamenii de stat români pe lîngă cabinetele marilor puteri pentru garantarea neutralităţii deşi recunoşteau legalitatea cererilor. Cît priveşte Turcia, ea n-a vrut să proclame neutralitatea deşi era interesată [230].

„Românul" considera aprobarea înţelegerii româno-ruse „o chestiune vitală" ce se impunea spre rezolvare corpurilor legiuitoare pentru ca „naţiunea şi producătorii să aibă a suferi cît mai puţin" de consecinţele războiului şi existenţa naţională să fie garantată. Se făcea apel la unirea naţiunii „într-un singur gînd, într-o singură preocupare, care constă în apărarea fiinţei naţionale" [231].

Presa europeană şi-a exprimat dezacordul faţă de înţelegerea româno-rusă, motivîndu-şi părerea că România trebuia să respecte tratatele internaţionale [232].

Între timp la Bucureşti sosiseră colonelul rus Izmailov şi generalul M. Cantacuzino pentru a negocia cu conducerea căilor ferate române. Tot în problema aceasta erau delegaţi să trateze în capitală directorul căilor ferate de la Odessa, Witte, inspectorul Mochon şi din partea Ministerului de Finanţe inspectorul Teterevnicov [233]. La 4/16 aprilie domnitorul primise în audienţă particulară pe prinţul rus, N. Dolgoruki, însărcinat a remite o scrisoare din partea ţarului, de la Chişinău. După relatările consulului general al Franţei la Bucureşti, Stuart regretase neînţelegerea survenită în legătură cu intrarea trupelor ruse în România.

---

[229] „Românul", 21 apr. (st.v.) 1877.

[230] Ibidem, 18, 19 apr. (st. v.) 1877.

[231] Ibidem, 13 apr. (st.v.) 1877.

[232] *Notes sur la vie...*, vol. III, p. 65; A.D. Sturdza, *Charles 1-er...*, vol. II, p. 336—545, 548; vezi şi articolul din „Augsburger Allgemeine Zeitung" din 16 mai (st.n.) 1877, cf. Richard Burks, *Roumania and the Balkan Crises of 1875—1878*, în „Journal of Central European Affairs", apr. 1942, p. 129, nota 50.

[233] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 26/1877, f. 14—17.

Agentul Rusiei la Bucureşti fusese însărcinat să prevină confidenţial pe Carol I, dar curierul ce aducea instrucţiunile a întîrziat. Între timp baronul Stuart a trebuit să plece la Chişinău. Se părea dar că misiunea aghiotantului împărătesc avea ca scop şi explicarea acestei situaţii, pe lîngă obţinerea unor dispoziţiuni binevoitoare din partea autorităţilor de la Bucureşti. În aceeaşi zi, după-amiază, Nicolae Popov, aghiotantul marelui duce, înmîna şi el o scrisoare domnitorului din partea comandantului armatei ruse [234]. După cum remarca Zwiedinek von Sudenhorst, consulul general al Austro-Ungariei în România, în zilele lunii aprilie, negociatorii ruşi au dus o vie activitate la Bucureşti, iar baronul Stuart a fost într-un continuu contact cu autorităţile româneşti [235].

[234] Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 20, M.A.E. Fr., C.P.C., Turquie – Bucarest, vol. 41, f. 298; ibidem, microfilme Anglia, r. 106, P.R.O.F.O., 78/2 608, f. 228.

[235] Ibidem, Fond. Casa Regală, ds. 26/1877, f. 13.

Oraşul Bucureşti în timpul proclamării independenţei şi al războiului de neatîrnare

De la declararea războiului de către Rusia şi de la intrarea trupelor ruse pe teritoriul României evenimentele se succedau cu o repeziciune surprinzătoare, după cum remarca ziarul „Pressa", şi toate spiritele erau neliniştite atît asupra prezentului cît şi al viitorului[1]. Ceea ce a agravat starea de spirit a fost interpretarea dată de marile puteri şi în special de Poartă convenţiei româno-ruse. Astfel, agenţii României de la Berlin şi Viena informau guvernul că cele două cabinete păstrau o rezervă absolută în ce priveşte înţelegerea intervenită între România şi Rusia. Cît priveşte Anglia, atitudinea ei a fost de la început ostilă pentru faptul că înlesnea atacul ţarismului asupra Imperiului otoman. Poarta a protestat printr-o circulară trimisă agenţilor săi în străinătate, acuzînd guvernul român de nerespectarea tratatului de la Paris. Savfet paşa, ministrul de externe, ameninţa România cu ocuparea Bucureştiului şi a altor oraşe din ţară, inclusiv distrugerea reţelelor de cale ferată spre a nu fi folosite de armata ţaristă. În faţa intimidărilor exercitate de Poartă, M. Kogălniceanu adresa la 17 aprilie (st. n.) un apel către marile puteri ca să oprească Turcia de a transforma România în teatru de război. În notă se arăta că dacă ţara nu s-a opus trecerii trupelor

[1] „Pressa" din 28 apr. (st.v.) 1877, nr. 77.

ruseşti, aceasta se datora asentimentului tacit al marilor puteri [2], guvernul otoman nu numai că a protestat împotriva convenţiei dar a trecut şi la acte de ostilitate. Dacă bombardarea Brăilei şi a orăşelului Reni, scria „Pressa", se putea considera un incident regretabil şi întîmplător, provenit din cauza atacului unor baterii ruse stabilite în preajma acestor oraşe, dacă bombardarea Calafatului se scuza prin faptul întăririi acestui punct strategic cu baterii române, „nimeni nu se mai putea îndoi despre hotărîrea Turciei de a ne declara război prin concedierea agentului diplomatic al României de la Constantinopol, prin bombardarea unor puncte neîntărite ca Bechetul, Oltenița etc., prin incursiunile başibuzucilor în susul Jiului" [3]. Ziarul se întreba în numele opiniei publice, ce atitudine trebuia să ia România în faţa noii situaţii create din vina Porţii [4]. Deşi nu răspundea direct, lăsa să se înţeleagă că românii, în faţa provocărilor Turciei, vor lua arma pentru a-şi apăra pămîntul. Referindu-se la aceeaşi circulară a guvernului otoman, „Românul" din 23 aprilie (st. v.) nu înţelegea„ cu ce drept mai protesta Poarta cînd după atîtea luni de încercări din partea României pentru a se ajunge a o înţelege re, ea a refuzat orice strădanie de a satisface şi de a se asocia la cererile legitime ale guvernului român fiind preocupată numai de îngînfata deşertăciune de a privi această ţară [România] ca pe o provincie turcească . . .". Relevînd greşelile Porţii care în loc să atragă România a făcut din contră tot ce a putut spre a o îndepărta, ziarul arăta că singurul lucru ce rămăsese cabinetului de la Bucureşti era încheierea unui tratat cu Rusia, pentru garantarea integrităţii teritoriului statului român, a legilor şi instituţiilor sale, garanţie refuzată atît de Imperiul otoman cît şi de celelalte puteri europene.

După consulul general al Austro-Ungariei la Bucureşti, Zwiedinek, scopul articolelor din presa oficială bucureşteană era să agite populaţia contra Turciei [5], să arate

---

[2] *Războiul de independenţă*, vol. II, doc. 192.

[3] „Pressa", 28 apr. (st.v.) 1877, nr. 77.

[4] Ibidem.

[5] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 24/1877, f. 60; raportul din 27 apr. 1877.

pericolul ce-l reprezenta în caz de război, dînd exemplu barbariile săvîrșite în sudul Dunării [6]. Locotenent colonelul Charles Mansfield, consulul britanic de la București, într-un raport confidențial din 3 mai, credea că panica din regiunea Dunării a fost cauzată de guvern în scopul încurajării sentimentelor antiturce și a creării de simpatii proruse [7]. Zwiedinek raporta lui Andrássy la 15 aprilie despre starea de spirit existentă în rîndurile cercurilor conducătoare din capitală. În convorbirea cu domnitorul, acesta îi declarase că românii nu puteau accepta intrarea turcilor pe teritoriul României și transformarea țării în teatru de război, ei fiind hotărîți de a se apăra [8]. Dealtfel consulul era convins, în urma știrilor primite, că armata română va lupta contra turcilor la Dunăre. Faptul i-a fost confirmat și de M. Kogălniceanu, ministrul de externe. Acesta i-a cerut intervenția Austro-Ungariei pe lîngă guvernul otoman pentru a împiedica deplasarea trupelor pe teritoriul țării. Ministrul de externe atrăgea atenția că dacă turcii vor trece Dunărea, românii se vor apăra cu armele [9].

Decretul asupra mobilizării din 6/18 aprilie 1877 hotăra chemarea sub arme nu numai a armatei permanente și a rezervelor, dar și a miliției și gărzii civice. Trupele au ocupat poziții de apărare la Dunăre pentru a preveni astfel o eventuală ofensivă a Imperiului otoman pe teritoriul României. Zonele cele mai amenințate erau orașul Calafat și regiunea Oltenița—Călărași, în speță orașul București [10].

În vederea apărării capitalei fusese adus corpul II de armată cuprinzînd diviziile III și IV. Prima dintre acestea

---

[6] Ibidem, f. 92; raportul din 3 mai 1877.

[7] Ibidem, microfilme Anglia, r. 106, P.R.O.F.O., 78/2 608, f. 230.

[8] Ibidem, Fond. Casa Regală, ds. 24/1877, f. 18—23.

[9] Ibidem, f. 29: Zwiedinek către Andrassy, 18 apr. 1877.

[10] General R. Rosetti, *Partea luată de armata română în războiul din 1877—1878*, București, 1926, p. 33. Inițial punctul cel mai primejduit fusese podul de peste Siret de la Barboși, principalul punct de trecere al trupelor țariste, și care fusese protejat în iarna anului 1876—1877 de divizia III română, dar pericolul dispăruse odată cu ocuparea acestei regiuni, încă în seara de 13/25 aprilie, de către o parte a corpului VII rus aflat sub conducerea generalului Ganeski.

a fost amplasată pe Sabar, între Oltenița și Giurgiu, iar a doua în București și împrejurimi, parțial în direcția Oltenița [11]. Comandamentul corpului II a fost stabilit la Jilava [12]. Misiunea de apărare a Calafatului revenise diviziei I din corpul I armată. Totodată la 9/21 aprilie fusese deplasată în Oltenia, avînd comandamentul la Cetate, divizia II, care pînă la acea dată se aflase la București [13]. Prin apărarea frontierei de pe Dunăre, cele două corpuri de armată au acoperit totodată desfășurarea strategică destul de lentă a armatei ruse de pe teritoriul României. Comentînd mobilizarea armatei române locotenent colonelul Charles Mansfield, într-un raport confidențial din 3 mai către lordul Derby, arăta că mobilizarea luase forma unor ridicări în masă (levée en masse). Întreaga miliție, informa el, era organizată cu cea mai mare rapiditate, reprezentînd o forță însă rechizițiile militare erau, după consul, o exagerare [14]. Reprezentantul Franței, ocupîndu-se și el de agitația ce domnea în capitală, remarca mobilizarea miliției din București și măsurile de întărire a orașului [15]. Comandant al gărzii naționale din București a fost numit colonelul Athanase Călinescu [16]. La 27 aprilie/ 9 mai 1877 s-a stabilit prin decretul nr. 952 și o nouă „ordine de bătaie" (organizare) a armatei române [17].

În capitala României soseau în această perioadă și nenumărați corespondenți de presă străini. După cum

---

[11] *Istoricul războiului din 1877—1878. Participarea României la acest război.* Lucrare făcută de mai mulți ofițeri (în continuare: *Istoricul războiului din 1877—1878*), partea I, București, 1887, p. 95. Localitățile stat indicate amănunțit în comunicarea făcută comandantului diviziei III, colonelul Gh. Anghelescu, de către șeful de stat major al corpului II, colonel E. Pencovici: vezi *Războiul de independență*, vol. II, doc. 501.

[12] *Războiul de independență*, vol. II, doc. 501.

[13] General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 33.

[14] Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 106, P.R.O.F.O., 78/2 608, f. 230.

[15] Ibidem, microfilme Franța, r. 20, M.A.E. Fr., Turquie—Bucarest, f. 233: Debains către Decazes, 23 apr. 1877.

[16] „Journal de Bucarest", 29 apr. 1877, nr. 680.

[17] Generalul R. Rosetti, *op. cit.*, anexa II, p. 159—161.

relata reprezentantul lui „The New York Times", „cu greu puteai găsi vreun jurnal din Europa care să nu fie reprezentat" la București [18].

1. 9 Mai la București

Bombardarea porturilor românești de la Dunăre de către artileria turcă și riposta românilor [19] au însuflețit opinia publică bucureșteană care a cerut „cu glas tare ca România să declare război Turciei" [20]. Bucureștiul era în plină efervescență. Evenimentele din ultimele luni arătaseră că România nu avea altă alegere pentru a pune capăt vechilor legături cu Poarta decît calea armelor. Starea de spirit favorabilă guvernului cuprinsese întreaga populație. „Nu vă puteți face idee — scria la 27 aprilie/9 mai corespondentul ziarului francez „Le Constitutionel" — de indignarea care domnește la București contra turcilor. Lumea e hotărîtă la cele mai mari sacrificii pentru a cuceri independența" [21]. Ziarele capitalei anunțau fiecare incident sau act de provocare din partea turcilor. Străzile orașului erau pline de lume, după cum scria C. Bacalbașa, iar

---

[18] Cf. Cornelia Bodea, *Unitatea națională și independența României oglindite în memorialistica și presa americană*, în „Revista de istorie", 30 (1977), nr. 5, p. 843. Principalul loc de întîlnire a corespondenților de presă străini era „Grand Hotel Brofft"; vezi R. Furneaux, *The Breakfast war. The siege of Plevna*, New York, 1958, p. 19, 75. Conform aprecierii locotenentului F.V. Greene, atașatul militar al S.U.A. pe lîngă țarul Alexandru al II-lea, din cei 80 de corespondenți de presă străini doar jumătate au fost pe front, „pentru ceilalți, mai multă atracție a prezentat o ședere a lor la București": *Army Life in Russia*, New York, 1881, p. 166—167.

[19] La 26 aprilie/8 mai 1877, orele 14,15, a fost aruncat primul obuz din fortăreața Vidinului asupra orașului Calafat. Românii au ripostat, tirul fiind deschis de bateria „Ștefan cel Mare" din regimentul I artilerie. La 27 aprilie/9 mai au avut loc primele schimburi de focuri în regiunea orașului Giurgiu, iar în ziua următoare a fost bombardată Oltenița, după care canonada s-a extins și la Islaz, Bechet și Corabia: *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, p. 108—109, 111—114; *Războiul de independență*, vol. II, doc. 864, 940.

[20] C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. I, București, 1927, p. 190.

[21] Cf. Dan Berindei, *Cucerirea independenței României 1877—1878*, București, 1967, p. 45.

emoţia bucureştenilor era „fără putinţă de a fi descrisă" [22]. Femeile lucrau scamă şi o predau Crucii Roşii. În presă apăreau zilnic liste de subscripţii şi donaţii pentru armată. Se ofereau trăsuri de ambulanţe pentru răniţi, instrumente de chirurgie şi obiecte de pansament. Toate ziarele bucureştene anunţau convocarea Comitetului Central al Societăţii de Cruce Roşie din România, pentru ziua de 1 mai, în vederea alegerii personalului care trebuia să compună ambulanţa societăţii, ce urma să plece pe front. Se făcea cunoscut medicilor, farmaciştilor şi studenţilor de la facultatea de medicină, înscrişi în acest scop, să fie prezenţi. Adunarea era convocată în localul laboratorului de chimie de la spitalul Colţea. Artistul Mihai Ştefănescu, care obţinuse a doua medalie de pictură la expoziţia din 1874, a pus la loterie un tablou pictat de el, reprezentînd o tînără fată din Bistriţa. Suma cîştigată a donat-o pentru ambulanţele române şi pentru familiile sărace care au avut de suferit de pe urma concentrărilor de trupe [23]. Comitetul slav din Bucureşti, Slavensko Drugina, făcea şi el apel la toţi compatrioţii pentru a veni în ajutorul răniţilor şi a diminua relele războiului [24]. Comitetul israeliţilor, adresîndu-se coreligionarilor săi, arăta că datoria fiecăruia era de contribui pentru ţara „în care s-a născut". „Patria noastră — încheia apelul — are nevoie de concursul tuturor fiilor ei ; orice divergenţă şi deosebire dispare în faţa acestei nevoi" [25].

În Bucureşti însufleţirea creşte [26], după cum se exprima C. Bacalbaşa descriind zilele premergătoare declarării independenţei.

În şedinţa Camerei de la 29 aprilie/ 10 mai, sala fiind ocupată pînă la ultimul loc, Anastase Stolojan, deputat liberal din Craiova, interpela guvernul asupra măsurilor ce intenţiona să le ia pentru a răspunde la desele provocări ale Porţii. După lungi dezbateri s-a votat o moţiune prin

---

[22] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 190.

[23] „Journal de Bucarest", 4 ian. 1877, nr. 655.

[24] Ibidem, 17 mai 1877, nr. 685.

[25] „Pressa", 30 apr. 1877 (st.v.), nr. 79.

[26] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 190.

care se considera că Turcia prin declarațiile și actele de agresiune împotriva României, „a rupt singură vechile legături ce ne uneau cu dînsa și s-a pus în stare de rezbel cu statul român" [27]. Deși oficial nu s-a declarat independența, moțiunea a constituit un pas înainte. După cum scria „Pressa", independența o aveam cîștigată din ziua cînd turcii, neținînd seama de atitudinea neutră a României, au bombardat localități de pe Dunăre [28]. În Cameră și în Senat au existat rețineri, nu în problema independenței ci în chestiunea consecințelor ce ar surveni pe plan extern. Au fost deputați și senatori care credeau că era mai prudent și mai politic ca înainte de proclamarea neatîrnării, să se cîștige bunăvoința cabinetelor, preparîndu-se terenul diplomatic și sprijinul cîtorva puteri. Partida liberal-radicală, în frunte cu C. A. Rosetti, a considerat însă moțiunea insuficientă. În coloanele „Românului" se arăta că ultimul cuvînt îl vor avea milioanele de români cu opincă pe cîmpul de luptă unde vor face ca țara lor România, apărată cu pieptul lor, să fie și să rămînă „pururea un stat de sine stătător" [29]. În preziua ședinței din 29 aprilie/10 mai se scria plin de semnificații că un popor cînd se simte capabil de a trăi „într-o pozițiune mai înaltă, mai respectată, decît aceea în care l-au ținut neputințele trecutului, el este culpabil dacă nu face însuși un pas înainte" [30].

După relatările lui Zwiedinek în cercurile politice din București continua să existe o „mare agitație" în legătură cu o viitoare proclamare a independenței. Sufletul acestei „agitații" era C. A. Rosetti, care susținea că împrejurările internaționale constituiau o ocazie favorabilă pentru ca România să devină stat de-sine-stătător [31]. Consulul Angliei își exprima și el convingerea, în depeșa din 9 mai, că peste cîteva zile avea să raporteze la *Foreign Office* declarația de independență. După el, personalitățile „prudente" și

---

[27] *Ibidem*, p. 191.

[28] „Pressa", 5 mai 1877 (st.v.), nr. 83.

[29] „Românul", 5 mai (st.v.) 1877.

[30] Ibidem, 27 apr. (st.v.) 1877.

[31] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 24/1877, f. 112, 115; raportul din 10 mai 1877.

„conştiente" de „poziţia vasală" a României faţă de Poartă erau puţine. El observa că ideea de independenţă cucerise pe toţi oamenii politici şi dacă ar fi fost guvernul Florescu sau Catargiu s-ar fi urmat o politică similară celei liberale. Mansfield considera că din punctul de vedere românesc, criza existentă era fără îndoială un bun prilej pentru ca independenţa să fie dobîndită [32].

La 4 mai (st. v.) sosea de la Ploieşti în gara Tîrgovişteî (Gara de Nord), spre a face o vizită domnitorului român, marele duce Nicolae, însoţit de fiul său, de generalul Nepokoicinski şi de consilierul de stat, contele Nelidov. Oaspeţii au fost întîmpinaţi de domnitor şi primul ministru. S-a trecut în revistă garda de onoare aflată pe peronul gării, compusă dintr-un escadron de roşiori pe jos, cu steag. Muzica, la sosirea oaspeţilor, a intonat imnul rusesc. Pe tot parcursul drumului de la gară pînă la palat, cortegiul a fost salutat de mulţime. După-amiază marele duce s-a dus la consulatul imperial spre a primi supuşii ruşi care rezidau în Bucureşti. Tot în după-amiaza aceleiaşi zile, oaspeţii au făcut o plimbare în oraş şi străbătînd Calea Mogoşoaiei au ieşit la Filaret de unde s-au îndreptat spre Cotroceni. La orele cinci şi jumătate au plecat spre Ploieşti, unde era marele cartier general al armatei ruse [33]. Venirea marelui duce Nicolae a coincis cu luptele dintre Oltenita şi Turtucaia. Ştirile anunţate în ziare despre nerăbdarea oamenilor din regimentul 16 dorobanţi de a intra în luptă şi de a trece Dunărea, au provocat „în toată capitala o adevărată frenezie de entuziasm" [34]. Nu mai era îndoială pentru nimeni, că menţinerea dependenţei de Poartă, mai ales în urma atitudinii ei ostile, devenise imposibilă. Neatîrnarea ajunsese pentru întreaga naţiune „concluzia naturală şi logică". „A deveni un stat complet independent — scria « Pressa » — un stat cu o individualitate politică complet separată de a Turciei" era o necesitate cerută nu numai de aspiraţiile naţionale, dar impusă de conştiinţa conservării şi dezvoltării statului român pe de o parte, iar pe de alta, de cerinţele ordinii şi echilibrului în

[32] Ibidem, microfilme Anglia, r. 106, P.R.O.F.O., 78/2 608, f. 262.
[33] „Pressa", 8 mai (st.v.) 1877, nr. 95.
[34] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 191.

Orient, ultima privind și Europa. Articolul conchidea că ruperea legăturilor cu Poarta și proclamarea independenței nu constituie o problemă care privea exclusiv România, ci și o problemă europeană ce interesa toate puterile semnatare ale tratatului de la Paris din 1856 [35]. La 9/21 mai chestiunea independenței a fost din nou pusă înaintea Corpurilor Legiuitoare. În Cameră, Fleva a adresat interpelarea dacă guvernul a comunicat oficial puterilor ruperea relațiilor cu Poarta și dacă în situația de război cu Turcia a fost rechemat agentul român de la Constantinopol. Mihail Kogălniceanu a ținut unul din discursurile lui cele mai frumoase: „Străinii au zis" că țara a fost vasală Turciei, „noi nu am zis-o niciodată. Noi nu am fost vasali. Sultanul nu a fost suzeranul nostru. Însă era ceva. Erau niște legături sui-generis, niște legături care erau slabe cînd românii erau tari; niște legături care erau tari cînd românii erau slabi". Făcînd un rechizitoriu la adresa Porții, omul de stat român afirma deschis că nu are „cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața reprezentanței naționale că noi sîntem o națiune liberă și independentă". În numele guvernului el anunța că va face toate demersurile pe lîngă marile puteri pentru ca independența pe care națiunea „dorește să o vadă cu o oră mai înainte" să fie recunoscută de Europa la viitoarea conferință de pace [36]. Camera a votat cu unanimitate, 79 voturi pentru și două abțineri, actul oficial de independență. Iată cum descria C. Bacalbașa memorabila zi de 9 mai: „Marea mulțime care asistase la Cameră, atît la tribunele publice cît și în curte, și pe dealul Mitropoliei la săvîrșirea marelui act, se revarsă spre centrul capitalei. Drapelele sînt arborate, valurile mulțimii străbat orașul, studenții manifestează cu cîntece patriotice, se aude răsunînd: « Deșteaptă-te române ». Și pînă tîrziu în noapte poporul capitalei fericit petrece" [37].

A doua zi după-amiază sosea în capitală marele duce Nicolae care împreună cu domnitorul și oficialitățile române au asistat la o reprezentație de gală dată la

[35] „Pressa", 4 mai (st.v.) 1877, nr. 82.
[36] *Războiul de independență*, vol. II, doc. 1 343.
[37] C. Bacalbașa, *op. cit.*, p. 192.

Teatrul Național. Pe lîngă publicul numeros, care asista la această serbare, au fost invitați să participe agenții diplomatici ai puterilor străine. Seara — scria „Pressa" — „ulițele principale ale capitalei au fost iluminate și veselia cea mai mare, fără ca ordinea să fie tulburată, a domnit tot timpul prin mulțimea întesată pe stradă" [38].

Unii reprezentanți diplomatici ai marilor puteri acreditați la București au căutat să diminueze, în rapoartele lor, descrierea atmosferei de entuziasm ce cuprinsese populația capitalei. În desele lor rapoarte, trimise înainte și după declararea independenței, ei calificau politica guvernului de „aventuroasă" și rezumau avîntul și dorința poporului român pentru neatîrnare la ambițiili lui Carol I și Brătianu. Totuși ei n-au putut nega cu desăvîrșire bucuria populației la vestea declarării neatîrnării și a războiului împotriva Imperiului otoman. Zwiedinek raporta la Ballplatz că „atmosfera a fost foarte animată", orașul luminat și împodobit cu drapele. El amintește și de retragerea cu torțe a studenților, care din piața Teatrului Național s-au îndreptat spre casa primului ministru, apoi a ministrului de externe și a lui C. A. Rosetti, iar la urmă și-au depus torțele în fața statuii lui Mihai Viteazul din piața Universității [39]. Locotenent colonelul Mansfield descria și el Bucureștiul „abundent pavoazat cu steaguri tricolore", subliniind că pe ici pe colo se vedea inscripția « independență » [40]. Consulul general al Franței telegrafia despre „gravele rezoluții' votate de Senat și Cameră, iar în raportul detaliat către Decazes din 24 mai se întreba dacă românii, și de această dată, riscă punînd Europa în fața unui fapt împlinit. Cu o oarecare ironie, el observa că „experiențele de acest fel le-au reușit întotdeauna". Enumerînd actele împlinite, unirea, secularizarea averilor mînăstirești, aducerea domnitorului străin, suprimarea regimului capitulațiilor, proclamarea unei constituții diferită de cea acordată de Europa la 1858, schimbarea denumirii țării în România în loc de Moldo-Valahia,

[38] „Pressa", 13 mai (st.v.) 1877, nr. 89.

[39] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 24/1877, f. 148—149; raportul din 24 mai 1877.

[40] D. A. Sturdza, *Charles I Roi de Roumanie*, vol. II, București, 1904, p. 771.

încheierea de convenţii cu alte state etc., el conchidea: „În marile chestiuni ca şi în cele mici românii în mod constant au ştiut să treacă peste voinţa puterilor garante". Consulul considera însă că ar fi „prea mare îndrăzneală" din partea oamenilor de stat din România să spere în recunoaşterea independenţei şi garantării unei viitoare neutralităţi din partea marilor puteri [41]. Reprezentantul Statelor Unite ale Americii a raportat şi el guvernului său despre manifestaţiile populare de la Bucureşti prilejuite de proclamarea independenţei ţării subliniind că ziua de 9 mai „a fost marcată de un sincer entuziasm al oamenilor care au umplut străzile" [42].

Declararea independenţei de stat la 9/21 mai 1877 a dat naştere la noi discuţii în sînul cabinetelor europene şi a Imperiului otoman, fiecare reacţionînd în mod deosebit. Pentru a nu crea o atmosferă duşmănoasă faţă de acţiunea curajoasă întreprinsă de România, M. Kogălniceanu, în nota circulară trimisă imediat agenţilor din străinătate, cerea acestora să explice guvernelor, pe lîngă care erau acreditaţi, cauzele proclamării independenţei de stat. Totodată, ministrul român îi însărcina să declare că România nu aşteaptă o recunoaştere oficială imediată a independenţei şi spera că pînă la soluţionarea problemei ea se va bucura de bunăvoinţa marilor puteri. Poarta, cum era de aşteptat, a protestat împotriva declarării independenţei de stat a României [43]. Austro-Ungaria a primit vestea cu rezervă şi, după raportul lui Bălăceanu, ea „sfătuie" celelalte puteri, inclusiv Rusia, să se pronunţe la Congresul de pace [44], propunere ce fusese adoptată şi de Marea Britanie [45]. Franţa regreta „demersul impru-

---

[41] Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 20, M.A.E. Fr., C.P.C., Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 481.

[42] Cf. Beatrice Marinescu şi Şerban Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 837. O emoţionantă relatare a evenimentelor aparţine şi corespondentului ziarului „New York Times": vezi Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 851—853.

[43] *Războiul de independenţă*, vol. III, doc. 672.

[44] *Ibidem*, doc. 337.

[45] Din raportul lui Beust, ambasadorul Austriei la Londra, către Andrassy, din 24 mai/5 iunie reiese că lordul Derby n-a protestat împotriva declarării independenţei de stat a României, fiind de aceeaşi părere cu Austro-Ungaria de a se reglementa definitiv situaţia după război: D. A. Sturdza, *op. cit.*, vol. II, p. 809.

dent" al guvernului şi, potrivit concepţiei de la Quai d'Orsay, declaraţia de independenţă din Parlamentul de la Bucureşti nu schimba situaţia de drept a României stabilită prin tratate [46]. Într-o amplă depeşă adresată lui Fr. Debains, ministrul de externe al Franţei, Decazes, susţinea că România va întîmpina dificultăţi ce ar fi fost evitate dacă ea s-ar fi menţinut pe o linie mai prudentă. În ceea ce priveşte neutralitatea, el presimţea că marile puteri nu se vor grăbi să o recunoască statului român. Franţa, în consecinţă, îşi declina orice responsabilitate asupra urmărilor [47]. Guvernul de la Berlin refuza şi el să se pronunţe pentru independenţă, preocupîndu-se de asigurarea drepturilor creditorilor căilor ferate construite în România [48].

Presa străină se deosebea şi ea în comentarea actului de la 9/21 mai 1877 de la Bucureşti. Ziarele italiene, ca „Il Dovera", „Il Diretto", „La Gazetta d'Italia", „L'Italie", etc., au salutat declaraţia de independenţă a guvernului de la Bucureşti. În Germania, Anglia, Rusia, ideea neatîrnării nu ridica obiecţii serioase. Sînt semnificative în acest sens comentariile ziarelor vieneze, a căror opinie aveau importanţă pentru România la acea dată, deoarece Austro-Ungaria era una din ţările direct interesate în sud-estul Europei şi la Gurile Dunării. Astfel „Fremdenblatt" scria: „Austro-Ungaria nu are nici un motiv serios pentru a se opune în principiu independenţei României. Noi am spune chiar că în prezenţa soartei ce viitorul o pregăteşte ţărilor situate la sud-estul monarhiei, o Românie independentă ne-ar putea fi de o oarecare utilitate, sub anumite condiţii [...]. Dealtfel România independentă ar fi obligată, ca urmare a situaţiei sale geografice [...] a-şi căuta punctul său de reper în Austria" [49]. Ziarul „Die Presse" desminţea ştirea că guvernele de la Viena şi Londra ar fi avut intenţia să protesteze contra declaraţiei de independenţă a României, susţinînd în

---

[46] Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 20, M.A.E. Fr., C.P.C., Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 468.

[47] Ibidem, f. 469.

[48] *Războiul de independenţă*, vol. III, doc. 332.

[49] „Journal de Bucarest", 31 mai (st.n.) 1877, nr. 789.

shimb că acestea aveau să păstreze o atitudine rezervată pînă la viitoarea pace [50]. „Journal de Bucarest" remarca insistența ziarului „Fremdenblatt" asupra faptului că însăși România declarase acceptarea rezoluțiilor marilor puteri, foaia vieneză nemenționînd însă dorința românilor de a avea asentimentul Europei, dar fără a renunța la independența cucerită. Alt ziar „Tagespresse" nu exprimă decît o singură îndoială, observa același ziar din București, ca exemplul României să nu fie contagios. Dar ce rău putea fi în aceasta, se întreba „Journal de Bucarest" [51]. Presa cehă a salutat declarația de independență a României ca un pas spre soluționarea problemei Orientului [52]. Indiferent însă de hotărîrile ce guvernele puterilor garante urmau să le ia în vederea recunoașterii mai devreme sau mai tîrziu a neatîrnării statale a României, faptul fusese împlinit și Europa avea să-l primească. Acceptarea noii situații a țării s-a impus și prin aceea că a reprezentat voința unanimă a întregii națiuni. Istoria modernă politică a României a arătat că actele mărețe ce s-au săvîrșit în această țară, în diferite perioade istorice memorabile, au devenit fapte împlinite și au dobîndit aprobarea marilor puteri tocmai pentru că au fost expresia fidelă a întregului popor.

2. Fapte și opinii premergătoare campaniei din sudul Dunării

Cu cîțiva ani în urmă, direcția jurnalului „Poporul" înființa în Piața Teatrului, pe calea Mogoșoaiei, un chioșc de ziare. La apariția acestuia mulți trecători zîmbiseră, neîncrezători față de o asemenea încercare de a introduce la București obiceiul parizian de vindere a gazetelor. Într-adevăr chioșcul a stat multă vreme aproape gol și adesea închis. Odată cu începutul războiului, asemenea chioșcuri, de astă dată asaltate de lume, puteau fi întîlnite nu numai

[50] Ibidem, 27 mai (st.n.) 1877, nr. 688.

[51] Ibidem.

[52] Ibidem.

pe Calea Mogoşoaiei, ci şi pe Bulevardul Academiei [53]. Pe măsura precipitării evenimentelor, acest nou aspect al străzilor centrale din capitală va ajunge să dea una din notele dominante ale atmosferei bucureştene. „Toată lumea este avidă de ştiri, toţi smulg pe stradă [din mîinile vînzătorilor] foile, mari sau mici, crezînd că-şi pot satisface curiozitatea. Eşti uneori puţin decepţionat şi jurnalele cotidiene, chiar şi ediţiile speciale, sînt sărace în noutăţi interesante, dar eşti mulţumit chiar să ştii că nu s-a petrecut nimic şi aştepţi cu mai multă răbdare veştile din ziua următoare" — se poate citi în „Journal de Bucarest" [54]. Relatarea aparţine, e drept, zilelor premergătoare momentului culminant al războiului, dar această stare de spirit a populaţiei nu a avut un caracter exploziv ci evolutiv, încît descrierea atmosferei agitate a centrului capitalei, făcută de amintitul jurnal bucureştean de limbă franceză, este valabilă, cu anumite estompări, şi pentru perioada anterioară. O mulţime de « gamins-type nouveau à Bucarest » — scria aceeaşi gazetă, condusă de Ulysse de Marsillac — aleargă prin toate locurile frecventate, intră în cafenele, restaurante, grădini publice, în tramvai, la gară, strigînd ziarul pe care îl vindeau [55].

Ca şi înainte de proclamarea independenţei ţării, opinia publică continua să fie frămîntată de problema atitudinii pe care România urma s-o ia în condiţiile deschiderii ostilităţilor dintre Rusia şi Imperiul otoman. Neutralitatea României nu mai era pusă în discuţie, din moment ce corpurile legiuitoare declaraseră starea de război cu Poarta, iar la Dunăre ostilităţile dintre români şi turci erau în plină desfăşurare [56]. În schimb se punea întrebarea dacă armata română se va limita doar la apărarea liniei Dunării sau dacă va recurge la o acţiune ofensivă. În cazul

[53] „Journal de Bucarest", 26 aug. 1877, nr. 713.

[54] Ibidem.

[55] Ibidem.

[56] În afara unor dueluri de artilerie ce s-au înmulţit la începutul lunii iun. (st.n.), au fost respinse mai multe acţiuni de recunoaştere sau pradă întreprinse pe teritoriul românesc la Desa (10/22 iun), Bechet (23 mai/4 iun. şi 29 mai/10 iun). Totodată au fost întreprinse unele acţiuni de recunoaştere pe malul drept al Dunării, în împrejurimile Vidinului (12/24 şi 13/25 iun), în ostroavele din dreptul Islazului (29 mai/10 iun. şi 30 mai/11 iun.): vezi *Istoricul războiului din 1877—1878*, p. 147—152.

adoptării celei de-a doua soluţii se mai ridica problema stabilirii condiţiilor de ordin politico-militar care ar fi urmat să reglementeze participarea României, alături de Rusia, la campania antiotomană. Luarea unei decizii devenise de primă urgenţă. La începutul lunii iunie, trupele ocupaseră întreaga lor viitoare bază de operaţii ce s-a întins, în amonte, pe malul stîng al Dunării, pînă în dreptul vărsării Oltului. La 10/ 22 iunie, corpul XIV din armata rusă a debarcat în Dobrogea şi a ocupat în scurt timp localităţile Măcin, Isaccea, Tulcea, Hîrşova. În noaptea de 14/ 26 spre 15/27 iunie, după o puternică pregătire de artilerie, la care au participat toate bateriile româneşti, amplasate între Calafat şi gura Oltului, corpul VIII al trupelor ţariste a forţat Dunărea din dreptul bălţii Zimnicea şi în mai puţin de 24 ore a cucerit oraşul Şiştov, creînd şi formînd în zona respectivă principalul cap de pod pentru plănuita ofensivă din Balcani. În zilele următoare trecuseră în Bulgaria şi corpurile IX, XII, XIII, o divizie de „eclerori" cît şi legiunea bulgară creată pe teritoriul României [57].

Desfăşurarea acestor evenimente era relatată, în unele cazuri cu lux de amănunte, sau cu diferite comentarii, de întreaga presă bucureşteană [58]. „Trupele ruseşti din al 8-lea corp, precedate de divizia a IV-a, au trecut azi dimineaţă Dunărea la revărsatul zorilor. Inamicul a fost respins din cele dintîi poziţiuni. Trecerea bărcilor încărcate cu trupe urmează fără nici o piedică : Lupta continuă [...]. Ducele Nicolae, fiul marelui duce Nicolae, a trecut cu cea dintîi plută. Marele duce a trecut de asemenea cu un alt corp [...]. Nicopole, bombardat de către ruşi, arde [...]. Trupele generalului Zimmermann au trecut toate Dunărea. Ele au ocupat Isaccea, Tulcea şi Hîrşova", anunţa ziarul „Românul" din 17 iunie (st. v.) pe cititorii săi. „Faptul cel mai important al zilei este trecerea oştirii ruse dincolo de Dunăre" — scria „Pressa", dînd în continuare diferite detalii [59], ca şi „Timpul", „România

[57] *Ibidem*, p. 163—173. Cu privire la cooperarea bateriilor de artilerie de la Izlaz, Corabia, Calafat : *ibidem*, p. 169, p. 171—172.

[58] Vezi „Românul", „România liberă", „Pressa", „Timpul", din 12—17 iun. (st.v.) 1877.

[59] „Pressa", X, 14 iun. (st.v.) 1877, nr. 114.

Liberă", „Telegraful" şi celelalte foi bucureştene. „Care va fi rolul armatei române în sîngeroasa dramă ce se va petrece în Peninsula Balcanică?" — se întreba „Pressa" în aceleaşi zile de tensiune, pledînd de fapt în favoarea menţinerii României în expectativă. „Care sînt, care vor fi avantajele pentru statul român de vom ieşi din această poziţiune şi vom lua ofensiva trecînd Dunărea, atacînd armatele turceşti pe teritoriul turc şi luînd parte activă la războiul ce se desfăşoară înaintea noastră; şi mai întîi în ce condiţiuni vom lua parte la acest război?" — scrie în continuare acelaşi jurnal, subliniind însă în mod semnificativ că „opoziţia a găsit patriotic de a pune armele jos şi a nu-i pune [guvernului] nici un obstacol în aceste solemne momente în care se află naţiunea" [60]. Atitudinea prudentă a acestui jurnal, ce aparţinea lui Vasile Boerescu, se datora cunoaşterii dificultăţilor diplomatice întîmpinate de guvern, care de fapt insista pentru intrarea în acţiune a armatei române, greutăţi ţinute sub tăcere de ziarul guvernamental „Românul". „Nu lăsaţi ca în fruntea armatelor române să fîlfîie alt drapel decît tricolorul român" — scria în schimb „Pressa", făcînd aluzie directă la conţinutul negocierilor purtate de guvern [61]. O atitudine asemănător de prudentă, înclinînd însă mai mult spre intervenţie, a avut-o şi „România liberă". „Ce facem noi? Trecem sau nu trecem Dunărea? *Dorinţa aproape unanimă a românilor este să trecem*", scria numitul ziar în numărul său din 14 iunie (st. v.), punînd apoi în discuţie aceeaşi problemă a negocierilor duse de guvernul român cu factorii de decizie ai Rusiei ţariste. Editorialul din 26 iunie (st. v.) al sus-numitei gazete este însă mult mai reţinut: „Mai înainte de a a avea tot ce ne este necesar intrării în resbel nu trebuie să facem nici o încercare de a trece Dunărea".

Spre deosebire de amintitele două ziare de opoziţie, „Timpul" oficiosul conservatorilor de sub conducerea lui Lascăr Catargiu, pronunţîndu-se de asemenea pentru „defensivă", ataca cu deosebită violenţă guvernul liberal [62],

[60] Ibidem, 15 iun. (st.v.) 1877, nr. 115.
[61] Ibidem, 18 iun. (st.v.) 1877, nr. 118.
[62] „Timpul", 5, 17, 26, 29 iun. (st.v.) 1877, nr. 127, 138, 146, 148.

făcîndu-l, între altele, responsabil de neajungerea la vreo înţelegere precisă cu Rusia ţaristă asupra rolului ce ar fi trebuit să revină armatei române în războiul ruso-turc. Potrivit acestui jurnal, plasat în extrema dreaptă a evantaiului de culori diferite al presei centrale româneşti, guvernanţii din Petersburg ar fi refuzat să accepte colaborarea activă a României deoarece la Bucureşti s-ar fi aflat la putere gruparea radicală „compromisă" în ochii ţarismului, în 1848, cît şi cu ocazia evenimentelor din 1870—1871 [63]. Conservatorii îşi făceau iluzia să poată în acest fel doborî de la putere pe liberali, deşi opinia publică nu era sensibilă la asemenea argumente, totuşi informaţia furnizată de oficiosul dreptei nu constituia o pură fantezie. Conform unui raport al consulului general al Austro-Ungariei la Bucureşti, trimis contelui Andrassy la 13 iunie 1877, ministrul de externe român Mihail Kogălniceanu nu era cîtuşi de puţin pe placul oficialităţilor ţariste de la Ploieşti, unde în acea vreme se găseau atît împăratul Alexandru al II-lea cît şi cancelarul Gorceakov. Aceştia ar fi preferat „să-l vadă" pe numitul bărbat de stat român „înlocuit cu domnul Boerescu sau cu prinţul Dimitrie Ghica", se poate citi în raportul consulului Zwiedinek, care semnala totodată şi repetatele vizite la Ploieşti ale generalului Florescu, primit întotdeauna foarte curtenitor [64].

Asumîndu-şi meritul de a fi fost pregătitorii actului proclamării independenţei, ce ar fi avut loc doar „prin voinţa împrejurărilor" în timpul „dictaturii roşii" [65], după cum era denumită de reacţiune guvernarea liberală, cei de la „Conservatorul" se întreceau în a pronunţa acuzaţii şi a arunca invective mai ales la adresa premierului I. C. Brătianu şi a preşedintelui Camerei Deputaţilor, republicanul C. A. Rosetti, acesta din urmă fiind pe drept considerat eminenţa cenuşie a cabinetului [66].

Dacă „România liberă" se plasase iniţial din exces de prudenţă pe poziţia susţinerii tezei „neintervenţiei",

---

[63] Ibidem, 29 iun. (st.n.) 1877, nr. 148.

[64] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 40/1877, f. 7.

[65] „Conservatorul", 5 iun. (st.v.) 1877, nr. 127.

[66] „Timpul", 5, 17, 26, 29 iun. (st.v.), 1877, nr. 127, 138, 146, 148.

această foaie bucureşteană a ţinut totuşi să sublinieze, după cum am menţionat, că întregul popor român aştepta să lupte cu arma în mînă pentru a impune astfel Porţii şi diplomaţiei europene independenţa României. „Pressa" nu se deosebea de ziarul „România liberă " în asemenea aprecieri, ce corespundeau dealtfel unei evidente realităţi. În numărul din 8 iunie (st. v.) al jurnalului lui Vasile Boerescu au apărut de exemplu versurile :

„A ! unde sînteţi oare Mihai, Ştefan cel Mare,
Să vă vedeţi nepoţii, pe urmă-va călcînd
Şi să-i vedeţi şi-acuma cum ard de nerăbdare
D-a'ncepe odată focul, d-a se vedea luptînd".

„Noi sîntem radicali cînd e vorba de a apăra existenţa naţiunii noastre şi a asigura independenţa ce ea a proclamat ; credem că o naţiune trebuie să facă mari sacrificii spre a putea trăi prin ea însăşi", scria tot „Pressa" la 22 iunie (st. v.). Dintre foile de opoziţie numai „Conservatorul" căuta, din motive meschine de partid, să compromită în ochii opiniei publice politica externă a guvernului.

Ziarul bucureştean, care se plasase în fruntea curentului aproape unanim de opinie, susţinător al tezei „trecerii Dunării", a fost „Românul" lui C. A. Rosetti. În calitatea de a fi şi oficios al guvernului, acest jurnal s-a abţinut de a face prea multe comentarii în legătură cu dificilele negocieri româno-ruse, pe tema reglementării unei viitoare colaborări între cele două armate. Ziarul ducea în schimb o campanie agitatorică în sprijinul unei viitoare intervenţii a armatei române la sud de Dunăre. „Bombele aruncate din Vidin în Calafat au început acum să eclate în mijlocul soldaţilor români [...]; pe toată linia Dunării lupta se încaieră, pe toată zona mai strînsă, mai vie, mai periculoasă ; perioada aşteptărilor s-a încheiat, acum intrăm în cea a acţiunii pentru oştire, a grijilor şi a bucuriilor [...]; înapoi nu se va da de-acum înainte nimeni. Înainte dar ! care cu braţul care cu îndemnul ! Şi toţi într-o unire, cu inima vitează, cu sufletul românesc" — scria cunoscutul ziar al lui C. A. Rosetti la 16 iunie (st. v.). În mod semnificativ, tot „Românul" a publicat în coloanele sale cunoscuta poezie a lui Vasile Alecsandri, *Balcanul şi*

Carpatul [67]. În sfîrşit, odată cu progresul amintitelor negocieri, cînd trecerea Dunării de către trupele române începuse să fie întrevăzută de cercurile guvernamentale, acelaşi ziar, făcînd şi o analiză a evoluţiei stării de spirit din ţară şi mai ales din capitală, scria următoarele : „Cu cît însă crescu numărul bombelor turceşti căzute pe oraşele dunărene cu atît se micşoră numărul partizanilor unei prudinte defensive şi crescu acela al partizanilor unei politici mai energice şi mai conforme cu tradiţiunile şi cu demnitatea naţiunii române. Astăzi întrebarea ce se făcea dacă trebuie să trecem Dunărea se schimbă în aceea, cînd vom trece. După cum vedem noi opiniunea publică va mai face un pas înainte şi nu va mai întreba pe guvern cînd trecem, ci se va striga de naţiunea întreagă, treceţi, treceţi !". Subliniind că poporul s-a hotărît să rupă jalbele spre a lua „sabia străbună", acest editorial al ziarului lui C. A. Rosetti se încheia cu îndemnul trecerii Dunării încît naţiunea română să obţină „ceea ce este al ei, ceea ce nimeni nu-i va putea răpi : libertatea şi independenţa" [68].

Încă la 26 mai (st. v.), în primul său număr, ziarul „Socialistul" se ridicase împotriva războaielor de cucerire, dar susţinuse războiul de eliberare pe care România începuse să-l ducă. „Azi însă e timpul cînd românii în avîntul şi suvenirurile trecute iau armele pentru a-şi apăra independenţa", se poate citi în articolul *Rezbelul* din menţionatul oficios al cercului socialist de la Bucureşti, autorul acestor rînduri recomandînd totodată oştenilor să fie „generoşi" şi „demni".

Pentru a spulbera neîncrederea unei părţi a opiniei publice româneşti faţă de diplomaţia ţaristă cît şi pentru a încerca să cîştige pe Alexandru al II-lea de partea partizanilor unei colaborări active a trupelor române şi ruse, dar în condiţiile cerute de Carol I şi guvernul de la Bucureşti, „Românul", deşi aparţinea radicalului C. A. Rosetti, a publicat cel mai călduros articol omagial şi cuvînt de

[67] „Românul", 28 mai (st.v.) 1877.

[68] Ibidem, 22 iun. (st.v.) 1877.

bun sosit adresat împăratului autocrat al Rusiei cu ocazia primei sale vizite oficiale în capitala României [69].

Primit la punctul de frontieră Ungheni de ministrul de externe, Mihail Kogălniceanu, apoi la Iaşi de primul ministru I. C. Brătianu, ţarul Alexandru al II-lea, cu o numeroasă suită a păşit pe teritoriul României în seara zilei de 24 mai/ 5 iunie 1877, pentru a se stabili temporar la Ploieşti, unde era instalat în acea vreme marele cartier al trupelor ruse. Pe întregul parcurs trenul imperial a fost salutat cu multă solemnitate de oficialităţile locale şi de mulţimi de cetăţeni [70].

După o vizită de bun sosit, făcută de către Carol I ţarului la Ploieşti (26 mai/ 7 iunie 1877), acesta din urmă cu întreaga sa suită a fost primit cu mult fast în capitala României la 27 mai/ 8 iunie 1877. „Venirea ţarului e precedată de o întreagă armată de poliţişti şi de spioni care intră în ţară şi invadează Bucureştiul" — se poate citi în cunoscuta cronică despre oraşul „de altădată" a lui Constantin Bacalbaşa [71]. Evenimentele aveau loc doar cu patru ani înainte ca Alexandru al II-lea să fie ucis de membrii organizaţiei „Narodnaia Volea" [72]. Pentru prevenirea unui atentat la Bucureşti, cu atît mai mult cu cît Ohrana era în posesia unor informaţii potrivit cărora s-ar fi găsit în acel moment în capitală un revoluţionar polonez, sosit special pentru a asasina pe împăratul autocrat, la cererea autorităţilor militare ruse au fost luate cele mai severe măsuri de pază [73]. Conform unui raport al consulului francez Fred Debains, gara Tîrgovişteî fusese ocupată de armată, serviciul poştal trecut sub „un fel de control din partea autorităţilor militare ruse", un comandament special ar fi fost stabilit la Bucureşti, în permanen-

---

[69] Ibidem, 27 mai (st.v.) 1877.

[70] „Monitorul oficial", 28 mai (st.v.) 1877, nr. 110.

[71] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 195.

[72] În atmosfera anilor de cruntă reprimare ce au urmat morţii lui Alexandru al II-lea şi-a trăit Lenin copilăria, al cărui frate, Alexandru, urma să fie executat în mai 1887 „de călăii ţarişti", eveniment ce a avut o puternică influenţă asupra formării viitorului revoluţionar şi conducător al proletariatului: vezi *Lenin, Biografie*, sub red. P. N. Pospelov, (trad. din l. rusă), Bucureşti, Edit. politică, 1961, p. 22, 97.

[73] Fr. Kohn-Abrest, *Zig-zags en Bulgarie*, Paris, 1879, p. 123.

nentă legătură cu trupele țariste din împrejurimi. Prefectura Poliției Capitalei ar fi recurs la verificarea pașapoartelor tuturor străinilor rezidenți în București, iar toate persoanele de origine poloneză fuseseră obligate să părăsească orașul în 24 de ore [74]. Dînd chiar nenumărate detalii, corespondentul ziarelor „Siècle" și „Independance belge", Fr. Kohn-Abrest, prezent în acele zile la București, susține că așa-numitul „nihilist" polonez, cu inițialele M.L.B., ar fi fost foarte repede descoperit de agenții de poliție ai prefectului Radu Mihai și trimis sub escortă la Ploiești [75].

Primirea pe care capitala României a făcut-o țarului Alexandru al II-lea a fost plină de fast și entuziasm. Domnitorul și guvernul au încercat și reușit pe această cale să încălzească negocierile începute deja cu privire la viitoarea colaborare a armatei române în campania ce urma să aibă loc peste Dunăre.

Trenul imperial a sosit în Gara Tîrgoviștei la ora 11,45 dimineața. Țarul era însoțit de marele duce moștenitor Alexandru și de frații acestuia, Vladimir și Serghei Alexandrovici, de marele duce Nicolae, comandantul suprem al trupelor de operații, împreună cu fiul său tot Nicolae, de ducii Nicolae și Serghei Maximilianovici de Leuchtenberg și prințul de Battenberg (viitorul principe al Bulgariei). Din suită făceau parte, cancelarul Gorceakov, generalul conte Adlerberg, ministrul casei imperiale, generalul Miliutin, ministrul de război, generalul Ignatiev, fostul ambasador al Rusiei la Constantimopol, inspiratorul politicii balcanice a guvernului din Petersburg, și numeroși adjutanți. Pe peronul gării se aflau în întîmpinare domnitorul împreună cu principesa Elisabeta, însoțiți de casa domnească, civilă și militară, membrii guvernului în

[74] Arh. St. Buc., microfilme, Franța, r. 21, M.A.E. Fr., C.P.C., Turquie-Bucarest, vol. 42, f. 21: Debains către Decazes, 6 iun. 1877. Mansfield raporta de asemenea la 5 iunie asupra măsurilor de pază luate: ibidem, microfilme Anglia, r. 106, P.R.O.F.O., 78/2 609, f. 10.

[75] Fr. Kohn-Abrest, *op. cit.*, p. 123—128. La București ar fi existat în zilele premergătoare o vizibilă stare de tensiune deoarece în momentul stabilirii țarului în România marele cartier al armatei ruse ar fi cerut, fără reușită însă, de a se introduce starea de asediu în capitala României: Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 40/1877, f. 1, Zwiedinek către Andrássy, 6 iun. 1877.

frunte cu premierul I. C. Brătianu, clerul în haine sacerdotale, „înaltele cercuri ale Statului, primăria capitalei, curţile şi tribunalele, funcţionari şi ofiţeri superiori", agentul diplomatic al Rusiei cu tot personalul consulatului [76]. Un escadron de roşiori cu muzică şi drapel a dat onorul.

După o primă alocuţiune de bun venit rostită de vicarul Mitropoliei, a luat cuvîntul, oferind mai întîi ţarului tradiţionala pîine şi sare, primarul capitalei, C. A. Rosetti, după afirmaţia lui C. Bacalbaşa, numit special în această funcţie pentru a primi pe împăratul Alexandru [77] şi de a-l convinge în acest fel să fie mai puţin rigid cu guvernanţii radicali aflaţi la putere la Bucureşti. „Devenit numai de ieri capitala unui stat pe deplin independent, oraşul Bucureşti e mîndru de a deschide astăzi porţile sale liberatorului popoarelor din Orient. El m-a însărcinat a ridica vocea, în numele său, pentru a saluta, cu cel mai profund respect, pe marele monarh care prin vizita sa a binevoit a face îndoit memorabilă noua fază în care a intrat România liberă şi independentă" [78], a spus primarul capitalei printre altele, ţarului, în timp ce generalul Ignatiev şoptea la urechea stăpînului său autocrat: „Sire c'est Rosetti" [79].

Faptul de a fi primit să rostească acest călduros cuvînt de bun sosit şi de a se fi înclinat în faţa ţarului a fost criticat de partizanii radicali ai lui C. A. Rosetti. El le-a răspuns însă, conform unui raport al consulului Austro-Ungariei, că gestul protocolar nu are nici o importanţă deoarece are ferma convingere că urmările războiului, chiar dacă Rusia va fi învingătoare sau învinsă, vor prăbuşi absolutismul ţarist şi vor deschide calea democraţiei [80].

[76] „Monitorul oficial", 28 mai (st.v.) 1877, nr. 110.

[77] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 196.

[78] „Monitorul oficial", 28 mai (st.v.) 1877, nr. 110.

[79] Fr. Kohn-Abrest, *op. cit.*, p. 129.

[80] „Ahnt ihr denn nicht, dass die Elemente die Russland in diesem Krieg treiben, mag es nun siegreich oder besiegt aus demselben hervorgehen, der absoluten Gewalt des Czaren ein Ende machen und der Demokratie in Russland sowie auch hier die Bahnen öffnen werde?" : cf. Zwiedinek către Andrássy, 20 iunie 1877, Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 40/1877, f. 20.

După prezentările protocolare făcute în salonul de recepţie al gării, luxos mobilat [81], s-a pornit într-un cortegiu solemn spre palatul domnesc din Calea Mogoşoaiei. În urma celor două trăsuri ale curţii, *à la Daumont*, în care luaseră loc cei doi şefi de stat cu ceilalţi membri de familie, se aflau calești ducînd împreună, după protocol, pe premierul Brătianu cu cancelarul Gorceakov, pe ministrul de externe român, Mihail Kogălniceanu cu contele Adlerberg şi aşa mai departe. Cortegiul, precedat de prefectul poliţiei capitalei, de un pluton de jandarmi călări şi de mareşalul curţii domneşti a străbătut Calea Tîrgoviştei (actualmente Calea Griviţei), apoi Calea Mogoşoaiei, pînă la palat [82]. Arcuri de triumf se ridicaseră din loc în loc, străzile erau decorate cu drapelele celor două ţări, edificiile publice cît şi casele particulare erau ornate cu ghirlande, coroane, covoare, pe trotuare o mare mulţime de oameni aclama [83].

Vizita nu a durat decît cîteva ore. Un „dejun de familie" şi unul oficial cu toasturile obişnuite unor asemenea ocazii „în sala cea mare de prînzit a palatului", pentru miniştrii celor două state şi ofiţerii superiori adjutanţi [84]. Apoi cu acelaşi alai, oaspeţii au fost din nou conduşi la gară unde la ora 11 trenul imperial s-a pus în mişcare spre Ploieşti [85].

Primirea făcută ţarului la Bucureşti şi-a atins în bună parte scopul urmărit de guvernanţii români. Climatul negocierilor s-a schimbat.

Iniţial raporturile dintre cele două părţi fuseseră destul de reci datorită în primul rînd notei pe care contele Nelidov, şeful cancelariei diplomatice a marelui cartier al armatei de operaţii ţariste, o trimisese guvernului român la 17/29 mai, prin care fusese respinsă propunerea oricărei colaborări militare în sudul Dunării, cerîndu-se în schimb o cooperare pe linia fluviului, prin punerea

---

[81] „Le grand salon d'attente était converti en véritable vestibule de palais": Fr. Kohn-Abrest, *op. cit.*, p. 128.

[82] „Monitorul oficial", 28 mai (st.v.) 1877, nr. 110.

[83] „Românul", 30—31 mai (st.v.) 1877.

[84] „Monitorul oficial", 28 mai (st.v.) 1877, nr. 110.

[85] Ibidem.

armatei române sub comanda marelui duce Nicolae [86]. Domnitorul fusese primit destul de rezervat de către ţar la Ploieşti, acesta din urmă eschivîndu-se de a se lăsa antrenat într-o discuţie asupra cooperării militare în sensul participării armatei române la viitoarea campanie din sudul Dunării pentru a se asigura astfel independenţa proclamată a României [87]. Ţarul s-a mulţumit a spune că „România n-are să aştepte decît bine de la dînsul" [88]. La plecarea din Ploieşti, un corespondent străin observase, pe faţa domnitorului Carol I, „o mare nemulţumire" [89]. Cu ocazia celei de a doua vizite la Ploieşti, chiar în ziua următoare amintitei primiri fastuoase a ţarului în capitala României, atmosfera, cel puţin, a fost cu totul alta. Domnitorul, care de astă dată a luat în mod intenţionat şi pe principesa Elisabeta, a fost întîmpinat pe peronul gării chiar de Alexandru al II-lea, ceea ce nu se petrecuse şi prima oară [90]. La reîntoarcere ţarul a condus din nou pe pe Carol I şi pe principesa Elisabeta pînă la gară şi a stat chiar în ploaie pe peron la punerea în mişcare a trenului. Într-o corespondenţă din Bucureşti, ziarul italian „Popolo Romano" îşi anunţa cititorii asupra zvonurilor ce circulau în legătură cu încheierea la Ploieşti a unei alianţe, pe care însă Kogălniceanu ar fi oprit-o, ameninţînd cu demisia sa din guvern [91]. Zvonul fusese întru totul fals, dar negocierile de fapt începuseră.

După cum se ştie, cel care se opunea unei colaborări active nu era marele duce Nicolae, ci cancelarul Gorceakov cu întregul său aparat diplomatic [92], iar ţarul se găsea sub influenţa acestor păreri contradictorii. Existenţa celor două curente în rîndul personalităţilor mai

---

[86] Documentul este publicat de D. Sturdza, *Charles I, Roi de Roumanie*, vol. II, p. 787; vezi şi *Aus dem Leben König Karls von Rumänien. Aufzeichnungen eines Augenzeugen* (în continuare: *Aus dem Leben...*), vol. III, Stuttgart, 1897, p. 167—169.

[87] N. Iorga, *Războiul pentru independenţa României. Acţiuni diplomatice şi stări de spirit*, Bucureşti, 1927, p. 113.

[88] „Der Kaiser erklärt, dass Rumänien nur Gutes ihm zu erwarten habe": *Aus dem Leben...*, vol. III, p. 174.

[89] N. Iorga, *op. cit.*, p. 113.

[90] *Ibidem*, p. 113—114.

[91] *Ibidem*, p. 115.

[92] *Ibidem.*

apropiate din anturajul lui Alexandru al II-lea era comentată public la București, printre care de ziarul „România liberă" [93] ce pleda, după cum am menționat, pentru menținerea armatei române în defensivă.

În ziua de 31 mai/12 iunie și-a făcut o scurtă apariție în București generalul conte Ignatiev [94], adevăratul conducător al diplomației țariste, după cum însești faptele o vor dovedi cu ocazia încheierii în viitor a cunoscutului tratat de pace de la San Stefano. Misiunea diplomatului rus era aceea de a convinge pe domnitorul Carol I de a se „înțelege în toate cu Rusia" care cît de curînd victorioasă „nu se va atinge de independența României" [95]. Două zile mai tîrziu, la Ploiești, cu ocazia unei noi vizite a domnitorului, prințul Gorceakov a rămas impasibil la argumentul acestuia că „numai pe cîmpul de luptă poate fi consființită independența țării" [96]. Atitudinea cancelarului pare-se să fi enervat pe marele duce Nicolae [97]. La 3/15 iunie, adică după încă o zi, țarul, cu toți marii duci, este din nou prezent la București, de astă dată într-o vizită particulară făcută la Cotroceni domnitorului Carol și principesei Elisabeta care au dat în cinstea oaspeților un dineu în parcul palatului. În timpul unui scurt concert seral, la care și-a dat concursul și corul Azilului Elena Doamna, toate femeile din asistența românească au îmbrăcat costume naționale [98]. „Nici un cuvînt despre politică nu se schimbă", scrie Nicolae Iorga comentînd cele amintite mai sus [99] și totuși pare-se că, cu prilejul uneia din vizitele țarului la București, s-ar fi ajuns la un acord de principiu asupra colaborării militare româno-ruse pentru viitoarea campanie din sudul Dunării. Conform telegramei generalului Iancu Ghika din 11/23 iulie, Alexandru al II-lea ar fi fost foarte contrariat de neacceptarea imediată a ofertei făcute ca trupele române să ocupe

[93] „România liberă", 26 iun. (st.v.) 1877, nr. 37.
[94] *Aus dem Leben...*, vol. III, p. 178.
[95] *Ibidem.*
[96] N. Iorga, *op. cit.*, p. 115.
[97] *Ibidem.*
[98] „Românul", 6—7 iun. (st.v.) 1877; vezi și *Aus dem Leben...*, vol. III, p. 179—180.
[99] N. Iorga, *op. cit.*, p. 115.

orașul Nicopole, „proposition qui n'est que la consequence de ce qui a été convenu verbalement entre Votre Altesse [n.n.: adică Carol I] et le Grand-Duc, pendant le séjour de l'Empereur à Bucarest" [100]. Țarul, e drept, mai vizitase încă o dată capitala României, înainte de a se fi îndreptat spre Dunăre, dar conform izvoarelor existente, acesta ar fi venit la București spre a inspecta transportul de trupe prin cele două gări ale orașului (Tîrgoviște și Filaret) cît și răniții ce se aflau la Spitalul Brîncovenesc [101]. Din suita împăratului nu a făcut parte și marele duce Nicolae, aflat la Dracea de unde conducea ultimele pregătiri pentru forțarea Dunării prin punctul Zimnicea, operație ce s-a desfășurat în noaptea de 14/26 spre 15/27 iunie [102].

Conform comunicatelor de presă, Alexandru al II-lea a sosit în București la 12/24 iunie, ora 15, fiind întîmpinat pe peronul gării Tîrgoviștei de Carol I, de premierul Brătianu și alte oficialități civile și militare române. După inspectarea trenurilor cu trupe rusești, ce urmau să plece către Dunăre, s-a mers în trăsuri pînă la Spitalul Brîncovenesc [103], unde printre răniții ruși se găsea și pictorul Vereșciaghin, [104] apoi la Gara Filaret, de unde s-a ajuns la Cotroceni. În timpul dineului în aer liber au cîntat atît fanfara regimentului de gardă Preobrajenski, adusă special cu trenul de la Ploiești, cît și două muzici militare românești. Vizita a durat pînă la 9 seara, cînd trenul imperial a părăsit gara oficială de la Cotroceni [105].

Între timp, anume în zilele de 3/15—10/22 iunie, orașul București fusese vizitat și de principele Serbiei, Milan, însoțit de premierul Ristici și de o mică suită. Primirea oficială a avut loc în Gara de Nord prezent fiind, în funtea oficialităților românești, premierul Bră-

---

[100] *Aus dem Leben...*, vol. III, p. 204.

[101] „Românul", 15 iun. (st.v.) 1877; „Pressa", 14 iun. (st.v.) 1877; vezi și *Aus dem Leben...*, vol. III, p. 185.

[102] Vezi *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, p. 167 — 168. La 14/26 iunie marele duce Nicolae a telegrafiat de la Dracea, cerînd domnitorului ca artileria română de pe Dunăre să coopereze la pregătirea trecerii trupelor ruse pe malul drept al fluviului.

[103] „Românul", 15 iun. (st.v.) 1877.

[104] *Aus dem Leben...*, vol. III, p. 185.

[105] „Românul", 15 iun. (st.v.) 1877.

tianu. Un cortegiu de onoare a însoţit pe şeful statului sîrb pînă la reşedinţa acestuia, care era în casa lui A. Catargi, rudă prin alianţă cu familia domnitoare a Obrenovicilor. Sosirea avusese loc în seara de 3/15 iunie ora 20,30 [106]. Domnitorul Carol n-a putut primi pe principele Serbiei decît după ora 21 [107], deoarece în aceeaşi seară avusese ca oaspete, după cum am menţionat, pe ţarul Rusiei.

Vizita prinţului Milan avea ca principal scop o întrevedere cu împăratul Alexandru al II-lea în legătură cu dorinţa sîrbilor de a redeschide ostilităţile împotriva Turciei, dar la Ploieşti, în ziua de 4/16 iunie, el a fost refuzat. Chiar în aceeaşi seară, potrivit unui raport consular austro-ungar, colonelul Catargi ar fi declarat în unele cercuri bucureştene că Serbia se va menţine în rezerva pe care o adoptase [108]. Două zile mai tîrziu, Milan ar fi avut la Bucureşti o lungă întrevedere pe aceeaşi temă cu contele Ignatiev [109]. Ambii interlocutori au avut cu ocazia prezenţei lor la Bucureşti cîte o convorbire separată cu consulul francez Fr. Debains [110]. Diplomaţia ţaristă refuza orice colaborare activă a micilor state sud-est europene la campania din Bulgaria pentru a putea, în cazul unei victorii pe care n-o punea la îndoială, să dicteze condiţiile de pace.

Dealtfel nici marile puteri neutre nu au încurajat o eventuală intervenţie a Serbiei şi a României în războiul din Balcani. Marile puteri căutau, într-un fel sau altul, conform intereselor lor adesea contradictorii, să rezolve singure problema orientală, fără a ţine cont de soarta popoarelor de la Dunăre şi din Peninsula Balcanică.

Efortul cabinetului de la Bucureşti, în vederea obţinerii unui sprijin diplomatic mai ales din partea Franţei şi a Austro-Ungariei, nu a dat rezultatul scontat. Contele Andrassy, ministrul de externe al monarhiei habsburgice, deşi sfătuise guvernul român să nu trimită trupe peste

---

[106] Ibidem, 6—7 iun. (st.v.) 1877.

[107] Ibidem.

[108] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 40/1877: Zwiedinek către Andrássy, 19 iun. 1877.

[109] Ibidem.

[110] Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 21, M.A.E. Fr., C.P.C., Turquie-Bucarest, vol. 42, f. 52.

Dunăre, declarase cel puţin reprezentantului României de la Viena, I. Bălăceanu că, în cazul în care nu i se va urma îndemnul, el nu se va opune „nici direct nici indirect" [111]. Era o manevră de a contrabalansa diplomaţia Petersburgului într-o perioadă cînd între Viena şi Londra se stabiliseră, la iniţiativa lordului Derby, primele contacte pentru o eventuală acţiune comună împotriva Rusiei [112]. Consulul Franţei la Bucureşti, Fr. Debains, spre deosebire de colegul său austriac Zwiedinek, a cerut în mod expres guvernului şi domnitorului Carol ca armata română să nu treacă sub nici un motiv Dunărea [113].

Poziţia internaţională a României era cu atît mai dificilă cu cît cabinetele marilor puteri europene adoptaseră o atitudine rezervată [114], dacă nu chiar ostilă [115], faţă de comunicarea oficială prin care li se făcuse cunoscută proclamarea independenţei ţării [116]. Actul de la 9/21 mai 1877 constituie o implicită denunţare din partea Camerei Deputaţilor a Convenţiei de la Paris din 1858 şi ca atare o renunţare la garanţia colectivă a celor şapte mari puteri asupra păstrării situaţiei de fapt şi de drept sta-

[111] *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er (1866—1880)*, publiée sous les auspices du Ministère des Affaires Etrangères de Roumanie par N. Iorga (în continuare: *Correspondance diplomatique*), Paris, 1923, doc. 497.

[112] Vezi *Istoria diplomaţiei*, sub îngrijirea lui V.P. Potemkin (traducere din limba rusă), vol. III, Bucureşti, 1948, p. 53.

[113] Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 21, M.A.E. Fr., C.P.C., Turquie-Bucarest, vol. 42, f. 18: Debains către Decazes, 3 iun. 1877; de asemenea, *Aus dem Leben...*, vol. III, p. 182.

[114] *Războiul de independenţă*, vol. III, doc. 154, 158, 195, 763, 870; Bălăceanu (Viena, 13 mai, 1877), Callimaki-Catargi (Paris, 13 mai 1877), Obedenaru (Roma, 30 mai 1877), Degré (Berlin, 30 mai şi 1 iun. 1877) către Kogălniceanu; *Correspondance diplomatique*, doc. 470, 471, 472: Bălăceanu (Viena, 26 mai 1877), Degré (Berlin, 27 mai 1877) şi Obedenaru (Roma, 27 mai 1877) către Kogălniceanu; vezi şi Gr. Ploeşteanu, *Aspects diplomatiques de la guerre d'indépendance de la Roumanie*, în „Revue roumaine d'histoire", XVI (1977), nr. 1, p. 75—77.

[115] Guvernul britanic, care de-a lungul crizei a sprijinit Imperiul otoman, a considerat proclamarea independenţei României drept un act „contrar tratatelor": Callimaki-Catargi către Kogălniceanu, 7 iun. 1877 (st.v.), *Războiul de independenţă*, vol. III, doc. 1 101.

[116] *Charles I roi de Roumanie*, vol. II, p. 772, 797: telegramele circulare ale lui Kogălniceanu către agenţii diplomatici ai României în străinătate, 12/24 mai, 22 mai/3 iun. 1877.

bilită de amintitul act internațional cu privire la teritoriul și organizarea statului român. În urma refuzului puterilor europene de a recunoaște România ca stat independent, alternativa pentru factorii de răspundere de la București era următoarea: fie să impună Porții și implicit Europei actul independenței printr-o victorie decisivă a armatei române pe cîmpul de luptă, fie să aștepte ca viitorul României să fie decis de către diplomația țaristă la tratativele de pace, în ipoteza capitulării Turciei. Între aceste alternative trebuia luată la București o decizie, care devenind stringentă, după cum raporta la 6 iunie 1877 (st.n.) consulul austro-ungar, Zwiedinek, superiorilor săi de la Viena, crease în oraș o stare de mare tensiune [117]. În această conjunctură au avut loc în capitala României numeroasele întrevederi și primiri oficiale, descrise mai sus, cît și amintitele dezbateri ale presei bucureștene, în timp ce marea masă a populației susținea, sub diferite forme, cauza luptei armate pentru consfințirea independenței țării [118].

Diplomația țaristă condusă de prințul Gorceakov continua însă să se opună oricărei colaborări active pe plan militar. Odată stabilit cu întreaga sa suită la București, ca urmare a strămutării cartierului general al țarului la Turnu Măgurele, după reușita trecere a Dunării de către trupele ruse, bătrînul cancelar a încercat să influențeze în sensul amintit mai sus cercurile politice conservatoare din capitala României. „Diplomația rusă, astăzi atît de numeroasă la București, a profitat de relațiile sale cu lumea aristocratică din acest oraș și cu liderii partidului conservator pentru a face propagandă în favoarea abținerii" armatei române „de la orice acțiune ofensivă", comunica la Paris consulul francez din capitala României, Fr. Debains, la 2/14 iulie 1877 [119]. Potrivit părerii aceluiași diplomat francez, articolele din ziarele „Timpul" și „Pressa", la care ne-am referit în paginile precedente, ar fi avut „întreaga aprobare a prințului

[117] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 40/1877, f. 1.

[118] Vezi paginile următoare.

[119] *Independența României. Documente.* vol. II, partea a 2-a, doc. 58.

Gorceakov" [120]. Poate că Debains nu se înşela în aprecierea poziţiei oficiosului conservator, dar părerea sa în privinţa ţinutei ziarului „Pressa" nu corespundea realităţii, după cum s-a putut constata şi din analiza făcută editorialelor apărute în foaia de centru-dreapta a lui Vasile Boerescu.

Conform unui alt raport consular francez, Gorceakov, contrar opiniei marelui duce Nicolae, şi-ar fi manifestat dezacordul faţă de încheierea eventuală a unei convenţii militare româno-ruse, încă în primele zile ale şederii sale în Bucureşti [121]. Prinţul cancelar al imperiului ţarist sosise în capitala României în ziua de 14/26 iunie şi îşi stabilise domiciliul la sediul consulatului Rusiei de pe Calea Mogoşoaiei numărul 15 [122], pe locul unde astăzi se găseşte un bloc de culoare roşie ce face colţul Căii Victoria cu strada Dobrogeanu-Gherea [123].

Strămutarea cancelariei diplomatice a Rusiei la Bucureşti s-a făcut, după cum am amintit, odată cu ridicarea marelui cartier general al ţarului de la Ploieşti.

Încă înainte de ultima vizită a lui Alexandru al II-lea în capitala României, consulul austriac Zwiedinek semnalase ministrului de externe al monarhiei habsburgice, contele Andrassy, prezenţa în împrejurimile Bucureştiului a unui grup de ofiţeri superiori de la înaltul cartier general ţarist, care s-ar fi îndreptat apoi spre sud, într-o direcţie necunoscută. La 18 iunie ar fi fost observat la Băneasa ataşatul militar al Germaniei, generalul Werder, cu o altă parte a suitei ţarului, în drum spre

---

[120] *Ibidem*, doc. 55 : raportul din 11 iul. 1877.

[121] Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 21, M.A.E. Fr., C.P.C., Turquie-Bucarest, vol. 42, f. 107 : raportul din 2 iul. 1877.

[122] Vezi Ulysse de Marsillac, *Guide du voyajeur à Bucarest*, Bucureşti, 1873, p. 189.

[123] Cf. Şt. Ionescu, *Podul Mogoşoaiei — Calea Victoriei*, Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti, 1961, p. 38. Vechea clădire era aşezată pe un fost loc cantacuzinesc, ce a aparţinut ulterior baronului Sachelarie, care a vîndut apoi casa (1839) fostului principe al Serbiei Miloş Obrenovici, stabilit la Bucureşti. După scurtă vreme, acesta a donat clădirea ţarului, ca recunoştinţă şi mulţumire pentru ajutorul primit din partea Rusiei pe cînd fusese pe tronul Serbiei. Ulterior clădirea, ca proprietate a statului rus, a devenit sediul consulatului imperial : Cf. Gh. Cruţescu, *Podul Mogoşoaiei, Povestea unei străzi*, Bucureşti, f.a., p. 104—105.

Alexandria, unde, potrivit bănuielii consulului austro-ungar din București, ar fi urmat să se stabilească și țarul [124]. Evenimentele aveau loc cu cîteva zile înainte de forțarea Dunării de către armata rusă. Informațiile deținute de Zwiedinek erau aproape exacte, numai că marele cartier fusese stabilit la Turnu Măgurele, fiind curînd strămutat la Zimnicea (16/28 iunie 1877) [125].

Ziarele bucureștene începuseră să aducă la cunoștință cititorilor, evenimentele de pe cîmpul de luptă din sudul Dunării. „Marele duce Nicolae în capul unei armate compusă din al 8-lea și al 11-lea corp va înainta spre Adrianopol și d-acolo spre Constantinopol". „Luarea Nikopolei a fost atît de neașteptată, încît o parte din populația musulmană n-a avut timp să părăsească orașul". „Rușii ocupă astăzi strîmtorile Balcanilor de la Tunji și de la Kazanlîk pînă la Baldzidar care e situat pe partea cealaltă a Balcanilor". „Întîia brigadă din cea de a cincea divizie a atacat Plevna fără a avea cunoștințe exacte despre forțele turcești, [...] prin faptul că ei au intrat fără nici o apărare în stradele Plevnei, cînd fără veste începu asupra lor împușcături foarte vii de pe ferestrele caselor, de prin pivnițe, ceea ce-i făcu a se retrage". „Afacerea de la Plevna este întîia înfrîngere suferită de ruși de la începutul campaniei". „Mehmet Ali a plecat de la Șumla în capul unei armate numeroase spre Osman-Bazar pentru a despărți corpul generalului Radeski de grosul forțelor rusești". Aceste știri atît de numeroase și variate se găseau de exemplu în coloanele ziarului „Românul" din 18—19 iulie (st.v.). Dar ceea ce interesa îndeosebi opinia publică erau mișcările armatei române. „Sîmbătă și duminecă divizia generalului Manu a trecut la Nikopoli. Al 5-lea regiment a călcat întîi pe pămîntul turcesc și a luat în stăpînire Nikopoli, p-ale cărui ziduri fîlfîie acum steagul românesc", se putea citi în același număr al „Românului". Chiar și presa guvernamentală nu dădea informații precise

---

[124] Ș. Rădulescu-Zoner, *Acțiuni politico-diplomatice din capitala României, reflectate în rapoarte inedite ale consulatului Austro-Ungariei la București în prima jumătate a anului 1877*, în „Revista română de studii internaționale", XI (1977), nr. 3 (37), p. 385.

[125] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, p. 175.

asupra rolului pe care avea să-l aibă armata română. Comentînd trecerea Dunării de către o parte a diviziei IV de sub comanda generalului Manu, ziarul lui C. A. Rosetti, cel mai apropiat guvernului, scria tot la 18 iulie (st.v.) următoarele: „Este pentru toţi invederat că faptul este din toate punctele de vedere de mare însemnătate. Invederat este de asemenea că nu putem vorbi nimic despre dînsul pînă ce nu vom cunoaşte cum s-a făcut această învoire şi pentru care scop s-a făcut. Guvernul imperatorelui Rusielor care a cerut această trecere şi guvernul domnului românilor care au efectuat-o au negreşit temeinice cuvinte. Avem însă şi noi dreptul să le cunoaştem şi să cunoaştem partea politică a acestui fapt. Este o simplă învoială? Este preludiul unui tratat care se va încheia în curînd? Este un schimb de servicii între ambele armate? Nu ştim nimic". Populaţia capitalei era complet dezinformată. Prin oraş circulau diferite zvonuri, dintre care unele alarmiste, provocînd panică.

Cu două zile înainte de apariţia acestor ştiri oraşul trăise, datorită zvonurilor, un moment de mare tensiune. În ziua de 15/26 iulie pe străzile capitalei se vorbise de o iminentă trecere a Dunării de către turci pe un pod ce ar fi urmat să fie aruncat peste fluviu în dreptul localităţii Lom Palanca. Ştirea fusese falsă [126], dar peste cîteva zile oraşul a trăit noi momente de încordare determinate de panica creată pe malul Dunării după înfrîngerea armatei ruse în a doua bătălie de la Plevna (18/30 iulie 1877). Se zvonise că armata lui Osman paşa ar fi ocupat oraşul Şiştov şi că patru vapoare ar transporta deja trupe pe malul românesc al Dunării. La Zimnicea populaţia ieşi înspăimîntată din oraş, iar răniţii ce se puteau ţine pe picioare au fugit din spital. Panica s-a întins cu repeziciune la Alexandria, de unde „se văzură cazaci fugind disperaţi şi cu capul gol pînă aproape de Bucureşti" [127]. „Sinistra veste venea ca o avalanşă în continuă creştere; pe drum trăsuri, căruţe pline de fugari, satele erau înmărmurite; toată lumea care se putea salva fugea; doar la Bucureşti întinderea derutei încetă" — se poate citi în

[126] „Românul", 17 iul. (st.v.) 1877.
[127] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, p. 252.

reportajul corespondentului ziarelor „Siècle" şi „Indépendance Belge" [128].

Dealtfel şi străzile capitalei luaseră, pentru scurtă vreme, aspectul unui oraş aflat în faţa unei proxime invazii. Potrivit relatărilor aceluiaşi reporter de război, majoritatea prăvăliilor fuseseră închise, peste tot se vorbea de apropiata intrare a turcilor în capitală [129]. În condiţiile derutei trupelor ruse din sectorul Zimnicea-Alexandria, Bucureştiul ar fi fost într-adevăr ameninţat, dacă trupele lui Osman paşa ar fi recurs la o debarcare pe malul românesc al Dunării, deoarece armata română fusese masată în Oltenia conform înţelegerii cu înaltul comandament rusesc [130].

Alarma fusese din nou falsă, dar din telegramele agenţiei Havas, difuzate de presa bucureşteană, populaţia oraşului şi-a putut da seama că situaţia pe cîmpul de luptă se schimbase în favoarea Turciei : era confirmată înfrîngerea armatei generalului Krüdner din faţa Plevnei [131] şi retragerea cartierului general rus de la Tîrnovo [132], se semnala în acelaşi timp pericolul pe care-l prezentau, pentru menţinerea aliniamentului trupelor ţariste de pe frontul de vest, cei 30 000 de soldaţi ai lui Osman paşa grupaţi la Plevna" [133], cît şi succesele de la Rasgrad ale lui Mehmet Ali paşa pe frontul de răsărit [134]. În sfîrşit, s-a comunicat ştirea baterii în retragere a corpului comandat de generalul Gurko [135], care reuşise iniţial (30 iunie/12 iulie) să depăşească la sud prin pasul Sipka linia Balcanilor [136]. Potrivit comentariului apărut în ziarul „Românul" din 24 iulie 1877, „mişcarea ofensivă a armatei din sud"

---

[128] Fr. Kohn-Abrest, *op. cit.*, p. 218.

[129] *Ibidem*, p. 217.

[130] Vezi subcapitolul 1.

[131] „Românul", 21—22 iul. (st.v.) 1877.

[132] Ibidem, 25—26 iul. (st.v.) 1877.

[133] Ibidem, 27 iul. (st.v.) 1877 : ziarul dădea cifra exagerată de 65 000 soldaţi. Conform datelor oficiale efectivul s-ar fi ridicat la 28 000 infanterişti, 1 200 cavalerişti şi 54 tunuri : *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, p. 233.

[134] „Românul", 25—26 iul. (st.v.) 1877.

[135] Ibidem.

[136] Vezi *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, p. 184.

a trebuit „să se oprească pînă ce se vor limpezi lucrurile la nordul Balcanilor".

Pentru a apăra flancurile liniei de înaintare peste Balcani, înaltul comandament al trupelor ruse de operaţie din sudul Dunării crease o armată de est, compusă din corpurile XII şi XIII, sub comanda ţareviciului Alexandru, cu misiunea de a împiedica orice ofensivă turcească din spre Rusciuc şi Rasgrad, şi una de vest, cuprinzînd corpul IX al generalului Krüdner, ce trebuia să ocupe Nicopole şi Plevna[137]. Primul din aceste două obiective căzuse la 4/16 iulie[138], dar în faţa Plevnei trupele lui Osman paşa, strămutate de la Vidin în acest oraş, repurtaseră două victorii (8/20 şi 18/30 iulie) cu pierderi grele pentru inamic[139]. Din acest însemnat centru de comunicaţii, fortificat încît putea rezista chiar în faţa unui duşman cu un efectiv mult mai numeros decît al apărătorilor, Osman paşa ameninţa flancul drept al armatei ruse, pe cînd în sud aşa-numita antegardă a generalului Gurko, nefiind susţinută de alte forţe, deoarece acestea fuseseră angajate în luptele mai sus amintite, a trebuit să se retragă pe creasta Balcanilor şi să facă faţă presiunii în creştere a trupelor lui Suleiman paşa[140].

În aceste condiţii înaltul comandament al trupelor ruse a dispus aducerea din ţară a unor serioase întăriri, ordonînd printre altele chemarea gărzii imperiale[141] şi totodată a insistat în vederea unei cooperări active a armatei române. La 19/31 iulie 1877 marele duce Nicolae s-a adresat telegrafic lui Carol I cerîndu-i ca trupele române să treacă neîntîrziat Dunărea[142].

Încă înaintea celei de a doua bătălii a Plevnei, înaltul comandament rus insistase ca oraşul Nicopole

---

[137] *Ibidem*, p. 178.

[138] *Ibidem*, p. 204.

[139] General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 37.

[140] Vezi *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, p. 190—191.

[141] *Ibidem*, p. 274.

[142] „Les Turcs, ayant amassé les plus grandes masses à Plevna, nous abîment. Prie de faire fusion, démonstration, et si possible, passage du Danube que Tu désire faire. Entre le Jiul et Corabia cette démonstration est indispensable pour faciliter mes mouvements": D.A. Sturdza, *Charles I-er Roi de Roumanie*, vol. II, p. 880.

să treacă sub ocupaţia armatei române pentru ca întregul efectiv al corpului IX rus să poată fi aruncat în luptă împotriva trupelor lui Osman paşa [143]. În urma acceptării acestei cereri de colaborare, la 16/28 iulie fusese trecut peste Dunăre un detaşament compus din regimentele 5 linie, 14 dorobanţi, 3 şi 8 călăraşi, sub comanda colonelului Rosnoveanu [144].

Odată cu amintita telegramă a marelui duce se punea însă problema unei colaborări de amploare, dorită încă de la început de factorii de răspundere de la Bucureşti în condiţiile hotărîrii maselor largi populare de a consfinţi cu arma în mînă actul independenţei de la 9/21 mai 1877. Nu se trecuse însă la acţiune deoarece diplomaţia ţaristă se opusese în mod categoric, dar evenimentele de la Plevna determinaseră şi pe cancelarul Gorceakov să-şi schimbe atitudinea. Acesta începuse chiar să exercite presiuni asupra lui Kogălniceanu în vederea acceptării unei cît mai grabnice colaborări militare [145].

Dîndu-se curs cererii marelui duce, restul diviziei IV a primit ordin, la 20 iulie/1 august, să treacă Dunărea [146]. Decizia intrării în acţiune fusese practic luată, dar o colaborare mai de amploare era întîrziată deoarece se pusese justificata condiţie ca armata română să-şi păstreze individualitatea, să opereze într-un sector bine determinat şi să aibă o conducere proprie [147], ceea ce iniţial comandamentul suprem al armatei ruse nu a vrut să accepte. Cu toate noile intervenţii ale marelui duce Nicolae pe lîngă Carol I [148], nu s-a trecut la o acţiune de proporţii mai mari pînă cînd premierul Brătianu şi colonelul Slăniceanu, şeful Marelui Stat Major, nu obţinu-

[143] *Aus dem Leben...*, vol. III, p. 204—205.

[144] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, p. 249; de asemenea *Aus dem Leben...*,, vol. III, p. 208—209; vezi şi rapoartele generalului Manu din 17 şi 18 iul. (st.v.), *Războiul de independenţă*, vol. V, doc. 57, 80.

[145] N. Iorga, *op. cit.*, p. 129.

[146] *Aus dem Leben...*, vol. III, p. 213. În aceeaşi zi colonelul Slăniceanu a transmis ordinul către divizia IV, *Războiul de independenţă*, vol. III, doc. 129.

[147] Vezi general R. Rosetti, *op. cit.*, p. 37—38.

[148] D. A. Sturdza, *Charles I-er Roi de Roumanie*, vol. II, p. 891, 894, 899; vezi şi N. Iorga, *op. cit.*, p. 127—130.

seră cîştig de cauză în negocierile purtate la cartierul ţarului de la Gorni Studen [149]. Ca atare divizia III a fost pornită peste Dunăre, pe podul ridicat în faţa oraşului Corabia, de abia în zilele de 12/24—16/28 august [150], iar decizia intrării în acţiune a armatei române a fost oficializată printr-un ordin de zi dat publicităţii de abia la 20 august/1 septembrie [151], după reîntoarcerea domnitorului de la marele cartier general al armatei ruse, unde primise din partea ţarului (16/28 august 1877) comanda trupelor româno-ruse care urmau să acţioneze în sectorul Plevna [152]. Carol I avea să aibă ca adjuncţi pe generalul Al. Cernat, numit comandant al armatei române de operaţii [153] şi pe generalul rus P. D. Zotov.

Asupra caracterului mişcării trupelor române din sudul Dunării, pînă la publicarea amintitului ordin de zi din 20 august/1 septembrie, presa bucureşteană nu şi-a putut informa cu precizie cititorii, deoarece însuşi rolul rezervat acestor trupe, după cum am menţionat, nu fusese iniţial clarificat. De aceea chiar şi ziarul „Românul" difuza informaţii vagi pentru a nu dăuna negocierilor în curs, dintre factorii de decizie ai României şi Rusiei. „Încotro se duc aceşti iubiţi fii ai României? Intra-vor în adevărata luptă? Cînd vor intra? Nu ştim şi nu trebuie să ştim. Ceea ce ştim este că oricare vor fi evenimentele, o naţiune care luptă cu eroism, salvată este. Şi cu eroism vor lupta fiii românilor" — se poate citi în „Românul" cu data de 29 iulie 1877 (st. v.). „Ceea ce

[149] „Par la dernière lettre que V.A.I. a eu l'obligeance de m'envoyer par le colonel Slăniceanu, j'ai constaté avec une vive satisfaction que toutes les difficultées qui ont apporté quelque retard à l'éxecution des mouvements militaires desirés par V.A.I. se trouvent actuellment levées et j'ai donné des ordres en consequence": *Aus dem Leben...*, vol. III, p. 231.

[150] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea a II-a, p. 320.

[151] Ordinul de zi nr. 49 către armată a fost publicat de cotidienele bucureştene cu data de 23 aug. (st.v.) 1877

[152] Cu privire la întrevederea de la Gorni Studen, vezi *Aus dem Leben...*, vol. III, p. 236—241.

[153] Cf. ordinului de zi nr. 38 din 23 iul./4 aug. 1877, cu privire la ordinea de bătaie a armatei române, vezi general R. Rosseti, *op. cit.*, anexa a III-a.

ştim pînă acum, întrucît ne priveşte mai direct pe noi — scria acelaşi cotidian două zile mai tîrziu — este că divizia IV din armata noastră, aceea care acum vreo 12 zile a trecut de la Turnu la Nicopoli se află acum în mişcare în interiorul Bulgariei; după depeşele primite şi completate prin diferite ştiri cu totul particulare o parte numai din divizie, ca la patru mii de oameni a rămas să ocupe Nicopoli, ceilalţi au înaintat spre Plevna" [154]. Este puţin probabil ca „Românul" să nu fi cunoscut adevărata situaţie, odată ce în casa conducătorului acestui mare cotidian, unde se găsea şi redacţia ziarului (str. Doamnei nr. 16), ar fi avut loc o adunare restrînsă cu participarea lui M. Kogălniceanu în ziua de 12/24 iulie, la care s-ar fi discutat problema imediatei intervenţii a armatei române în sudul Dunării [155]. Dealtfel, în „salonul " Mariei Rosetti din fiecare joi seară, venea adesea şi premierul Brătianu. Uneori, după cum putuse observa corespondentul de presă belgian, Kohn-Abrest, bărbaţii prezenţi la aceste „soarele" săptămînale se retrăgeau, spre a discuta politică, în biroul redacţiei „Românului", cameră pe pereţii căreia atîrnau portretele lui Mazzini şi Garibaldi, cu autograf [156]. Totul continua să fie însă învăluit într-un anumit mister. „D. Ministru preşedinte a plecat ieri cu dd. colonel Gaillard [157] şi Slăniceanu; se crede că s-au dus cîte trei la cartierul general al imperatorelui ruşilor" — anunţa fără alt comentariu, acelaşi ziar la 5/17 august, comunicînd totodată că armata română „este în mişcare" fără a se cunoaşte „locurile ce va ocupa şi mai puţin cînd şi cum va opera". „Înţelegem setea de ştiri ce are publicul — scria în continuare numitul jurnal — dar stăruim a crede că este mai bine a nu-i da ştiri, decît a-l induce în erori care n-au nici o valoare şi sînt vătămătoare şi pentru ziare şi pentru dînsul".

După comunicarea oficială asupra trecerii masive a armatei române peste Dunăre, lipsa unor informaţii ulterioare de amănunt trebuie să fi agitat spiritele într-o

[154] „Românul", 31 iul. (st.v.) 1877.

[155] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 10/1877, f. 55, Zwiedinek către Andrássy, 25 iul. 1877.

[156] Fr. Kohn-Abrest, *op. cit.*, p. 115—116.

[157] Ataşatul militar al Franţei pe lîngă ţarul Alexandru al II-lea.

măsură destul de mare, odată ce chiar presa guvernamentală cerea ca prin intermediul „Monitorului Oficial" să se publice ştiri ce nu afectează secretul militar, dar să se spună cel puţin „c-a fost sau n-a fost nici o luptă" şi să se dezmintă zvonurile false [158].

După multă aşteptare, într-o ediţie specială, ziarul „Românul", cu data de 30 august (apărut în ziua de 29 august/10 septembrie), aducea la cunoştinţa cititorilor săi primul comunicat oficial de pe cîmpul de luptă. Era în ajunul marii bătălii de la Plevna. În ziua următoare a fost dată publicităţii proclamaţia şefului statului şi a guvernului român către popor [159] redactată, potrivit presupunerii lui Nicolae Iorga, de Mihail Kogălniceanu [160]. Amintind demersurile zadarnice făcute de guvern pe lîngă puterile garante, atitudinea duşmănoasă a Turciei, subliniind şi toate pericolele ce ar rezulta din „pasivitate" pentru ţară, proclamaţia releva în încheiere că a sosit momentul de a se înălţa drapelul „care poartă semnul de viaţă de sine stătătoare, semnul de independenţă al statului român" [161].

De-a lungul acestor trei luni de aşteptare şi de speranţe, populaţia oraşului Bucureşti, cu acelaşi entuziasm ca în primele zile ale independenţei, ba chiar cu o abnegaţie crescîndă pe măsura cunoaşterii evenimentelor de la Dunăre, a sprijinit cu bani şi ofrande armata şi a căutat mai ales să vină în ajutorul răniţilor. Prin intermediul „Ospiciului Independenţei", asociaţie special creată în amintitul scop de către Maria Rosetti, s-au adunat fonduri pentru înfiinţarea şi amenajarea a două spitale, unul la Craiova şi altul la Turnu Măgurele. Banii au fost strînşi pe liste de subscripţie sau prin organizarea unor tombole cu obiecte donate de cetăţeni. În plus s-au dat spectacole şi s-au ţinut conferinţe sub auspiciile „Ospiciului Independenţei" sau ale „Crucii Roşii".

Încă la 13 mai (st.v.), „Românul" adresa mulţumiri „onorabililor cetăţeni mai toţi comercianţi ai capitalei"

[158] „Românul", 26 aug. (st.v.) 1877.
[159] Ibidem, 31 aug. (st.v.) 1877.
[160] N. Iorga, *op. cit.*, p. 134.
[161] „Românul", 31 aug. (st.v.) 1877.

care luaseră inițiativa pentru „formarea unei ambulanțe sau unui spital, după împrejurări". Ca urmare a acestei acțiuni, se strînseseră, pînă la mijlocul lunii iunie, „cele necesare pentru îngrijirea a 50 bolnavi, inclusiv toate necesarele pentru bucătărie și serviciul mesei, diferite obiecte de băcănie, inclusiv 400 lei și două case în apropiere de baricrele Tîrgoviștei și Filaret pentru a stabili într-însele spitalul", după cum aducea la cunoștință celor interesați Maria Rosetti, într-o scrisoare deschisă publicată de ziarul „Românul" din 22 iunie (st.v.). La sfatul unor medici, ca dr. Fialla, Calenderu, Felix, Romniceanu, care s-au angajat totodată să lucreze cu schimbul în viitorul spital al „Ospiciului Independenței", s-a luat hotărîrea ca acesta să fie totuși instalat mai aproape de Dunăre și anume la Craiova [162].

După o lună, în urma celor stabilite, Maria Rosetti a depus pentru spitalul din Craiova mai mult decît se decisese inițial și anume „12 486 lei noi în numerar", plus un pat complet, pe lîngă cele 50 existente și „28 de perne de lînă de primă calitate" [163]. Acestea din urmă fuseseră lucrate împreună cu încă 50 fețe de pernă „în orele de repaos" — după cum sublinia ziarul „Românul" — de către lucrătorii de la fabrica de timbre din București, care totodată au donat „Ospiciului Independenței" și suma de 150 lei. Pe lista muncitorilor donatori erau înscriși cu sume în medie de cîte 5 lei, din salariul lor modest, Ghiță Vasilescu, George Ionescu, Ion Ionescu, N. Dumitrescu, Cristea Ion, Anica Teodorescu, Vilian Stamps, P. Călinescu, P. Dragomir ș.a. Pe lista donatorilor se întîlnea și simpla indicație „anonim", sau „X" [164].

La 1 august 1877 (st.v.), comitetul „Ospiciului Independenței" a făcut un nou apel către populația capitalei și a întregii țări pentru adunarea celor necesare soldaților cît și pentru înființarea unui spital la Turnu Măgurele. „Armata merge înainte; mîine poimîine acei ce se expun voioși pentru acest scop sfînt, pot cădea răniți, departe de cămin, de familie [...]. Un obol în

[162] Ibidem, 22 iun. (st.v.) 1877.
[163] Ibidem, 31 iul. (st.v.) 1877.
[164] Ibidem, 27 iul. (st.v.) 1877.

bani, în pînză nouă sau veche, flanelă, ciorapi, batiste, orice lucru cît de mic va fi mare şi va aduce o binecuvîntare cu sine" — se poate citi în amintita chemare semnată de Maria Rosetti [165].

Locuitorii oraşului Bucureşti, din toate straturile societăţii, de toate vîrstele, indiferent de origine etnică sau confesiune religioasă şi-au dat, după posibilităţi, obolul pentru a veni în sprijinul celor ce luptau sau aveau să lupte cu arma în mînă pentru cauza independenţei României.

Astfel, pe una din listele de subscripţie ce fusese atribuită Adelei Felix, membră în comitetul „Ospiciului Independenţei" figurau între alţii : Dinu Nicolescu şi M. Ionescu, pînzari. I. Dimitrescu, bărbier, C. Dîmbovici, farmacist, P. S. Aurelian, ministru, Institutul catolic „Sfînta Maria", Vasile Marinescu, băcan, Szekely Layos, pantofar, Ghiţă Marin, rahagiu, Benke, cismar, Bernhard, tapiţer, G. Ioanid, profesor, I. A. Ciura, farmacist, Bobko, alămar [166]. Pe lista nr. 9 a Anei Calenderu, erau înscrişi Dimitrie Sturdza, Derussi, fraţii Elias, „Casa Capşa", „Casa Resch", magazinul „Bon Marché", „Casa Le Mounier et Jobin" [167], iar pe cea a Caterinei Budişteanu, cu numărul 31, figurau, Josefina Prager, C. Christescu, I. Rădulescu, G. Demetrescu, P. Roşu [168]. Mariei Mavrocordat i-au fost depuse sume de bani de către Elena Lahovary şi A. L. Calinderu [169], iar pe tabelele donatorilor, publicate de ziarul „Românul" cu data de 11 august 1877, figurau, pe lîngă zeci de nume de persoane particulare, firmele „Banca României", „Societatea Dacia", „Alcalay", „Administraţia băuturilor spirtoase" [170]. V. A. Urechia a donat personal Mariei Rosetti salariul său pe luna iunie în valoare de 444,12 lei iar Caterina N. Fleva s-a angajat să depună lunar o contribuţie de 100 lei [171].

---

[165] Ibidem, 1—2 aug. (st.v.) 1877.
[166] Ibidem, 8—9 aug. (st.v.) 1877.
[167] Ibidem, 1—2 aug. (st.v.) 1877.
[168] Ibidem, 7 aug. (st.v.) 1877.
[169] Ibidem.
[170] „Românul", 11 aug. (st.v.) 1877.
[171] Ibidem, 8—9 aug. (st.v.) 1877.

Conform anunţului din „România liberă", cu data de 10 august (st.v.), profesorii liceului „Matei Basarab" hotărîseră să doneze, începînd cu luna iulie, pînă la sfîrşitul războiului, 10% din salariile lor. Suma de bani strînsă pe întreaga ţară în urma celui de al doilea apel al „Ospiciului Independenţei" se ridicase pînă la 10 august (st.v.) la 12 730,52 lei [172]. Ziarul „Românul" publica zilnic şi listele donatorilor de scamă, spirt şi alte medicamente, îmbrăcăminte sau a unor obiecte strînse pentru marea loterie ce avea să se tragă la Teatrul Naţional.

Donaţii la fel de numeroase şi diverse se făceau şi pentru Crucea Roşie [173]. Pe lista lui Dimitrie Gr. Ghika figura între alţii la 19 august (st.v.) „Jokey Club" cu 2 000 lei iar pe cea a Nataliei Filipescu, „Societatea drumului de fier român" cu 1 000 lei [174]. Demnă de reţinut este şi acţiunea membrilor coloniei franceze, care încă la sfîrşitul lunii iulie au deschis o colectă de bani şi obiecte pentru sprijinirea răniţilor din armata română. Conform comunicatului din ziarul „Românul", cu data de 29 iulie (st.v.), darurile în bani şi natură urmau să fie primite fie la cancelaria agenţiei diplomatice a Franţei fie în Calea Mogoşoaiei nr. 41 şi 44 de doamnele Gouillaux, Martin, Briol, Jobin, Picq, Lebel, Paut.

Presa bucureşteană conţinea de asemenea nenumărate anunţuri de conferinţe şi spectacole ce aveau loc în capitală cu scopul strîngerii de noi fonduri pentru „Crucea Roşie" şi „Ospiciului Independenţei" sau pur şi simplu pentru soldaţii armatei române. La 24 iunie (st.v.), a conferenţiat la Ateneu poetul Vasile Alecsandri [175], iar patru zile mai tîrziu elevii conservatorului din Bucureşti au concertat, potrivit anunţului din ziarul „România liberă", „în folosul familiilor soldaţilor noştri răniţi" [176]. La începutul aceleiaşi luni, avusese loc la „Teatrul cel mare", de pe Calea Mogoşoaiei („Teatrul Naţional")

[172] Ibidem, 10 aug. (st.v.) 1877.
[173] Vezi între altele listele publicate de „Românul" din 21—22 iul. (st.v.) 1877.
[174] „Românul", 19 aug. (st.v.) 1877.
[175] Ibidem, 22 iun. (st.v.) 1877.
[176] „România liberă", 29 iun. (st.v.) 1877, nr. 39.

un spectacol în folosul ambulanţelor „Crucii Roşii". În program a figurat printre altele „Marşul 1877" interpretat de un cor de 60 de persoane, poezia „Steaua României" de George Sion [177]. La „Grădina Guichard", care se afla în spatele palatului domnesc, cunoscuta companie teatrală a lui Pascaly a dat în seara de 22 iulie (st.v.) un spectacol cu piesa „Orfanii regimentului". Suma încasată, în valoare de 1 767,90 lei, a fost donată „Ospiciului Independenţei". Trupa teatrală a jucat fără a primi vreun onorariu, proprietarul grădinii luase asupra sa toate cheltuielile, iar întreprinderea Carol Göbl tipărise gratuit biletele pentru spectacol [178]. La 13 august (st.v.) grădina Hotelului Dacia a găzduit un alt spectacol tot în folosul „Ospiciului Independenţei" dat de compania I. D. Ionescu [179]. O zi mai tîrziu, asociaţia germană „Turnverein" din capitală a dat, la sediul acesteia din str. Brezoianu 45, o serbare în vederea sprijinirii Crucii Roşii, în timp ce, în localul din str. Vămii, colonia franceză din Bucureşti organizase o serată pentru ajutorarea răniţilor [180]. Cu o săptămînă mai înainte, la cunoscuta grădină „Raşca" din strada Academiei, avusese loc de asemenea o serată muzicală şi o tombolă [181]. De la 1 august (st.v.) doctorii Marcovici, Severeanu şi Marini începuseră să ţină cursuri de iniţiere a îngrijirii răniţilor pentru femeile care îşi oferiseră serviciile „Crucii Roşii". Acestea aveau loc cu regularitate în amfiteatrul de chimie al Spitalului Colţei [182].

Nenumăratele ofrande, colecte şi spectacole pentru Crucea Roşie şi Ospiciul Independenţei, comentarea ştirilor de pe cîmpul de luptă, apărute sau neapărute în presă, ofiţerii ruşi de pe străzile capitalei, agitaţia spiritelor provocată de lipsa unor informaţii clare cu privire la rolul ce avea să-l aibă armata română în următoarele zile sau săptămîni, nerăbdarea cu care era aştep-

[177] „Românul", 5 iun. (st.v.) 1877.
[178] Ibidem, 24 şi 25—26 iul. (st.v.) 1877.
[179] Ibidem, 15—16 aug. (st.v.) 1877.
[180] Ibidem, 12 şi 13 aug. (st.v.) 1877.
[181] Ibidem, 7 aug. (st.v.) 1877.
[182] Ibidem, 31 iul. (st.v.) 1877.

tată intrarea în acţiune a ostaşilor români pentru a impune duşmanului recunoaşterea neatîrnării României, toate acestea constituiau elemente caracteristice ale vieţii bucureştene din lunile de vară ale anului 1877. Acest tablou al capitalei era întregit de aspectul pe care îl luaseră cele două gări ale oraşului. Frecvenţa mare a trenurilor cu răniţi ruşi constituia — după cum comunica la 5 august 1877 şi consulul francez, Fr. Debains, ministrului de externe al Franţei — o dovadă a marilor pierderi pe care le suferise în ultima vreme armata rusă [183]. O parte a răniţilor rămînea pentru îngrijire în Bucureşti. Ospiciul de la Pantelimon, ce fusese pus la dispoziţia armatei ruse de Eforia Spitalelor Civile [184] cît şi numărul de paturi rezervat în acelaşi scop la Spitalul Brîncovenesc [185] deveniseră insuficiente pentru afluenţa de răniţi ruşi încît un nou spital fusese amenajat în cazarma batalionului de geniu de la Cotroceni [186].

Prin gările oraşului Bucureşti circulau concomitent, în direcţia Dunării, trenuri cu trupe proaspete venite din Rusia cît şi garnituri întregi cu material de război şi hrană. Multe alimente depozitate temporar la Filaret, după lungul drum străbătut din Rusia, pe timp de arşiţă, ajunseseră să intre în descompunere, ameninţînd astfel capitala cu izbucnirea unor periculoase epidemii, încît autorităţile au trebuit să intervină pentru rapida distrugere a focarelor de infecţie [187].

În sfîrşit, o altă notă aparte a Bucureştiului de-a lungul verii anului 1877, o reprezenta garda civică, căreia îi fusese atribuită paza capitalei, după concentrarea întregii armate combatante a ţării în Oltenia. La 31 iulie/12 august, bucureştenii au fost martorii solemnităţii înmînării drapelului legiunii I din garda civică, festivitate desfăşurată în faţa grădinii Sf. Gheorghe, după

---

[183] Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 21, M.A.E. Fr., C.P.C., Turquie—Bucarest, vol. 42, f. 168—169.

[184] Vezi Al. G. Gălăşescu, *Eforia spitalelor civile din Bucureşti*, Bucureşti, 1900, p. 645.

[185] Vezi V. Gomoiu şi V. Plătăreanu, *Centenarul Spitalului Brîncovenesc 1837—1937*, Bucureşti, 1937, p. 133.

[186] „Românul", 20 iul. (st.v.) 1877.

[187] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 7/1877, f. 20—21.

care a urmat o defilare pe străzile centrale ale oraşului[188]; Bucureştiul începuse să trăiască din plin zilele războiului înainte ca armata ţării să fi trecut Dunărea.

Odată cu intrarea în foc a ostaşilor români, în luptele pentru cucerirea Plevnei, un nou capitol avea să se deschidă şi în cronica oraşului, capitală a României, din vremea războiului de neatîrnare.

3. Bucureştenii pe cîmpul de luptă

Alături de locuitorii celorlalte oraşe şi de marea masă a populaţiei săteşti de pe întregul cuprins al ţării, bucureştenii au contribuit în mod nemijlocit la lupta armată pentru dobîndirea independenţei României. O dovadă elocventă a locului de cinste pe care l-a ocupat capitala în această luptă îl constituie, între altele, faptul că oraşul Bucureşti a avut în cifre absolute cel mai mare număr de soldaţi şi ofiţeri morţi sau răniţi, în timpul campaniei din 1877—1878[189]. Această constatare este uşor explicabilă odată ce Bucureştiul forma şi în acea vreme cel mai puternic centru demografic al ţării.

Cetăţenii capitalei mobilizaţi în timpul războiului de independenţă în cadrul armatei permanente cît şi ofiţerii activi, aceştia din urmă consideraţi bucureşteni, fie după criteriul locului natal, fie după cel al domiciliului familial, au fost răspîndiţi în diferite regimente ale căror garnizoane nu au avut o stabilitate prea mare.

Potrivit deciziei lui Carol I, nr. 8 656 publicată în „Monitorul oastei" nr. 31 din 16 octombrie 1876 (st. v.), în capitala României fuseseră stabilite garnizoanele pentru următoarele unităţi de infanterie ce aparţineau armatei permanente: regimentele de linie 2, 3, 4 şi batalionul 2 vînători. Pînă în noiembrie 1878[190] nu s-a mai dat vreun alt ordin de asemenea natură încît numitele unităţi de

[188] „Românul", 1—2 aug. (st.v.) 1877.

[189] Vezi paginile următoare.

[190] *Documente privind istoria militară a poporului român (iulie 1878—noiembrie 1882)*, coordonator lt. col. C. Căzănişteanu, Bucureşti. Edit. militară, 1975, doc. 26.

infanterie ar putea fi considerate ca aparţinînd în 1877 oraşului Bucureşti, ceea ce nu corespunde întru totul realităţii. Astfel batalionul 2 vînători, care a avut un rol însemnat în timpul războiului, mai ales cu ocazia asaltului asupra redutei Griviţa 1, îşi avea garnizoana, în iunie 1877, la Ploieşti [191], iar cei mai mulţi ostaşi din această unitate, care şi-au dat viaţa în faţa Plevnei au fost prahoveni [192]. În schimb şi-au primit recruţii în Bucureşti, tot în iunie 1877, următoarele unităţi ale armatei permanente : regimentele 1, 2, 3, 6, 7 şi 8 de linie, batalioanele 1 şi 3 de vînători, regimentele 2, 3 şi 4 de artilerie, regimentele 1 şi 2 roşiori, compania de pontonieri şi pirotehnia armatei [193]. Componenţa acestor unităţi era, după cum am mai amintit, eterogenă sub aspectul domiciliului celor mobilizaţi, deşi criteriul teritorial al repartizării recruţilor, cu ocazia încorporării contingentului 1877, nu a fost întru totul desconsiderat. Astfel din cei 65 de recruţi bucureşteni repartizaţi armatei permanente [194], 45 au fost trimişi regimentului de linie 3 ce figura, în amintitele două decizii ale lui Carol I, cu garnizoana la Bucureşti.

Luînd în considerare cele amintite mai sus, ancheta pe care ne-am propus să o facem, în sensul urmării bucureştenilor pe teatrul de operaţii al campaniei din 1877—1878, ar fi fost din capul locului cu totul imposibilă sau s-ar fi limitat doar la o prezentare a acelor fapte de arme ieşite din comun, ce fuseseră săvîrşite de soldaţi sau ofiţeri legaţi prin naştere sau domiciliu de capitala ţării. Dar în timpul evenimentelor la care ne referim există încă vechea organizare militară a României. În afara unităţilor aparţinînd armatei permanente, funcţionau încă regimentele teritoriale, cu o trupă provenind exclusiv din populaţia judeţelor pe teritoriul cărora acestea îşi desfăşurau în mod obişnuit activitatea de menţinere a ordinii publice sau de pază a frontierei. Acestea erau regimentele de dorobanţi

[191] „Monitorul oastei", 30 iun. (st.v.) 1877, nr. 13, p. 465—466.

[192] Vezi *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea a III-a, anexe, p. CCXXIV—CCXXVIII.

[193] „Monitorul oastei", 30 iun. (st.v.) 1877, nr. 13, p. 465—466.

[194] Ibidem, p. 461.

şi călăraşi care, în timpul campaniei din 1877—1878, fuseseră deplasate cu tot efectivul lor pe teatrul de operaţii, unele dintre ele avînd o contribuţie deosebită de-a lungul cunoscutelor bătălii din sudul Dunării.

Cum o bună parte a bucureştenilor mobilizaţi în 1877 au participat la război în cadrul regimentelor teritoriale 6 dorobanţi şi 3 călăraşi, cu garnizoanele fixate în capitală, am urmărit cu precădere mişcarea acestor două unităţi. Totodată am acordat atenţia cuvenită şi regimentului de linie 3, în al cărui efectiv ponderea locuitorilor din Bucureşti şi din împrejurimile oraşului a fost destul de mare. În privinţa restului de bucureşteni care au luptat în cadrul armatei permanente ne-am limitat să relevăm doar faptele de deosebită bravură şi să citäm în încheiere numele tuturor celor care şi-au pierdut viaţa străpunşi de gloanţele inamicului. Analiza este desigur incompletă totuşi formula aleasă este singura posibilă în economia prezentei încercări monografice asupra Bucureştiului din timpul războiului de neatîrnare.

Pînă la ordinul de zi nr. 174 din 5/17 decembrie 1877, ce fixa o nouă ordine de bătaie a armatei române [195], deci pînă aproape de încheierea campaniei, regimentul 3 călăraşi a făcut parte din divizia IV iar regimentul 6 dorobanţi iniţial din divizia II iar de la 23 iulie/ 4 august 1877 din divizia de rezervă a armatei de operaţie.

Batalionul 1 al regimentului 6 dorobanţi era alcătuit în exclusivitate din locuitorii oraşului Bucureşti, împărţiţi în companii corespunzătoare celor 4 sectoare administrative ale capitalei [196]. Batalionul 2 era format din locuitori ai judeţului Ilfov.

După mobilizarea generală a armatei române, divizia II, din care făcea parte şi numita unitate de dorobanţi, a pornit din Bucureşti la 9/21 aprilie 1877 în direcţia Craiova [197], de unde s-a îndreptat apoi spre Dunăre în vederea apărării regiunii Calafat. Regimentul 6 dorobanţi, după un marş de două zile, pe itinerariul Craiova—Radovan a fost cantonat la 21 aprilie/2 mai la Galicea

[195] General R. Rosetti, *op. cit.*, anexa IV.
[196] *Anuarul armatei române pe anul 1877*, Bucureşti, 1877, p. 608.
[197] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, p. 95.

Mare (batalionul 1 Bucureşti) şi Giubega (batalionul 2 Ilfov) [198], iar apoi mai spre sud, la Băileşti [199]. În urma ordinului din 25 aprilie/ 7 mai 1877, cu privire la ocuparea unor noi poziţii ale trupelor corpului I, ce avea sarcina de a apăra regiunea Calafatului, ameninţată de puternica garnizoană turcească de la Vidin [200], regimentul 6 dorobanţi este semnalat, după cîteva zile, la Maglavit [201], de unde s-a deplasat, la 13/ 25 mai, pe linia Cetatea — Obîrşia [202].

Conform noii ordini de bătaie a armatei române, stabilită prin ordinul de zi nr. 38 din 23 iulie/ 4 august 1877, regimentul 6 dorobanţi a intrat în componenţa diviziei de rezervă a armatei de operaţii, făcînd parte din brigada II de sub comanda colonelului E. Budişteanu [203]. În vederea viitoarei treceri peste Dunăre a numitelor unităţi, regimentele 6 şi 8 dorobanţi au părăsit Cetatea la 25 iulie/ 6 august pornind spre Calafat, de unde împreună cu regimentul de linie 4 s-au îndreptat spre Grajdibrod, loc de întîlnire al întregii brigăzi. Din această localitate, toate unităţile de sub comanda colonelului Budişteanu au plecat la 14/26 august spre Corabia [204], punctul de unde urma să aibă loc traversarea Dunării.

După cum am menţionat, această decizie a fost luată pentru întreaga armată de operaţie, în urma vizitei făcută de domnitorul Carol la marele cartier al ţarului de la Gorni Studen. La reîntoarcere, domnitorul a trecut în revistă, în faţa podului de la Siliştioara, divizia de rezervă, în ziua de 20 august/ 1 septembrie, cu care ocazie generalul Cernat a dat citire amintitului ordin de zi de trecere a Dunării.

Regimentul 6 dorobanţi a rămas însă un timp pe malul stîng al fluviului deoarece fusese iniţial folosit la construirea podului iar apoi la demontarea şi la transpor-

---

[198] *Războiul de independenţă*, vol. II, doc. 540.

[199] Cf. ordinului corpului I armată din 22 apr. (st.v.) 1877, ibidem, doc. 655.

[200] Vezi *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, p. 96.

[201] *Ibidem*, p. 97.

[202] *Războiul de independenţă*, vol. III, doc. 134, 188, 223.

[203] Vezi general R. Rosetti, *op. cit.*, anexa III.

[204] Cf. *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea a II-a, p. 309.

tarea acestuia în dreptul localităţii Nicopole [205]. Serviciul de pază căzuse de asemenea în sarcina unei companii a acestei unităţi militare bucureştene [206]. Batalionul 2 Ilfov a trecut Dunărea de abia la 28 august/ 9 septembrie şi a schimbat la Nicopole regimentul 14 de dorobanţi care a pornit imediat spre Griviţa [207].

Dorobanţii din Bucureşti, făcînd parte din rezerva armatei de operaţii, nu au luat parte efectivă la asaltul din 30 august/ 11 septembrie 1877 în vederea cuceririi Plevnei, operaţie ce s-a soldat, după cum se ştie, în urma unei lupte eroice, cu ocuparea redutei Griviţa 1. Cu cîteva zile înainte de această mare bătălie, brigăzile II şi III ale diviziei de rezervă, aflate la Koiulovcea, se îndreptaseră spre Verbiţa, pentru protejarea cartierului general al armatei române, şi au cantonat în bivuacuri, începînd din noptea de 25 august / 6 septembrie pe platoul din partea de sud-est a numitului sat [208].

Aici au fost executate lucrări de apărare, cu scopul acoperirii aripii drepte a armatelor aliate cît şi în vederea unei opriri a inamicului în cazul în care acesta ar fi încercat o ieşire din Plevna [209].

După cum se ştie asaltul general asupra Plevnei, desfăşurat în zilele de 30—31 august/ 11—12 septembrie 1877, nu a reuşit [210] cu toată bravura ostaşilor români şi ruşi şi în ciuda succesului local al armatei române, marcat prin cucerirea redutei Griviţa 1. Ca atare consiliul de război ţinut în prezenţa ţarului la 1/ 13 septembrie a hotărît trecerea la defensivă pînă în momentul sosirii ajutoarelor din Rusia. Totodată a fost chemat generalul Totleben, apărătorul Sevastopolului din timpul războiului Crimeii, pentru a conduce lucrările de fortificare a liniilor de apărare [211]. Unele acţiuni ofensive au fost totuşi întreprinse

---

[205] *Ibidem*, p. 351.

[206] *Războiul de independenţă*, vol. V, doc. 1 060.

[207] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea a II-a, p. 351.

[208] *Ibidem*, p. 384.

[209] *Ibidem*, p. 441.

[210] Cu privire la desfăşurarea operaţiilor armatei române: generalul R. Rosetti, *op. cit.*, p. 44—61.

[211] Vezi V. Maciu, *Cu privire la războiul pentru independenţa României*, în „Studii", X (1957), nr. 4, p. 128.

cu scopul asigurării poziţiilor deţinute, cum a fost cazul asaltului nereuşit al trupelor române din 6/18 septembrie asupra redutei Griviţa 2 [212] cît şi diferitele operaţii în vederea încercuirii treptate a armatei lui Osman paşa de la Plevna [213].

Pentru împiedicarea unui posibil ajutor turcesc trimis dinspre Vidin şi Rahova, s-a constituit, la 11/23 septembrie, un detaşament special pus sub conducerea generalului Slăniceanu, din care a făcut parte batalionul 1 (Bucureşti) al regimentului 6 dorobanţi, sosit în localitatea Riben la 28 septembrie/ 9 octombrie [214]. Compania a IV-a a numitului batalion a luat ulterior parte la asaltul reuşit asupra Rahovei din 7/19 noiembrie 1877, luptînd în prima linie de trăgători alături de batalionul Muscel de sub comanda maiorului Giurescu din regimentul 4 dorobanţi [215]. Bătălia de la Rahova a reprezentat principala operaţie ofensivă la care au participat, luptînd cu deosebită bravură, dorobanţii bucureşteni, contribuind cu jertfa lor de sînge la una din istoricele victorii ale armatei române din timpul războiului de independenţă. Comanda întregii infanterii revenise maiorului Ene, comandantul regimentului 6 dorobanţi [216], care a şi pierit în luptă alături de maiorul Dimitrie Giurescu, bucureştean de origine, conducînd însă la asalt în ultimele zile ale vieţii sale un batalion de bravi musceleni [217].

Al doilea batalion din regimentul 6 dorobanţi, care stătuse în rezervă, de-a lungul operaţiilor armatei române din luna septembrie, a intrat cu întreaga brigadă II şi cu trei batalioane din brigada III, din divizia colonelului C. Cerchez, în linia întîi, schimbînd la 8/ 20 octombrie unităţile diviziei IV [218]. Acestea participaseră pînă atunci, cu mari pierderi de vieţi omeneşti, la toate luptele de la

---

[212] General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 61—64.

[213] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea a II-a şi a III-a, p. 530—578.

[214] *Ibidem*, p. 561.

[215] *I bidem*, p. 671.

[216] *Războiul de independenţă*, vol. VII, doc. 464.

[217] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea a II-a şi a III-a, p. 671.

[218] *Ibidem*, p. 598.

Plevna. Măsura fusese luată în urma unui nou asalt asupra redutei Griviţa 2, respins de turci la 7/19 octombrie 1877 [219]. Două companii ale numitului regiment au intrat ulterior în componenţa brigăzii comandată de colonelul O. Sachelarie, ce fusese amplasată în faţa redutei Opanez, şi au participat apoi la cucerirea acestui punct întărit [220], în marea bătălie din 28 noiembrie/ 10 decembrie 1877, cînd trupele lui Osman paşa, după lungul asediu la care fuseseră supuse, au încercat să străpungă încercuirea. După cum e bine cunoscut, trupele româno-ruse au repurtat cu această ocazie victoria, soldată cu capitularea întregii armate turceşti de la Plevna şi cu predarea comandantului acesteia în faţa colonelului Cerchez.

În urma evenimentelor respective, hotărîtoare pentru întreaga soartă a războiului, a fost stabilită o nouă ordine de bătaie a armatei române. Conform ordinului de zi nr. 174 din 5 /17 decembrie 1877, regimentul 6 dorobanţi a intrat în componenţa diviziei III, însărcinată cu escortarea spre Bucureşti a coloanelor de prizonieri turci de la Plevna [221]. Potrivit dispoziţiilor primite [222], dorobanţii bucureşteni au escortat al VII-lea convoi de prizonieri, cu un efectiv de 5 000 de soldaţi turci. Acesta a părăsit Plevna la 8/20 decembrie, a trecut prin Nicopole şi Turnu Măgurele, şi a ajuns la Bucureşti la 30 decembrie 1877/ 11 ianuarie 1878 [223]. În vederea trecerii în bune condiţii a convoaielor, Ministerul de Interne a trimis dispoziţii corespunzătoare prefecţilor din judeţele Vlaşca, Teleorman şi Ilfov, subliniind că „prizonierii care s-au bătut ca nişte bravi, merită a fi trataţi cu toată bunăvoinţa" [224]. Drumul a fost greu, atît pentru escortă cît şi pentru escortaţi, mergîndu-se pe jos, în frig, în timp ce căzuse o abundentă zăpadă [225].

---

[219] *Războiul de independenţă*, vol. VI, doc. 1 146.

[220] General-colonel I. Coman şi colaboratorii, *România în războiul de independenţă 1877—1878*, Edit. militară, Bucureşti, 1977, p. 290—291.

[221] *Războiul de independenţă*, vol. VIII, doc. 29.

[222] *Ibidem*.

[223] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea a II-a şi a III-a, p. 860.

[224] *Războiul de independenţă*, vol. VIII, doc. 315.

[225] *Ibidem*, doc. 618, anexă.

După depunerea prizonierilor, regimentul 6 dorobanţi a părăsit oraşul Bucureşti la 4/16 ianuarie 1878 cu direcţia Olteniţa, înlocuind trupele ruse din această regiune, care s-au retras spre Giurgiu[226]. În sfîrşit, după încheierea armistiţiului, dorobanţii bucureşteni, împreună cu toate unităţile diviziei III, s-au deplasat în regiunea Tîrgovişte. Această dislocare s-a făcut în cadrul operaţiei de concentrare a întregii armate române pe linia Tîrgovişte—Curtea de Argeş—Slatina [227], ca urmare a situaţiei create de pacea de la San-Stefano, încheiată de diplomaţia Petersburgului cu Poarta fără participarea României [228].

Regimentul 3 călăraşi a avut un caracter bucureştean mai puţin pronunţat decît 6 dorobanţi, deoarece numita unitate de cavalerie teritorială îşi recruta trupa din 4 judeţe (Teleorman, Vlaşca, Ilfov şi Ialomiţa) [229]. Doar escadronul 3 era alcătuit din locuitori ai capitalei şi ai judeţului Ilfov [230].

Iniţial regimentul 3 călăraşi a făcut parte din divizia II şi s-a aflat la începutul lunii mai 1877 în Oltenia pe linia Caracal—Islaz—Corabia—Bechet, în această ultimă localitate fiind cantonat escadronul Ilfov [231]. După ce a intrat în componenţa diviziei IV [232], care a avut în lunile iunie-iulie misiunea de a apăra dinspre Dunăre teritoriul între Jiu şi Olt, regimentul a fost menţinut pe aceeaşi poziţie [233]. La 10/22 iulie întreaga unitate a fost strînsă la gura Oltului [234], de unde a trecut Dunărea la 17/29 iulie [235]. După cum se ştie, o parte a diviziei IV primise ordinul

---

[226] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea a II-a şi a III-a, p. 922.

[227] Vezi *România în război...*, p. 379.

[228] Vezi capitolul următor.

[229] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, anexe, p. CVII.

[230] Vezi *Războiul de independenţă*, vol. VIII, doc. 938.

[231] *Ibidem*, Jurnalul operaţiilor militare ale regimetului 3 călăraşi activ (10 mai 1877—11 ianuarie 1878).

[232] Cf. ,,Ordinei de bătaie a armatei române'' din 27 apr./9 mai 1877, vezi general R. Rosetti, *op. cit.*, anexa II.

[233] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, p. 143; de asemenea *Războiul de independenţă*, vol. VIII, doc. 938.

[234] *Războiul de independenţă*, vol. VIII, doc. 938 şi vol. V, doc. 14.

[235] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, p. 250.

de a ocupa Nicopole înainte de luarea deciziei definitive de deplasare a întregii armate operative în sudul Dunării. Călărașii regimentului 3 au intrat în componența garnizoanei Nicopole, de unde au întreprins pînă la mijlocul lunii august diferite operații de recunoaștere [236]. Începînd din ziua de 5/17 august, regimentul cu întreaga divizie IV a început să înainteze de la Nicopole spre Plevna [237]. La 8/20 august, călărașii s-au aflat în satul Riben spre a face o recunoaștere peste rîul Vid cu misiunea de a tăia firul telegrafic din localitatea Trestenic și a împiedica orice transport de hrană și muniții pentru armata lui Osman pașa de la Plevna. În zilele următoare, după cîteva ciocniri cu inamicul, întreaga divizie a trecut rîul Vid și a continuat înaintarea. La 13/25 august, regimentul se găsea în bivuac la Turschi—Trestenic, de unde a întreprins o recunoaștere spre Verbița, iar în zilele următoare s-a stabilit la Calisovaț. În sfîrșit, la 27 august/8 septembrie 1877 călărașii din numita unitate se aflau în apropierea satului Verbița. De-a lungul lunilor septembrie—octombrie , regimentul 3 călărași „a susținut serviciile de avantposturi pe dealurile Cațamoniței, în fața Opanezului și pe apa Vidului ca trupă de susținere". În ziua de 28 noiembrie/ 10 decembrie 1877, cînd armata lui Osman pașa a încercat să străpungă încercuirea, numitul regiment, comandat de locotenent-colonelul Polizu, după cîteva ciocniri cu inamicul, a „trecut cu cea mai mare iuțeală prin apa Vidului intrînd în Plevna" [238]. Un escadron din regimentul 3 călărași a format escorta lui Osman pașa cît și a generalilor Adel pașa, Tahir-Omer pașa, Tefic pașa, Tahir pașa, Sadîc pașa și Athem pașa, din locul unde căzuseră prizonieri pînă la Bogott. Fostul comandant al Plevnei a fost între timp dus în fața domnitorului Carol și a marelui duce Nicolae iar apoi înfățișat țarului Alexandru al II-lea. Jurnalul de operații, întocmit de colonelul Polizu, este confuz în precizarea escadronului cu care a îndeplinit sus-amintita misiune. Într-un loc se arată că „escorta se compunea din al 4-lea escadron

[236] *Războiul de independență*, vol. V, doc.80 și vol. VIII, doc. 938.
[237] *Ibidem*, vol. V, doc. 615.
[238] Întreaga campanie a fost prezentată după *Jurnalul de operații* al regimentului 3 călărași, *ibidem*, vol. VIII, doc. 938.

comandat de căpitanul Zosima", în alt loc al documentului comandantul regimentului susţine că, după ce a depus pe Osman şi pe ceilalţi generali la comandamentul marelui duce, s-ar fi reîntors cu escadronul 3 Ilfov la Caţamoniţa, de unde ar fi pornit ulterior spre Verbiţa pentru a lua în primire paza unuia din convoaiele de prizonieri turci care trebuia dus la Bucureşti.

Regimentul 3 călăraşi a escortat al treilea convoi, ce a pornit de la Verbiţa în ziua de 4/16 decembrie ajungînd în capitală la 24 decembrie 1877/5 ianuarie 1878. Aceeaşi misiune a avut-o şi regimentul 3 linie, la care ne vom referi mai jos [239]. Drumul parcurs a trecut prin Nicopole, Piatra, Alexandria, Atîrnaţi, Putinei, Frăţeşti, Călugăreni [240]. După cum se poate citi în jurnalul de operaţii al colonelului Polizu, „serviciul de escortă al regimentului a fost foarte penibil pentru cai şi oameni, căci zăpada cu un vînt de nord aspru acoperi pămîntul de 1 metru aproape astupînd drumul" [241].

După patru zile de repaos în capitală, călăraşii au pornit ca avangardă a diviziei III spre Călăraşi, sosind la 5/17 ianuarie 1878 în satul Ciocăneşti unde a schimbat regimentul de husari, de sub comanda marchizului de Traversey, care avusese misiunea de a apăra linia Dunării din dreptul comunei Vărăşti şi pînă la retranşamentele infanteriei din faţa redutei, pe care turcii reuşiseră s-o ridice la Gigiu pe malul stîng al fluviului [242]. În primăvara anului 1878, cu ocazia masării întregii armate române pe linia Slatina — Curtea de Argeş — Tîrgovişte — Piteşti, divizia III, din care făcea parte, după 5/17 decembrie 1877 şi regimentul 3 călăraşi, a stat cantonată în penultimul din cele patru oraşe mai sus amintite [243].

Regimentul de linie 3, făcînd parte din armata permanentă, a avut o compoziţie eterogenă. Faptul că şi-a menţinut garnizoana în Bucureşti şi că cea mai mare parte

---

[239] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea a II-a şi a III-a, p. 858.

[240] *Războiul de independenţă*, vol. VIII, doc. 618.

[241] *Ibidem*, doc. 938.

[242] *Ibidem*.

[243] *Aus dem Leben...*, vol. IV, p. 38.

a recruţilor bucureşteni din contingentul 1877 a fost repartizată la această unitate ne îndreptăţeşte să dăm unele detalii asupra campaniei pe care a dus-o.

În prima parte a războiului, acest regiment de infanterie a mers alături de amintita unitate de dorobanţi bucureşteni. Făcînd parţial parte din divizia II el se afla în primele zile ale lunii mai 1877 în sudul Olteniei şi anume la Fîntîna Banului, lîngă localitatea Cetate [244]. Odată cu regruparea unităţilor, după venirea în Oltenia şi a diviziilor III şi IV, regimentul 3 linie este semnalat în a doua jumătate a lunii mai la Salcia [245]. Intrînd după 23 iulie/4 august în componenţa diviziei de rezervă (brigada III : colonel M. Vlădoianu), a trecut Dunărea după 20 august/1 septembrie şi a urmat drumul deja menţionat al regimentului 6 dorobanţi, aşezîndu-se pe platoul de la Verbiţa. Aici a stat în rezervă în timpul sîngeroaselor bătălii de la Griviţa, avînd printre altele misiunea de a apăra luneta „Bucureşti", aşezată pe amintita înălţime [246]. Ca şi dorobanţii ilfoveni, infanteriştii din regimentul 3 linie au intrat la 8/20 octombrie în linia întîi înlocuind, în faţa redutei Griviţa 2, unităţile obosite şi cu pierderi mari ale diviziei IV. În timpul ultimei bătălii pentru Plevna, unitatea militară la care ne referim a oprit înaintarea trupelor turceşti de pe şoseaua şi din gura văii Bucova iar după predarea lui Osman paşa a preluat serviciul de gardă a cantonului în care s-a găsit un timp adăpostit numitul general turc [247].

Făcînd ulterior parte din divizia III, regimentul de linie 3 a escortat, după cum am amintit, acelaşi convoi de prizonieri turci ce făcuse şi obiectul misiunii călăraşilor comandaţi de locotenent-colonelul Polizu, iar apoi a intrat în dispozitivul de pe Dunăre din faţa redutei Gigiu, respingînd cu succes, în ziua de 12/24 ianuarie 1878, un atac turcesc, susţinut de focul de artilerie de la Silistra [248].

---

[244] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, p. 97.

[245] *Ibidem*, p. 141.

[246] *Războiul de independenţă*, vol. VI, doc. 650.

[247] General-colonel I. Coman şi colab., *România în războiul de independenţă, 1877—1878*, p. 295; vezi şi *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea a II-a şi a III-a, p. 786.

[248] *Războiul de independenţă*, vol. VIII, doc. 967.

În timpul amintitei retrageri a armatei române, din primăvara aceluiași an, întreaga brigadă de infanterie comandată de colonelul Vlădescu s-a deplasat la Tîrgoviște.

Regimentele 3 călărași și 3 linie nu au avut pierderi în rîndul militarilor bucureșteni. În schimb, din regimentul 6 dorobanți au căzut, în timpul asaltului de la Rahova, în afara maiorului Ene, singurul care nu era bucureștean, următorii ostași, toți cu domiciliul familiilor lor în capitala țării : Radu Tănase, Stan Dumitru, Grigore Ilie, Filip Ion, Dragnea Apostol, Burghiu Gheorghe, Dovleacu Ion, Ștefan Ivan, Gheorghe Vasile, Tudor Marin, Ștefan Costache, Dumitru Marin, Țigănilă Radu, Mihai Stan [249]. După cum am mai menționat, la Rahova a fost ucis de gloanțele dușmanului și maiorul Dimitrie Giurescu, tot din București. Acesta ar fi cerut înainte de atac, deși lăsase acasă o numeroasă familie, să i se acorde onoarea de a intra primul în foc împreună cu batalionul său [250]. După cum se povestește, cîinele numitului erou, care îl întovărășise în timpul campaniei, ar fi murit două zile mai apoi lîngă mormîntul stăpînului său [251]. Ficțiunea lui Grigore Alexandrescu, din cunoscuta poezie „Cîinele soldatului" (1853) [252] devenise la Rahova, după un sfert de veac, o realitate.

Dar în rîndul bucureștenilor căzuți pentru independența patriei au intrat și alți cunoscuți eroi ce aparținuseră diferitelor regimente din armata permanentă. Căpitanul Nicolae Mărăcineanu-Valter, din regimentul 8 linie a fost străpuns de gloanțele inamicului la 30 august/ 11 septembrie 1877, pe cînd înfigea primul drapel românesc pe reduta Griviția 1 [253]. Singura rudă în viață a eroului a fost mama acestuia, Luxandra, după cum atestă într-o

---

[249] *Eroii războiului de independență. Tabelă de ostași morți în războiul din 1877—1878*, București, f.a., p. 55—57.

[250] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea a II-a și a III-a, p. 671.

[251] Vezi Gh. Calmuțchi, *1877—1878. Eroii morți. Biografia însoțită de figura lor*, Iași, 1928, p. 81.

[252] Vezi Gr. Alexandrescu, *Opere*, București, E.S.P.L.A., 1957, p. 161—162.

[253] „Resboiul", 16 sept. (st.v.) 1877, nr. 58; vezi și V. Mocanu, *Căpitanul N. Valter Mărăcineanu*, București, 1965.

declarație patru locuitori din „suburbia Brezoianu, culoarea verde" [254]. În apropierea lui Mărăcineanu-Valter, a căzut, în fruntea companiei sale, și sublocotenentul Nicolae Nancovici, tot din regimentul 8 linie. Din batalionul 2 vînători a murit locotenentul Dimitrie Nicolescu. După unele mărturii, fusese inițial doar rănit, dar trupul său ar fi fost apoi mutilat cu topoare de către başibuzuci. În ajunul asaltului de la Griviţa, el ar fi trimis surorii sale o scrisoare și puținii bani pe care îi avea asupra lui [255]. În aceeași zi de 30 august/12 septembrie a fost răpus și sublocotenentul Constantin Ulescu, din regimentul 8 linie. Rănit el nu a putut fi ridicat de către brancardieri din cauza focului inamicului și ar fi murit pe cîmpul de luptă într-o cumplită agonie [256]. În bătălia pentru reduta Griviţa 2, din 6/18 septembrie, a căzut și locotenentul Dimitrie Călinescu din batalionul 1 vînători. El făcuse parte din grupul de ofițeri ce arestaseră pe domnitorul Alexandru Ion Cuza în noaptea de 11 februarie 1866. Cuprins apoi de remușcări, el a demisionat din armată, dar în 1877, mobilizat în amintitul regiment de vînători, „deși împovărat de o familie numeroasă avînd soție și copii, deși suferind de o cumplită boală de piept, cînd arma se pregăti a intra în război — după cum se poate citi în presa vremii — el, cu o voință mai tare decît jugul și cuțitul boalei, lăsă familia și trecu Dunărea" [257]. În asaltul asupra redutei Bucov, a căzut la 7/19 octombrie, fiind apoi ciopîrțit de inamic cu topoarele, căpitanul Dimitrie Gănescu [258]. Au mai pierit în luptă sublocotenentul Vasile Mihăescu din batalionul 2 vînători, în fața Griviței, la 30 august/12 septembrie, locotenentul Lache Elefterescu, din regimentul 6 linie, în asaltul de la Smîrdan din ziua de 12/24 ianuarie 1878, și sublocotenentul Ion Elefterescu din regimentul 2 artilerie [259]. Din rîndul trupei și-au dat viața pentru independența țării sergentul Ion

[254] *Războiul de independență*, vol. VI, doc. 234.
[255] *Independența României*, Documente, vol. I, doc. 177.
[256] Gh. Calmuțchi, *op. cit.*, p. 56.
[257] „Resboiul", 23 sept. (st.v.) 1877, nr. 62.
[258] Gh. Calmuțchi, *op. cit.*, p. 59.
[259] *Eroii războiului de independență*, p. 56—57.

Săulescu şi soldatul Teodor Ionescu din batalionul 1 vînători, caporalul Costache Lovin din batalionul 2 vînători, soldaţii Nistor Cosma, Petre Pană, Dumitru Crăciun şi Ilie Iovan din regimentul 1 linie, ostaşul Nicolae Ionescu din regimentul 6 linie şi sergentul Marin Georgescu din regimentul 2 artilerie [260]. Izvoarele narative ale epocii nu ne furnizează din păcate amănunte asupra acestor eroi bucureşteni ce au figurat în rîndul trupei.

În cifre absolute, oraşul Bucureşti a avut cei mai mulţi ofiţeri căzuţi în luptă, numărul lor ridicîndu-se la 10, în comparaţie cu Bacău, Botoşani, Focşani cu cîte 2 morţi, cu Craiova şi Dorohoi cu cîte unul şi cu oraşul Iaşi care a avut 4 ofiţeri căzuţi morţi [261].

Faţă de celelalte reşedinţe de judeţ, capitala ţării a înregistrat cea mai ridicată cifră absolută şi în privinţa totalului de pierderi în vieţi omeneşti pe cîmpul de luptă. Potrivit datelor statistice situaţia a fost următoarea [262]:

Oraş reşedinţă	Număr morţi în campanie	Oraş reşedinţă	Număr morţi în campanie
Bucureşti	36 (10 ofiţeri, 4 sergenţi, 2 caporali, 20 soldaţi)	Cîmpulung	6
		Piatra Neamţ	6
Piteşti	1	Slatina	2
Bacău	8 (2 ofiţeri)	Ploieşti	14
		Focşani	11 (2 ofiţeri)
Botoşani	10 (2 ofiţeri)		
Brăila	2	Rm. Sărat	9
		Roman	3
Buzău	2	Caracal	1
Galaţi	7	Tecuci	5
Craiova	10 (1 ofiţer)	Tr. Măgurele	2
Dorohoi	3 (1 ofiţer)	Bîrlad	2
Huşi	1	Ismail	3 (1 ofiţer)
Iaşi	11 (4 ofiţeri)		

[260] *Ibidem.*

[261] Calculat de noi după *Eroii războiului de independenţă. Tabelă de ostaşi morţi în războiul din 1877—1878.*

[262] Vezi nota precedentă.

Județul Ilfov a totalizat 117 morți [263]. Pe întreaga țară, potrivit statisticii, pe care am folosit-o, considerată de generalul Radu Rosetti, în lipsa unor date oficiale complete, drept cea mai apropiată de adevăr [264], totalul ofițerilor, gradaților și soldaților ce au murit în războiul de independență s-ar fi ridicat la 4 247. Între aceștia se numără și cei care au încetat ulterior din viață prin ambulanțe, spitale sau pe la casele lor. Chiar dacă cifrele nu sînt întru totul exacte, concluzia rămîne însă aceeași și anume că sacrificiul suprem în lupta pentru independența țării a revenit cu precădere țărănimii, situație de fapt explicabilă, luîndu-se în considerare structura societății românești din acea vreme. În ceea ce privește orașul București, este demn de reținut că un sfert din ofițerii care au căzut în luptă (10 față de 40) au fost, prin naștere sau prin domiciliul familial, cetățeni ai capitalei României. Din rîndul populației bucureștene și-au dat viața pentru neatîrnarea patriei, conform statisticilor vremii, 36 ostași și subofițeri [265], proveniți din rîndul muncitorilor și al micilor meseriași.

Nu putem încheia acest capitol, consacrat prezenței bucureștenilor pe cîmpul de luptă, fără a aminti de acei ofițeri, gradați și soldați din diferitele regimente ale armatei permanente, rămași în viață. Din aceștia a făcut parte viitorul savant C. I. Istrati, în 1876 președintele cercului socialist al studenților Facultății de medicină, înrolat în armată, pe timpul războiului, cu gradul de sublocotenent. Tot din rîndul participanților la ședințele, de la Spitalul Colței, ale cercului socialist, se numără C. Stăuceanu, care s-a distins, împreună cu alți medicinești ce alcătuiseră „Grupul celor 14", prin activitatea desfășurată la ambulanța „Grivița" din cadrul diviziei IV [266]. Ca medic în serviciul Societății de Cruce Roșie a făcut parte și cunoscutul militant socialist N. Zubcu Codreanu,

[263] Ibidem.

[264] General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 156, nota 1166.

[265] Vezi tabelul de la p. 129.

[266] *Independența României*, Șt. Pascu (redactor responsabil), București, Edit. Academiei, 1977, p. 233.

care luase această hotărîre încă la 2/14 mai 1877, după cum reiese dintr-o scrisoare cu aceeaşi dată, adresată din satul Puieşti, unde funcţiona în acel moment, unui prieten cu vederi comune aflat în capitală [267]. Intrarea în război a României a fost privită cu entuziasm de către socialişti [268] mulţi dintre aceştia participînd pe cîmpul de luptă.

Dintre cetăţenii oraşului Bucureşti au făcut parte unii comandanţi de mari unităţi. În fruntea acestora se găsea generalul Alexandru Cernat, al cărui bust străjuieşte astăzi clădirea Marelui Stat Major de pe strada Ştirbei Vodă. În sfîrşit, un cuvînt de omagiu pentru generalul doctor Carol Davila, inspectorul general al serviciului medical al armatei, unul din creatorii şcolii româneşti de medicină [269]. Pentru abnegaţia cu care au fost îngrijiţi răniţii, pentru umanitarismul său doctorul Davila n-a fost distins doar cu ordine şi medalii româneşti, dar a fost decorat chiar şi de inamic, cu înaltul ordin *Osmanie*, fapt cu totul ieşit din comun în analele războaielor [270]. La poalele colinei Cotrocenilor, în apropierea casei sale, a cărei descriere, din acea vreme, ne-a rămas de la Ulysse de Marsillac [271], s-a ridicat mai tîrziu impozanta clădire a Facultăţii de medicină, instituţie de mare renume, pentru crearea căreia a militat şi lucrat încă din 1854, generalul doctor Carol Davila.

4. Capitala în timpul marilor bătălii

După amintita incertitudine şi tăcere a ziarelor bucureştene asupra celor ce se petreceau în sudul Dunării, o ediţie specială a „Românului", cu data de 30 august 1877 (st. v.), publica în sfîrşit primul comunicat oficial ce anunţa

---

[267] *Documente privind începuturile mişcării muncitoreşti şi socialiste din România (1821—1878)*, Bucureşti, Edit. politică, 1971, p. 807—808.

[268] Vezi *Istoria României*, vol. IV, Bucureşti, Edit. Academiei, 1964, p. 499.

[269] Vezi Hélène Perticari-Davila, *Le général Docteur Carol Davila. Sa vie et son œuvre d'après sa correspondance*, Bucarest, 1930.

[270] A. Predescu, *Dimboviţă apă dulce..., Evocări bucureştene*, Bucureşti, Edit. Albatros, 1970, p. 74.

[271] Marsillac, *op. cit.*, p. 61—62.

intrarea în foc a armatei. Bătălia de la Plevna din 30 august/11 septembrie începuse. Apoi, în următoarele două zile, informaţiile din presă au fost imprecise, provocînd o mare nerăbdare şi în acelaşi timp agitaţie în rîndul populaţiei : „O telegramă din Măgurele de ieri seară — se poate citi în „Românul" cu data de 2 septembrie (st.v). — ne dă următoarea ştire însă sub toată rezerva : lupta de ieri a fost din cele mai mari şi numai cu totul seara s-au putut lua una din cele mai de căpetenie redute ; armata noastră a luptat şi mai cu eroism, cele mai vechi, mai deprinse şi mai viteze oştiri ar fi admirat-o ; nu se ştie încă care fură pierderile noastre". Ziarul „Naţiunea română" a difuzat apoi ştirea falsă, cum că Plevna ar fi căzut, informaţie dezminţită însă de cotidianul „Românul" [272], „Lumea este în nerăbdare de a afla că s-a luat Plevna ; nerăbdarea o înţelegem, dar să înţeleagă şi publicul că la Plevna nu este o bătălie ce se dă pe cîmp între două armate, ci o luptă între două cetăţi" — scria acelaşi jurnal [273], căutînd să liniştească spiritele. În sfîrşit, după două zile de aşteptare încordată, sosi şi comunicatul oficial, publicat apoi şi de cotidienele bucureştene la 2/14 septembrie : „După o luptă crîncenă, în care ruşii şi românii s-au purtat ca leii, marea redută Griviţa care domină toate poziţiunile fortificate ale turcilor a fost luată cu asalt ; românii s-au luptat sub ochii ţarului Alexandru ; ei de trei ori au mers la asalt, soldaţii avînd scări de lemn, spre a se urca pe contra escarpe ; ofiţerii s-au luptat ca simpli soldaţi în capul trupelor ; pierderile sînt însemnate" [274]. Se dădea cifra de 209 morţi şi 1 091 răniţi. „După ştiri ce avem — comunica „Românul" în aceeaşi zi cu unele detalii — eroii români de la Plevna au luat în acea seară, pe la orele 7, la al 4-lea asalt reduta" [275].

La vestea cuceririi Griviţei, marea bucurie ce cuprinse populaţia Bucureştiului a atins apogeul într-o impresionantă procesiune, la care au participat 10 000 de locui-

[272] „Românul", 1 sept. (st.v.) 1877 : „Ştirea dată de « Naţiunea română » este din nefericire prematură".

[273] Ibidem.

[274] „Românul", 3 sept. (st.v.) 1877.

[275] Ibidem.

tori [276]. Cîteva zile după victorie aveau să fie aduse în capitală, într-un entuziasm general, primele trofee. Publicarea în presă a pierderilor de vieţi omeneşti, suferite de armata română, şi umplerea spitalelor bucureştene cu răniţi urmau a „strînge însă îndată inimile" [277].

Conform ştirilor transmise de Agenţia Havas şi reluate de ziarul „Românul", pierderile armatei române s-ar fi ridicat, de-a lungul perioadei 26 august/7 septembrie — 2 septembrie/14 septembrie, la 3 000 de soldaţi şi 60 de ofiţeri morţi sau răniţi, iar cele ale trupelor ruse la 12 000 soldaţi şi 300 ofiţeri [278]. Cifrele se apropiau de adevăr odată ce numai în bătălia din 30 august/ 11 septembrie, românii au avut 793 morţi şi 1 182 răniţi [279]. „Sîntem datori a spune — recunoştea sus-numitul ziar guvernamental — că glorioasă, dar foarte dureroasă a fost lupta de la 11 septembrie (30 august)" [280]. „Au murit sute de oşteni ai ţării, îi plîngem căci nu-i vom mai întîlni sub acoperămîntul căminelor noastre, dar au murit ca eroi, jertfindu-se pentru o patrie neatîrnată" — scria în aceeaşi zi „România liberă", ce-şi începea editorialul cu apelul „înscrieţi români în cartea nemuririi pe eroii morţi la Griviţa, căci aceşti eroi sînt fraţi ai noştri, sînt fiii României" [281].

Bravura, spiritul de sacrificiu, eroismul ostaşului român făceau obiectul unor întregi coloane ale presei. Corespondenţii de război au încercat să redea, cu cea mai mare fidelitate, desfăşurarea bătăliei [282], dădeau detalii, descriau scene emoţionante: „Maiorul Şonţu, căzînd strigă: sînt al vostru copiii mei vin şi eu"; „am văzut un rănit care nu mai putea face uz de mîna şi braţul drept,

---

[276] N. Iorga, *op. cit.*, p. 138.

[277] *Ibidem.*

[278] „Românul", 6 sept. (st.v.) 1877.

[279] Cf. N. Adăniloaie în *Istoria României*, vol. IV, p. 624. Generalul R. Rosetti dă o cifră mai mare: 2 564 morţi, răniţi şi dispăruţi, vezi *op. cit.*, p. 58. În privinţa pierderilor armatei ruse, cifrele ar fi fost mai ridicate decît cele publicate în presă: 14 982 soldaţi şi 250 ofiţeri.

[280] „Românul", 3 sept. (st.v.) 1877.

[281] „România liberă", 3 sept. (st.v.) 1877, nr. 92.

[282] Vezi „Corespondenţă particulară a «Românului»: *Înaintea Griviţei*", în „Românul", 7 sept. (st.v.) 1877.

aducînd înapoi două puşti, a sa şi a unuia din camarazii săi căzuţi" [283]; „în capul companiei, sui în mijlocul unei ploi de gloanţe dealul şi dînsul fu cel dintîi pe întăritură împlîntînd steagul izbînzii. « Trăiască România », fu cea din urmă vorbă a căpitanului Valter" [284]; „un soldat ce ţinea mantaua căpitanului Valter, fiind rănit de moarte, zise unuia din camarazii săi : « sînt rănit, păstrează mantaua căpitanului », celălalt cade de asemenea" [285]; „unui soldat trebuia să-i taie piciorul şi [medicul] voia să-l cloroformizeze, « Ştiu ce voiţi să faceţi — zise soldatul — lăsaţi astea şi sfîrşiţi mai curînd » [...]; după ce i se făcu amputaţia i se dete un pahar de *bordeaux*, înainte de a-l bea zise : « Trăiască armata română »" [286]. Toate aceste relatări, pe care le-am reprodus fragmentar din ziarele „România liberă" şi „Românul", constituie doar o mică parte a reportajelor apărute în diferitele ziare din Bucureşti. „Armata română se bate cu o vitejie antică [...]; noi ne înclinăm cu respect înaintea eroilor ce au căzut în luptă susţinînd onoarea drapelului armelor române", scria în aceeaşi vreme ziarul „Pressa" [287]. Curînd foaia, care apăruse în capitală de la 23 iulie/3 august 1877 cu titlul „Resboiul", avea să publice scurte biografii ale ofiţerilor eroi căzuţi în luptă [288].

Începînd din ziua de 10 septembrie (st. v.), ziarele au adus la cunoştinţa cititorilor informaţii despre asaltul trupelor române asupra redutei Griviţa 2, ce a avut loc la 6/18 septembrie 1877, acţiune care, în ciuda unor noi acte de eroism şi a unor mari sacrificii de vieţi omeneşti, după cum se ştie, nu a reuşit. „Cît despre mine, poate voi cădea, dar nu voi muri; numele meu va trăi împreună cu al miilor de bravi care cad pentru cauza românismului; în toate pierderile ce am avut pînă acum, spiritul de victorie ne

[283] „România liberă", 6 sept. (st.v.) 1877, nr. 94.
[284] Ibidem, 6 sept. (st.v.) 1877, nr. 92.
[285] „Românul", 7 sept. (st.v.) 1877.
[286] Ibidem, 14 sept. (st.v.) 1877.
[287] „Pressa", 4 sept. (st.v.) 1877; vezi şi Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 107, P.R.O.F.O., 78/2610, f. 139 : Mansfield către Derby, 2 oct. 1877 : „românii sînt în mod justificat mîndri de calităţile militare dovedite de armata lor".
[288] „Resboiul", 14, 16, 21 sept. (st.v.) 1877, nr. 53, 57, 60.

domină pe toţi", se poate citi într-o scrisoare a unui ofiţer din batalionul 2 vînători trimisă de pe cîmpul de luptă şi reprodusă de ziarul „Românul" la 17 septembrie (st. v.). La 23 septembrie (st. v.), „Resboiul" publica biografia locotenentului Dimitrie Călinescu, la care ne-am mai referit, căzut în timpul asaltului asupra redutei Griviţa 2. Comentînd bravura oştenilor români, ziarul „Pressa" scria în mod semnificativ că „La Plevna, alături de glorioasele umbre ale lui Mihail Viteazul şi Ştefan cel Mare, stă şi umbra lui Alexandru Ion", căci datorită acestuia din urmă „eroii noştri" luptă „ca oameni liberi iar nu ca clăcaşi" [289].

În ziua în care pe cîmpul de luptă se desfăşura amintita sîngeroasă bătălie din faţa redutei Griviţa 2, la Bucureşti era sărbătorită victoria cuceririi Griviţei 1. La 5/17 septembrie fusese adus în capitala României steagul capturat în prima mare luptă de la Plevna de soldatul Grigore Ion din batalionul 2 vînători. Din garda drapelului au mai făcut parte comandantul batalionului, maiorul Alexandru Candiano-Popescu, sergentul Stan Gheorghe şi căprarul Nica Vasile, toţi decoraţi cu ordinele „Steaua României" şi „Sf. Gheorghe" [290]. În ziua următoare, la ora 3 după-amiază, grupul de vînători a pornit cu steagul de la Cotroceni, pentru a-l depune, conform ordinului, la Arsenalul armatei. Cortegiul, în aclamaţiile populaţiei entuziaste, a trecut pe şoseaua Francmasonilor (actuala str. Ştefan Furtună), pe Calea Tîrgovişte (astăzi Calea Griviţei), pe Podul Mogoşoaiei, iar apoi prin strada Mihai Vodă în sus pe Dealul Spirii [291]. După cum povesteşte Constantin Bacalbaşa „pe unde trecea drapelul cu bravii lui cuceritori era o furtună de urale şi strigăte de «Trăiască»; de pe la ferestre lumea arunca cu flori, cu mici drapele tricolore" [292]. În piaţa Teatrului Naţional, locţiitorul de primar al capitalei, Procopie Dumitrescu, a întîmpinat pe vînători, ţinînd un discurs ocazional, după care a dăruit

[289] Editorialul este reprodus de „Resboiul", 16 sept. (st.v.) 1877, nr. 55.

[290] „Românul", 7 sept. (st.v.) 1877.

[291] Ibidem.

[292] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 204.

din partea primăriei soldatului Grigore Ion un ceas de aur. Apoi grupul de vînători s-a dus să închine stindardul în faţa statuiei lui Mihai Viteazul [293]. În aceeaşi seară la Teatrul cel Mare (Teatrul Naţional), într-o sală arhiplină cu un public care exalta de entuziasm, a avut loc o reprezentaţie festivă. Momentul culminant l-a constituit apariţia pe scenă a eroilor de la Griviţa, în timp ce aclamaţiile vuiau ca o furtună. Unele femei, după afirmaţia lui C. Bacalbaşa, şi-ar fi smuls giuvaerurile de pe rochii şi le-ar fi aruncat pe scenă [294]. Două zile mai tîrziu, ziarul „Resboiul" reproducea relatarea plină de modestie a soldatului Grigore Ion, cu privire la capturarea stindardului [295].

Într-o ediţie specială, „Românul" anunţa cititorilor, la 11 septembrie (st. v.), aducerea în Bucureşti a unui alt drapel, „luat de cavaleria română de la cerchezi". Acest nou trofeu, purtat de locotenentul Niculescu, a fost condus tot la arsenal de o gardă de onoare compusă din două plutoane de pompieri. Poporul adunat pe străzi, conform relatărilor din presă, „a salutat cu aclamaţiuni de iubire armata română" [296]. În după-amiaza aceleiaşi zile, pe Calea Mogoşoaiei apoi pe Bulevardul Academiei au trecut cele trei tunuri capturate la Plevna de armata română în timpul încleştării din 30 august /11 septembrie. În prezenţa mulţimii entuziaste şi a oficialităţilor, fiind de faţă şi ministrul de externe Mihail Kogălniceanu, două tunuri „fură aşezate în strigări de ura de-a dreapta şi de-a stînga statuii eroului de la Călugăreni" [297]. Al treilea a fost depus la corpul de gardă de la palat. Aceste trofee fuseseră însoţite la Bucureşti de sublocotenentul Hartel, din artilerie, „căruia i s-a dat medalia Virtuţii Militare" [298].

În zilele de început ale lui septembrie (st. v.) bucureştenilor le-a fost dat să asiste şi la trecerea prin capitală a unei părţi din garda imperială a ţarului, în drum spre

---

[293] „Românul", 7 sept. (st.v.) 1877.
[294] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 204.
[295] „Resboiul", 9 sept. (st.v.) 1877, nr. 48.
[296] „Românul", 12 sept. (st.v.) 1877.
[297] Ibidem, 13 sept. (st.v.) 1877.
[298] Ibidem; vezi şi C. Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 205.

cîmpul de luptă. După cum îşi anunţa „Românul" cititorii, în ziua de 5/17 septembrie, la ora 11 dimineaţa, garda imperială urma să defileze pe Calea Mogoşoaiei în faţa principesei Elisabeta [299]. Erau unităţi de husari, cu oşteni „de statură erculeană, avînd cai coloşi", după cum va nota mai tîrziu Constantin Bacalbaşa în cronica sa asupra „Bucureştilor de altădată" [300]. Trecerea prin capitală a gărzii imperiale începuse însă o cu săptămînă mai înainte, odată ce consulul Franţei comunicase această ştire la Paris încă în ziua de 29 august/10 septembrie 1877 [301]. Cea mai mare parte a unităţilor de gardă din armata rusă a ocolit totuşi oraşul, punctul cel mai apropiat prin care acestea au trecut fiind, conform itinerariului comunicat de Mihail Kogălniceanu autorităţilor locale, satul Săftica[302].

Episoadele din viaţa capitalei, narate în rîndurile de mai sus, nu reflectă decît o latură a stării de spirit bucureştene aceasta fiind caracterizată totodată de emoţie şi durere la cunoaşterea, în mod nemijlocit sau doar prin intermediul presei, a sacrificiilor umane ce au întovărăşit fiecare succes sau vremelnic insucces al armatei române pe cîmpul de luptă. Entuziasmul, ce a caracterizat mentalitatea majorităţii covîrşitoare a opiniei publice bucureştene, nu s-a manifestat doar în demonstraţii de stradă, ci şi în felul în care masele populare au înţeles să dea sprijin armatei şi mai ales răniţilor, sub forma unui flux continuu de donaţii în bani şi obiecte, sau sub cea a abnegaţiei de care au dat dovadă în îngrijirea celor vătămaţi de gloanţele inamicului.

*

Trenul cu care sosise, în seara de 5/17 septembrie 1877, amintitul grup de vînători cu drapelul otoman capturat la Griviţa, a adus în capitală şi un mare număr de răniţi. Conform primelor informaţii apărute în ziarul „Românul",

---

[299] „Românul", 6 sept. (st.v.) 1877.

[300] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 205.

[301] Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r.21, M.A.E. Fr., C.P.C., Turquie—Bucarest, vol. 42, f. 235—236: Debains către Decazes, 10 sept. 1877: „Les régiments de la garde traversent en ce moment Bucarest".

[302] *„Războiul de independenţă"*, vol. V, doc. 1 356.

aceştia ar fi fost repartizaţi în felul următor: 206 la Spitalul Central, 100 la Mavrogheni (Crucea Roşie), 169 la pavilioanele de la Cotroceni, 26 la Spitalul Brîncovenesc [303]. Numărul răniţilor trebuie să fi fost mai mare sau repartiţia acestora a fost altfel făcută, deoarece acelaşi ziar anunţa în ziua următoare că „o parte din răniţi care au fost aduşi luni seara [5 septembrie st. v.] în Bucureşti, se află în căutare la Spitalul Filantropia", fiind „aşezaţi în o parte din spaţioasele săli ale spitalului şi în barăcile ce s-au construit de Crucea Roşie" [304]. Um prim lot sosise în gara Tîrgovişteî încă în dimineaţa de 4/16 septembrie [305]. Transportarea răniţilor se făcea în vagoane de marfă, adesea neînsoţite de personal medical, după cum reiese din protestul preşedintelui Crucii Roşii, publicat de ziarul „Pressa" [306].

În zorii zilei de 15/27 septembrie su fost aduşi în Gara Tîrgovişteî încă 225 soldaţi şi ofiţeri răniţi[307]. Curînd numărul de paturi, pus la dispoziţie de unităţile spitaliceşti bucureştene, ajunsese să fie nesatisfăcutor căci la 28 septembrie/ 10 octombrie 1877, colonelul Fălcoianu din Ministerul de Război cerea lui Mihail Kogălniceanu să intervină pe lîngă comandamentul rus în vederea evacuării cazărmii Cuza pentru a fi transformată în spital [308].

De-a lungul campaniei fluxul de răniţi aduşi în Bucureşti a fost strîns legat de desfăşurarea operaţiilor de pe cîmpul de luptă. Astfel transporturi masive au avut loc după sîngeroasa bătălie din 7/19 octombrie [309] şi în urma luptei finale pentru ocuparea Plevnei din 28 noiembrie/10 de-

---

[303] „Românul", 7 sept. (st.v.) 1877; vezi şi „Resboiul", 7 sept. (st.v.) 1877, nr. 46.

[304] Ibidem, 8 sept. (st.v.) 1877.

[305] Ibidem, 6 sept. (st.v.) 1877.

[306] „Pressa", 8 sept. (st.v.) 1877, nr. 183. Consulul englez, locotenent-colonelul Mansfield, cerea în telegrama din 5/17 septembrie 1877, sprijinul Societăţii de Cruce Roşie din Marea Britanie, pentru răniţii români sosiţi la Bucureşti în număr foarte mare: *Independenţa României. Documente*, vol. II, partea a 2-a, doc. 107; vezi şi Trevor J. Hope, *British Medical Relief Operations in Roumania during the War of Independence (1877—78)*. în „Revue des études sud-est européennes", XV (1977), nr. 2, p. 297.

[307] „Românul", 10 sept. (st.v.) 1877.

[308] *Războiul de independenţă*, vol. VI, doc. 838.

[309] „Românul", 17—18 şi 20 oct. (st.v.) 1877.

cembrie 1877 [310]. În acest ultim caz au fost aduşi şi numeroşi răniţi turci. Aceştia, de ordinul sutelor [311], au fost primiţi cu compasiune atît de personalul medical cît şi de soldaţii români internaţi în spitalul militar [312].

Conform „Gazetei medico-chirurgicale", în ajunul războiului de independenţă, unităţile din Bucureşti ale „Eforiei spitalelor civile" aveau următorul număr de paturi [313]: Colţea (200), Colentina (145), Filantropia (170), Maternitatea (37), Spitalul de copii (90), Panteliomn (120), Mărcuţa (150).

La acestea se mai adaugă „Spitalul Brîncovenesc", cu o autonomie proprie pe care şi-a păstrat-o şi în timpul războiului [314]. Tot în capitală funcţiona şi „Spitalul militar central", ce se găsea în acea vreme pe strada Ştirbei Vodă [315].

Potrivit procesului verbal al consiliului general al „Societăţii de Cruce Roşie" din 16 ianuarie 1878 (st. v.), unităţile bucureştene aparţinînd „Eforiei spitalelor civile" au pus la dispoziţie, pentru îngrijirea răniţilor români, începînd cu data de 4/16 septembrie 1877, 269 paturi. Repartizarea acestora şi numărul de bolnavi trataţi

Numele spitalului	Nr. paturi	Nr. bolnavi trataţi	Total zile tratament
Filantropia	168	958	12 488
Colentina	41	30	598
Colţea	41	87	1 781
Spitalul de copii	19	20	386

[310] Ibidem, 12—13 dec. (st.v.) 1877.

[311] Ibidem, 28—29 dec. (st.v.) 1877.

[312] Ibidem.

[313] „Gazeta medico-chirurgicală", 10 mart. (st.v.) 1877, nr. 5.

[314] Vezi V. Gomoiu şi V. Plătăreanu, *op. cit.*, p. 131.

[315] Dr. N. Pîrvulescu, *Originile şi evoluţia Serviciului sanitar militar şi a spitalului militar „Regina Elisabeta" 1832—1932*, Bucureşti, 1932, p. 27.

pînă la sfîrşitul anului 1877 reiese din tabelul anterior [316].

Ospiciul de la Pantelimon a fost evacuat (bărbaţii la mănăstirea Cernica, iar femeile la Spitalul Ralet) şi cedat, după cum am mai amintit, pentru a servi îngrijirii răniţilor ruşi [317].

La 3/15 septembrie 1877 Epitropia Spitalului Brîncovenesc a comunicat că poate primi 40 ofiţeri şi 30 soldaţi [318]. Pînă la sfîrşitul anului 1877 au fost trataţi în acest spital 25 de ofiţeri şi 89 soldaţi români, 206 ofiţeri şi 46 soldaţi ruşi, 15 ofiţeri şi 3 soldaţi turci. În prima jumătate a anului 1878 au fost îngrijiţi în acelaşi spital 39 ofiţeri şi 109 soldaţi români, 280 ofiţeri şi 46 soldaţi ruşi, 44 ofiţeri şi 10 soldaţi turci [319].

Cifrele de mai sus, faţă de menţionata capacitate a unităţilor spitaliceşti civile din Bucureşti, par la prima vedere reduse, dar trebuie să se ia în considerare faptul că în aceste spitale erau îngrijiţi şi bolnavii proveniţi din cei aproximativ 180 000 locuitori ai capitalei. De exemplu, la Spitalul Brîncovenesc au fost trataţi în aceeaşi perioadă 2 674 de civili [320]. Ca atare efortul depus nu poate fi depreciat.

După cum reiese din amintirile doctorului Ludovic Fialla, la Filantropia, unde fuseseră special construite în grădină 3 barăci cu o capacitate totală de 90 paturi, chiar şi unica „divizie medicală" (boli interne) se apucase de chirurgie încît „tot personalul medical şi-a pus toate silinţele posibile pentru a corespunde greutăţilor", mulţi din

---

[316] Cifrele pentru Spitalul Filantropia sînt luate din adresa informativă a Eforiei Spitalelor Civile către Ministerul Afacerilor Străine la 29 dec. 1877 (st.v.): *Războiul de independenţă*, vol. VIII, doc. 650; pentru celelalte spitale, vezi G. Pintilie, *Ştiri contemporane din ţară despre serviciul sanitar în războiul din 1877—1878*, Cluj, 1935, p. 19 (cifra de 2 749 bolnavi trataţi la Filantropia este foarte mare şi eronată cu atît mai mult cu cît cele corespunzătoare numărului de paturi şi a zilelor de tratament sînt foarte apropiate celor date în documentul sus-amintit).

[317] Al. G. Gălăşescu, *Eforia spitalelor civile din Bucureşti*, Bucureşti, 1900, p. 645.

[318] *Războiul de independenţă*, vol. VI, doc. 78.

[319] V. Gomoiu şi V. Plătăreanu, *op. cit.*, p. 133.

[320] *Ibidem.*

tinerii studenţi cazînd pînă la urmă bolnavi [321]. Conform relatărilor ziarului „Românul", medicii „încep pansamentele şi operaţiile pe la 6 sau 7 ore dimineaţa şi abia le termină la 10—11 ore" [322]. Pe lîngă doctorul Fialla, care făcea un fel de navetă între Bucureşti şi Turnu Măgurele, unde lucra benevol la „Ospiciul Independenţei", la Filantropia au mai operat doctorii Măldărescu, Bălan, Chernbach şi Acktoedt [323]. La Spitalul Brîncovenesc au depus o susţinută activitate dr. J. Patzel şi W. Kremnitz împreună cu medicii interni Macovei şi Livezeanu [324], la Colentina dr. N. Kalinderu, la Colţea dr. Vlădescu, iar la Spitalul de copii dr. D. Sergiu [325]. Un număr mare de răniţi a mai fost îngrijit, după cum am mai amintit, în spitalul Crucii Roşii de la Mavrogheni. În sfîrşit au fost ridicate în acelaşi scop pavilioane speciale la Cotroceni, unde operau doctorii Stoicescu, Constantiniu, Bruberger, Vahl şi Steiner [326], cît şi două barăci la „Azilul Elena Doamna" [327]. Întreaga reţea se afla sub controlul doctorului Marcovici, inspector general al spitalelor din capitală [328].

În afara acestor unităţi spitaliceşti civile şi a Spitalului Militar Central, au mai fost adaptate îngrijirii răniţilor o parte din cazărmile oraşului Bucureşti [329], ca Malmaison, Şcoala Militară ş. a. [330].

Pe lîngă abnegaţia de care a dat dovadă întregul corp medical al oraşului Bucureşti, de-a lungul războiului de independenţă, merită de relevat modul în care multe femei casnice au răspuns chemării Crucii Roşii şi au lucrat voluntar în diferitele spitale [331]. Din presa timpului reiese de

---

[321] Dr. Ludovic Fialla, *Resbelul româno-ruso-turc al anului 1877 şi rolul societăţii „Crucea Roşie" în timp de pace şi resbel*, Bucureşti, 1892, p. 55—56.

[322] „Românul", 8 septembrie (st.v.) 1877.

[323] Ibidem.

[324] V. Gomoiu şi V. Plătăreanu, *op. cit.*, p. 132.

[325] Al. Gh. Găleşescu, *op. cit.*, p. 605, 769, 777.

[326] „Românul", 22 dec. (st. v.) 1877.

[327] „România liberă", 18 sept. (st.v.) 1877, nr. 103.

[328] N. Pîrvulescu, *op. cit.*,, p. 40.

[329] *Ibidem.*

[330] „Românul", 25—27 şi 28—29 dec. (st.v.) 1877.

[331] Vezi dr. L. Fialla, *op. cit.*, p. 42 şi următoarele; de asemenea vezi relatările din ziarul „Românul" în lunile sept. şi dec. 1877.

asemenea că unii cetăţeni ai capitalei au luat pentru îngrijire în propriile lor case un număr mai mare sau mai mic de răniţi, după posibilităţile fiecăruia.

Conform unui anunţ din ziarul „Românul", Constantin Lecca, cu domiciliul în strada Stelei nr. 4, a ceruţ la 2 septembrie 1877 (st. v.), să i se trimită 2 răniţi pe care îi va supune tratamentului doctorului Petrini [332]. Cîteva zile mai tîrziu, acelaşi ziar publica o solicitare asemănătoare din partea familiei Oppler care se angaja să îngrijească 10 militari cu concursul doctorului Varlam [333]. Cunoscutul scriitor, Bogdan Petriceicu Haşdeu, a pus de asemenea la dispoziţie o cameră pentru doi răniţi [334]. La domiciliul prefectului poliţiei capitalei, Radu Mihai, a fost îngrijit soldatul Constantin Panait din regimentul 8 linie [335]. În sfîrşit, casa familiei Costa-Foru, din strada Craiovei (ulterior Calea Rahovei), a adăpostit spitalul englez, cu o capacitate de 30 paturi, sub supravegherea doctorilor Mawer şi Samson [336], iar la Buftea, prinţul Alexandru B. Ştirbei a pus la dispoziţie, pentru îngrijirea răniţilor, 30 de paturi, într-una din clădirile domeniului său [337].

Lunile de toamnă ale anului 1877 au înregistrat în paralel momente de vîrf ale fluxului de donaţii în bani şi obiecte din partea populaţiei capitalei în vederea ajutorării răniţilor. Pe listele de subscripţie ale Crucii Roşii şi ale Ospiciului Independenţei, publicate zilnic de „Românul"

---

[332] „Românul", 3 sept. (st.v.) 1877.

[333] Ibidem, 16 sept. (st.v.) 1877; de asemenea „România liberă" 4 nov. (st.v.) 1877, nr. 142.

[334] „România liberă", 19 oct. (st.v.) 1877, nr. 129.

[335] „Românul", 2 dec. (st.v.) 1877.

[336] Ibidem, 31 dec. (st.v.) 1877; de asemenea „România liberă", 25 oct. (st.v.) 1877, nr. 134; vezi şi Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 107, P.R.O.F.O., 78/2 610, f. 11: Personalul medical englez sosise în urma cererii adresate la 17 septembrie 1877, secretarului de stat de la Foreign Office de către consulul Marii Britanii la Bucureşti. La 8 octombrie 1877 acelaşi consul anunţase la Londra sosirea în capitală a trei chirurgi englezi cît şi a unui agent al Societăţii de Cruce Roşie din Anglia ce adusese cu sine 400 lăzi cu material sanitar şi medicamente: ibidem, f. 140—141. Vezi şi T. J. Hope, *op. cit.*, p. 294—314. Drept recompensă pentru ajutorul dat, tot personalul medical străin a fost ulterior decorat cu ordinul „Steaua României": vezi *Analele ordinelor române, 1877—1889.* Membrii străini, Bucureşti, 1890, p. 10.

[337] „Românul", 10 sept. (st.v.) 1877.

cît şi de alte ziare bucureştene, erau întîlnite instituţii şi firme, asociaţii profesionale, persoane particulare, muncitori, funcţionari, negustori, profesori, elevi de toate vîrstele, femei, cetăţeni ai capitalei din categorii sociale deosebite, cu o origine etnică diferită şi fără deosebire de cult.

Deşi veniturile lucrătorilor din diferitele întreprinderi erau foarte scăzute, după cum am mai amintit, mulţi dintre aceştia primind în medie 5 lei pe zi, pentru o muncă ce depăşea adesea 12 ore [338], muncitorimea bucureşteană a adus o deosebit de valoroasă contribuţie morală şi materială la sprijinirea armatei şi la îngrijirea răniţilor prin numeroase şi variate donaţii. Ca şi pe cîmpul de luptă, muncitorii, la locul de producţie, şi marea masă a ţărănimii au fost cei cărora le-au revenit marile sacrificii materiale şi jertfe în lupta pentru libertatea şi independenţa României.

„România liberă" cu data de 1 septembrie 1877 (st.v.) anunţa donaţia bănească a cismarilor din Bucureşti. Mai multe numere din „Monitorul Oficial", de la sfîrşitul lui septembrie şi începutul lunii următoare, au publicat listele de subscripţie ale muncitorilor tipografi şi cismari cît şi ale celor de la gara Filaret. Cu sume ce variau între 40 şi 6 lei au contribuit din modestul lor salariu tipografii, D. P. Jordan (40 lei), V. Nefzer, Spirescu, P., A. I. Stamate, R. Andreescu, M. Popazu, M. Grigoriu, Niţă Ionescu, Visarion Dedu, G. Teodorescu, Marin Constantinescu, Niţă Mateescu, culegători de litere. Cu sume între 10 şi 1 leu s-au înscris 10 lucrători de la presele mecanice şi 12 ucenici [339]. Pe lista de subscripţie a muncitorilor de la gara Filaret, sectorul tracţiune, figurează între alţii George Dăogărescu, Petre Ilie, George Petonici şi Pandele Ionescu care, în ciuda unor venituri minore, au oferit cîte 10 lei [340]. În „Românul" cu data de 13 septembrie (st. v.) este publicată contribuţia bănească a lucrătorilor de la fabrica de băuturi gazoase, iar „România liberă" din 8 noiembrie (st. v.) comunica numele unor donatori din rîndul muncitorilor feroviari (conducători de tren).

---

[338] Vezi subcapitolul *Oraşul şi locuitorii.*

[339] „Monitorul oficial", 27 sept./9 oct. 1877, nr. 217.

[340] Ibidem.

Tineretul studios al capitalei, alături de profesori, a răspuns cu mare entuziasm chemării lansată în presă, pentru strîngerea de fonduri necesare spitalelor cu răniţi. Conform unui anunţ din ziarul „România liberă", studenţii Facultăţii de litere din Bucureşti au constituit o societate pentru sprijinirea „Crucii Roşii". Numărul membrilor fondatori a fost de 70 [341]. Tot „România liberă" a făcut cunoscută la 17 septembrie (st. v.), iniţiativa elevilor clasei a IV-a de la gimnaziul „Matei Basarab", care au strîns pentru răniţi 31,50 lei [342], sumă ce s-a ridicat apoi, potrivit unei ştiri apărute peste o lună în „Românul", la 100,40 lei [343]. Prin directorul C. S. Stoicescu, elevii gimnaziului „Mihai Bravu" au donat „Ospiciului Independenţei" 277,35 lei [344]. Printre donatorii cunoscuţi din rîndul şcolarilor bucureşteni mai figurează cei de la Liceul Sf. Sava, între alţii, viitorul rector al Universităţii din Bucureşti, Toma Ionescu [345], cît şi micii şcolari din clasa a II-a a Şcolii primare de băieţi nr. 2 din sectorul 2 galben [346]. Profesoara M. Mihăiescu de la „Şcoala Centrală de Fete" a oferit 40 lei [347], iar I. Rîureanu, provizorul gimnaziului „Matei Basarab" a donat, pentru îngrijirea răniţilor, jumătate din salariul său pe două luni [348]. Totodată profesorii Aug. Laurian, A. Demetrescu, Z. Herescu, de la liceul Sf. Sava, Şt. Mihăilescu, de la Gimnaziul Gh. Lazăr şi I. Manoliu, de la „Şcoala centrală de Fete", au adresat la 2/14 septembrie, Ministerului Instrucţiunii Publice următoarea cerere: „Voind a veni şi noi cu micile noastre mijloace în ajutorarea fraţilor care se luptă pe pămîntul străin pentru neatîrnarea patriei române, vă rugăm respectuos, domnule ministru, să ordonaţi reţinerea pe cît timp va ţine resbelul, 10% din ono-

[341] „România liberă", 20 sept. (st.v.) 1877, nr. 104.

[342] Ibidem, 17 sept. (st.v.) 1877.

[343] „Românul", 19 oct. (st.v.) 1877.

[344] Ibidem, 17 nov. (st.v.) 1877.

[345] Clasa a VI-a cu 97,50 lei şi clasa a VII-a cu 130,75 lei: „România liberă", 27 sept. şi 2 oct. (st.v.) 1877, nr. 111 şi 115.

[346] Cf. scrisorii institutorului T. Petrescu adresată redacţiei ziarului „România liberă", 1 oct. (st.v.) 1877, nr. 114.

[347] Ibidem, 16 sept. (st.v.) 1877, nr. 101.

[348] Ibidem, 20 sept. (st.v.) 1877, nr. 105.

rariile noastre şi afectarea acestei sume trebuinţelor armatei noastre" [349].

Presa bucureşteană publica concomitent liste de subscripţie ale românilor aflaţi sub dominaţia monarhiei habsburgice. Astfel din ziarul „Românul" cu data de 21 august (st. v.), locuitorii capitalei au putut afla numele celor înscrişi pe listele de subscripţie încredinţate Nataliei Hurmuzaki din Bucovina cît şi Juditei Măcelaru, lui Manole Diamandi sau lui B. Popovici din Transilvania. Pe acestea figurau, între alţii, Victor Stîrcea, Alexandru Zotta, dr. Ştefan Herdely, Partenie Cosma, Miron Românul, Augustin Onciu. Conform anunţurilor din acelaşi ziar, la 9 şi 19 mai (st. v.), încă de pe atunci fuseseră alcătuite în Transilvania comitete pentru sprijinirea armatei române cu bani şi obiecte. La Sibiu luase fiinţă, în acest scop „Societatea femeilor române", condusă de Judita Măcelaru, Sabina Brote, Ana Hodoş, Ana Moga ş. a. La Haţeg se constituise un alt comitet sub preşedinţia lui B. Popovici, iar la Braşov unul asemănător din iniţiativa lui Manole Diamandi, care strînsese suma de 7 540 lei. Printre donatori figurau Aron Densuşianu, Nicolae şi Cristea Orghidan, Ion Lepădatu, Ştefan Poenaru, Dimitrie Cioflec. „Fraţii noştri de dincolo, puşi în dura necesitate de a-şi apăra cu arma averea şi existenţa, vocea caritătii vine şi reclamă de la umanitate ajutor şi alinare", se spunea în apelul lansat cu ocazia organizării comitetului din Braşov, tipărit apoi la loc de frunte în ziarul „Românul" din 19 mai (st. v.). Tot jurnalul lui C. A. Rosetti publicase la 16 mai (st. v.) următoarea declaraţie, subscrisă de 300 de români din Austria, apărută iniţial în ziarul „Osten" : „Salutăm cu frăţească cordialitate România liberă şi independentă. Urăm glorie şi izbîndă armelor sale. Trăiască România independentă."

Între timp în capitala României continuau donaţiile din partea diferitelor categorii de cetăţeni. Sergenţii de stradă ai oraşului Bucureşti au donat „Ospiciului Independenţei", la începutul lunii septembrie 1877, suma de 2 000 lei, în timp ce corpul ofiţerilor legiunii III din garda civică se angajase să verse lunar, aceleiaşi instituţii, cîte

[349] *Războiul de independenţă*, vol. VI, nr. 47.

o sumă de bani, prima tranşă ridicîndu-se la 224 lei proveniţi din cotizaţii, sumă la care s-au mai adăugat 810,85 lei, contribuţii voluntare. Pe lista ofiţerilor din garda civică figurau Gr. P. Serurie, Gr. C. Manu, Niţă Stere, A. I. Brătescu, G. Dem. Teodorescu, C. A. Dimitrescu, G. şi I. Fronescu, N. şi I. Christescu, Ed. Coni, Alecu Bengescu, Radu Galeteanu, Ghiţă Dincă ş. a. [350]. Din iniţiativa Sofiei Poenaru-Bordea, avînd alături pe Josefina Protopopescu-Pache, Eliza Sutzo, Maria Ferichidi, Elena Eliad şi pe Lucia Opran, s-au strîns 1 404,10 lei, ce au fost apoi trimişi împreună cu o scrisoare Mariei Rosetti, conducătoarea „Ospiciului Independenţei" [351]. Conform unor anunţuri apărute în ziarul „România liberă", moştenitorii scriitorului I. Heliade Rădulescu au trimis aceleiaşi instituţii 200 lei, iar Crucii Roşii 300 lei [352]. Bancherul Adolf Weinberger a oferit în acelaşi scop 1 000 lei [353]. Tot pentru îngrijirea răniţilor proprietarii şi redactorii „României libere" se angajaseră să doneze sumele obţinute din vînzarea diferitelor suplimente ale numitului ziar. Conform anunţului apărut la 13/25 septembrie, ei vărsaseră deja „Ospiciului Independenţei" 115 lei, ce reprezentau încasările provenite din vînzarea numai în Bucureşti a suplimentului „României libere" din ziua de duminică 10/22 septembrie. Dintr-un anunţ apărut în acelaşi ziar, reiese că, în cursul lunii octombrie, funcţionarii căii ferate Bucureşti—Giurgiu au strîns în folosul răniţilor 610,40 lei, iar cei aparţinînd circumscripţiei II de ingineri, 211 lei [354]. Ca şi în lunile precedente negustorimea bucureşteană a contribuit de asemenea cu sume diferite. „Românul" din 3—4 octombrie (st.v.) anunţa de exemplu că „Asociaţiunea comercianţilor din suburbia Sf. Gheorghe-vechi" a dat a treia contribuţie lunară în valoare de 313 lei. Pe lista nr. 16 încredinţată lui Ruse Rusescu, negustor în Calea Moşilor nr. 5, figurau printre alţii: Ion Rusescu şi Ion

[350] „Românul", 8 oct. (st.v.) 1877.

[351] Ibidem, 8 sept. (st.v.) 1877.

[352] „România liberă", 20 oct. (st.v.) 1877, nr. 130.

[353] Ibidem, 14 oct. (st.v.) 1877, nr. 125.

[354] Ibidem, 25 oct. (st.v.) 1877, nr. 134.

Penopol cu cîte 20 lei, Mitică I. Pop, Petrache Ionescu, Anton Alexandru, Matache Ionescu, Ion Penovici, Tudorache Ştefan, Apostol Constantinescu, George Georgescu, Ion Minculescu ş. a. cu cîte 10 lei [355]. La toate acestea se adaugă listele de subscripţie deschise de primăria capitalei la oficiile de stare civilă şi „percepţiunile de culori", consiliul comunal oferind la rîndul său, „din casa oraşului suma de 5 000 lei" [356]. Sume importante de bani au fost totodată oferite de membrii coloniei franceze din Bucureşti [357], care au cerut în acelaşi scop şi sprijinul ducelui de Nemour, preşedintele Societăţii de ajutorare a răniţilor din Franţa [358].

Toate cele de mai sus constituie doar exemple ale sprijinului acordat de populaţia bucureşteană „Ospiciului Independenţei" şi „Crucii Roşii", o prezentare exhaustivă fiind imposibilă în cadrul economiei prezentei încercări monografice, datorită amplorii contribuţiei materiale a locuitorilor capitalei la îngrijirea răniţilor căzuţi pe cîmpul de luptă.

Pe întreaga ţară, oraşul Bucureşti ocupînd principalul loc, după cum reiese din totalitatea listelor de subscripţie publicate de ziarul „Românul", donaţiile pentru „Ospiciul Independenţei", care la 25 august/6 septembrie 1877 se ridicaseră la suma de 34 142,75 lei, au atins la 31 decembrie 1877/12 ianuarie 1878 valoarea de 109 115,04 lei [359]. Cifrele intermediare între aceste două extreme, conform tabelului de mai jos [360], reflectă ritmul desfăşurării întregii acţiuni cît şi evoluţia mentalităţii colective în funcţie de desfăşurarea evenimentelor militare.

După cum se poate observa, rata maximă de creştere a fost înregistrată după cucerirea redutei Griviţa 1, la 30 august/11 septembrie, moment ce reprezintă prima mare bătălie la care a participat armata română şi totodată lupta cu cele mai grele pierderi în morţi şi răniţi. Către

---

[355] „Românul", 3—4 oct. (st.v.) 1877.
[356] „Monitorul Primăriei Bucureşti", 19 sept. (st.v.) 1877.
[357] Ibidem, 25 aug. (st.v.) 1877; „România liberă", 30 dec. (st.v.) 1877, nr. 185.
[358] „Românul", 2 oct. (st.v.) 1877.
[359] Ibidem, 25 aug. şi 31 dec. (st.v.) 1877.
[360] După anunţurile din ziarul „Românul" din sept.—dec. 1877.

sfîrşitul anului 1877, ritmul donaţiilor a scăzut simţitor. Era perioada cînd războiul fusese practic cîştigat, cînd o parte din unităţile militare româneşti fuseseră retrase de pe teatrul de operaţii pentru a escorta la Bucureşti convoaiele cu mii de prizonieri turci, în urma

Dată calendaristică stil vechi			Totalul depunerilor de la începutul acţiunii	
25	august	1877	34 142,75	lei
27	,,	,,	35 342,50	,,
1	septembrie	,,	38 575,70	,,
3	,,	,,	40 529,25	,,
8	,,	,,	49 345,70	,,
11	,,	,,	51 222,90	,,
17	,,	,,	53 613,85	,,
18	,,	,,	54 430,30	,,
21	,,	,,	60 623,30	,,
23	,,	,,	63 684,00	,,
26	,,	,,	66 184,50	,,
3	octombrie	,,	73 055,05	,,
6	,,	,,	76 524,05	,,
8	,,	,,	81 272,35	,,
13	,,	,,	82 627,10	,,
19	,,	,,	87 083,75	,,
23	,,	,,	89 751,30	,,
28	,,	,,	91 088,62	,,
2	noiembrie	,,	93 665,80	,,
5	,,	,,	96 161,30	,,
10	,,	,,	97 191,30	,,
14	,,	,,	98 741,80	,,
18	,,	,,	100 369,90	,,
4	decembrie	,,	107 806,92	,,
24	,,	,,	108 235,04	,,
31	,,	,,	109 115,04	,,

căderii Plevnei. Pentru o justă apreciere a donaţiilor chiar şi a celor modeste trebuie să se ţină seama şi de valoarea din acea vreme a monedei: 20 lei = 20 franci aur (un napoleon). În afara contribuţiei în bani lichizi, populaţia bucureşteană a venit de asemenea în sprijinul răniţilor cu multiple şi variate donaţii în obiecte: vată, pansamente, medicamente, cearceafuri, îmbrăcăminte, ţi-

gări[361]. În sfîrşit, în capitală au avut loc diferite spectacole şi alte manifestări culturale în folosul „Ospiciului Independenţei" şi al Crucii Roşii", cu o largă participare a publicului.

În urma serbării ce a avut loc la 14/26 august 1877, „Bukarester Turnverein", asociaţie sportivă a comunităţii săseşti din capitală, a trimis Mariei Rosetti suma de 2 318,95 lei[362]. În seara de 7/19 septembrie, a avut loc, în sala Teatrului Naţional, tragerea „Marii Loterii a Ospiciului Independenţei" pentru care Maria Rosetti şi celelalte membre ale comitetului de organizare strînseseră, în urma unei activităţi neobosite, o mulţime de obiecte dintre cele mai variate : bijuterii, tablouri, cărţi, băuturi, sticle cu parfum, statuete, covoare etc.[363]. Tragerea la sorţi a biletelor, conform anunţurilor din presă, a fost precedată de un spectacol avînd în program „Muzică şi declamaţiuni", cît şi comedia în două acte a lui Pascaly *Păcatele bărbaţilor*[364]. La sfîrşitul aceleiaşi luni a avut loc o reprezentaţie de gală la „circul de iarnă", cu concursul violonistului Ludovic Wiest, „Strauss-ul Bucureştiului", potrivit aprecierii unui corespondent de presă străin[365], cît şi a companiei de teatru I. D. Ionescu, avînd drept cap de afiş, pe cîntăreaţa franceză Fanelly[366]. Această trupă era pe atunci, renumită cu spectacolele pe care le dădea în mod obişnuit la „Union Suisse" de pe strada Cîmpineanu[367], teatru de vară cunoscut bucureşteanului de rînd mai mult sub numele de „Grădina Union". În timpuri normale, mesele erau aşezate pînă aproape de trotuarul străzii, mulţi doritori de şansonete rămînînd totuşi destul de des fără loc[368]. De la începerea războiului puteau fi văzuţi la „Union" nenumăraţi ofiţeri ruşi, veniţi în permisie la Bucureşti, petrecîndu-şi timpul

[361] Conform listelor publicate mai ales de ziarul „Românul".
[362] „Românul", 8 sept. (st.v.) 1877.
[363] Cf. listelor publicate în luna august 1877 de ziarul „Românul".
[364] „Românul", 4 sept. (st.v.) 1877.
[365] Fr. Kohn — Abrest, *op. cit.*, p. 192.
[366] „Românul", 25 sept. (st.v.) 1877.
[367] Vezi C. Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. I, p. 206.
[368] *Ibidem.*

liber la apreciatele reprezentaţii ale trupei lui I. D. Ionescu[369].

În lunile ce au urmat, artişti profesionişti şi amatori au continuat seria de spectacole ocazionale pentru a veni pe această cale în sprijinul celor suferinzi. Astfel, conform anunţurilor din presă, a avut loc, în seara de 28 octombrie/ 9 noiembrie, o reprezentaţie de gală, organizată la Teatrul cel Mare de pe Calea Mogoşoaiei de către Alexandrina Gorceakov. În program figura, printre alţii, chiar organizatoarea cu o arie din opera lui Glinka, *Viaţa pentru ţar*. S-a mai cîntat actul III din *Traviata* de Verdi şi uvertura *Wilhelm Tell* de Rossini. Reprezentaţia a fost dată în folosul societăţilor de Cruce Roşie din România şi Rusia[370]. Ceva mai înainte, la începutul lui octombrie, asociaţia „Independenţa", formată din tineretul şcolar al capitalei, dăduse un spectacol în sala „Alcazar", realizînd o reţetă de 2 314,15 lei, sumă trimisă apoi Mariei Rosetti[371], iar la 4/16 noiembrie a avut loc un concert al elevelor institutului catolic „Sfînta Maria". Biletele şi programele fuseseră tipărite gratuit la întreprinderea „Carol Göbl"[372]. Artiştii amatori ai gărzii naţionale au dat la rîndul lor o reprezentaţie pentru „Crucea Roşie", ce s-a desfăşurat pe prima scenă a Bucureştiului în seara de 13/25 decembrie[373].

Un eveniment în viaţa artistică a capitalei l-a constituit premiera piesei *Oştenii noştri* de Fr. Damé şi Dem. C. Olănescu, ce a avut loc la Teatrul cel Mare în seara de 8/20 noiembrie 1877. Piesa era compusă din 6 tablouri şi un prolog, personajele alegorice „Dochia" şi „România" fiind interpretate de actriţele Eufrosina Popescu şi Maria Vasilescu[374].

Vizitînd oraşul Bucureşti în lunile septembrie—octombrie, profesorul italian Bonifacio a căutat să dea

---

[369] *Ibidem.*

[370] „Românul", 23 şi 26 oct. (st.v.) 1877.

[371] Ibidem, 22—23 nov. (st.v.) 1877.

[372] Ibidem, 25 şi 28 nov. (st.v.) 1877.

[373] Spectacolul a fost anunţat încă la 1/13 dec. 1877 de ziarul „Românul".

[374] „Românul", 8 nov. (st.v.) 1877; vezi şi C. Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. I, p. 212.

sprijinul său răniţilor români şi a ţinut în acest scop la Universitate două conferinţe, despre Alfieri şi despre Dante, încasările pe bilete fiind donate „Ospiciului Independenţei"[375]. Meritorie este şi iniţiativa elevilor de la gimnaziul „Matei Basarab" care au format un comitet pentru ajutorarea soldaţilor români răniţi în luptă şi au organizat, pentru strîngerea de fonduri, conferinţe cu bilete de intrare. Conform unui anunţ din ziarul „România liberă", N. D. Culcer, elev al sus-numitului gimnaziu, a vorbit în ziua de duminică, 2 octombrie (st. v.), despre *Educaţie şi instrucţiune*[376].

Locuitorii oraşului Bucureşti cît şi unele instituţii din capitală nu s-au limitat doar la acţiunea de sprijinire a ostaşilor răniţi ci au făcut donaţii în bani în vederea cumpărării de arme şi cojoace pentru armată. Astfel, în şedinţa extraordinară din 26 septembrie/8 octombrie 1877, Consiliul Comunal „a aprobat de a se da din casa comunală lei 60 000 pentru compărarea a 1 000 de puşti Peabody necesare soldaţilor aflaţi în acţiune"[377]. Potrivit unui anunţ din „România liberă", corpul de avocaţi din capitală luase decizia, în prima parte a lunii septembrie, de „a dărui ţării 800 de Peabody" la propunerea lui C. Boerescu. În numitul ziar se aduceau totodată mulţumiri cetăţenilor „care stimulează subscripţiunile pentru arme"[378]. În acelaşi scop cît şi în vederea cumpărării de cojoace, „Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni" a oferit guvernului 100 000 lei[379]. Toate acestea nu fac decît să întregească imaginea modului în care populaţia Bucureştiului, alături de întreaga naţiune română, a

---

[375] Biletele au fost vîndute la sediul redacţiei „Românului" şi al „Ospiciului independenţei" din str. Doamnei nr. 14: „Românul", 16 sept. şi 16 oct. (st.v.) 1877.

[376] „România liberă", 1 oct. (st.v.) 1877, nr. 114.

[377] „Monitorul Primăriei Bucureşti", 6 oct. (st.v.) 1877, nr. 32; vezi şi „România liberă", 18 oct. (st.v.) 1877, nr. 128.

[378] Anunţul a fost reluat de „Românul", 16 sept. (st.v.) 1877.

[379] Ibidem, 4 nov. (st.v.) 1877. Sumele subscrise în vederea dotării şi echipării armatei nu sînt incluse în calculul din paginile precedente asupra evoluţiei opiniei publice, ce s-a bazat, potrivit datelor statistice avute la dispoziţie, doar pe donaţiile băneşti făcute în sprijinul îngrijirii răniţilor.

înțeles să susțină lupta armată pentru dobîndirea independenței țării.

*

Starea de spirit a populației Bucureștiului nu a evoluat însă linear. Entuziasmul și încrederea, deși au constituit continuu nota dominantă, nu au avut o pondere constantă în mentalitatea colectivă bucureșteană, caracterizată totodată de o nerăbdare progresivă în aflarea unor știri privitoare la noi succese ale armatei care, din motive obiective, întîrziau să sosească. „Situația armatelor de la Plevna rămîne aceeași ca și în zilele trecute, știrile de resbel din această parte vor deveni, pare-ne și mai rare" — scria „Românul" la 20 septembrie/2 octombrie 1877, comentînd amintitele hotărîri ale consiliului de război de la Gorni Studen, după marea bătălie a Plevnei din 30 august/11 septembrie [380]. „Este foarte greu a arăta adevărata situație acum pentru că toate mișcările de trupe sînt secrete"; „corespondenților li s-a interzis de a mai vizita pozițiunile de la Plevna", anunța același ziar cîteva zile mai tîrziu[381]. Au urmat apoi veștile cu privire la lupta din 7/19 octombrie cînd, cu toată bravura de care au dat din nou dovadă, apreciată la fața locului, între alții, și de maiorul german von Lignitz[382], trupele române nu au reușit să cucerească reduta Griviția 2. După cum se știe, în urma acestui eșec au fost înlocuiți, de la comanda diviziei IV, generalul Al. Anghelescu și locotenent-colonelul G. Voinescu, „făcuți răspunzători nu atît de insucces cît de marile pierderi suferite"[383].

Veștile privind luptele din fața Griviței 2 au produs cu atît mai mult decepție, cu cît inițial se anunțase cucerirea

---

[380] Ibidem, 21 sept. (st.v.) 1877.

[381] Ibidem, 5 oct. (st.v.) 1877.

[382] Vezi general von Lignitz, *Aus drei Kriegen*, Berlin, 1904, p. 154—155; vezi și nenumăratele aprecieri ale presei străine publicate de „Românul" cu data de 13 și 14 octombrie 1877 (st.v.). În numărul din 13 octombrie, numitul ziar publică și cunoscuta telegramă a lui Garibaldi: „Descendenții vechilor noastre legiuni, românii, se luptă azi cu eroism pe țărmul Dunării pentru independența lor; îmi pare că este bine a se face să se audă aplaudarea din partea capitalei vechii lumi și a Italiei întregi, îndreptată valoroaselor noastre rude".

[383] General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 70.

redutei [384], apoi pierderile comunicate în presă au crescut de la o zi la alta. „Cu durere aflăm că informaţia ce a fost primită şi transmisă ieri de marele duce Nicolae şi cele ce ni s-au transmis nouă au fost în parte greşite", comunica „Românul" la 10/22 octombrie. „Avem uşor, *foarte uşor* 500, dar avem şi 52 cu răni grave; din ofiţeri avem răniţi 22 şi avem a deplînge două pierderi, a căpitanului Gănescu şi a locotenentului Dumitru Lemnea, amîndoi din regimentul al 7-lea", scria acelaşi ziar. Agenţia Havas transmitea cifra de 22 ofiţeri şi 621 soldaţi răniţi [385]. În zilele următoare în presă au apărut ştirile referitoare la înconjurarea completă a Plevnei: luptele de pe drumul Sofiei, între Gorni-Dubnic şi Teleş, capitularea trupelor lui Ismail Hakki paşa, în dreptul ultimei localităţi amintite, închiderea drumului Ohania-Plevna [386], apoi zile şi săptămîni întregi de tăcere. Prelungitul asediu al Plevnei avea treptat să obosească opinia publică bucureşteană. „Încep murmurele, iar încrederea în destoinicia militară a comandamentului rus slăbeşte" [387]. Traficul intens pe calea ferată, transporturile spre Dunăre ale unor noi unităţi militare ruse, circulaţia în direcţia inversă a trenurilor cu răniţi şi prizonieri, toate acestea îngreunaseră într-o măsură alarmantă aprovizionarea Bucureştiului cu combustibil, într-o perioadă cînd iarna bătea la uşă. Lipsa de lemne „pune capitala în cea mai serioasă şi chiar în cea mai gravă situaţiune", iar „lipsa cărbunilor, aducînd lipsa gazului, pune Bucureştii în pericol de a rămîne în cea mai deplină întunecime", anunţa „Românul" cu data de 19 octombrie (st.v.). Conform informaţiilor din acelaşi ziar, oraşul ar fi urmat să rămînă, în noaptea de 13/25—14/26 octombrie, în întuneric, dacă locţiitorul de primar, I. Procopie-Dimitrescu, însoţit de inginerul şef Cerchez, nu s-ar fi dus „la calea ferată şi n-ar fi izbutit

---

[384] N. Iorga, *op. cit.*, p. 142; vezi şi *Aus dem Leben...*, vol. III, p. 306.

[385] „Românul", 10—11 oct. (st.v.) 1877; generalul R. Rosetti apreciază pierderile la 964 morţi şi răniţi: vezi *op. cit.*, p. 142, nota 782.

[386] „Românul", 15, 19, 29 oct. (st.v.) 1877.

[387] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. I, p. 210.

să adune nişte brichete de cărbuni" [388]. Oraşul a rămas totuşi fără lumină în noaptea de 28 spre 29 octombrie (st.v.), începînd de la ora 9 seara [389]. Aceste lipsuri, la care s-au adăugat pierderile crescînde de vieţi omeneşti pe cîmpul de luptă, au influenţat starea de spirit a populaţiei bucureştene. „Românii, de la un capăt al ţării pînă la celălalt, aşteaptă atît dimineaţa cît şi seara cu inima palpitînd de groază să afle, care unul de unicul său fiu, care de tatăl său, care de frate, femeile de bărbaţii lor şi toată lumea suferă" — scria, încă de la 23 septembrie/5 octombrie, ziarul „Conservatorul".

Aprecierile acestei gazete de opoziţie sînt desigur exagerate deoarece „frica" şi cu atît mai puţin „groaza" nu constituiau caracteristica mentalului colectiv, dar teama cu care mulţi urmăreau listele morţilor, în acelaşi timp cu speranţa de a nu-şi găsi printre aceştia vreo rudă apropiată, sau durerea familiilor îndoliate nu pot fi negate ca elemente componente ale stării de spirit, într-o perioadă cînd războiul urma să se prelungească. În sfîrşit unele articole, ca acela amintit din oficiosul conservatorilor, nu puteau influenţa în bine opinia publică, după cum s-a putut constata din cele menţionate în paginile precedente, aceasta şi-a păstrat fermitatea. Seria contribuţiilor pentru armată, a donaţiilor pentru îngrijirea răniţilor, spectacolele în folosul „Crucii Roşii" şi al „Ospiciului Independenţei" constituie o dovadă concludentă.

Totuşi folosind neliniştea opiniei publice din timpul îndelungatului asediu al Plevnei opoziţia a încercat să compromită guvernul. „Bravii continuă să lupte vitejeşte dar cabinetul Brătianu nu se gîndeşte să pună capăt acestei drame sîngeroase; el stoarce ţara din toate părţile, toate resursele îi sînt încercate şi continuă a voi să jert-

---

[388] „Românul", 12 oct. (st.v.) 1877.

[389] Ibidem, 1 nov. (st.v.) 1877. La 8/20 octombrie 1877, societatea „Bucarest Gaz Works" a cerut Ministerului de Externe să obţină din partea autorităţilor militare ruse vagoane pentru transportul cărbunilor deoarece capitala era ameninţată să rămînă fără lumină: *Războiul de independenţă*, vol. VI, doc. 1 171. Situaţia a continuat să rămînă critică de-a lungul următoarelor luni, odată ce Ministerul de Externe face noi asemenea demersuri în zilele de 7/19 şi 17/29 decembrie 1877: *ibidem*, vol. VIII, doc. 169 şi 399.

fească pe cel din urmă soldat, să cheltuiască cel din urmă ban al ţării", scria ziarul „Pressa" oficiosul partidului liberal moderat a lui Vasile Boerescu, încă la 17/29 septembrie, adică la zece zile după primul eşec al trupelor române din faţa redutei Griviţa 2, soldat cu mari pierderi de vieţi omeneşti. „Stăruim a susţine că onoarea armelor române este salvată, că prestigiul armatei noastre este tot atît de urcat ca în timpul luptelor de la Călugăreni, cînd vitejia strămoşească înălţase demnitatea oşteanului român", scria acelaşi ziar cu o săptămînă mai înainte conchizînd că „o pace doar poate să vie căci sîngele destul a curs" [390]. Atacurile conservatorilor au mers pînă acolo încît ziarul „Timpul" a cerut, în numărul său din 22 septembrie (st.v.), darea în judecată a guvernului pentru faptul de a fi trimis armata română la Plevna. Erau articole scrise din interese strîmte de partid, fără audienţă în rîndul maselor [391], peste care însă ancheta istoriografică nu poate trece în cazul unei reconstituiri a atmosferei bucureştene.

Soluţia încheierii păcii înainte ca aceasta să fi fost cerută de către Poartă şi mai ales înainte de căderea Plevnei, după cum cerea ziarul „Pressa", nu avea nici o logică, nici un sens. Un asemenea curent de opinie, conform celor menţionate deja, era practic inexistent. Se manifesta însă o anumită decepţie faţă de modul cum erau conduse operaţiunile militare [392].

Neliniştea opiniei publice constatată şi de consulul Franţei Fred Debains, acesta avînd însă o imagine trunchiată a realităţii datorită acordării unui prioritar credit jurnalelor de opoziţie [393], constituia însă o realitate, ce nu s-a manifestat însă printr-o stare de spirit capitulardă, ci printr-o creştere a nervozităţii, a nerăbdării în aştep-

---

[390] „Pressa", 10 sept. (st.v.) 1877, nr. 184.

[391] Pînă şi Debains, care nu a adoptat de-a lungul războiului o atitudine favorabilă intereselor româneşti, a fost nevoit pînă la urmă să recunoască aceasta: cf. raportului către Decazes din 23 nov. 1877: Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 21, M.A.E. Fr., C.P.C., Turquie—Bucarest, vol. 42, f. 374.

[392] Ibidem, f. 321—324: Debains către Decazes, 23 oct. 1877.

[393] Ibidem.

tarea mult doritei veşti a căderii Plevnei [394]. Faptul este dealtfel confirmat şi de consulul Austro-Ungariei la Bucureşti, care constata aceasta într-un raport din 6 noiembrie, după ce sosise în capitala României ştirea victoriei trupelor aliate de la Gorni-Dubnic [395], punctul cel mai întărit, la sud-vest de Plevna. Ca atare succesul armatei române de la Rahova, din zilele de 7/19—9/21 noiembrie, nu putea decît să întărească cele recunoscute încă la 25 octombrie/7 noiembrie de către Zwiedinek, cu atît mai mult cu cît rapoartele numitului consul austriac erau redactate de pe o poziţie cu totul nefavorabilă cauzei româneşti, pe care acesta în calitate de reprezentant al diplomaţiei de la Ballplatz o adoptase odată cu redeschiderea problemei orientale.

„Drapelul român, pentru a doua oară de la Mihai, fîlfîie pe zidurile Rahovei", anunţa cu satisfacţie „Românul" cu data de 9—10 noiembrie (st.v.), dînd în continuare detalii asupra desfăşurării luptei. Evenimentul a avut loc o săptămînă înainte de redeschiderea la Bucureşti a Parlamentului.

„Mesajul tronului", citit de către premierul Brătianu la 5/17 noiembrie 1877 în faţa celor două adunări legiuitoare, a fost destul de sibilic în privinţa modului în care se luase decizia „trecerii Dunării", limitîndu-se a susţine că „luptele sîngeroase de la Plevna făcuseră din acest punct cheia operaţiunilor de la Dunăre" încît „acolo la locul de pericol, instinctul de conservare ne impunea datoria ca să alergăm" [396]. „Mesajul" n-a făcut nici o referire asupra condiţiilor colaborării militare româno-ruse, guvernul evitînd să deschidă o dezbatere pe marginea faptului că între România şi Rusia nu exista nici un tratat de alianţă care să fi prevăzut drepturile şi datoriile fiecărei părţi.

Sub influenţa evenimentelor de pe cîmpul de luptă cît şi sub presiunea maselor populare, care, după cum am demonstrat, au susţinut continuu decizia „trecerii Dunării",

---

[394] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 212.

[395] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 46/1877, f. 53: Zwiedinek către Andrassy, 6 nov. 1877.

[396] „Monitorul oficial", 15/27 nov. 1877, nr. 256.

opoziţia n-a mai cerut rechemarea în ţară a armatei sau încheierea imediată a păcii [397]. Guvernul a fost în schimb acuzat de a nu fi consultat adunările legiuitoare, înainte de a fi luat hotărîrea trimiterii peste Dunăre a armatei române, şi de a nu fi statuat într-un tratat cu Rusia drepturile legitime ce reveneau României odată cu intrarea ei în acţiune [398].

Din motivele obiective menţionate [399], factorii de răspundere din capitala României nu au avut, în vîltoarea evenimentelor din vara anului 1877, o altă soluţie şi cu atît mai mult nu au putut întîrzia luarea unei decizii stringente şi rapide prin prelungite dezbateri parlamentare. Pe de altă parte, chiar dacă un tratat ar fi fost încheiat, avantajele pe care acesta le-ar fi putut prezenta ar fi rămas totuşi sub semnul întrebării din moment ce diplomaţia Petersburgului a avut unele rezerve faţă de convenţia din 4/16 aprilie 1877, fapt cunoscut de către conducătorii politicii externe a ţării încă de la prima întrevedere a domnitorului cu cancelarul Gorceakov [400]. A existat însă continuu speranţa că în urma cooperării dintre armata română şi rusă se va modifica poziţia iniţială a guvernanţilor ţarişti. În sfîrşit, cercurile diplomatice de la Bucureşti cunoşteau atitudinea rece, dacă nu ostilă, cu care guvernele marilor puteri primiseră declaraţia de independenţă a României [401], încît nu a existat decît soluţia ca „neatîrnarea" să fie cucerită, ca atare să fie impusă nu numai Porţii, ci şi Europei, printr-o victorie decisivă a armatei române pe cîmpul de luptă.

Mihail Kogălniceanu, în calitatea sa oficială de ministru de externe, nu putea să facă asemenea mărturisiri în răspunsul dat opoziţiei, cu ocazia amintitelor dezbateri parlamentare. Ca atare, el s-a limitat a susţine că doar cursul ostilităţilor din sudul Dunării, cu perspectiva

---

[397] Vezi dezbaterile Camerei Deputaţilor şi ale Senatului publicate în „Monitorul oficial", 15/27 nov.—27 nov./9 dec. 1877.

[398] Ibidem.

[399] Vezi subcapitolul *Fapte şi opinii premergătoare campaniei din sudul Dunării*.

[400] Vezi N. Iorga, *op. cit.*, p. 115.

[401] *Ibidem*, p. 148. Brătianu mai spera chiar şi în primele zile ale lui martie 1877: Vezi *Aus dem Leben...*, vol. IV, p. 1.

retragerii trupelor ruse şi a transformării teritoriului României în teatru de operaţii, a obligat guvernul de la Bucureşti să recurgă la decizia trimiterii imediate a armatei române în faţa Plevnei [402].

Principalele luări de cuvînt în cele două adunări legislative au dovedit că interesele ţării au primat pînă la urmă în faţa celor strîmte de partid. „Respingînd adresa printr-un vot ostil guvernului, efectele asupra armatei şi asupra străinătăţii ar fi din cele mai dezastruoase; ştiu că sînt nemulţumiri şi legitime; ne vom răfui socotelile după război; pentru moment: unire, concordie, sacrificiu, în acest sens vom învinge", a declarat, în şedinţa Camerei din 23 noiembrie/5 decembrie 1877, deputatul G. Misail [403]. La Senat Vasile Boerescu, în numele liberalilor moderaţi (centru dreapta) şi al conservatorilor, a subliniat că „este o procedare de bun român" de a suspenda orice discuţie politică externă care „ar aduce diversiuni şi slăbiciuni interioare prea fatale în circumstanţele de faţă" [404]. Comentarea unor asemenea declaraţii, credem, că nu mai este necesară. În sfîrşit, fostul ministru de externe, N. Ionescu, înlocuit din cabinetul Brătianu înainte de semnarea convenţiei româno-ruse, şi-a încheiat discursul din Camera Deputaţilor cu cuvintele: „O repet dară, nimeni n-are cuget ca să recheme oştirea română de sub întăriturile Plevnei şi aceasta cu atît mai mult cu cît mesajul domnesc ne exprimă speranţa că, Plevna căzută, voim să vedem fericita întoarcere a păcii şi recunoaşterea independenţei României" [405]. După cinci zile de la această declaraţie, făcută în Parlamentul de la Bucureşti, trupele româno-ruse aveau să intre victorioase în Plevna.

★

Primele ştiri neconfirmate cu privire la capitularea armatei lui Osman paşa, începuseră să circule la Bucureşti în după-amiaza zilei de 28 noiembrie/10 decembrie, pe la ora 3. La 6 seara a sosit o telegramă Havas care confirma

---

[402] „Monitorul oficial", 24 nov./6 dec. 1877, nr. 263, p. 6 588—6 589.
[403] Ibidem, p. 6 586.
[404] „Pressa", 30 nov. (st.v.) 1877, nr. 248.
[405] „Monitorul oficial", 24 nov./6 dec. 1877, nr. 263, p. 6 587.

căderea Plevnei. Peste încă o oră au urmat alte ştiri cu amănunte [406]. Potrivit relatării ziarului „Românul", „ştirea despre luarea Plevnei a fost un şipot de baterie electrică: bucuria nu se putea exprima; pe trotuare, pe strade, prin cafenele, numeroase grupe întrebau despre amănunte; ştirea se confirmă în fine; drapele sînt scoase şi lumînări încep îndată a ilumina ferestrele; apoi o manifestare cu drapele şi torţe; stradele sînt pline de lume; hotelul Hugues, Clubul Junimii, Hotelul Oteteleşeanu şi cel de la Bulevard, Clubul Török sînt iluminate" [407]. Cu muzica gărzii naţionale în frunte, o mare masă de cetăţeni ai capitalei, purtînd steaguri tricolore şi torţe, şi-a manifestat bucuria în faţa statuii lui Mihai Vitezul, a casei primului ministru român, apoi la domiciliul lui C.A. Rosetti [408]. Acesta din urmă, mulţumind celor de faţă a rostit celebrele cuvinte pe care reacţiunea nu i le-a iertat niciodată: „am luat Plevna externă, e adevărat, acum încă ne mai rămîne ca să luăm Plevna internă" [409].

Din Strada Doamnei, convoiul de demonstranţi a trecut apoi pe Calea Mogoşoaiei manifestînd în faţa consulatului rus. Cancelarul Gorceakov a ieşit în balcon, iar un general, care îl însoţea, a rostit cîteva urări în limba franceză [410]. Străzile centrale ale oraşului au rămas pline de lume, ce comenta evenimentul căderii Plevnei, pînă noaptea tîrziu [411].

A doua zi a fost sărbătoare la Bucureşti. Cursurile şcolare au fost suspendate, străzile erau pavoazate cu drapelele României şi Rusiei, „bucuria se vedea pe feţele tuturor" cetăţenilor [412], pe cînd ziarele publicau lungi relatări asupra luptelor ce au avut loc şi despre noile acte de bravură ale ostaşilor români [413].

---

[406] Cf. „Românul", 30 nov. (st.v.) 1877.
[407] Ibidem.
[408] Ibidem.
[409] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. I, p. 213.
[410] „Românul", 30 nov. (st.v.) 1877.
[411] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. I, p. 213.
[412] „Românul", 30 nov. (st.v.) 1877.
[413] Ibidem, 1 dec. (st.v.) 1877, ca şi ziarele „România liberă", „Pressa", „Curierul Bucureşcilor" din aceeaşi zi.

5. Bucureștiul la sfîrșitul anului 1877

Surprinzătoarea rezistență a armatei lui Osman pașa, timp de patru luni, schimbase, după cum observă în mod îndreptățit istoricul A.J.P. Taylor, deznodămîntul războiului. Ofensiva fulgerătoare a armatei ruse, peste Balcani către Constantinopol, a fost oprită pînă la finele anului 1877, dînd astfel posibilitata lordului Beaconsfield, șeful cabinetului de la Londra, să pregătească opinia publică britanică, inițial îndreptată contra Imperiului otoman datorită crudelor represiuni din Bulgaria, pentru un război în sprijinul Imperiului otoman, în cazul în care trupele țarului ar fi încercat să ajungă la strîmtori [414]. După prelungita bătălie a Plevnei, o eventuală prezență a armatei țariste la Constantinopol nu mai era posibilă. Principalele mari puteri, cu interese contrare celor ale Rusiei, au avut timp să se înțeleagă și să oblige pînă la urmă Petersburgul, prin amenințări de război, să renunțe la unele din obiectivele sale, viitorul tratat de pace urmînd, după cum se știe, să fie cenzurat de un congres al marilor puteri.

Căderea Plevnei a însemnat pînă la urmă sfîrșitul teoretic al războiului, chiar dacă acesta a mai durat o lună de zile. Nimeni nu se mai îndoia de o foarte apropiată capitulare a Imperiului otoman. Țarul Alexandru a părăsit liniștit teatrul de operații, reîntorcîndu-se la Petersburg, după cum și prințul Carol I avea să revină la București.

În capitala României, unde la începutul lui decembrie 1877 se găseau nu numai conducătorii politicii externe a țării, dar și cei ai diplomației țariste, problema viitoarelor condiții de pace începuse să iasă din sfera unor discuții de natură academică.

Încă înainte de capitularea lui Osman pașa, aceasta fiind totuși considerată drept foarte apropiată deoarece orice posibilitate de aprovizionare a Plevnei fusese întreruptă, consilierul Nelidov, șeful cancelariei diplomatice a coman-

---

[414] Vezi A.J.P. Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe, 1848—1918*, Oxford, 1954, p. 254.

dantului suprem al armatei ruse în Balcani, și contele Ignatiev, fostul ambasador al Rusiei la Constantinopol, persoană influentă în conducerea afacerilor străine ale imperiului țarist, și-au făcut apariția la București. Conform anunțului apărut în ziare, cei doi diplomați ar fi venit în capitala României pentru a-și petrece cîteva zile de concediu. Primul ar fi dorit să se recreeze puțin după luni întregi petrecute în zona teatrului de operații. Al doilea, în drum spre marele cartier al țarului, s-ar fi oprit în București datorită unui scurt concediu medical [415]. Aceasta era versiunea oficială. Consulul Austro-Ungariei din capitala României era însă de părere, după cum reiese dintr-un raport trimis ministrului de externe al monarhiei habsburgice, că cei doi cunoscuți diplomați ai țarului veniseră să se consulte cu prințul Gorceakov, în legătură cu condițiile de pace ce ar fi urmat să fie puse, într-un viitor apropiat, Turciei [416].

Cancelarul, care inițial frecventase unele saloane ale „protipendadei" bucureștene sau, după cum povestea corespondentul Kohn-Abrest, chiar și grădinile de vară [417], se retrăsese aproape cu totul din viața mondenă a orașului. În cadrul diplomației țariste triumfase deocamdată linia dură, al cărei exponent era contele Ignatiev, cu o mare influență asupra lui Alexandru al II-lea, încît cancelarul, aflat la București împreună cu consilierul său, baronul Jomini, ajunsese să fie pus, într-o anumită măsură, pe linie moartă de către cei doi diplomați de la marele cartier al țarului unde se luau principalele decizii politice. Acest lucru indispusese pe bătrînul Gorceakov, încît ajunsese să ducă o viață retrasă la reședința sa din sediul agenției diplomatice ruse de pe Calea Mogoșoaiei din București [418]. El rămăsese totuși cancelarul Rusiei încît, odată cu punerea în discuție a viitoarelor condiții de pace, contele

---

[415] „Românul", 21 nov. (st.v.) 1877.

[416] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 46/1877, f. 70: Zwiedinek către Andrassy, 3 dec. 1877.

[417] Fr. Kohn-Abrest, *op. cit.*, p. 191—197; vezi și C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. I, p. 206—207.

[418] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 46/1877, f. 70: Zwiedinek către Andrássy, 3 dec. 1878.

Ignatiev şi consilierul Nelidov, conducătorii de moment ai diplomaţiei ţariste, au venit la Bucureşti pentru a avea cu dînsul o serie de convorbiri confidenţiale.

După căderea Plevnei, preocuparea asupra condiţiilor negocierii în viitor a păcii devenise mai persistentă în cercurile diplomatice, atrăgînd însă după sine o vizibilă răcire a raporturilor dintre cei doi aliaţi. Opinia publică a putut observa aceasta cu ocazia trecerii ţarului prin Bucureşti, deşi fusese primit cu deosebit fast de către autorităţi şi cu ovaţii de populaţia bucureşteană prezentă în mare număr pe străzile prin care a trecut cortegiul împărătesc [419].

Conform programului anunţat de ziarul „Românul", s-a crezut că Alexandru al II-lea avea să petreacă trei zile în capitala României. Numitul jurnal a lui C. A. Rosetti anunţase chiar ordinea în care legiunile gărzii naţionale aveau să facă de gardă la palat [420]. Vizita ţarului, ce a avut loc la 5/17 decembrie, nu a durat decît o singură zi.

Sosirea acestuia în Gara Tîrgovişte (Gara de Nord) a fost salutată, după protocol, cu salve de tun. Pe peron împăratul a fost primit de membrii guvernului şi de celelalte autorităţi civile şi militare din capitală. C. A. Rosetti, preşedintele Camerei, a salutat în discursul său „pe împăratul reformator" [421], iar locţiitorul de primar al oraşului pe „marele suveran", comandant al victorioaselor armate ruse [422]. La această solemnitate nu a fost însă prezent Carol I care a ţinut să se reîntoarcă în Bucureşti doar peste o săptămînă.

În timpul parcurgerii drumului de la gară la palat de către cortegiul oficial, escortat de escadronul de jandarmi călări, au sunat clopotele bisericilor din oraş, în onoarea „împăratului ortodox". În faţa reşedinţei domneşti, o companie a gărzii naţionale a dat onorul, spre nedumerirea ţarului, care pentru moment n-a ştiut ce reprezintă acei oameni înarmaţi [423]. Primirea fastuoasă ce a fost

---

[419] „Românul", 7—8 dec. (st.v.) 1878.
[420] Ibidem, 2 dec. (st.v.) 1878.
[421] Ibidem, 6 dec. (st.v.) 1878.
[422] Ibidem, 7—8 dec. (st.v.) 1878.
[423] Ibidem, 6 şi 7—8 dec. (st.v.) 1878.

făcută lui Alexandru al II-lea nu a schimbat, după cum se sperase, poziţia diplomaţiei ţariste. Contele Ignatiev se temuse totuşi, la un moment dat, ca împăratul să nu facă cu ocazia dejunului oficial de la palat, vreo promisiune ce ar fi contravenit planurilor sale [424]. Ţarul a evitat însă orice discuţie politică şi a refuzat, conform unui raport al consulului francez Fred Debains, de a avea convorbiri separate cu vreun membru al guvernului [425].

În aceeaşi seară, după ce asistase din balconul palatului la o retragere cu torţe şi după o scurtă plimbare, pînă la statuia lui Mihai Viteazul, făcută într-o trăsură *à la Daumont*, Alexandru al II-lea a părăsit capitala [426]. Odată cu ţarul a plecat spre Petersburg şi cancelarul Gorceakov cu întreaga sa suită [427].

Încă de pe atunci unele ziare bucureştene începuseră să se preocupe de atitudinea pe care Petersburgul o va lua faţă de România la viitoarele tratative de pace. „Împăratul tuturor rusilor a plecat la Petersburg. Zis-a ceva-nu, zicem; scris-a ceva în privinţa poziţiunii noastre, după plecarea Sa, în privinţa rolului ce vom avea la congresul viitor sau în negocierile ce se vor ţine între puterile beligerante? Sîntem sau nu putere beligerantă? Va trata altul pentru noi şi cine va fi acela?" — scria „Pressa" la 7/19decembrie, căreia „Românul" i-a răspuns cu asigurări liniştitoare, folosind în argumentare telegrama trimisă de ţar principesei Elisabeta în momentul părăsirii teritoriului României, în care împăratul îşi exprimase speranţa „să subscriem o pace folositoare şi glorioasă" [428]. În cursul polemicii de mai lungă durată dintre aceste două jurnale, ziarul lui Vasile Boerescu a atacat guvernul de a se fi dispensat, prin întreaga sa atitudine, de garantarea neutralităţii statului român din partea celor şapte mari puteri ale Europei, prevăzută în tratatul de la Paris

---

[424] N. Iorga, *op. cit.*, p. 150.

[425] Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 21, M.A.E. Fr., C.P.C., Turquie-Bucarest, vol. 42, f. 455: Debains către Decazes, 18 dec. 1877.: „L'Empereur Alexandre n'a voulu recevoir aucun ministre roumain".

[426] „Românul", 7—8 dec. (st.v.) 1877.

[427] Ibidem.

[428] Ibidem, 9. dec. (st.v.) 1877.

din 1856. „Pressa" a cerut în consecinţă ca viitorul tratat de pace să statueze nu numai independenţa României, dar şi neutralitatea acesteia pusă din nou sub garanţia colectivă a Europei [429].

În această atmosferă, în bună măsură apăsătoare, lipsită oricum de entuziasmul manifestat în capitală după căderea Plevnei, în cercurile politice cît şi în rîndul opiniei publice, apărînd îndoiala aupra participării României la apropiatele negocieri de pace cu Poarta, a revenit în Bucureşti, la 15/27 decembrie, prinţul Carol.

Primit cu acelaşi protocol ca şi ţarul, cu o săptămînă mai înainte, acesta s-a dus de la gară la Camera Deputaţilor de pe „dealul Mitropoliei", unde s-a încheiat solemnitatea reîntoarcerii lui în capitală printr o şedinţă extraordinară a celor două adunări legislative reunite [430]. Seara a avut loc, la Teatrul cel Mare, o reprezentaţie de gală cu piesa *Visul Dochiei* de Frédéric Damé [431].

O iarnă geroasă, cu viscol şi zăpadă abundentă, s-a abătut curînd asupra ţării şi a capitalei. După străbaterea cu greu a drumurilor troenite, au început să soseacă la Bucureşti, spre sfîrşitul lui decembrie (st.v.), primele convoaie de prizonieri de la Plevna, sub paza unor unităţi româneşti din divizia III, comandată de generalul Dumitru Racoviţă. Ziarul „Românul", în numărul cu data de 17 decembrie (st.v.), anunţa sosirea în ziua de 15/27 a unui convoi de 3 200 de prizonieri. Mulţi din aceştia ar fi fi fost bolnavi de holeră şi internaţi imediat în spitale. După două zile, un nou convoi a fost condus prin străzi lăturalnice la cazarma din Dealul Spirii [432], iar în cursul nopţii încă 50 de prizonieri probabil ofiţeri, au sosit în gara Filaret [433]. La 23 decembrie (st.v.) a intrat în Bucureşti, escortînd încă un convoi, batalionul 1 vînători. Conform anunţurilor din presă, vînătorii „au fost daţi în cuartiruri prin culoarea de galben" [434]. Oraşul a în-

---

[429] „Pressa", 7 dec. (st.v.) 1877.
[430] „Românul", 16—17 dec. (st.v.) 1877.
[431] Ibidem, 21 dec. (st.v.) 1877.
[432] Ibidem, 18 dec. (st.v.) 1877.
[433] Ibidem.
[434] Ibidem, 28—29 dec. (st.v.) 1877.

ceput treptat să se umple cu armată. Unele dintre cazărmi fiind transformate încă mai de mult în spitale, altele devenind lagăre de prizonieri, majoritatea ostașilor români au fost cartiruiți în case particulare. În acest scop primăria a făcut un apel la cetățenii orașului, cerînd pentru gradele inferioare loc de culcare „un scaun sau laviță pentru muniție, loc la lumînare seara și loc la vatra pentru fiertul hranei" [435].

„Românul" cu data de 28—29 decembrie (st.v.) a anunțat sosirea, cu două zile mai înainte, a încă 3 000 de turci escortați de dorobanți. Aceștia din urmă, după afirmațiile ziarului „Timpul", ar fi purtat mantale aproape zdrențuite puse direct pe cămăși. Chiar dacă afirmația este exagerată, ținînd seama de orientarea ziarului, plasat în extrema dreaptă a opoziției ce căuta să compromită guvernul liberal-radical aflat la putere, ea reflecta totuși în parte o realitate pe care și „Românul" a fost nevoit să o recunoască, aruncînd desigur vina pe fosta guvernare conservatoare ce nu făcuse în trecut nimic pentru înzestrarea armatei [436]. Cert este că soldații, după luptele grele de la Plevna și apoi și după lunga cale pe jos pînă la București, înfruntînd viscolul și drumurile înzăpezite, nu arătau ca la paradă. Aspectul îngrijorător al soldaților întorși de pe cîmpul de luptă scoate desigur în evidență racilele fostei guvernări cît și a celei existente în acel moment dar pune cu atît mai mult în lumină spiritul de sacrificiu al ostașului român, al țăranului aflat sub arme, care, în ciuda celor mai grele condiții, a luptat cu eroism pentru independența patriei.

Printre militarii turci aduși sub escortă în capitala României, s-au aflat și personalități marcante ale armatei otomane. Fără a da precizări, ziarul „Românul" din 24 decembrie (st.v.) anunța sosirea în București a 11 prizonieri ce au fost trimiși la „Hotel Patria". În sfîrșit prin capitală a

---

[435] *Războiul de independență*, vol. VIII, doc. 701.

[436] „Românul", 1 ian. (st.v.) 1878.

trecut şi principalul prizonier de la Plevna, generalul Osman paşa *. Acesta a sosit sub escortă în Gara Tîrgovişteî, joi 15/27 decembrie 1877, şi a fost găzduit timp de trei zile la „Grand Hotel Brofft" de pe Calea Mogoşoaiei [437]. O gravură a lui Weidlich, apărută în ziarul „Resboiul" din 21 ianuarie 1878 (st.v.), îl înfăţişează pe fostul comandant al Plevnei, purtat pe un scaun „primind flori de la copila Izvoranu" în faţa intrării amintitului hotel. Osman paşa a fost întovărăşit în prizonierat de aghiotantul său, Tevfic bei, cît şi de medicul Hasic bei. Garda din partea învingătorului era asigurată de colonelul rus Bibicov [438]. Conform unui raport a lui Zwiedinek trimis contelui Andrassy, viceconsulul Austro-Ungariei la Bucureşti, von Burian, a reuşit, după mai multe insistenţe, să facă o scurtă vizită însemnatului prizonier de la „Grand Hotel Brofft". Diplomatul austriac a obţinut aprobarea colonelului Bibikov, după ce-şi dăduse cuvîntul de onoare că va discuta cu Osman paşa, doar „chestiuni cu totul banale" [439]. Acesta din urmă l-a primit pe Burian întins pe o sofa într-una din elegantele camere ale hotelului. El avea o mină sănătoasă dar care trăda totuşi o deosebită melancolie. Convorbirea s-a referit asupra stării sanătăţii generalului turc, asupra călătoriei făcute de acesta cît şi asupra oraşului Bucureşti. La sfîrşitul întrevederii Osman paşa ar fi arătat cu mîndrie oaspetelui său celebra sabie, primită de la sultan pe care, după ce fusese obligat, conform obiceiului, să o predea învingătorului, o obţinuse din nou, ca semn de omagiu, din partea ţarului Alexandru [440].

---

* Paragraful cu privire la prezenţa lui Osman paşa în Bucureşti este scris de muzeograful Cristian Păunescu şi constituie un rezumat al unui studiu mai mare aflat în manuscris la Muzeul de istorie a municipiului Bucureşti.

[437] „Resboiul", 16 dec. (st.v.) 1877, nr. 146.

[438] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 46/1877, f. 102—103: Zwiedinek către Andrassy, 28 dec. 1877.

[439] Ibidem.

[440] Ibidem.

După trei zile de ședere în București [441], Osman pașa a fost condus mai departe spre Chișinău, părăsind capitala cu un tren sanitar rus.

În aceeași zi, ziarul „Românul" publica știrea, încă neconfirmată, că Poarta s-ar fi adresat direct Rusiei pentru o cît mai grabnică încheiere a ostilităților. „Turcia a recunoscut din capul tratărilor pentru pace independența României" — scria amintitul ziar, susținînd pe bună dreptate că Poarta n-ar fi luat o asemenea hotărîre — „dacă luptele din Bulgaria n-ar fi făcut-o să simtă că o națiune care se luptă cu energie pentru dreptele sale revendicări nu poate cu nici un preț să lase a se nesocoti sacrificiile ce a știut să facă" [442]. În următoarea săptămînă s-a anunțat că Mehmet Ali pașa, fostul comandant al Sofiei, a fost însărcinat cu negocierea armistițiului [443].

La București, în ultima zi a anului 1877 (st.v.), a fost decorat la palat drapelul regimentului 13 dorobanți, în prezența ofițerilor și a unei delegații de soldați din această unitate greu încercată în bătălia pentru cucerirea redutei Griviția 1 [444]. Printre alții, i-a văzut așteptînd în curtea palatului și corespondentul italian Niccolo Lazzaro. Unii aveau mantaua ciuruită de gloanțe și de baionetele inamice, alții purtau în picioare ghete mari, mulți cizme. Uniformitatea se găsea numai în căciulă. Ședeau pe scările palatului și făceau țigări. La chemarea ofițerului „mulți plini de reverență aruncă mucul de țigară și cu cotul curăță puțin uriciunea mantalei" [445].

---

[441] Afirmația lui Șt. Ionescu în cartea *Podul Mogoșoaiei* (Muzeul de istorie a orașului București, București, 1961, p. 62) că la 8/20 octombrie 1878 Osman pașa s-ar mai fi aflat la București, privind de la o fereastră a hotelului Brofft defilarea armatei române, constituie o inadvertență.

[442] „Românul", 19—20 dec. (st.v.) 1877.

[443] Ibidem, 28—29 dec. (st.v.) 1877.

[444] Ibidem, 2—3 ian. (st.v.) 1877.

[445] Cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 181.

Capitala României în vremea tratativelor de pace și a sărbătoririi victoriei

În prima lună a anului 1878, ostilitățile au continuat pe toate cîmpurile de luptă. Corpul de vest al armatei române, alcătuit din diviziile I, II și IV, desfășura ultimele operații în vederea încercuirii Vidinului, după ce ocupase localitățile Nazîr-Mahala, Vidbol și Bucovița [1]. La 11/23 ianuarie, brigada I din divizia II reușise să împresoare întăriturile de la Belogragic și să le țină sub un foc continuu pînă la încheierea armistițiului [2]. „Operațiunile de asediu la Vidin vor fi exclusivamente săvîrșite de români", își anunța cititorii, la 4/16 ianuarie 1878, ziarul „Românul" [3]. La București au sosit apoi știrile asupra victoriei trupelor române de la Smîrdan, din 12/24—13/25 ianuarie [4]. Ziarele au publicat comunicatul

---

[1] Vezi *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea a II-a și aIII-a, p. 922—960; vezi și T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în resbelul din 1877—1878*, vol. II, București, 1887, p. 356—365; de asemenea general R. Rosetti, *Partea luată de armata română în războiul din 1877—1878*, București, 1926, p. 87—88.

[2] *Istoricul războiului din 1877—1878*, p. 989—996,; T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 379.

[3] „Românul", 5 ian. (st.v.) 1877.

[4] Cu privire la desfășurarea luptelor vezi: *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea a II-a și a III-a, p. 953—982; de asemenea general R. Rosetti, *op. cit.*, p. 90—91.

oficial [5], comentariile au fost însă mai reduse ca în alte asemenea ocazii, presa bucureşteană începînd să se preocupe cu precădere de zvonurile cu privire la apropiata încheiere a păcii [6]. Concomitent curgeau ştirile asupra succeselor armatei ruse în Balcani [7]. La 23 decembrie 1877/4 ianuarie 1878, acestea intrară în Sofia, ocupînd apoi, la 3/15 ianuarie 1878, oraşul Filipopol, iar la 8/20 ianuarie, Adrianopolul [8]. După zece zile trupele ţariste au ajuns la numai cîţiva kilometri de Constantinopol (18/30 ianuarie 1878). Bosforul a fost dealtfel, după cum susţine Serghei Goriainov, în cunoscuta sa lucrare asupra problemei strîmtorilor, principalul scop al războiului, început cu aproape un an înainte de către guvernanţii de la Petersburg [9]. Acesta a servit însă în mod obiectiv luptei de emancipare de sub stăpînirea otomană a popoarelor sud-est europene.

Avansul trupelor ţariste spre strîmtori neliniştea cabinetele de la Londra şi Viena, primul temîndu-se ca Bosforul şi Dardanelele să nu ajungă sub controlul Rusiei, al doilea îngrijorat de perspectiva creării unui întins stat slav sub influenţă rusă, care să pericliteze interesele monarhiei habsburgice din partea de vest a Peninsulei Balcanice [10]. Ca atare la 15 ianuarie ministrul de externe al Austro-Ungariei, contele Andrassy, a înaintat o notă diplomatică la Petersburg, cerînd Rusiei de a nu pune Europa în faţa unui fapt împlinit, adică de a nu impune Porţii condiţii de pace fără o prealabilă consultare cu celelalte mari puteri [11]. După o săptămînă, guvernul britanic a dat ordin flotei engleze din Marea Mediterană să se îndrepte spre Constantinopol, decizie anulată apoi,

---

[5] „Românul", 17 ian. (st.v.) 1877; vezi şi „România liberă", 17 ian. (st.v.) 1877, nr. 199.

[6] Vezi nota precedentă; de asemenea „Românul", 15 ian. (st.v.) 1878; „România liberă", 15 ian. (st.v.) 1878, nr. 198.

[7] Vezi în special „Românul" şi „România liberă", între 23 dec. (st.v.) 1877 şi 8 ian. (st.v.) 1878.

[8] *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea a II-a şi a III-a, p. 997—1 012.

[9] S. Goriainov, *Le Bosphore et les Dardanelles*, Paris, 1910, p. 374.

[10] P. Renouvin, *Histoire des relations internationales*, vol. VI, Paris, 1955, p. 69.

[11] *Ibidem*.

dar numai pentru scurtă vreme, la protestul lordului Derby, ministrul de externe [12].

La București, după cum am mai amintit, guvernul fusese informat de către agentul său de la Viena, încă în ultimele zile ale anului 1877, asupra îngrijorării cercurilor politice austriece și britanice față de evoluția evenimentelor din Balcani cît și despre primele tatonări ale Porții cu scopul încheierii păcii, sondaje făcute prin intermediul Londrei [13]. În această conjunctură, deși armata română era încă în plină acțiune, de-a lungul primelor săptămîni ale anului 1878, problemele politice, mai precis cele legate de raporturile dintre România și Rusia, odată cu viitoarea încetare a ostilităților, ajunseseră în primul plan al preocupării cercurilor guvernante și al opiniei publice bucureștene.

1. Acțiuni diplomatice, evenimente și opinii în timpul tratativelor de pace

Încă la 2/14 ianuarie 1878, prin urmare cu 10 zile înainte de bătălia de la Smîrdan, guvernul român decisese să trimită pe colonelul Eraclie Arion la Kazanlîc pentru a participa la negocierea condițiilor de armistițiu și a celor preliminare de pace în următoarele condiții: 1) ocuparea de către armata română a cetăților Nicopole, Rahova, Lom Palanca și Vidin, precum și a malului Dunării cuprins între aceste localități; 2) recunoașterea formală și absolută a independenței României; 3) radierea tuturor cetăților situate pe partea dreaptă a Dunării începînd de la Ada Kalè; 4) retrocesiunea gurilor Dunării; 5) plata a 100 milioane franci despăgubiri de război [14]. Răspunzînd telegramei premierului român, I. C. Brătianu, prin care acesta anunțase trimiterea colonelului Arion la Kazanlîk, Alexandr Ivanovici Nelidov a comunicat la București, fără să se fi referit la negocierea deja începută

[12] V. P. Potemkin, *Istoria diplomației*, vol. III, p. 55—56.

[13] Vezi ultimele pagini ale capitolului precedent.

[14] *Războiul de independență*, vol. VIII, doc. 731.

a armistiţiului, că „guvernul român trebuie să facă comunicările sale, relativ la bazele păcii, la Petersburg" [15]. Peste cîteva zile a fost trimisă la Bucureşti o scrisoare a cancelarului Gorceakov, cu data de 11/23 ianuarie, în care era anunţată apropiata sosire în capitala României a contelui Ignatiev. Scopul acestei vizite, conform termenilor comunicării şefului diplomaţiei ţariste, era „de a lămuri unele chestiuni pe care le-am atins şi pînă acum în termeni generali cu Excelenţa Voastră, în vederea viitoarei păci", fiind „important să nu existe în această privinţă nici o neînţelegere" [16]. Subliniind că guvernul din Petersburg va face pentru România tot ce-i „va sta în putinţă pe teren diplomatic", Gorceakov a atras în acelaşi timp atenţia lui Kogălniceanu că guvernul ţarist „are unele interese şi drepturi" asupra cărora nu va putea să renunţe[17]. Şeful diplomaţiei ţariste se referea la hotărîrea de mult luată a guvernanţilor de la Petersburg de a anula articolele XX şi XXI ale Tratatului de la Paris din 30 martie 1856, ceea ce a şi fost confirmat, la 14/26 ianuarie 1878, de o telegramă trimisă la Bucureşti de generalul Iancu Ghica, agentul diplomatic al României în capitala Rusiei [18]. Totodată s-a pus problema unirii cu România a Dobrogei, veche provincie românească căzută sub stăpînirea sultanului cu secole în urmă. Într-un raport mai detaliat cu aceeaşi dată, Iancu Ghica a mai comunicat ministrului de externe, Mihail Kogălniceanu, asigurările ce i-au fost date de ţar şi de cancelarul Gorceakov că independenţa statului român va fi asigurată iar intere-

---

[15] *Ibidem*, doc. 941: nota înaintată de Kogălniceanu agentului diplomatic la Bucureşti, baronul Stuart, 11/23 ian. 1878; vezi şi N. Iorga, *Correspondance diplomatique...*, doc. 550, nota lui Nelidov către Brătianu: „les communications au sujet des bases de paix doivent être adressées à Petersburg".

[16] *Războiul de independenţă*, vol. VIII, doc. 941: Gorceakov către Kogălniceanu, 11/23 ian. 1878.

[17] *Documente oficiale. Din corespondenţa diplomatică de la 5(17) octombrie 1877 pînă la 15(27) septembrie 1878 prezentată corpurilor legiuitoare în sesiunea anului 1880—1881*, Bucureşti, 1880, p. 30.

[18] N. Iorga, *Correspondance diplomatique...*, doc. 560 şi 563.

sele româneşti „puternic susţinute", România neputînd fi însă admisă la tratativele de pace deoarece noul statut al acesteia nu era încă confirmat de către Europa [19]. Cîteva zile mai tîrziu, colonelul Arion a telegrafiat de la Adrianopol Ministerului Afacerilor Străine din Bucureşti, că i s-a refuzat participarea la negocierea armistiţiului [20]. Într-o nouă telegramă, cu data de 20 ianuarie/1 februarie, el a anunţat pe Mihail Kogălniceanu, despre semnarea cu o zi mai înainte a acestuia şi a preliminariilor de pace, în care erau prevăzute, printre altele, „independenţa absolută a României, Serbiei şi Muntenegrului" [21].

Diplomaţia ţaristă se grăbise să încheie armistiţiul înainte de intrarea trupelor ruse în Constantinopol pentru a evita astfel o complicare a situaţiei internaţionale, datorită atitudinii războinice a cercurilor guvernante de la Viena şi Londra [22].

Toate acestea erau cunoscute şi urmărite cu atenţie, atît la nivelul guvernului cît şi la cel al opiniei publice. „Românul" cu data de 5 ianuarie (st. v.) publica ştirea potrivit căreia ambasadorul monarhiei habsburgice la Constantinopol, contele Zichy, ar fi primit instrucţiuni să declare că Austro-Ungaria se opune încheierii unei simple păci între beligeranţi cerînd în consecinţă convocarea unui congres european. Acelaşi ziar [23] comenta în numerele din zilele următoare ultimele declaraţii ale premierului britanic, lordul Beaconsfield, şi starea de spirit a cercurilor politice londoneze, susţinînd că, într-un viitor foarte apropiat, se va şti dacă va fi „pace sau un război foarte mare" [24]. La 7/19 ianuarie, biroul de corespondenţă „Corbureau" făcea cunoscut reprezentantului de la Bucureşti al agenţiei de ştiri „Havas", că ministrul de externe al Austro-Ungariei, contele Andrassy, ar fi făcut un nou demers la Petersburg pentru ca prevederile armistiţiului

---

[19] *Războiul de independenţă*, vol. VIII, doc. 1 057.

[20] *Ibidem*, vol. IX, doc. 120.

[21] *Ibidem*. doc. 163.

[22] V. P. Potemkin, *Istoria diplomaţiei*, vol. III, p. 56.

[23] „Românul", 9—10 şi 12 ian. (st.v.) 1878.

[24] Ibidem, 12 ian. (st.v.) 1878.

negociat la Kazanlîk să fie în prealabil aprobate de puterile semnatare ale Tratatului de la Paris [25].

Condiţiile de pace, pe care guvernul din Petersburg avea de gînd să le impună Porţii, erau necunoscute nu numai la Bucureşti, ci şi în marile capitale europene, după cum reiese din afirmaţiile ziarului „Neues Wiener Tageblatt" reproduse de „Românul" din 14/26 ianuarie. Comentînd proxima încheiere a armistiţiului, fără participarea reprezentantului României, acelaşi ziar scria în numărul cu data de 16—17 ianuarie 1878 următoarele precizînd astfel atitudinea guvernului : „Acum ca totdeauna, trebuie să lucrăm astfel încît toate puterile să ştie că ţinta noastră cea de căpetenie a fost şi este naţionalitatea şi a doua libertatea, ca ajutor puternic al celei dintîi ; că n-am avut şi n-avem nici o ură contra naţiunilor străine".

Imediat după semnarea preliminariilor de pace reprezentantul agenţiei de ştiri „Havas" de la Bucureşti a fost informat că răspunsul Petersburg-ului la ultima notă a contelui Andrassy ar fi fost foarte curtenitor, diplomaţia ţaristă fiind de acord că „preliminariile nu pot fi considerate definitive atîta timp cît Europa nu a consimţit la ele" [26]. În sfîrşit o telegramă „Corbureau", trimisă în capitala României la 23 ianuarie/4 februarie, anunţa că Austro-Ungaria ar fi propus marilor puteri o viitoare conferinţă la Viena, în care să se ia în discuţie încheierea păcii dintre Rusia şi Turcia [27].

Toate acestea fiind cunoscute, diplomaţia românească a încercat să obţină sprijinul diplomatic al monarhiei habsburgice, înainte de sosirea în Bucureşti a contelui Ignatiev. După cum reiese dintr-un raport al consulului Zwiedinek, Mihail Kogălniceanu, pentru a atrage de partea sa pe diriguitorii de la Ballplatz, s-a referit la interesul comun al celor două state de a se opune unei întăriri a poziţiei Rusiei ţariste la Dunăre. În schimbul acordului Rusiei ca Bosnia şi Herţegovina să treacă sub ocupaţia militară austro-ungară, monarhia habsburgică acceptase,

---

[25] *Războiul de independenţă*, vol. IX, doc. 125.

[26] *Ibidem* doc. 167.

[27] *Ibidem*, doc. 223.

încă prin convenţia de la Budapesta din 15 ianuarie 1877, punctul de vedere al Petersburgului pe care contele Ignatiev urma să-l expună în mod oficial cu ocazia amintitei vizite. Ca atare Zwiedinek a fost foarte rezervat la demersurile ministrului de externe român [28]. Pentru a sonda în aceeaşi problemă şi cabinetele celorlalte mari puteri, guvernul român, contrar dezminţirilor din „Monitorul Oficial", trimisese pe ministrul de finanţe Ion Câmpineanu la Berlin iar pe Ion Ghica la Londra [29]. Ulterior a plecat şi Dumitru Brătianu la Paris şi Constantinopol [30].

Încă cu cîteva zile înainte de sosirea contelui Ignatiev la Bucureşti, în oraş au circulat, sub formă de zvonuri, ştiri în legătură cu misiunea acestuia, presa de opoziţie cerînd guvernului să le dezmintă dacă nu sînt adevărate [31].

În sfîrşit, în dimineaţa de 20 ianuarie/1 februarie, ziarele au anunţat prezenţa în capitală a numitului diplomat şi general adjutant al ţarului [32], care se prezentase încă în ajun la palat [33]. Era în seara încheierii armistiţiului de la Adrianopol (19/31 ianuarie 1878).

În zilele următoare totul a intrat în dezbaterea opiniei publice [34], cunoscîndu-se pînă la urmă şi condiţiile preliminariilor de pace. Încă la 26 ianuarie/7 februarie au avut loc cunoscutele interpelări ale lui Dimitrie Ghica în Senat

---

[28] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 16/1878, f. 19—24: Zwiedinek către Andrássy, 30 ian. 1878. Atitudinea cabinetului de la Viena faţă de România, în prima parte a anului 1878, este analizată de Gr. Ploeşteanu, vezi *Aspects diplomatiques de la guerre d'indépendance de la Roumanie*, în „Revue roumaine d'histoire", XVI (1977), nr. 1, p. 85.

[29] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 16/1878, f. 19—24: Zwiedinek către Andrássy, 30 ian. 1878; vezi şi telegrama lui Zwiedineck din 20 ian. 1878, ibidem, f. 10.

[30] *Războiul de independenţă*, vol. IX, doc. 332. Concomitent a fost desfăşurată şi o intensă activitate, pe aceeaşi linie, prin intermediul agenţilor diplomatici români acreditaţi în străinătate: vezi Mihail Kogălniceanu, *Documente diplomatice*, ediţie de George Macovescu, Dinu C. Giurescu, Constantin I. Turcu, Bucureşti, Edit. politică, 1972, p. 35 şi nota 110.

[31] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 16/1878, f. 28: Zwiedinek către Andrássy, 5 febr. 1878.

[32] „Românul", 21 ian. (st.v.) 1878: „România liberă", 21 ian. (st.v.) 1878.

[33] *Aus dem Leben...*, vol. III, p. 456—457.

[34] „Românul", 24 ian. (st.v.) 1878; „România liberă", 24 ian. (st.v.) 1878.

şi V. A. Urechia în Camera Deputaţilor, ambii vorbitori întrebînd guvernul ce poziţie urmează să ia faţă de neparticiparea României la tratativele de pace şi faţă de cererile formulate de contele Ignatiev în numele guvernului de la Petersburg [35]. A urmat apoi o şedinţă secretă a adunărilor legiuitoare, încheiată prin cîte o moţiune prin care acestea s-au pronunţat pentru o atitudine fermă a diplomaţiei româneşti [36], act apreciat de ziarul „Românul" ca o expresie a unităţii naţiunii [37]. În acelaşi timp ziarul de opoziţie „Pressa" cerea „regularea păcii într-un congres general" [38]. Conform unui raport a lui Zwiedinek, la Bucureşti se urmăreau cu foarte mare atenţie, ştirile în legătură cu o eventuală convocare a unei conferinţe internaţionale la Viena, oamenii politici din capitala României punîndu-şi mari speranţe în aceasta [39].

★

Amintitele evenimente aveau loc într-un oraş care mai trăia încă greutăţile războiului. Spitalele erau aglomerate cu răniţi. Văduvele celor căzuţi în luptă începuseră să ceară pensii, nemaiavînd din ce trăi [40]. Coloanele de prizonieri turci continuau să pătrundă în oraş. „Ieri pe la amiază au intrat în capitală prin bariera « Şerban Vodă » 3 000 prizonieri turci escortaţi de regimentul al 6-lea de dorobanţi", anunţa „Românul" cu data de 1 ianuarie 1878 (st. v.). „Ieri, la 3 d. a. au intrat în capitală 1 300 prizonieri turci escortaţi de un escadron de călăraşi români," comunica acelaşi ziar, patru zile mai tîrziu [41]. La 9/21 ianuarie, ora 3,30 după-amiază, a mai sosit un convoi de 1 300, iar în cursul nopţii încă unul cu un efectiv identic [42].

---

[35] „Monitorul oficial", 27 ian./8 febr. 1878, nr. 21. p. 445—451; ibidem, 28 ian./9 febr. 1878, nr. 22, p. 467.

[36] Vezi N. Iorga, *op. cit.*, p. 152—153.

[37] „Românul", 27 ian. (st.v.) 1878.

[38] „Pressa", 25 ian. (st.v.) 1878, nr. 19.

[39] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 16/1878, f. 28—34; Zwiedinek către Andrássy, 5 febr. 1878, loc. cit.

[40] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. I, p. 215.

[41] „Românul", 5 ian. (st.v.) 1878.

[42] Ibidem, 11 ian. (st.v.) 1878.

Principalele lagăre de prizonieri se găseau la cazărmile Malmaison şi Alexandria [43]. Prizonierii bolnavi erau internaţi în spitale, mai ales la cel militar şi la „Aşezămintele Brîncoveneşti" [44].

La 3/15 februarie „Consiliul Medical Superior" a sesizat organele administrative centrale şi locale asupra apariţiei în Bucureşti a unor cazuri de tifos exantematic, exprimîndu-şi temerea că „răul se poate agrava prin aglomerarea pe un spaţiu restrîns a indivizilor sănătoşi sau bolnavi" [45]. După două săptămîni acelaşi for a semnalat că tifosul exantematic şi febra tifoidă „a luat deja, nu numai în spitale unde se caută ostaşi români şi prizonieri turci, dar şi printre populaţia din capitală, o extensiune epidemică îngrijorătoare [46]".

Luînd în considerare că, pe lîngă prezenţa a foarte mulţi străini, care au mărit considerabil populaţia capitalei, se află şi un număr însemnat de soldaţi cantonaţi prin case particulare, la care se mai adaugă şi miile de prizonieri, toate acestea constituind „o aglomerare periculoasă care înlesneşte condiţiile de transmisiune a boalelor miasmatice". Un raport, semnat de doctorii Marcovici, Felix, Capşa, Fotino, Theodor, Calenderu şi Turnescu, a propus Ministerului de Interne luarea următoarelor măsuri urgente : a) evacuarea tuturor bolnavilor transportabili din spitalele capitalei şi interzicerea aducerii în Bucureşti a unor noi loturi de ostaşi bolnavi sau răniţi ; b) îndepărtarea din oraş a prizonierilor ; c) mutarea în alte centre a unităţilor militare păstrîndu-se în oraş doar strictul necesar pentru menţinerea ordinii publice ; d) stricta menţinere a curăţeniei în stabilimentele publice şi private, pieţe şi străzi [47]. Măsurile propuse dovedeau existenţa unui adevărat pericol.

Oraşul şi-a continuat însă viaţa obişnuită. Oamenii au mers la lucru, şcolile nu au fost închise, iar viaţa cultural-

---

[43] *Războiul de independenţă*, vol. VIII, doc. 322 ; *ibidem*, doc. 628.

[44] Vezi capitolul precedent.

[45] *Războiul de independenţă*, vol. IX, doc. 728.

[46] *Ibidem*.

[47] *Ibidem*.

artistică nu a avut de suferit. La 8/20 ianuarie se deschise la Ateneu ciclul de manifestări educativ-patriotice cu care ocazie, după discursul inaugural pronunţat de Constantin Exarcu, Iancu Alecsandri a citit poeziile, devenite curînd celebre, „Odă la armata română" şi „Sergentul" scrise cu ocazia evenimentelor de fratele său Vasile [48]. Ziarul „Pressa" cu data de 11 februarie (st.v.) anunţa conferinţa din ziua următoare a lui Alexandru Odobescu cu titlul *Răscoala românilor din Ardeal la 1784, sub Horia*. La 16/28 ianuarie a avut loc la Teatrul Naţional concertul cîntăreţei E. Teodorini, la care şi-a dat concursul, printre alţii şi Ludovic Wiest. În program a figurat şi „Hora Griviţei" poezie de Vasile Alecsandri, pusă pe muzică de Grigore Ventura [49]. Patru zile mai tîrziu a avut loc deschiderea seriei de 14 reprezentaţii, date de cunoscutul tragedian italian Rossi, venit în turneu la Bucureşti. În primul spectacol s-a jucat *Othello* [50]. Pe Calea Mogoşoaiei, la sala Bossel se bucura de mare succes o trupă franceză de operetă avînd ca stea pe „talentata artistă Keller". Aceasta a făcut cunoscute, pentru prima dată în România, operetele lui Offenbach, Lecoq şi alţii, ca de exemplu *La fille de Madame Angot*, *La belle Helene*, *Les brigands* [51].

★

Neluînd în considerare avertismentele Angliei şi Austro-Ungariei, ce dăduseră, după cît se pare, mai mult de gîndit cancelarului Gorceakov[52], contele Ignatiev a dictat Porţii condiţiile tratatului de pace, încheiat în ziua de 19 februarie/3 martie 1878 [53]. În privinţa României, diplo-

---

[48] „Pressa", 10 ian. (st.v.) 1878, nr. 6.

[49] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. 1, p. 217.

[50] *Ibidem.*

[51] *Ibidem*, p. 219.

[52] În ciuda unor afirmaţii contrare din memoriile generalului Ignatiev (vezi *San-Stefano. Zapiski*, Petrograd, 1916, p. 16 şi urm.) plenipotenţiarul ţarului ar fi acţionat fără aprobarea lui Gorceakov : vezi V.P. Potemkin, *Istoria diplomaţiei*, vol. III, p. 58; de asemenea P. Renouvin, *op. cit.*, p. 71.

[53] Vezi textul tratatului (traducere în limba română), în *Războiul de independenţă*, vol. IX, doc. 765.

maţia ţaristă şi-a menţinut punctul de vedere, statuat în articolele 5 şi 19 ale menţionatului document, primul dintre aceste două prevăzînd recunoaşterea independenţei statului român de către Sublima Poartă [54]. Prin articolul 8 al tratatului, autorităţile ţariste îşi mai rezervaseră dreptul de a folosi teritoriul României în vederea menţinerii comunicaţiilor cu trupele ruse de ocupaţie din principatul nou creat al Bulgariei, care urmau să rămînă în sudul Dunării, conform articolului 9, aproximativ 2 ani [55]. Această măsură presupunea menţinerea unor eşaloane ale armatei ţariste şi o continuă circulaţie de trupe străine pe teritoriul statului român, fără să se fi obţinut o prealabilă acceptare din partea guvernului de la Bucureşti.

Acelaşi tratat de la San Stefano nu a prevăzut angajamentele luate, prin convenţia de la Budapesta din 15 ianuarie 1877, de către guvernul din Petersburg, faţă de monarhia habsburgică, ca preţ al neutralităţii acesteia de-a lungul războiului, şi anume acordul dat ca Bosnia şi Herţegovina să treacă sub administraţie austro-ungară[56]. În această convenţie se prevăzuse ca prin viitorul tratat de pace ruso-turc, în cazul unei victorii a Rusiei, să nu se creeze în sudul Dunării un întins stat slav, care ar fi jenat interesele Austro-Ungariei. Principatul bulgar, conform păcii dictate Porţii de contele Ignatiev, avea să se extindă de la Dunăre pînă la Marea Egee, ceea ce n-au putut accepta nici diplomaţii de la *Ballplatz* şi nici cei de la *Foreign Office*, deoarece acesta, potrivit articolelor 7 şi 8 ale tratatului, ar fi rămas sub ocupaţia trupelor ţariste timp de doi ani, perioadă în care un comisar imperial trebuia să pună la punct organizarea politico-administrativă a noului stat. Se crea astfel un întins stat pînă în apropierea Salonicului de unde trupele

---

[54] *Ibidem.*

[55] *Ibidem.*

[56] Textul convenţiei reprodus în *Die grosse Politik der europäischen Kabinette, 1871—1914*, hrsg. von. J. Lepsius, A. Mendelssohn-Bartholdy Fr. Thimme, vol. II, Berlin, 1926, doc. 265.

ţariste dominau strîmtorile şi Constantinopolul[57] ceea ce a determinat cabinetul britanic, care nu se împăca nici cu ideea întăririi Rusiei în Asia Centrală[58], să ameninţe şi să ceară, ca şi guvernanţii din Viena, cenzurarea tratatului de la San Stefano de către un congres al celor 7 mari puteri. O escadră engleză ancorase în largul insulei Prinkipo încă la 15 februarie 1878. Rusia nu putea risca un nou război, cu atît mai mult cu cît se coalizaseră împotriva ei două mari puteri, încît cancelarul Gorceakov, a cărei influenţă crescuse din nou la Petersburg, a trebuit să accepte la 6 martie 1878, ideea unui congres european[59].

Încă la 23 februarie/7 martie, generalul Iancu Ghica se grăbise să telegrafieze la Bucureşti despre proiectatul congres, ce ar fi urmat să aibă loc în capitala Germaniei sub preşedinţia cancelarului Bismarck[60]. Convocarea acestuia a întîrziat însă deoarece a fost precedat, pînă la începutul lunii iunie, de negocieri pregătitoare între principalele mari puteri interesate, ce şi-au făcut concesii reciproce în detrimentul micilor state din sud-estul Europei. În ciuda unui aşa-zis reviriment în favoarea guvernului de la Bucureşti, pe care Ion Ghica l-a constatat în capitala britanică la începutul lunii martie[61], pe parcursul negocierilor dintre noul ministru de externe englez, lordul Salisbury, şi ambasadorul Rusiei la Londra, contele Şuvalov, la *Forreign Office* s-a adoptat în mod tacit punctul de vedere al Petersburgului în ceea ce priveşte România, după ce diplomaţia ţaristă acceptase să retragă frontiera sudică a principatului bulgar şi să renunţe în Asia Centrală

---

[57] Petersburgul a urmărit mai departe stabilirea treptată a unui protectorat asupra Bulgariei: vezi *Documents secrets de la politique russe en Orient, 1881—1890*. D'apres le livre russe paru a Sofia sous le titre *Les fonds d'occupation*, publié, par A. Leonoff, Berlin, 1893, doc. nr. 41; vezi şi aprecierile lui Fr. Engels din scrisoarea către P. Lafargue, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 21, Bucureşti, Edit. politică, 1965, p. 308.

[58] Conform art. 19 al aceluiaşi tratat, centrele Kars, Batum şi Baiazet ar fi urmat să intre în componenţa imperiului ţarist, ultima din aceste localităţi putînd să deschidă drum spre valea Eufratului concurînd astfel colonialismul britanic, vezi P. Renouvin, *op. cit.*, p. 71.

[59] *Ibidem*, vezi şi V.P. Potemkin, *op. cit.*, vol. III, p. 59.

[60] *Aus dem Leben...*, vol. IV, p. 3.

[61] N. Iorga, *Correspondance diplomatique...*, doc. 601.

la orașul Baiazet, păstrînd în schimb portul Batum și localitatea Kars[62]. Ulteriorul acord anglo-austriac din 6 iunie 1878, prin care cabinetele de la Londra și Viena stabiliseră un program comun de susținut la viitorul congres din capitala Germaniei[63], a redus în schimb perspectiva și implicațiile articolului 8 al tratatului de la San Stefano.

În urma ajungerii la un acord între amintitele mari puteri Congresul de la Berlin și-a deschis în sfîrșit porțile în ziua de 13 iunie 1878. Cu tot efortul depus pe cale diplomatică, România, ca și Serbia și Grecia, nu a fost acceptată de a participa cu vot deliberativ la dezbateri. Se admisese doar audierea unei delegații care să exprime punctul de vedere al guvernului din București[64]. Totul a fost o pură formalitate deoarece marile puteri se înțeleseseră încă mai înainte asupra modului în care problemele fundamentale urmau să fie soluționate.

După cum se știe, guvernul a delegat, pentru a susține interesele României la Berlin, pe primul ministru I. C. Brătianu și pe ministrul de externe Mihail Kogălniceanu. Încă în prima zi a congresului, aceștia au telegrafiat la București că marile puteri se vor ocupa „puțin sau deloc de interesele statelor mici"[65]. Din lipsa unor informații precise, ziarele bucureștene făceau diferite comentarii, totuși pentru nimeni nu mai exista vreo îndoială asupra rezultatelor cu care cei doi reprezentanți ai României aveau să se întoarcă din capitala Germaniei[66].

În cea de-a zecea ședință a congresului, la 1 iulie 1878, delegația română a fost audiată, cînd Mihail Kogălniceanu a expus punctul de vedere al guvernului român, bazat pe argumente istorice și de drept internațional.

---

[62] W.N. Medlicott, *The Congress of Berlin and after*, London, 1963, p. 16—21.

[63] Agrement publicat în *Quellen und Studien zur Geschichte des Berliner Kongress*, von A. Novotny, vol. I, Graz-Köln, 1957, doc. 36.

[64] Vezi N. Iorga, *op. cit.*, p. 159.

[65] *Aus dem Leben...*, vol. IV, p. 61.

[66] Vezi numerele ziarelor „Românul", „Pressa", „Epoca", „România liberă" din perioada 15 iun.—1 iul. (st.v.) 1878.

Apoi a urmat cuvîntul primului ministru al României[67]. Cei doi delegaţi au insistat în alocuţiunile lor, asupra faptului că nu poate fi vorba de a se „dărui" României independenţa din partea Europei, ci de a i se recunoaşte aceasta, după „dreptul cel vechi" pentru care s-au jertfit românii în războiul de-abia încheiat. Ei au cerut totodată menţinerea „integrităţii teritoriale a statului român"[68]. După retragerea celor doi delegaţi, cazul României nu a suscitat ample discuţii ale participanţilor la congres deoarece, în urma acordurilor prealabile, nu au mai existat puncte de vedere fundamental diferite printre reprezentanţii marilor puteri. Ca atare clauzele tratatului de la San Stefano au rămas, sub acest aspect, aceleaşi, cu excepţia celei care prevedea reunirea la România a întregului teritoriu românesc al Dobrogii.

Conform articolului 43 al Tratatului de la Berlin, marile puteri au recunoscut independenţa statului român sub rezerva aducerii la îndeplinire a prevederilor conţinute în articolele 44 şi 45 ale numitului act internaţional. Clauzele articolului 8 al fostului tratat de pace de la San Stefano au fost de asemenea menţinute, prezentînd însă o însemnătate mult mai mică deoarece regimul de ocupaţie al Bulgariei fusese limitat la 9 luni.

La Bucureşti, după sosirea acestor veşti, adunările legiuitoare avuseseră de gînd să dezbată cele statuate la Berlin în privinţa României. Se şi pregătise o interpelare[69]. Aceasta a fost pînă la urmă amînată la insistenţele, transmise prin telegraf din capitala Germaniei, ale primului ministru şi ale ministrului de externe român[70]. În această conjunctură opoziţia ar fi vrut să răstoarne

---

[67] Cu privire la desfăşurarea şedinţei, vezi *Congrès de Berlin*, Paris, 1878, protocolul nr. 10; vezi şi W.N. Medlicott, *op. cit.*, p. 86—90.

[68] *Actes et discours des plenipotentiatres de son altesse le prince Charles I de Roumanie, Congrès de Berlin*, Bucureşti, 1878; vezi şi *Cronica participării armatei române la războiul pentru independenţă* de dr. Const. Olteanu, dr. Ilie Ceauşescu, dr. V. Mocanu, dr. Fl. Tucă şi Gh. Stoean, Bucureşti, Edit. militară, 1977, p. 421, 422.

[69] *Aus dem Leben...*, vol. IV, p. 71.

[70] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 36/1878.

guvernul lăsat pe timpul absenței din capitală a premierului Brătianu, sub conducerea interimară a radicalului C. A. Rosetti, în același timp ministru de interne. Pentru a se preveni orice manevre ale reacțiunii, în capitală a fost întărită garda națională[71], împărțindu-se chiar arme populației civile[72], deoarece orașul București era lipsit de armată, retrasă în lunile premergătoare Congresului de la Berlin pe linia Pitești—Curtea de Argeș—Târgoviște. Această operație militară se desfășurase în urma mișcării trupelor țariste spre București și alte centre urbane ale țării (aprilie—mai 1878), odată cu diferendul survenit între guvernul român și cel țarist, determinat de nerecunoașterea tratatului de la San Stefano de către conducătorii politicii ai României[73].

În împrejurările agitației existente în capitală, în timp ce la Berlin plenipotențiarii României susțineau în fața congresului interesele țării, C. A. Rosetti a cerut în mod energic partizanilor săi, în cadrul întrunirii politice din 24 iunie/6 iulie de a se abține de la orice fel de manifestații[74]. La 5/17 iulie 1878 sesiunea adunărilor legislative a fost închisă[75], urmînd ca problema condițiilor de pace să fie dezbătută abia la toamnă. Premierul român nu a putut asista la ultima ședință a Camerei Deputaților fiind suferind în urma unui grav accident de trăsură

---

[71] Arh. St. Buc., Fond. Casa Regală, ds. 16/1878. f. 200: Zwiedinek către Andrássy, 3 iul. 1878.

[72] Ibidem.

[73] *Aus dem Leben...*, vol. IV, p. 38; vezi și Gh. Zaharia și M. Mușat, *Lupta pentru independență și unitate statală — permanență a istoriei poporului român*, în „Anale de istorie", XXI (1975), nr. 1, p. 67; cu privire la mișcările trupelor țariste vezi Mangus Ehrnroth, *Casimir Ehrenroth*, Söderström et Co. Forlags A.B. Borga, 1975, cf. Gh. Matei, *Mărturii finlandeze privind războiul din 1877—1878 împotriva Imperiului otoman și România*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al Partidului Comunist Român", XIV (1968), nr. 4, p. 55—58; vezi și dr. Const. Olteanu, dr. Ilie Ceaușescu ș.a., *op. cit.*, p. 407—421. Armata română care fusese concentrată în acest timp în zona Slatina-Pitești-Curtea de Argeș-Târgoviște, își intensificase pregătirile „pentru o apărare de lungă durată": general-colonel I. Coman și colab., *România în războiul de independență, 1877—1878*, p. 379.

[74] *Aus dem Leben...*, vol. IV, p. 76.

[75] „Monitorul oficial", 6/18 iul. 1878.

ce avusese loc cu o zi mai înainte. Primele zile el a fost îngrijit în casa doctorului Davila de la Cotroceni[76].

În ultima lună a verii, viaţa la Bucureşti a început să intre în normal. De-abia la 15/27 septembrie 1878, Parlamentul a fost redeschis pentru a ratifica tratatul de pace. După lungi desbateri, Senatul, prin moţiunea din 28 septembrie/10 octombrie[77] şi Camera Deputaţilor, prin cea din 29 septembrie/11 octombrie[78], au autorizat guvernul de a se conforma Tratatului de la Berlin. Acesta urma să fie dus la îndeplinire, revenind ţării dreptul la foloasele lui[79]. Curînd capitala României independente avea să primească într-un entuziasm de nedescris pe cei cărora ţara le datora neatîrnarea, pe oştenii români ce luptaseră fără frica morţii şi biruiseră pînă la urmă viteaza armată a lui Osman paşa. Erau ţărani, muncitori, intelectuali, ce îmbrăcaseră pentru un timp haina militară pentru a cuceri, cu grele jertfe, independenţa patriei străbune.

2. Primirea triumfală a armatei române în Bucureşti şi sărbătorirea victoriei

Armata română şi-a făcut intrarea triumfală în Bucureşti, capitala României independente, în ziua de 8 octombrie 1878 (st. v.). „Duminecă va fi ziua cea mare a poporului român, zi în care vor curge lacrimi de bucurie, zi pe care oraşul nostru o va înscrie în analele lui cu litere de nepieritoare aducere aminte" — scria „România liberă" în ajunul marii sărbători[80]. Capitala „va şti să primească pe copiii victoriei, care au răscumpărat cu sîngele lor existenţa, neatîrnarea şi viitorul ţării noastre", asigura acelaşi ziar pe cititorii săi[81]. „În haine de sărbă-

[76] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. I, p. 227.

[77] Moţiunea a fost recent republicată de Viorica Moisuc în „Anale de istorie," XXII (1976), nr. 1, p. 106.

[78] Ibidem, p. 105.

[79] N. Iorga, *op. cit.*, p. 162.

[80] „România liberă", 7 oct. (st.v.) 1878, nr. 415.

[81] Ibidem.

toare, cu flori să ieşim în întîmpinarea lor", a ostaşilor români care „ne-au asigurat viaţa, averea şi liniştea în timpul resbelului, au reînviat prin primejduirea vieţii lor fala străbună şi au redat ţării independenţa şi un loc respectat între popoarele civilizate ale Europei", se scria cu aceeaşi ocazie în „Românul"[82]. Salutînd de asemenea „din tot sufletul şi din toată inima" pe falnicii oşteni „ce fac astăzi intrarea lor triumfătoare în capitala ţării", ziarul „Pressa" aducea totodată un omagiu „celor care lipsesc", „eroilor căzuţi pentru gloria patriei în şanţurile Plevnei, la Rahova şi la Smîrdan"[83]. Toate jurnalele bucureştene, pe lîngă salutul de bun venit adresat armatei române, au publicat, încă cu cîteva zile mai înainte, programul solemnităţilor ce aveau să aibă loc, ordinea în care vor defila diferitele unităţi militare, dînd totodată amănunte asupra pregătirilor de la „şosea" printre altele numărîndu-se şi ridicarea unui arc de triumf la „rondul al doilea"[84], actuala întretăiere a Şoselei Kiseleff cu str. Arhitect Ion Mincu.

Încă la 29 august/11 septembrie 1878, Consiliul Comunei Bucureşti, sub preşedinţia locţiitorului de primar, I. Procopie-Dimitrescu, a decis, într-o şedinţă extraordinară, de a propune în cinstea victoriei armatei române şi a dobîndirii independenţei ţării, schimbarea denumirii unor străzi principale din capitală, conform tabelului de mai jos[85].

Cu aceeaşi ocazie s-a propus şi schimbarea numelui străzilor Filaret şi Spirii în „11 Iunie" şi „13 Septembrie".

La amintita şedinţă extraordinară a Consiliului comunal au luat parte, pe lîngă locţiitorul de primar, I. Procopie-Dimitrescu, şi următorii consilieri: Pană-Buescu, Marin Christu, dr. Sergiu, Dimitrie Giani, Dimitrie Ionescu, Nicolae Manolescu, Anton Mavrus şi Grigore Serurie[86].

---

[82] „Românul", 8 oct. (st.v.) 1878.

[83] „Pressa", 8 oct. (st.v.) 1878, nr. 223.

[84] „Românul", 7 şi 8 oct. (st.v.) 1878; „România liberă", 7 şi 8 oct. (st.v.) 1878, nr. 415 şi 416.

[85] „Monitorul Primăriei Bucureşti", III, 29 aug. /11 sept. 1878, nr. 38, p. 511.

[86] Ibidem.

Propunerea Primăriei a fost acceptată prin decretul nr. 2 241[87] încît, de la 20 septembrie/1 octombrie 1878, străzile supuse discuţiei şi-au căpătat noul nume. Armata română avea să defileze aşadar în ziua de 8/20 octombrie pe „Calea Victoriei".

Vechea denumire a străzii	Noua denumire a străzii
Calea Mogoşoaiei	Calea Victoriei
Calea Herăstrău	Calea Dorobanţilor
Calea Vergului	Calea Călăraşilor
Calea Tîrgovişte	Calea Griviţei
Calea Belvedere	Calea Plevnei
Calea Craiovei	Calea Rahovei
Str. Germană	Str. Smîrdan
Bulevardul (din dreptul străzii Brezoianu spre Cotroceni)	Bulevardul Independenţei

Marea sărbătoare a primirii triumfale a ostaşilor români de către capitala României independente a fost anunţată în zori cu 21 salve de tun, trase la Arsenalul armatei. „Şi deodată cu răsunarea acestor salve — potrivit relatării ziarului „Pressa" — lumea începu a se grămădi mereu pe strade, astfel că pe la orele 10, cu tot curentul nemaivăzut pînă acum, ce se pornise spre şosea şi mai departe spre Băneasa, Calea Victoriei mai ales devenise nefrecventabilă, atît era de imensă mulţimea grămădită pe tot lungul şi latul întinderii sale"[88]. Aceeaşi era situaţia şi pe Şoseaua Kiseleff şi chiar mai departe pînă la Băneasa. Trotuarele străzilor erau ticsite, iar arborii de la „şosea" erau plini de oameni care căutau astfel să privească mai bine parada.

Numărul cetăţenilor ieşiţi în afara oraşului pentru a întîmpina ostaşii era apreciat de „România liberă" la 50 000[89]. „Evenimentul intrării triumfale a pus în

[87] „Monitorul Primăriei Bucureştl" III, 20 sept./1 oct. 1878, nr. 40, p. 540.

[88] „Pressa", 9—10 oct. (st.v.) 1878, nr. 224.

[89] „România liberă" 10 oct. (st.v.) 1878, nr. 417.

mişcare febrilă toate clasele societăţii", scria acelaşi ziar în relatarea ulterioară a desfăşurării marii sărbători[90].

De o parte şi de alta a arcului de triumf, special construit, s-au ridicat tribune. În cele din dreapta, privind spre centrul oraşului, au luat loc autorităţile centrale, corpul diplomatic,. membrii Academiei, militari străini[91]. Printre invitaţi se găsea şi poetul Vasile Alecsandri[92]. În tribunele din partea stîngă s-au aşezat reprezentanţii judeţelor, ai presei şi marii mutilaţi din timpul războiului. În jurul „lojii domneşti" s-au grupat elevele tuturor şcolilor secundare şi primare din capitală purtînd steguleţe tricolore, flori şi ghirlande. În partea cealaltă se găseau reprezentanţii diferitelor societăţi din capitală, româneşti, germane, evreieşti, maghiare. Elevii şcolilor de băieţi „cu directorii, profesorii şi steagurile lor" stăteau de o parte şi de alta a şoselei, de la barieră şi pînă la tribunele oficiale[93]. În centru, pe calea Victoriei, pe unde avea să treacă armata, casele erau împodobite cu drapele tricolore, balcoanele cu covoare, iar pe la ferestere, după cum relata ziarul „România liberă", puteau fi văzute nenumărate fete tinere cu buchete de flori în braţe[94].

La ora 12 a avut loc la Băneasa trecerea în revistă a unităţilor militare, care numărau 20 000 de soldaţi şi ofiţeri, apoi armata s-a îndreptat spre oraş în următoarea ordine : un pluton de jandarmi călări, militarii uşor răniţi, drapelele trofee purtate de sergenţi din unităţi decorate în timpul campaniei, domnitorul, statul major domnesc, comandantul fostului corp de operaţii, generalul Cernat, cu statul său major, muzicile tuturor regimentelor de infanterie, drapelele şi stindardele armatei de linie şi a celei teritoriale, comandantul divizei I de infanterie, batalionul de geniu, batalioanele 1 şi 2 vînători, tunurile luate trofee, escortate de pompieri, regimentul mixt de

---

[90] Ibidem.

[91] „Românul", 10—11 oct. (st.v.) 1878.

[92] „Pressa", 10—11 oct. (st.v.) 1878, nr. 224.

[93] „Românul", 10—11 oct. (st.v.) 1878.

[94] „România liberă", 10 oct. (st.v.) 1878, nr. 417.

dorobanţi[95], regimentele de linie 2 şi 3, regimentul 2 artilerie, comandantul diviziei II infanterie, un pluton de marinari, batalionul 4 vînători, regimentele de linie 4 şi 5, ambulanţa, regimentele 7 linie şi 1 artilerie, comandantul brigăzii de cavalerie, muzicile regimentelor de cavalerie, divizionul mixt de călăraşi[96], regimentele 1 şi 2 roşiori[97]. Cînd în urma plutonului de jandarmi călări „intrară pe sub arcul de triumf răniţii uşor, un torent de aplauze şi de urale ieşi din pălmile şi din plămînii mulţimii şi o ploaie abundentă de buchete şi de cununi acoperi pe eroii sărbătoriţi", scria ziarul „Pressa", relatînd în ziua următoare desfăşurarea paradei[98]. În dreptul tribunelor oficiale a avut loc ceremonialul de primire a armatei în oraş, marcat de discursul locţiitorului de primar. Apoi a urmat trecerea diferitelor unităţi pe sub arcul de triumf, pe frontispiciul căruia se găsea următoarea inscripţie: „Apărătorilor Independenţei", apoi dedesubt „Oraşul Bucureşti". De o parte şi de alta a arcului se putea de asemenea citi: Griviţa, Opanez, Plevna, Rahova, Arcer-Palanka, Lom-Palanka, Smîrdan, Vidin[99], nume care de atunci şi pînă astăzi au rămas în istorie şi vor rămîne ca mărturie a vitejiei ostaşului român şi a spiritului său de sacrificiu pentru libertatea patriei.

De-a lungul şoselei Kiseleff şi a Căii Victoriei, mulţimea a primit armata cu urale şi flori, cu lacrimi de bucurie. Mulţi din oştenii care treceau prin faţa mulţimii entuziaste purtau pe piept „Virtutea Militară" şi „Crucea Sf. Gheorghe", alăturarea acestor două decoraţii constituind nu numai un semn al bravurei dar şi un simbol al colaborării de arme româno-ruse, ce a întărit o veche prietenie între cele două popoare, mai puternică decît ambiţiile dăunătoare ale unor oameni politici şi diplomaţi ai timpului.

---

[95] Dorobanţii făcînd parte din armata teritorială au fost trimişi în judeţele respective şi demobilizaţi încît pentru defilare s-a constituit un regiment reprezentativ cu soldaţi din diferite unităţi.

[96] Aceeaşi situaţie ca şi la dorobanţi: vezi nota precedentă.

[97] Conform ordinii stabilite în prealabil: vezi „Românul", 7 oct. (st.v.) 1878; vezi şi C. Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. I, p. 228.

[98] „Pressa", 9—10 oct. (st.v.) 1878, nr. 224.

[99] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. I, p. 229.

Defilarea propriu-zisă a avut loc în Piaţa Teatrului la 3 după-amiază şi a durat o oră şi jumătate. Apoi Primăria a oferit trupei o masă pe cîmpul de la Filaret[100]. Potrivit unei relatări a ziarului „România liberă", „seara iluminarea briliantă a umplut din nou stradele de lume"[101].

Diferite edificii de pe Calea Victoriei aveau prinse de ferestre şi balcoane mari panouri luminoase, denumite în acea vreme „transparente". Unul, pe care erau scrise versuri din cunoscutul imn *Deşteaptă-te Române*, se afla pe clădirea reprezentanţei din Bucureşti a cunoscutei întreprinderi „Reşiţa". Peste drum „strălucea în lumini localul Clubului militar"[102]. Alte două transparente cu inscripţii se găseau în dreptul farmaciei „curţii", de unde — potrivit unei descrieri din ziarul „Pressa" — „întorcîndu-ne privirea dăm de grădina Episcopiei[103], care ne înfăţişează cerul încărcat de stele şi în faţa căreia atîrnă de pe acoperămîntul hotelului Manu nişte stindarde uriaşe ce ating capetele trecătorilor"[104]. Deasupra intrării la Teatrul cel Mare, „strălucea un soare înconjurat de armele ţării". Hotelurile din faţa teatrului ca şi „Clubul junimii" erau „splendid luminate" iar „Grand Hotel du Boulevard" încărcat cu podoabe". Statuia lui Mihai Viteazul purta cununi de flori. „Mai la vale — după cum scria tot ziarul „Pressa" — dăm peste Palatul Daciei, care este, am putea zice, cel mai frumos decorat: un grandios transparent strălucea în faţă-i purtînd imaginea Daciei, cu felurite inscripţii, între care cea principală este «Onoare armatei române victorioase»"[105]. Grădina botanică de pe Bulevardul Academiei era luminată cu lampioane veneţiene[106].

Seara pe la orele 8 a avut loc o entuziastă retragere cu torţe, iar apoi un spectacol festiv la Teatrul cel Mare. Corul a cîntat *Imnul gintei latine* în prezenţa autorului

---

[100] „România liberă", 10 oct. (st.v.) 1878, nr. 417.
[101] Ibidem.
[102] „Pressa", 11 oct. (st.v.) 1878, nr. 225.
[103] Ibidem.
[104] Ibidem.
[105] „România liberă", 10 oct. 1878 (st.v.), nr. 417.
[106] „Pressa", 11 oct. 1878 (st.v.), nr. 225.

versurilor, poetul Vasile Alecsandri, care se afla într-una din lojile teatrului. Apoi „veteranul artist al scenei române", D. Dimitriade, a recitat poezia ocazională, scrisă de Scipione Ion Bădescu, *Odă la armata română*, după care Matei Millo a interpretat pe *Barbu Lăutaru*. Spectacolul s-a încheiat într-un entuziasm general, cu dansuri naţionale[107].

De-abia tîrziu, după miezul nopţii, mulţimea de oameni, ieşită de cu zori în stradă pentru a-şi manifesta bucuria, a început să se retragă către case. Marea sărbătoare de la 8 octombrie lua astfel sfîrşit. „Această dată va rămîne neştearsă în memoria bucureştenilor", scria ziarul „Românul" în ziua ce a urmat.

[107] „Românul", 10—11 oct. 1878 (st.v.).

Încheiere

După cum revoluția din 1848 a fost o continuare la un nivel superior a celei de la 1821, definită astfel încă în acea vreme de Nicolae Bălcescu[1], iar „Unirea" de la 1859 o realizare a unuia din idealurile celor de la 1848, cucerirea independenței României a fost o consecință a „Unirii Principatelor". Istoria a dovedit înlănțuirea legică a acestor evenimente în procesul dezvoltării societății românești moderne ca și faptul că independența de la 1877 a stat la baza mersului înainte al României pe calea progresului. „Rezultat al luptei eroice a armatei române împotriva Imperiului otoman, al voinței ferme de libertate și neatîrnare a poporului nostru, care și-a dovedit încă o dată marea capacitate de luptă — dobîndirea independenței naționale a dat un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare"[2].

În cadrul acestui proces, Bucureștiul, după 1877 capitală a statului român independent și suveran, a ocupat continuu locul central. Reședință a șefului statului, a guvernului și a Corpurilor legiuitoare, numitul

---

[1] N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, ed. critică de G. Zane, București, Edit. Academiei, 1964, p. 277.

[2] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Edit. politică, 1975, p. 34.

oraş de pe malurile Dîmboviţei n-a reprezentat doar punctul de plecare a unor decizii de politică internă şi externă ci a circumscris în acelaşi timp principala arie a confruntărilor de opinie, formă suprastructurală în procesul dialectic al progresului. Totodată la Bucureşti a continuat să fie concentrată o mare parte a industriei care, în condiţiile noului statut internaţional al României, a făcut un rapid salt, mai ales după aplicarea legii din 1887, cu privire la încurajarea industriei naţionale, aceasta fiind la rîndul ei o consecinţă a independenţei statale.

Urmarea firească a procesului de industrializare din ultima parte a secolului al XIX-lea şi din primele decenii ale veacului nostru a fost cea a formării unui proletariat industrial ce va deveni treptat forţa înnoitoare a societăţii româneşti. Fiind cel mai industrializat oraş al ţării, Bucureştiul a devenit ca atare principalul centru muncitoresc, atît sub aspect cantitativ cît şi calitativ, cunoscînd mai devreme decît celelalte aşezări citadine avîntul luptei revoluţionare a proletariatului. La Bucureşti a luat fiinţă, după cum se ştie, pentru prima dată, partidul muncitoresc în martie 1893. Înfiinţarea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România „a ridicat pe o treaptă superioară lupta clasei muncitoare, a sporit rolul ei în întreaga dezvoltare social-economică a ţării"[3]. Tot în capitală, în perioada de flux revoluţionar, imediat următoare primului război mondial, s-a desfăşurat în mai 1921 congresul de constituire a Partidului Comunist Român, ce a dat „un nou şi puternic avînt luptelor sociale şi politice desfăşurate de proletariat, de masele largi populare"[4].

Proletariatul bucureştean a fost în fruntea acţiunilor revendicative ale clasei muncitoare de la sfîrşitul secolului trecut şi a bătăliilor de clasă din primele decenii ale veacului următor marcate, între altele, de cunoscutele evenimente din februarie 1933.

---

[3] *Programul Partidului Comunist Român...*, p. 35.

[4] Nicolae Ceauşescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică şi cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conştient şi devotat al societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi al comunismului în România*, prezentată la Congresul educaţiei politice şi al culturii socialiste, 2 iunie 1976, Bucureşti, Edit. politică, 1976, p. 19.

Capitala României independente a stat de asemenea, timp de 40 de ani, în centrul luptei pentru desăvîrşirea unităţii statului naţional, care s-a încheiat cu istorica victorie de la finele anului 1918. Dobîndirea neatîrnării României în anul 1877 a fost dealtfel baza unui recunoscut salt calitativ al luptei de eliberare naţională a românilor de peste Carpaţi. Faptul că, după patru ani de la actul proclamării independenţei la Bucureşti, Conferinţa naţională a românilor din Transilvania şi Banat, întrunită la Sibiu, a hotărît crearea Partidului Naţional Român Unitar cu un program de revendicări ce a format mai tîrziu baza celebrului *Memorandum*, nu a fost o întîmplare.

La Bucureşti s-au desfăşurat între 1878 şi 1918 grandioase manifestaţii populare, în sprijinul luptei de emancipare a românilor de peste munţi, exprimînd dorinţa unanimă a realizării statului naţional unitar. În adunările legiuitoare au avut loc, în mai multe rînduri, dezbateri aprinse pe această temă, în ziarele bucureştene, trecute şi peste graniţa vremelnică a Carpaţilor, problema naţională a fost continuu la ordinea zilei, iar în 1890 a luat fiinţă la Bucureşti, în acelaşi scop, cunoscuta „Ligă pentru unitatea culturală a tututror românilor". Un conţinut militant pe acest tărîm l-a avut şi activitatea Academiei Române, creată, la mai puţin de doi ani de la proclamarea independenţei, din vechea „Societate Academică Română".

După „deplina unire" din 1918, oraşul Bucureşti a devenit un însemnat centru al antirevizionismului teritorial şi mai apoi al antifascismului · pînă cînd, în condiţii internaţionale vitrege, a fost nevoit, după izbucnirea celui de-al doilea război mondial, să fie martorul, pentru scurtă vreme, al dictaturii fasciste, impusă de o minoritate reacţionară din ţară cu sprijinul Germaniei naziste. Dar tot la Bucureşti a fost pregătită, sub conducerea Partidului Comunist Român, insurecţia naţională armată antifascistă şi antiimperialistă care a izbucnit la 23 August 1944, marcînd „începutul unor profunde transformări revoluţionare şi prefaceri înnoitoare în viaţa întregii noastre societăţi"[5].

[5] Nicolae Ceauşescu, *op. cit.*, p. 23.

Dezvoltarea istorică a României de azi reprezintă în ultimă instanță consecința mai îndepărtată a cuceririi independenței în 1877. „Putem spune acum — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — că fără cucerirea independenței din 1877 nu ar fi fost posibilă nici realizarea statului național unitar în 1918; așa cum nu ar fi fost posibile evenimentele următoare, care au asigurat victoria socialismului în România"[6].

În 1877 independența a fost proclamată la București, oraș care a polarizat și năzuințele de unitate statală a tuturor românilor, împlinite pînă la urmă în 1918. Capitala României a fost întotdeauna, după cum am menționat, principalul centru al mișcării muncitorești, încununată în 1947 cu victoria preluării întregii puteri politice de către oamenii muncii. Din București este condusă astăzi, de către Partidul Comunist Român, măreața operă de construcție socialistă. Capitala a devenit după proclamarea independenței și cu atît mai mult în zilele noastre principalul centru cultural al țării.

Astăzi orașul București este factor activ al „miracolului românesc", după cum este numit de mulți observatori străini colosalul progres pe care l-a cunoscut țara în anii făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Dinamica producției industriale globale a capitalei României socialiste a crescut la finele anului 1977 cu 117% față de 1975[7], cînd se producea de 12 ori mai mult față de anul 1955 și de 39 ori decît în 1938, anul de vîrf al producției românești interbelice[8].

Cu fabrici și uzine, la cel mai înalt nivel al tehnicii, la care se adaugă întinsele cartiere de locuințe noi, cu locașurile sale de cultură, orașul-capitală a României socialiste a înregistrat progrese uimitoare. Prin realizarea

---

[6] Nicolae Ceaușescu, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României*, București, Edit. politică, 1977, p. 25.

[7] „Informația Bucureștiului", XXV, nr. 7 533, 5 dec. 1977.

[8] *București '77. Date statistice*, Direcția municipală de statistică, București, p. 63.

sarcinilor de onoare ce revin celor aproape 2 milioane de locuitori ai săi, Bucureştiul, potrivit indicaţiilor preşedintelui ţării, a secretarului general al Partidului Comunist Român, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, „trebuie să capete o înfăţişare tot mai modernă, să devină cu adevărat o capitală a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, stînd cu mîndrie alături de cele mai frumoase capitale din lume"[9].

[9] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, Bucureşti, Edit. politică, 1974, p. 971.

Contents

Foreword 7

CHAPTER I

Bucharest on the eve of independence 11

1. The city and its inhabitants (Ş. Rădulescu-Zoner and A. Duţu) 13
2. Resumption of the Oriental issue and the Bucharest echoes of events south of the Danube (Beatrice Marinescu) 29
3. Political and diplomatic actions in Romania's capital (Beatrice Marinescu) 42

CHAPTER II

The city of Bucharest during the declaration of independence and the war of independence 73

1. The 9th of May in Bucharest (Beatrice Marinescu) . . . 77
2. Facts and opinions preceding the campaign south of the Danube (Ş. Rădulescu-Zoner) 85
3. Bucharest on the battlefield (A. Duţu) 116
4. The capital during the great battles (Ş. Rădulescu-Zoner) 131
5. Bucharest at the end of the year 1877 (A. Duţu) 160

CHAPTER III

Romania's capital during the peace negotiations and the celebration of victory 169

1. Diplomatic actions, developments and opinions during the peace negotiations (Ş. Rădulescu-Zoner) 171
2. Triumphal reception of the Romanian army in Bucharest and the celebration of victory (A. Duţu) 184

Conelusions (A. Duţu) 191

PLANŞE

1. Grand Hôtel du Boulevard

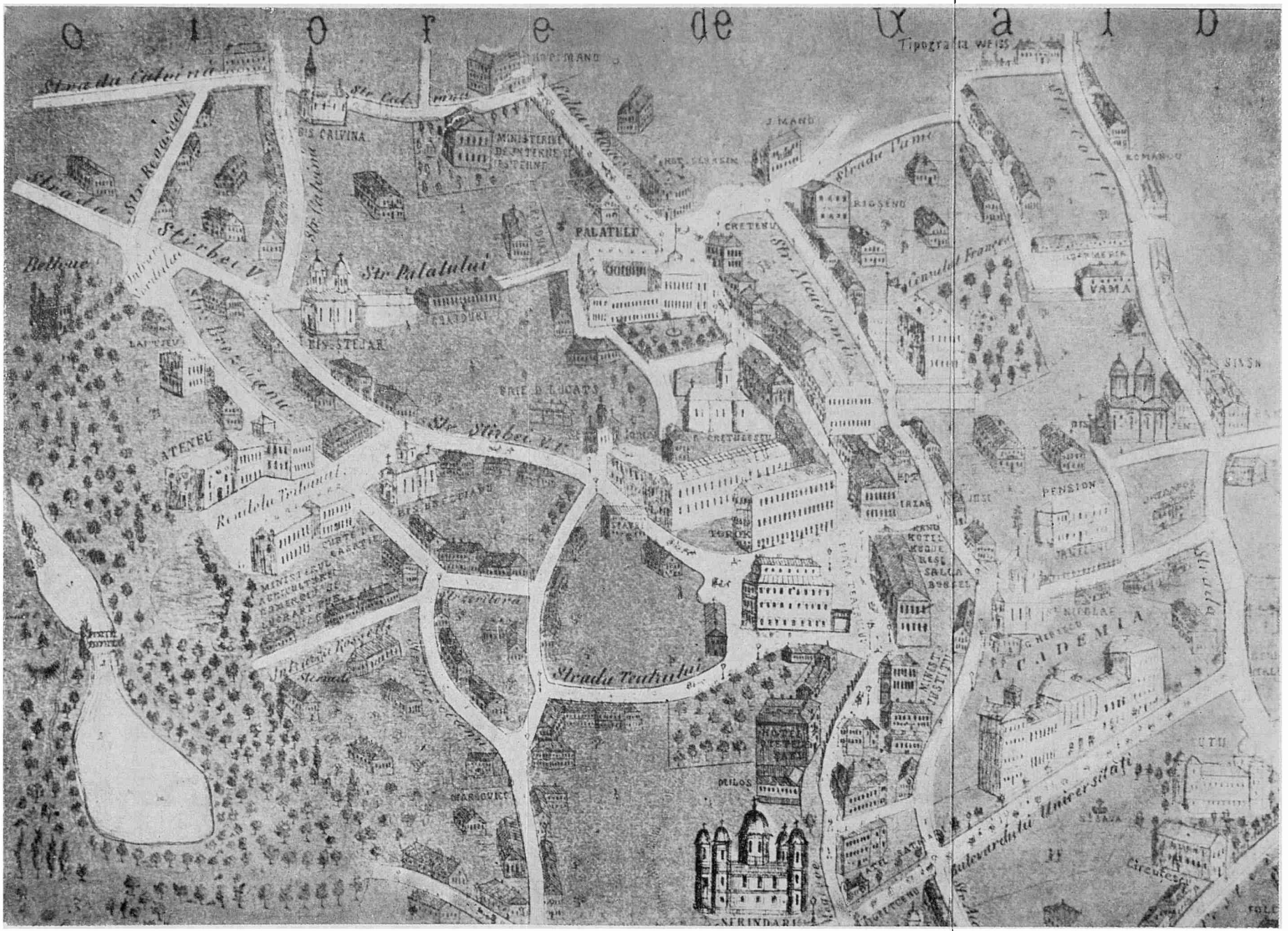

2. Planul centrului capitalei (culoarea de roşu), întocmit de maiorul Dimitrie Pappasoglu

No. 1. Un numer 10 bani 1877 Maiu

SOCIALISTUL

ZIAR BI-HEBDOMADAR

ADMINISTRAŢIUNEA 18, STRADA CAZARMEI, 18.

Bucuresci, 25 Maiu

Lector, când retras intr'un unghiu singuratec, ori când — destul de tare — trecénd prin lume, ai putut ca „un spion al lui D-ḑeu pe pământ" să pătrunḑi destinele omenirei; să înţelegi acele mari principii născute de secoli, cari se numesc, *libertate, egalitate, fraternitate*; să inalţi un ideal sublim ca scop al aspiraţiunilor omului; spune ce ai cugetat, ori mai bine ce-ai simţit!

Buzele tele, in prada unei emoţiuni generóse, n'au ingânat póte o rugă, un imnă! din ochiul tĕu profund n'a curs o lacrima caldă de fericire!

Dér, când tunul fratricid te-a readus in realitatea vieţei; dér, când gemetele miseriei ţi-au inecat imnele; dér, când ai vĕḑut in fine marile masse populare, pe acesti laudaţi Români, atât de ignoranţi, atât de egoişti, atât de apatici, atât de adversari raţiunei; nu te-ai îngrozit! n'ai trecut mâna pe frunte ca un om ce crede că visézâ!

Ei bine! décă ai un suflet generos, entusiast pentru adevĕr, simţitor la durerile fraţilor tĕi, capabil a face un sacrificiu pentru binele lor, aruncă masca indiferenţei! arméză-te cu credinţa în tine şi provócă ignoranţa, ipocrisia, egoismul, la un duel de mórte! Pune pe acéstă gigantică tribună, care se numesce ziar, faclia raţiunei şi încet încet întunerecul va dispare.

Noi, cari am cugetat ca şi tine, scim cu cine avem să luptăm: cu tótă lumea nóstră. Acésta însă ne adaugă la curagiu.

Ca să véḑă însă toţi „cum suntem" să ne întrebăm: Ce vedem în acéstă ţéră! şi să trecem în revistă.

Instrucţiunea, alimentul cel mai revivificâtor pentru corpul social, organisat pe nisce base vicióse: localele scólelor, cu tóte accesoriele lor, cari aŭ o influenţă naturală nemărginită, inspiră desgustă; părtea substanţială neinţelésă, rĕu stabilită, in genere dirigeată de preoţi ai culturei de o cultură dubie.

Ast-fel, aceste generaţiuni, cari es necontenit, lipsite de sciinţa seriósă, fardate peste tot, fără principii, fără morală, indiferenţi, moroşi, infecunḑi, epicurei stupiḑi când nu sunt ridiculi, formésă inteligenta clasă de fantasme.

Ziaristica adică credinţele vóstre, Românĭ, — décă aveţi vre-una, — campionii vostri, partidele vóstre in fine, să vedem ce sunt şi cum vĕ pot folosi.

Étă:

Radicalii cu *Românul* lor, cari aŭ invĕţat din Francia să fia republicani, şi cari aici sunt dinastici cu colegii electorale, cu religiune de stat, cu camera de lorzi şi peste tóte cu o spăimântă [illegible] consecinţă în [illegible] ve ḑice arétân[illegible] nu [illegible]

galitar al secolului XIX, superbi, putreḑiţi de corupţiune, strunţând şi legi şi drepturi, palmuind cu cinism onestitatea virtuósă, escamotând credulitatea, acusaţi mergĕnd înaintea Casaţiei şi strigându-vĕ la rândul lor: „Găgăuţi, Constituţiunea este programul nostru!"

Conservatorii-centrişti cu *Presa* lor, presată de un trecut criminal, căutând a profita de tóte circumstanţele, schimbând ideile cu portofoliurile ministeriale, parveniţi menajând tóte mediocrităţile, tóte interesele spre a atinge egoistele lor scopuri, tot Constituţiune vĕ presintă.

Ei bine, Românĭ, prin ce diferă acesti ómeni de stat ai vostri décă ei nu pot diferi prin principii! După ce îi cunósceţi voi! cum vĕ încredeţi lor!

„Unii ne fură şi ne bat; cei-alţi ne scapă de hoţi şi de bâte", veţi ḑice.

Étă dér, că nimeni nu vĕ 'nvéţă să fiţi prin voi-înşivĕ temuţi şi să vĕ puteţi scăpa singuri de ori-cine.

Poporul suveran nu e suveran!

In cea-ce privesce ziarele, părţile organice ale partidelor, spectacolul e şi mai trist.

Ce găsiţi în ele voi, cari aveţi necesitate de lumină!

Tu, agricultorule, ai vĕḑut unde va cum poţi lucra pământul mai bine! Tu, industrialule estraordinar, ai auḑit că Europa civilisată progresézâ prin invenţiuni cari măresc miraculos producţiunea! Tu, om al sciinţei, ce sciinţă veḑi! Tu preot al binelui, ce încurajare întâlnesci! Şi, tu, care suferi, ce consolaţiune capeţi!

Pretutindeni vorbe vane şi sunătóre, idei palide împrumutate unor timpuri de zăpăcélă şi de metafisicism, lupte de interese parţiale şi meschine, nimic mai mult.

D. Laboulaye ḑicea unde-va: „*Times* este consulul general al Angliei."

Aşa dér — décă popórele libere au consulii lor în republica inteligenţei — vom întreba: Românĭ, unde e consulul vostru!

Aţi strigat tot-d'a-una pentru *alegeri libere*. Étă, singurul vostru merit. Dér, cugetata-ţi óre mai departe!

Când alegerile vor fi libere, veţi sci voi ce să alegeţi!

Pană acum aţi ales *persóne* mai mult seŭ mai puţin oneste, aţi fost *ómenii de casă* ai cutărei figuri politice; n'aţi cugetat de loc décă mandatarii vostri sunt democraţi ori demagogi. Ast-fel aţi stabilit partidele de interese personale, adică gaşcele.

Determinaţi-vĕ in fine, a avea principii, a lucra pentru binele tutulor:

Scopul acestui ziar este să vĕ ajute în acéstă direcţiune.

Principiele nóst[illegible] le veţi cunósce încet încet, [illegible] a-ţi le resum[illegible] [illegible] tate

„Libertate, egalitate, fraternitate".

Nu vĕ întrebaţi acum, „cine suntem noi." Ce vĕ pasă! Ómeni mari, ómeni mici, cunoscuţi, necunoscuţi, ori cum vom fi, v'am spus ce voim.

Étă însă, ce să vĕ întrebaţi: Acesti [illegible] nimi, aŭ ei dreptate!

Décă credeţi că: da, susţineţi-ne; décă: nu, lăsaţi-ne să vorbim celor ce vor să ne audă.

Şi, când nimeni nu ne va asculta, nu vom peri, căci ziua de mâine va da fie-căruia al sĕu!

Verinu

POLITICA ESTERNA

FRANCIA

Lovitura de cap, cum ḑice un corespondentu din Paris făcută de mareşalul Mac-Mahon, a produs o justă îngrijire pretutindeni şi mai cu sémă în Italia şi în Germania. Clericanismul, acéstă teribilă plagă a Occidentului, care a impedicat în tot d'a-una pe Francesi de a [illegible] în practică marele lor cugetări democratice, aḑi are susţinători pe Mareşalul şi pe consilierii săi. Notele afectuóse schimbate între Roma şi Paris, nu sunt garanţii pentru [illegible] oneste ale mareşalului; ele au fost schimbate [illegible] religiune, unde a minţi nu e o crimă.

Noul minister, care n'are nicĭ o culóre politică, [illegible] străns să disolve camera republicanilor. Pentru acést[illegible] se cere votulă Senatului în care monarchia e representată printr'o maioritate de 4 voturi. Se crede fórte probabilă decĭ disolvarea Camerei. In acéstă privire Ministerul Broglie, a şi făcut marea schimbare de prefecţi, dându-le ordini severe de a susţine candidaturile oficiali.

Ce va face însă Mareşalul când naţiunea culta şi înţeléptă a Franciei, va trămite acea-şi maioritate de 329 voci republicane, décă nu mai mult? [illegible] trebue să o spunem tare, spiritul democratic a făcut progrese [illegible] în acest focar al civilisaţiunei, care [illegible] a fost întunecată. D. Gambetta, a lăsat să se creḑă că Presedintele mareşal va demisiona. Acéstă credinţă [illegible] tăşită mai de tóte ḑiarele. Cu tóte acestea, [illegible] a nu o ḑice; căci,

«In malo [illegible] vincit [illegible]»

Cel ce ese cu atâta cutezanţă din cercul [illegible] propriu-ḑis, cel ce în republică patrunde [illegible] [illegible] gunite o dată cu de tristul memorie [illegible] se pare nouă decis a păstra cu sántitate regulile [illegible] ale onestităţei.

In ori-ce cas însă avem încredere în nobilul popor francez, care a proclamat drepturile omului, care a [illegible] un rege, care a fost atât de mare. El va sci [illegible] şi acum, să-şi susţină prerogativele de naţiune libere [illegible] cum, mai cu sémă, când Germania şi Italia sunt [illegible] să combată cu putere pe invechitul de la Vatican.

TURCIA

In acéstă parte tóte privirile stau aţintite. Că Turcia [illegible] fi învinsă, nu mai încape îndoială. Dér [illegible] şi să fie demnă acum în ajunul morţeĭ, [illegible] este curiósă lumea să afle. — «Cum va deslega problema Orientului acest [illegible] de la Nord?» [illegible] teresă mult.

Inceputul [illegible], lipsă de finanţe, [illegible] în Constantinopoli, nu e de natură a [illegible] décă anima n'ar putea [illegible] mărirea periculului [illegible]

[illegible]

Totuşi am dori ca [illegible]

3. Primul număr al ziarului „Socialistul" (26 mai 1877 st.v.)

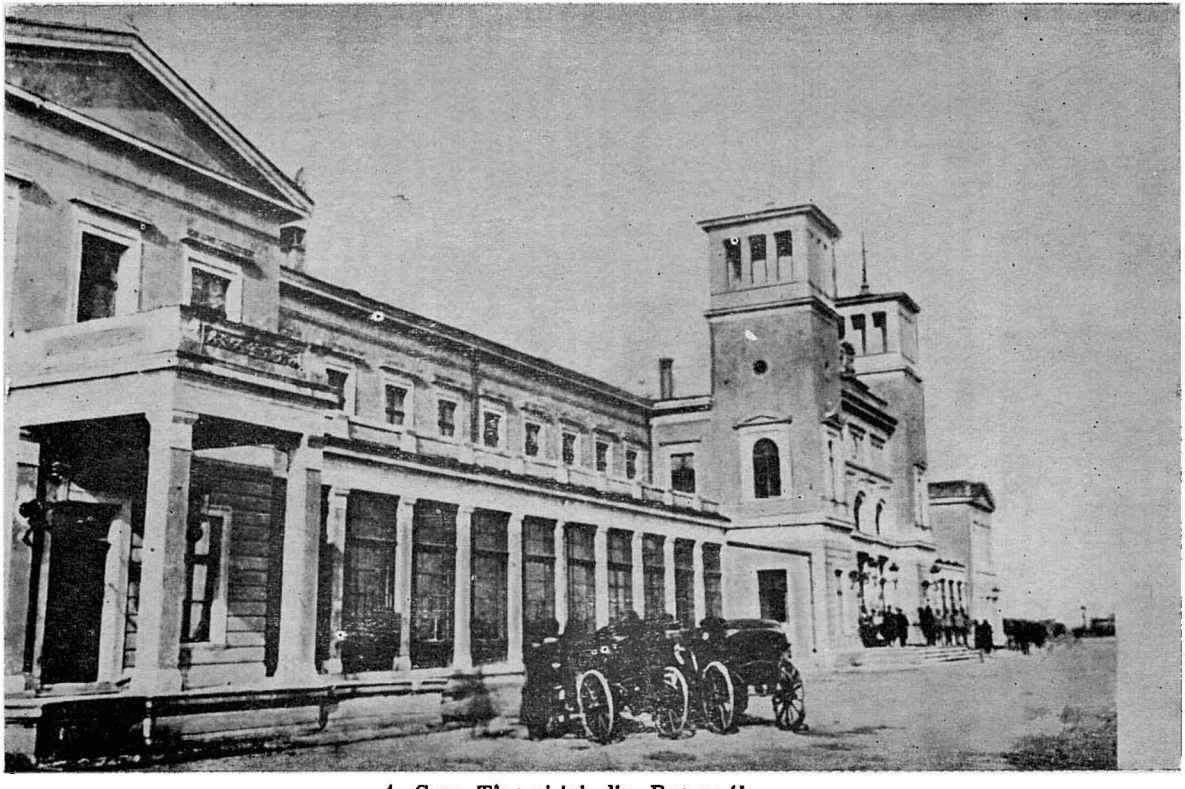

4. Gara Tîrgoviștei din București

L'ILLUSTRATION

JOURNAL UNIVERSEL

35e Année. — Vol. LXIX. — N° 1790.

SAMEDI 16 JUIN 1877

CE NUMÉRO EST ACCOMPAGNÉ D'UN SUPPLÉMENT

Le château de Kotrocéni, près de Bucharest, résidence d'été du prince Charles, mise à la disposition de l'empereur Alexandre.

5. Palatul Cotroceni în 1877

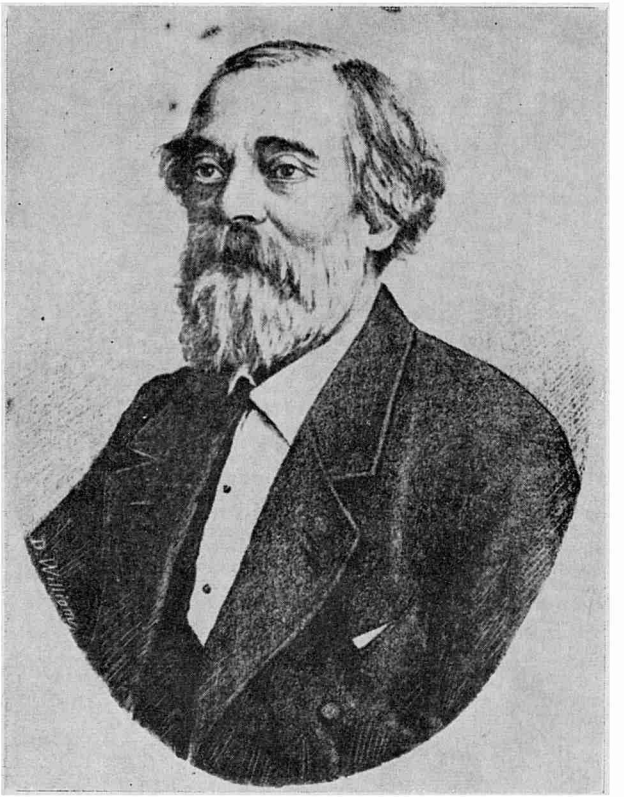

6. C. A. Rosetti, președintele Camerei Deputaților și primar al capitalei, la 9 mai 1877

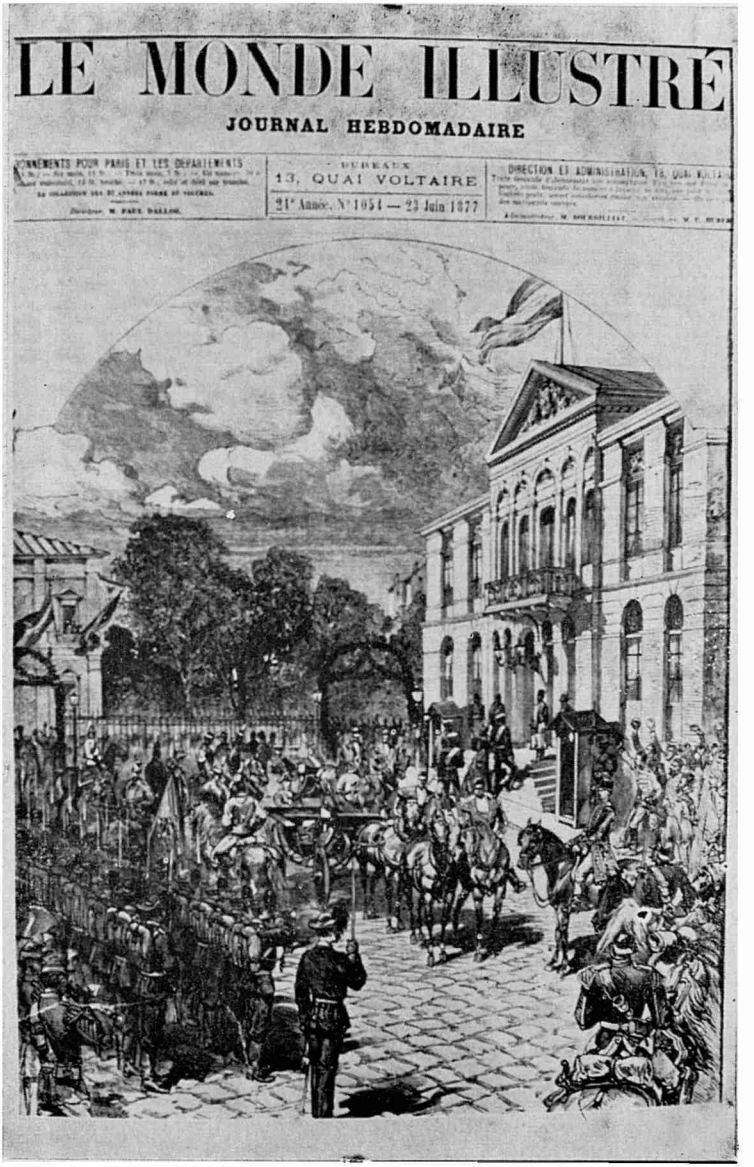

7. Primirea ţarului Alexandru al II-lea la palatul domnesc (fosta casă a lui Dinicu Golescu)

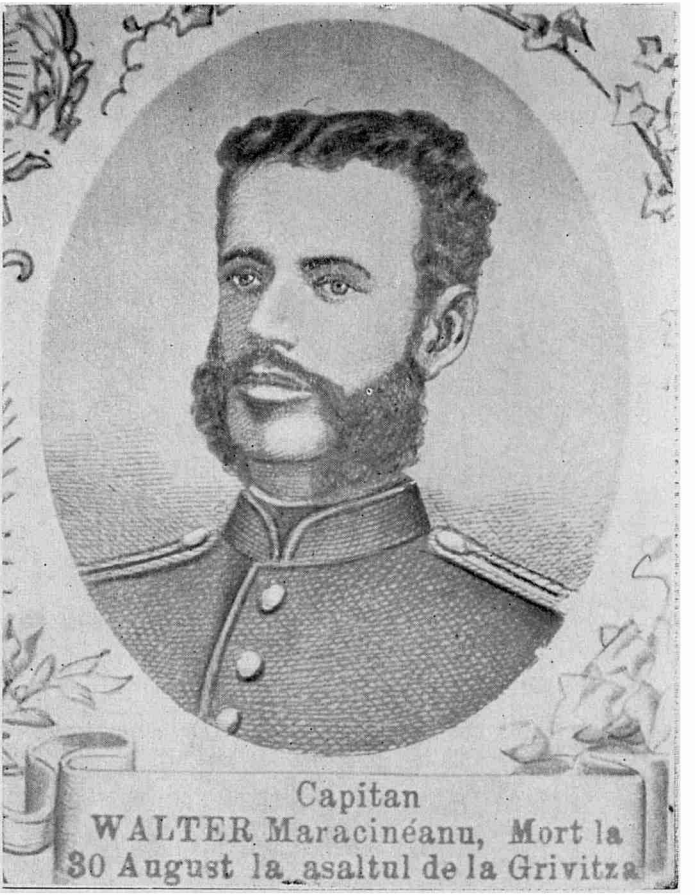

8. Căpitanul Nicolae Mărăcineanu Valter

9. Capturarea primului drapel otoman, adus ulterior la Bucureşti de un grup de militari din batalionul 2 vînători

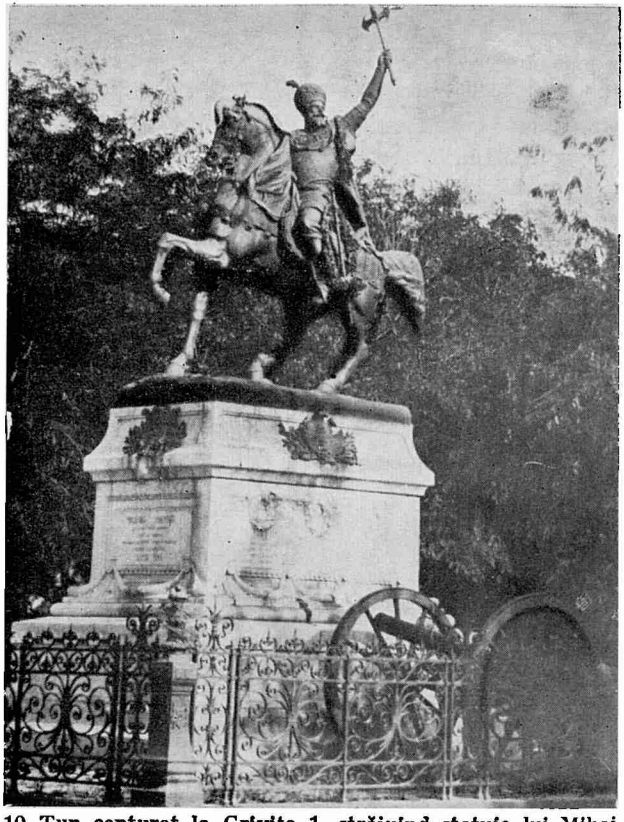

10. Tun capturat la Griviţa 1, străjuind statuia lui Mihai Viteazul

Pentru patriotica ofrandă făcută de lucrătorii din tipografia Laboratorilor români pentru cumpărare de arme, şi care anume se specifică mai jos, ministerul se grăbesce a arăta viua sa mulţumire.

Preotul Ioan Florea, de la spitalul Filantropia, lei 40.
D. P. Jorjan, tipograf, lei 40.
— N. Maior, legător de cărţi, lei 15.
— V. Nefzer, turnător de litere, lei 10.
— P. Spirescu, culegător de litere, l. 40.
— A. I. Stamate, culegător de lit. lei 5.
— Radu Andreescu, idem, lei 5.
— M. Popazu, idem, lei 15.
— M. Grigoriu, idem, lei 5.
— Niţă Ionescu, idem, lei 10.
— Visarion Dedu, idem, lei 8.
— G. Teodorescu, idem, lei 8.
— Marin Constantinescu, idem, lei 6.
— Niţă Mateescu, idem, lei 6.
— Alexandru Rômnicénu, elev culegător, lei 3.
D. George Popescu, elev culegător, l. 3.
— Iordan Stănescu, idem, lei 10.
— Iordan Matache, idem, lei 10.
— Nicolae G. Canja, idem, lei 10.
— Petre Petroniu, idem, lei 3.
— Pandele Vasilescu, idem, lei 3.
— George Constantin, idem, lei 3.
— George Ispirescu, idem, lei 2.
— Oprea Dumitrescu, idem, lei 2.

Bani intraţi: lei 11,568.
Se scad cheltuelile de tipăritul listelor de subscripţie, lei 11 bani 75.
Lei 11,556 bani 25, depuşi la casierie cu recepisa No. 2,388, din 12 Septembre 1877.

11. Listă de subscripţie a unui grup de lucrători şi ucenici tipografi

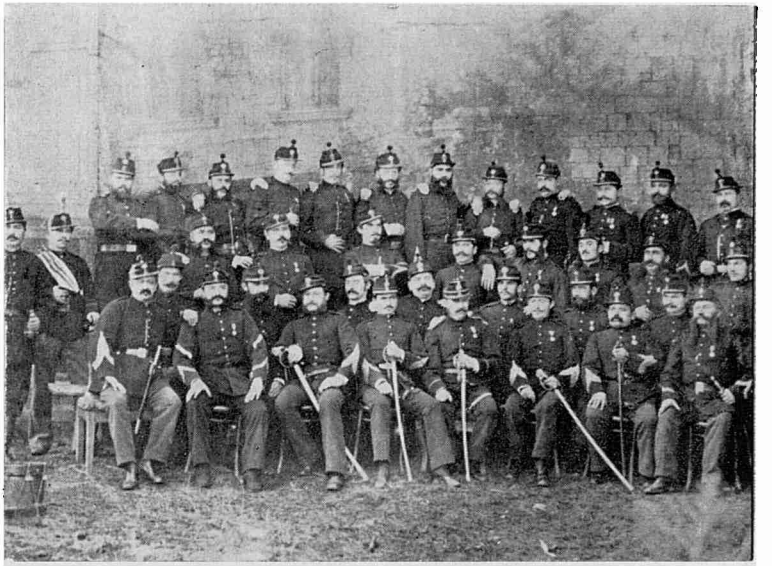

12. Membri ai gărzii civice din capitală în 1877

13. Hotel Brofft

Măria Sa Domnitorul prin Înaltul Decret cu No. 2,241 publicat în Monitorul Oficial No. 222.., a bine-voit a aproba schimbarea numiri următorelor strade din orașiŭ, ast-fel cum s'a propus de Consilul Comunal, adică:

Calea Mogoșóeĭ	pe viitor se va numi	calea	*Victoriĭ.*
» Herĕstrăul	»	»	*Dorobanților*
» Verguluĭ	»	»	*Călărașilor*
» Tîrgovisteĭ	»	»	*Griviței*
» Bel-vedere	»	»	*Plevneĭ*
» Craioveĭ	»	»	*Rahoveĭ*
Strada Germană	»	strada	*Smârdan*
» Spireĭ	»	»	*13 Septembre*
» Filaretu	»	»	*11 Iuniŭ*

Bulevardul din vale de la strada Brezoianu spre Cotroceni se va numi *Bulevardul Independenței.*

Acéstă schimbare de numiri să publică spre sciința tutulor, cu adăogire că s'a și luat mĕsurĭ de Primăriă pentru preschimbarea actualelor table de nomenclatură în conformitate cu acest Înalt Decret.

No. 16,008. 1878, Octombre 12.

14. Decret pentru schimbarea denumirii unor străzi din capitală

15. Primirea triumfală a armatei române în București

Redactor: ELENA PUȘCAȘ
Tehnoredactor: ELENA MATEESCU

Bun de tipar 30.XI.1978. Tiraj 3 500 ex.
Format 16/54×84. Coli de tipar 13,50. Planșe 1.

C. Z. pentru biblioteci mari } *9(498.124 Buc.) „1877"*
C. Z. pentru biblioteci mici }

cd. 1850 I. P. INFORMAȚIA
str. Brezoianu nr. 23—25,
București

Republica Socialistă România

EDITURA
ACADEMIEI
REPUBLICII
SOCIALISTE
ROMÂNIA

Pe baza unei serii de documente inedite și edite, coroborate cu presa și cu memorialistica epocii, este reconstituită viața tumultuoasă a Bucureștiului antrenat în lupta pentru cucerirea independenței României.

Centru al principalelor decizii de ordin politic, al dezbaterilor de opinie și al unor însemnate negocieri diplomatice, Bucureștiul cu cetățenii săi, ce au dat pilde de cel mai înflăcărat patriotism, a trecut prin momente de maximă încordare, de bucurie și întristare, a suferit rigorile războiului pentru a trăi apoi zilele marii sărbători a victoriei, odată cu primirea triumfală a bravilor ostași români care, prin eroismul lor, înscriseseră România în rîndul statelor independente ale Europei.

Lei 12